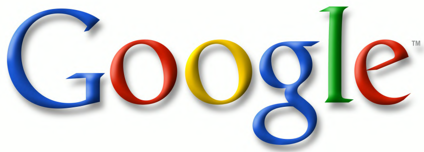

КЊИЖАРА и АНТИКВАРНИЦА
„ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ"
БЕОГРАД
БАЛКАНСКА УЛ. 2 А

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

КЊИГА VII.

СВЕСКА XXIV. СТАРОГА РЕДА.

СА 9 СТРАНА ФОТОГРАФИЈСКИХ СНИМАКА.

1868.

У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ГДЕ ЈЕ ШТО.

Страна.

ШКОЛЕ У СРБИЈИ

Помѧноухъ дьни дрѣвьнѧѧ, и поѹчихъ сѧ.
Пс. 142, ст. 5.

Наша отаџбина прослави[1] по века своје унутрашње самосталности. За то време ми бесмо сами домаћини у својој кући, бесмо сами ковачи среће своје. Вредно је данас обазрети се на тај низ минулих година, те разгледати шта смо, као народ, урадили за своју садашњост и будућност. Такав рад, ако би био срећно извршен, могао би нам, може бити, донети и радости и поуке.

Остављајући другима друго, ми смо ради прегледати постање и развитак свију наших школа, од почетка овога века до краја школске 1867. године. Кад велимо свију, разумевамо све школе које су се, ма за најкраће време, јавиле у Србији и макар од које врсте биле. А то су: *I. основне школе; II. недељне школе*; *III. земљоделска школа; IV. виша женска школа*; *V. реалке; VI. гимназијске школе; VII. богословија*; *VIII. војна школа*; *IX. војна академија; X. инџинирска школа*; *XI. велика школа (академија)*.

[1] О тројицама, 1865., у Топчидеру.

I.

Основне школе.

Шко̑ла̑ је морало бити доста у Срба још у старо доба. То сведоче толики споменици њихове књижевности и културе, који се, поред толиког робљења, паљења и затирања, могоше до данас сачувати. Ову мисао г. Вукићевић врло путно тврди и тим, што је законик Јустинијанов о школама преведен и стављен пред законик Душанов.[1] Али кад Турци притискоше српске земље, морала им је међу првима бити брига та, да српске школе униште. Колика је њихова мрзост увек била спроћу српских школа, најлепше исказа бесни Фочић-Мехмед-Ага, кад, у тренутку отпочињања последње крваве драме, овако севаше:

„Док погубим до два игумана
„Хаџи Ђеру и Хаџи Рувима,
„*Који знаду злато растапати*
„*И са њиме ситне књиге писат'*,
„Нас дахије цару опадати,
„*Око себе рају световати.*
„— И попове српске учитеље
„Само луду ђецу оставићу,
„Луду ђецу од седам година
„Пак ће оно права раја бити
„И добро ће Турке послужити.“

Код такве турске мрзости и познатих свих средстава на̀ њиховој страни да школе српске затиру, није никакво чудо што су оне дошле биле у стање, у коме их памти пок. Вук Ст. Караџић. Па још и при оцени

[1] Први извештај о јавном учитељско-приправничком заводу србском у Сомбору 186²/₃. Штампано у Сомбору 1863. страна 16.

таквога њихова стања ваља се сетити, да оно пада у доба аустријских ратова с Турцима, кад су Срби, ценом крви своје, већ откупљивали колико толико слободније дихање. Ево како пок. Вук описује стање наших школа на крају прошлога и првих двеју десетина од овога века: „У данашњој Србији, вели он,[1] од прије, до године 1804. ни у сто села није било свуда једне школе, него (који су мислили бити) попови и калуђери учили су се по намастирима код калуђера или по селима код попова. Код свакога намастира било је по неколико ђака, па који су мањи, они су љети чували козе, овце, јариће, свиње, садили и пљели лук, ишли уз плуг, купили сијено, шљиве и т. д.; а већи су ишли с калуђерима по писанији; а зими, по што би сви ујутру донијели дрва, и по том већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у каку собу (која се у Троноши звала *Цагара)* те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче *чатити*, или би сваки учио код свога духовника. Многи љети заборави што зими науче и тако су гдјекоји учили по 4 по 5 година па још нијесу знали читати. Попови су обично имали по једнога или два ђака, који су такође чували стоку, радили све послове домаће и носили водицу по селима. Ако ли би гдје у нахији била (или постала) школа, онда људи из околних села воде ђецу *мађистору* и плате му на мјесец те их учи. У школи су дјеца морала сједити и учити од јутра до мрака (само што отиду те ручају), а кад уче и чате морала су (сва у глас) тако викати (чатећи свако своје) да се у школи ништа није могло раза-

[1] Рјечник, стр. 841.

брати. У школи се је учило по мало и писати, колико је учитељ знао, а остале све науке биле су као и по намастирима. Како по намастирима и код попова тако и по школама дјеца су почињала учити из рукописа (јер буквара није било), на пр., учитељ напише дјетету што ће данас учити, па кад оно научи, а он му напише друго и т. д. Кад који ђак тако из рукописа научи *бекавицу*, онда узме (словенски) *часловац*, кад изучи и пречита неколико пута часловац, онда узме *псалтир*, а који изучи и пречита неколико пута псалтир, онај је већ изучио *сву књигу*. Онда је могао бити, ако је хтио, поп, калуђер, мађистор, прота, архимандрит, а ако је имао доста новаца, и владика. Како год што је учитељ по својој вољи школу отварао тако ју је и затварао кад му је била воља, па је имао на друго мјесто или се примао какога са свим другога посла.... За владања Црнога Ђорђија у Србији биле су постављене школе готово по свим варошима и градовима а и гдјекојим селима.[1] У Београду осим двије мале школе (једна за варошку дјецу а друга за турску, која су се била искрстила) била је *велика школа* какове Срби никад до онда нигдје нијесу имали. Она је постала 1808. У тој је први учитељ био пок. Иван Ју-

---

[1] Г. Љ. П. Ненадовић достави ми, из хартија оца својега, ово писмо:

„Пречестнѣйши оче протопрезвитеру Матей валѣвски, и особито господине величайшій, вама се препоручуемо мы священици и прочи кметови за сего учителя Андреа. и ево има два реда како е био кодъ нас и ниеданъ редъ ние свршio, него васъ молимо и вама одписуемо да му вы. контракт свежете вашег милостію. То мы священицы и кметови ипак шилѣмо попа Добровоя шъ ньимъ. Иза тога послали би из три села три кмета него су се затревили у господском послу.

говић (или Јован Савић), после кога Миљко Радонић, Лазар Воиновић, Глиша Н. и Симо Милутиновић. У велику су школу примали момчад, која су већ знала читати и помало писати, па су ондје учила на српском језику историју свију народа од постања свијета до данас, географију цијелога свијета и статистику свију држава, права (чини ми се римска), нешто мало из физике, начин како се пишу писма (свакојака), рачун, њемачки језик и „нравоучителна преподаванија." За све те науке била су три учитеља и раздијељене су биле на три године. Са владом Црнога Ђорђија пропала је 1813. године и ова школа и учење књиге било се повратило са свијем на старо. С почетком владе Милоша Обреновића 1815. године почеле су се школе у земљи опет множити и подизати."

Познато је, да је кнез Милош, у својој молитви, имао речи: „Бог да прости учитеља, па родитеља." Према томе он је и гледао сваком приликом да отварање школа и учење младежи унапређује чим је боље могао. Како се ратна ватра утишала, одмах су се почеле овде онде у Србији отварати школе и деца у њих слати.[1]

„Особито васъ молимо, да намъ вы уредите вашомъ заповести за чколу, да му чколу пачинимо с вашимъ изуномъ зашто свакъ человѣкъ незна што є чкола нити пакъ наука. Священици и прочи кметови остаємо на служби, кои мы желимо вама всяко добро 1806. год. Въ Орашцѣ и Ушће: Марко Богићевићъ, Добровой Єремићъ парохъ; Петаръ Милисавлѣвићъ и проч. На овомъ писму записано є противомъ рукомъ ово: „Видите да су и онда люди за школама наглили и села се подписивала."

[1] Но плодови од тога нису брзо доспевали. Г. Стеван Магазиновић прича ми, да је некако око 1830. године, кад је он служио у канцеларији кнежевој у Крагујевцу, кнез Милош писао у Београд Панти Х. Стојилу, „да распита по дућанима у трговаца,

Међу другим наредбама кнеза Милоша находимо под 5. фебруара 1827. В№ 124. ову: да и Бугари, и Грци и Цинцари у Београду морају светковати св. Саву, ког је он још раније био огласио за заштитника српских школа.

Наредбе кнеза Милоша не одликују се систематичношћу. Он је наређивао где је кад била потреба и могућност да се што уради, не имајући када најпре законодавно постављати начела, па их после изводити у живот. Такве су биле његове наредбе и о школама. Али кад је видео да је опстанак земље колико толико обезбеђен,[1] онда је већ више пажње могао поклонити унутрашњему развитку, те тако делу народнога обучавања даде он навластитога настојника, који, да би боље успевао у своме раду, ваљаше да је и народу познат, за то кнез Милош народној скупштини, држаној о духовима, 1836. године, у Крагујевцу, међу другим важним својим наредбама, објави и постављење пок. Петра Радовановића *за директора школа.* Овоме директору дао је упутства, међу којима ова су два најважнија: а) „остаје и даље у снази лањска одлука, да се у сваком округу по две школе о правитељственом трошку издржавају, и б) да свака општина, где има црква, и школу о своме трошку обдржава.“[2]

Ствар ова није морала бити баш скупштини објављивана, али је кнез Милош добро знао, да ће тим

нема ли какав писмен момак, па да га пошље к њему у Крагујевац, да га узме за писара.* Сам онај акт нисам могао наћи, при садашњему стању ондашње архиве; али факт не подлежи сумњи.

[1] После акта од 1830. и 1838. године.

[2] Србске Новине од 18[illegible] бр. 22. л. 170.

поступком знатно облакшати напредак школа, за то је то и учинио пред скупштином, како би целој земљи напред било познато, какву дужност и позив има директор школа, који ће по народу пролазити и радити да се школе подижу и обдржавају.

Те исте године похођене су све школе, које су се у Србији находиле у то време. Посетом том добивени су ови резултати: У свој Србији било је свега 72 основне школе са 2,514 ђака. Школе те беху од три врсте: „правитељствене“ (т. ј. којих учитеље плаћала је држава, по 100—150 талира годишње) њих 26; општинске, које су издржавале општине (одсеком по 400—1500 гроша год.); њих беше 27; и приватне (т. ј. којих учитељи добијали су од сваког ученика по 60 пара до 4 гроша на месец, колико с кога родитељем погоде); њих је било 19.

На 26 правитељствених учитеља издато је, за ту годину,	3200 тал.
На 27 општинских	1496 т.
На 19 приватних једва	382 т.
Свега	5078 талира.[1]

Постављење директора за школе било је знатан корак у школскоме напредовању. Обилазећи собом све школе у Србији човек је овај настојавао да учење колико толико буде правилно и једнообразно; јер је оно дотле, а Бог ме и после, било толико разнолико, колико је разнолика била способност, воља и могућност оних који су оживљавали школу.

[1] Глед. чланак Дра М. Спасића у IX. и XIV. Гласнику српског ученог друштва.

Године 1838. Августа 11. П№ 193.[1] Попечитељство просвете расписа свима учитељима шта да предају у основним школама, које се онда зваху: *„нормалне школе.“* Тај акт вредно је изложити овде цео, а његов је садржај ово:

„А) У МЛАЂОЙ НОРМАЛНОЙ ШКОЛИ:

Прве године: Мала деца, коя одъ 7 година млађа быти не могу, нека се найпре и найпре, у молитвама маньимъ и већимъ, као: отче нашъ, богородице дѣво; вѣрую, десетъ божи заповеди и пр. и у познаваню гражданске србске а и славенске азбуке поучавају, тако, да за полъ године добро срицати, и цифре познавати науче; а за друго полъ године букваръ савъ да прочитаю и да повторавају, повторавајући у овомъ теченію христіянске молитве восточногъ нашегъ вѣроисповеданія; и да се утврде у познаваню цифри и по већи чисала. У овомъ полгодишнѣмъ теченію да се почну поучавати у написиваню найпре писмена, пакъ по томъ и цѣлы рѣчій србски и у броеню у глави. —

Друге године: Истимъ ученицима да се предае 1, читанѣ часловца (или читанке[2]) до половине; 2. священа исторія на паметь до половине, съ повторавањемъ научены већь молитви; 3, може се и малый катихизисъ почети на изустъ учити; 4. писанѣ србско

---

[1] Под истим даном и нумером издато је и *наставленіе* учитељима како да се владају и како да предају у школи. На крају се прилаже овај акт под бр. 1.

[2] Онда никакве читанке није било ни српске а камо ли словенске. Каква се овде читанка мислила не знам.

у целимъ речима и сложеніяма; 5. написиванѣ веђи числа и ньиово точно произношеніе съ прва два вида численія, и то првогъ школскогъ теченія. Второгъ теченія да се сврши и повтори како священа исторія, тако и читанѣ часловца (или читанке), и да се сва четири вида численія свршe повтораваюђи; да се цео символъ вѣре на изустъ научи; да се упражненія у писаню повеђа задаю.

в) У старіой нормалной класи:

Прве године: Наука христіянска (катихизисъ малый) одъ II части до края III-ђе части; чтеніе псалтира до края; веђе упражненіе у писаню, а другога теченія и у правописанію и диктандо. Изъ численице: сва четири вида првогъ теченія у ненареченимъ числама разрешаваюђи и редуцираюђи; а другогъ теченія у нареченымъ числама. Граматика србска до сочиненія, са упражненіяма.

Друге године: Катихизисъ савъ да се повтори одъ почетка до края; читанѣ псалтира да се повтори читаюђи и друге общеполезне кньиге са гражданскимъ писменима печатане; упражненіе у писаню прописа и диктандо (диктираюђи и неке предмете учебне и друге разне за младежь полезне текстове); изъ численице вообще о разбіеніяма и онда сва четири вида разбіенія и правило тройно просто; граматика србска одъ сочиненія до края съ упражненіяма; исторія србска одъ почетка до деспота србски; непрестано упражненіе у пѣнію црковномъ како у овой тако и у предидуђимъ двема годинама.

„За обе године у овой школи да се почне предавати немачкогъ єзика читанѣ и писанѣ и ако къ тому нуждны књига неима, нека се учитель постара набавити, а те су букваръ немачкій и читанка (Lesebuch).“

Немачки се предавало и после, у свима четвртим разредима по Србији, све до године 1844., а тада преста, по што међу предметима за предавање, не би и тај језик поменут. Но доцније, 24. Фебруара 1845. П.№ 161., дозвољено би опет да се само у IV. разреду основне београдске школе предаје. Па је и то престало око 1860. године. Ето тако се превиде служба германисању, које и нехотице свуда собом доношаху наши први учитељи, не могући се отрести од навике, да у знању језикâ поглавито виде језгру образовања.[1]

Велика без сумње услуга народној просвети би и то што кнез Милош, у Јулу 1838., одреди самог „попечителя просвештенія и врховногъ надзирателя карантина, Стевана Стевановића,“ те он собом походи школе у свој Србији и карантине. Готово од сваке школе шиље он кнезу извештаје и предлаже мере за поузданије напредовање школа. Кад се вратио с пута, кнез му изјави своје задовољство и „посла једну кесицу (чини ми се са 500 ♯) *„за накнађеніе трошкова нѣговы кое е учиніо путујући по дужности на ползу народну.“* [2]

---

[1] Свима нам је позната реч: *„Амице, он је добар Немац, добар Латин, добар Маџар.* Ово нарочито наши први учитељи изговараху гласом, пуним значаја. Долазећи из онако полиглотске земље, као што је Аустрија, а изучени у заводима, у којима су језици били прва врлина, они све мишљаху да ће тек така школа моћи подмирити и Србијине потребе.

[2] Проток. мин. просв. № 80, 1. Јула, 1838.

Уверивши се и сам како је тешко школи напредавати без школских књига, попечитељ, Стеван Стевановић, 25. Септембра 1838. године пише митрополиту Петру, да се, преко вештих људи, постара саставити за школе бар *катихизис и малу свештену историју*.

Априла 15., 1839. год. П№ 366. издана би заповест да престане предавање „старог, из Немачке доношиваног буквара, него да се предаје нов у Србији печатан и нека *мања читаоница*.“ [1]

Иза тога находимо 18. Јула 1839. Б№ 924 предлог од Попечитељства Совету: да се уреди надгледање школа: два директора да буду за сву Србију, и над њима један врховни надзиратељ. Она два да походе школе и јављају за стање какво где нађу, а овај је као њихов старији и поглавиту дужност има, да израђује књиге за основне школе, за гимназију и за лицеј.

Овим истим актом наређује се, да се сви учитељи са слабијим способностима сазивљу сваке године од половине Августа до краја Септембра на једно место

[1] Дакле се тада јавио, први Буквар, у Србији штампан.

Г. А. Јовановић, управитељ двора њ. св., прича, да је 4.000 екземплара буквара, по заповести кнеза Милоша, морало се наштампати за 14 дана, и „ја сам, вели, сам резао она рукописна слова, која су до скора била у букварима.“

И ако не иде са свим у наш разговор, ипак ћемо рећи реч две кад и како носта у земљи нашој типографија. Ево шта дознајемо из једне записке: кнез Милош, преко депутата својих Аврама Петронијевића и Цветка Рајовића, купио је 1831. год. у Петербургу за 3158 дуката: „два преса, 2885 матрисса руски, француски, нѣмецки и словенски“ а и друге потребне ствари. Типографија та већ се находи у јесен 1831. године смештена у Београду, и прво дело што у њој би наштампано 9-тог Септембра те године: то је „упутство како севаља чувати од холере.“ Другом приликом ми ћемо казати што више о томе корисноме заводу.

те ту да их директори, колико је могуће, обавесте о бољему вршењу „тешког и важног званија учитељског, док се, по времену, и педагогичке или предуготовителне школе за изображеније будућих учитеља у Србији незаведу.“ [1]

Те исте године, 23. Септембра (В№ 1338), постављен би још један директор за основне школе, *Ђорђе Зорић*, и Србија се тога ради подели на два круга: „источни од Београда к Тимоку, и западни од Београда к Дрини идући.“

Путујући по народу ради школа директори су ови, колико је који умео, могао или хтео, старали се приклањати људе на веће жртве у корист школа. Тако се без сумње родила и ширила мисао: да се у целом овом или оном округу, или бар у целом срезу, сабира неки прирез, из кога су после учитељи целог округа или среза плаћани. Где се и толико за онда могло да уради узимало се да је много урађено, премда све то беше веома недовољно. Али кад године 1840. 14. Септембра (В.№ 1576. Зб. II. 10) би наређено, да и оних 26 „правитељствених школа“ падну на терет општинама: онда се још живље осети потреба, да се како год изнађе и уреди сталнији извор учитељској плаћи.

Да би се тој невољи помогло изиде, 13. Януара 1841. (В.№ 58 Зб. II, 17—29), законъ „о прибору главног школског фонда.“

У овом закону позива се народ на добровољне жртве у корист својих школа; одређује се св. *Сава*

[1] Учитељи су сазивани у Београд и обучавани по акту Попечитељства просвете од 1. Јула 1846 П№ 785. и одређена им је била нека сума новаца у име путнога трошка.

као права школска *слава*; поставља се да се на тај дан (14. Јануара) у свим црквама прочитавају имена приложника на школски фонад, а да се и стање његово објављује у скуповима и преко новина. Али како све то стајаше на доброј вољи свакоме: тако се главница тога фонда врло лагано увећавала, нити је представљала изгледа, да ће скоро бити у стању узети на се издржавање свију школа, којих се број сваким даном приметно умножавао.

Међу тим у владајућим круговима није била заборављена ни мисао о бољем унутрашњем уређењу школа и свега што би се тицало јавног народног образовања. У то име, још у Фебруару 1840., састављена би нека *школска комисија*,[1] да се договори и да напише пројект закона за све јавне школе.

Не знамо је ли и колико је унапредила народно образовање ова комисија; али има у „Србским Новинама“ од 23. Марта 1840. (бр. 12) један чланак из кога се види, да је неко нападао ту комисију, као да она хоће да остави стара ћириловска слова па да у српске школе уведе латинска. Чланак овај, бранећи комисију од тога нападања, каже, да је она задржала стара српска слова, али признаје да је усвојила *за срицање саме звуке а не имена слова*, на прилику, место аз-*аъ*, м. *буки бъ*, м. *веди въ* и т. д.

---

[1] Ови су људи били у тој комисији: Митрополит *Петар*, председник; *Стеван Стевановић*, попечитељ; *Лаза Тодоровић*, саветник; *Јован Хаџић* (Светић); *Стеван Марковић*; *Димитрије Исаиловић*; и *Ђорђе Зорић*, директор, чланови; а *Василије Лазић*, деловођ. (Глед Србске новине од 7. Фебруара 1840. године).

Новембра 7., године 1841. В№ 1544. (Зб. II, 152—155) јави се „Устав друштва србске словесности“ ком задатак беше: ображаванѣ србскогъ єзыка и распространяванѣ наука на србскомъ єзыку.“ Ово не беше школа, али ваљаше да буде школама јак помагач.

Друштво ово добило је, по том, 8. Маја 1847. (В№ 624 Зб. IV. 26) други устав, готово као и први; а 17. Јула исте 1847. год. (В№ 1030. Зб. IV. 36) би нарeђено да се *Гласник* — орган тога друштва — са свим бесплатно, а све друге књиге без процента, штампају у државној штампарији.

Најпосле 29. Јула 1864., кнежевим указом, то се тело преобрази у „*Српско учено друштво*,“ које стоји и данас.

У почетку скуп овај показиваше мало плода и у књижевности и у школама; али доцније, нарочито од 1848. године, он је, према средствима којима располагаше, доста урадио, а понајвише за народну историју и за познавање наших земаља, тако, да бисмо се огрешили, ако не би, говорећи о школама у Србији, и ово тело поменули, не као школу већ као чињеницу која је имала утицаја и на школе.

Но да се вратимо годинама 1841. и 1842-гој. Тада наступаху за Србију тешки дани. У њој се, тада, развијаше стање, које, да се о њему најблаже изразимо, беше веома неповољно за школе и за тихо народно образовање. С тога ми и находимо тек 1844. године 23. Септембра,[1] као плод онолике претходне радње:

[1] Зборник II, 315—345.

„Устроеніе явногъ училиштногъ наставленія.“

„Да бы се нараштай србскій воспитати изобразити и полезнымъ наукама за свою и отечества свога срећу (речи су закона) обогатити могао, решилисмо, тога ради, поставити слѣдуюће устроеніе за училишта, коя су: а) *основна*; б) *послено—трговачка;* в) *гимназіялна*, г) *лицеумъ* или *велика школа.*

„У основнымъ училиштама, вели закон даље, предаваће се првоначална знаня, коя су свакомъ Србину нужна, и коя осталимъ училиштама за основу и преправу служе.“

И овде се повторава, да ће се све основне школе издржавати о трошку општина, докле установљени школски фонад не буде у стању, по својему опредељењу, одменити у томе општине.

Школска година (§. 9.) почињала се 1. Септембра а свршавала 30 Јуна, те су цео Јул и Август били одмор школски. Година се делила на два течаја.

Посебно за основне школе каже се у овом закону, да им је цељ „воспитати и научити оне отечествене синове, кои не ће имати прилике далѣ се учити и изображавати, како бы съ временомъ могли бити добри христіяни, поштени люди и полезни грађани.“

Изриче се жеља да се „съ временомъ, у свима местима у Србіи, такве школе заведу, како бы деца свію жителя србски могла бити участници овогъ првоначалногъ воспитанія.“ (§. 10.)

У тој цељи особито се живо „препоручуе началничествама и свима окружнымъ старешинама,“ да народ уверавају о користи од школа, да се труде њих подизати, и да у свакој прилици општинама буду од

помоћи у таким пословима. Даље, јамачно због ондашње оскудице општина, изриче се жеља, да се школе граде на средокраћи, и здруженом снагом више општина (§. 12.)

Школске зграде ваљало је да буду, по могућности, удобне, простране и на чистом и здравом месту[1] (13). У њима је ваљало да је и стан учитељу, коме је општина још морала дати и неколико земље за школску градину.

Чланак 18. наређује, да се женска деца, после навршене своје десете године, не могу дуже држати у школи; јер, ваља ми похитати да кажем, тада још није било у Србији ни једне школе за саму женску децу, него су девојчице ишле заједно с мушкарцима. За вароши помиње закон да ће се, где затреба, отворити и женска школа.

---

[1] Дана 1. месеца Јуна. 1854. П.№ 442., Попечитељство просвете, на основу овога 13. §. а по предлогу Дра М. Спасића, пошље Попечитељству унут. послова ова правила за грађење школских зграда:

а) да школска соба буде са источне, или југоисточне стране:

б) да прозора не буде с две стране, да се не би светлост укрштавала, те ученици не би могли на табли у свако време и са сваког места видети шта им учитељ казује.

в) да школска соба буде дужа него шира.

г) да се скамије тако постављају како ће видело долазити деци с леве руке.

д) да скамије не буду одвећ дугачке, са стране уз дувар припрте и једноставне, већ да су на одељења подељене, како учитељ од свуда сваком ученику може прићи.

е) да се скамије за седење и држање књига удесно граде и да стражње од предњих постепено тако буду више како један ученик не би морао другог заклонити.«

24. Фебруара 1855. Г№ 501. Попечитељство унутр. послова јавило је, да је инџинирима разаслало ова правила, да се по њима управљају при грађењу школа. —

За предавање прописано је (чл. 19) ово:

У првом разреду: Познавање слова грађанских и црквених, срицање и читање из буквара српско и словенско; писање слова на табли и по прегледалици, познавање и писање бројева; и најобичније молитвице, десет заповести божјих, и то српским језиком.

У другом разреду: Читање српско и словенско; писање по прегледалици; свештена историја (на изуст); из рачунице наречени бројеви; општа знања сваком Србину нужна.

У трећем разреду: Читање српско и словенско; писање по краснопису и диктирању; први део катихизиса; математички и природни земљопис; рачуница, и општа знања сваком Србину нужна.

У четвртом разреду: Српска граматика; историја српских краљева и царева; стилистика; рачуница; земљопис; катихизис.

Црквено певање предавало се у сва четири разреда.

Од свију горе пребројаних књига штампан је био само: *буквар*, *свештена историја*, *катихизис и мања читаоница*. За словенско читање школа се служила црквеним књигама: *часловцем* и *псалтиром*. За све друго домишљали су се учитељи сами, како је који умео, а понајчешће није се предавало, и ако је било прописано.

Овом приликом да речем, што ћу можда још имати потребе да повторим, како ми се види да је закон овај радо постављао одредбе не држећи великог рачуна од тога: шта се могло онда извршивати шта ли није.

У „настављењу“ које по овоме закону би издано учитељима 24. Октобра 1844 (П.№ 1.526. тач. 9. под

I.), заповеда им се, да деци не казују слова именом *аз, буки, веди*, и т. д., већ само звуком: *аъ, бъ, въ, гъ* и т. д.; па и то се није могло увести у све школе до најновијег времена.

У предавању рачунице наређено би, да се начине табле с 12 гвоздених жица и са 78 покретних куглица да би деци појамније било оно што им се казује. Но доцније се видело да је то непрактично, па су се учитељи просто помагали зрнима од кукуруза или од пасуља (тач. 14).

Закон је овај управо запретио примати у основне школе децу док не наврше 7 година (чл. 21).

За учитеље основних школа могли су се постављати (чл. 22.) само они који су свршили богословију. А доцније, каже се у закону, могу се узимати и они, који сврше гимназију, по овоме закону уређену, у којој ће се нарочито „ради учитеља предавати педагогика и методика“.

Уз гред нека је речено, ови предмети, за свих девет година, док је важило ово „устроеніе,“ нису како ваља ни предавани у гимназији.

Учитеље су бирале саме општине и предлагале на потврђење директору, кога овај закон прозва *„главни управитељ основних школа“*, а некад би и он сам по које лице упутио општини за учитеља.

Тако се добијало место учитељско, а губитак учитељства могло је изрећи тек министарство просвете (чл. 27).

Надзор над школама вршили су управитељи *местни* и *главни*. *Местне управитеље* бирала је општина а *главни управитељи* били су нирјавд чиновници, ко-

јима је дужност била сваку школу у своjем округу, походити бар jедном у години; а на концу школске године о свима њима поднети извештај с примедбама министарству просвете.

Кад су главни управитељи, на концу школске $184^4/_5$, обишли све школе у Србији, онда је нађено, да у нашој отаџбини, за ту годину, има 213 школа (са толико учитеља[1]), међу којима беху њих 12 приватне. На плату тих 213 учитеља издато је из општинских каса, из среских или окружних прирезних фондова,или из приватних погодба 14.328 талира, а течај школски сврши 6.201 учеников.

Школе су се, ако и лагано, множиле: учитељи су, где није било богослова, узимани са стране, од Срба аустријских; плата им је, истина, била мала, али народ у стварима за живљење није био ни оскудан нити је тврдовао,[2] те тако је та страна била, како тако, подмирена.[3] Но најосетнији недостатак у школама беше што оне не имаху школских књига. Да би се та оскудица подмирила, изиде 3 Јула, 1845.

[1] Узимам ове бројеве из рада Дра Спасића у IX., и XIV. Гласнику.Ваља ми јавити, да је г. Спасић узимао увек колико учитеља толико и школа, а ми данас рачунимо у једну школу *три* или *четири* основна разреда, па било да је у њима један учитељ (као у селу) било да их има више т. ј. за сваки разред по један (као што је по варошима).

[2] Госп. Јован Обреновић крстио је кћер своју Љубицу 7. Новембра 1840. и том приликом поклонио је учитељу чачанском целу годишњу плату (90 талира). Глед. „Србске Новине“ од 1841. број 2.

[3] Може бити да је ова несталност и недовољност учитељске плате олакшавала и правдала прве наше учитеље из оне стране што заведоше изнуђавања од деце под именом: *леграције* (recreatio?), која некад и негде иђаше одвећ далеко........... Сад је то забрањено законом; али стара навика по негде још траје....

(В№ 1010 Зб. III. стр 77—79), *„Устроеніе одбора просвѣштенія.“*

Одбор овај, састављен од 9 чланова,[1] међу којима један беше председник, имао је да помаже министарству (попечитељству), да се у дело изведу одредбе закона о школама од 23. Септем. 1844.

На по се, за основне школе, одбору је била дужност:

а) да одређује и израђује општу школску систему;

б) да избира основе, по којима ће се посебне науке предавати;

в) да прегледа и израђује школске књиге;

г) да испитује кандидате за учитеље основних школа; и

д) да буде суд у тужбама против учитеља.

Овај одбор имаше и право иницијативе у свему што год би се тицало школа. Ако предлоге његове не би усвојило министарство (попечитељство), морало му их је „съ изложенѣмъ побуђенія, вратити;“ а ако одбор, и после ових побуђења, остане при своjему, онда је министарство (попечитељство) морало представити ствар кнезу „ради коначног решења“ (§. 7.)

Но баш ова наредба, којом се можда ишло на то, да се што више охасни народно обучавање, дајући одбору власт да притискује и само министарство, би

---

[1] Ови су људи постављени за чланове поменутом „Одбору просвѣштенія:“ *Димитрије Исаиловић*, *Атанасије Николић*, начелник у мин. унут. дела; *Петар Радовановић*, директор школа; *Исидор Стојановић*; *Сергије Николић*, и Др. *Јанко Шафарик*, професори у лицеуму; и др. *Милован Спасић*, и *Василије Лазић*. Плате годишње имао је сваки по 180 талира за то што је члан у „одбору.“

узрок његовој раној смрти, која га снађе 30. Октобра 1847.

Одбор је, за кратка својега века, покренуо многа школска питања, и поједини патриоти живо су наваљивали,[1] да би школе стекле своје књиге, али од свега тога мало што би урађено док се год. 1848. не вратише у отаџбину младићи, који су се на страни изучавали,[2] и док они својом јаковном снагом не покретоше напред много које шта што се већ беше устајало. С њи-

---

[1] Као карактерску црту за одношаје међу управним круговима онога времена, вреди прочитати кнежево решење од 3. Септембра 1848. (В№ 826 Зб. IV. стр. 168—170.)

[2] Ово су имена младића који први бише послани 1839. у Октобру, о државном трошку на науке: Димитрије Црнобарац, Ф. Христић, Д. Данић, Стојан Јовановић, Димитрије Томић, Стеван Груборовић, Коста Магазиновић, Иван Матић, Васа Божић, Ђорђе Бранковић, и Стеван Павловић, првих седам одишли су у *Беч* а други у *Шемницу* ради рударских и шумарских наука. (С оним првима отишли су, о својему трошку, Коста Цукић, Сретен Поповић, и Глиша Божић).

Забавно је прочитати упутства, која попечитељство просвете даде својим „питомцима.“ Тамо им се притврђује „да се добро уче и владају, да се не поведу по странским обичајима, да не забораве своју народност, и да дужности вере своје уредно врше.“ Не мање пријатно дира и она патријархалност, што веје из преписке ових питомаца са својим попечитељем, који своја писма к њима почиње овако:

„Предрага отрасли србска, и надеждо отечества свога, здравствуйте! и т. д.“

25. Авг. 1846. (В№ 1080). послано је опет десет младића на разне науке у западну Европу. Њих је тамо одвео Др. М. Спасић.

Од тога доба све до данас Србија је имала сваке године по неколике десетине младића на страни, који су се бавили изучавањем разних грана наука. Мисао та донела је огромне користи нашој отаџбини. На концу 1867. године беше у разним службама у Србији, осим чисто војне, преко 85 лица, која су се, по свршетку школа у отаџбини учила и на разним европским вишим научним заводима, а неколико такових има и ван државне службе.

ховим доласком опажа се промена како у школској и управној области, тако и у књижевности отачанственој.

Новембра 25. године 1849.[1] изиде закон, којим се уређује „код попечитељства просвѣштенія една школска комисія,“ којој је поглавит задатак: „да књиге за школе, нарочито основне, израђуе и израђене да прегледа, и у обште да помаже реченоме попечитељству у делу явнога училиштногъ наставлѣня, где бы годъ оно потребавало тога помаганя комисіе.“

Ово је васкрсла мисао „одбора просвѣштенія“ само с мање власти, и без права иницијативе.

Школска комисија састављена би најпре из 12 а после из више чланова,[2] који те дужности бесплатно врше. Није прошла пуна година од уређења ове комисије а министарство просвете (попечитељство) поднесе, (уза своје писмо од 11. Септембра 1850 п№ 1125) по један егземплар од свију до онда израђених и у школе уведених књига кнезу Александру, дајући му извештај о стању основних школа. На крају тога писма каже се, да је: *србски буквар*, *свештену историју* и *катихизис* израдио архимандрит Гаврило, доцније шабачки владика; *српску историју*, Љубомир

[1] Зб. V. стр. 62. В№ 1595.

[2] Ови су људи у први мах ушли у школску комисију: *Димитрије Исаиловић; Јован Гавриловић; Јован Мариновић; Филип Христић;* др. *Јанко Шафарик*; *Димитрије Матић; Милован Спасић; Коста Цукић; Гаврило Поповић*; *Коста Бранковић; Ђорђе Ценић; Љубомир П. Ненадовић* и *Василије Вердиш.*
Доцније пак ушли су: *Лука Павловић; Емилијан Јосимовић; Јосиф Панчић;* архимандрит *Сава; Рајко Лешјанин; Никола Крстић;* и *Платон А. Симоновић*, који као главни инспектор школа, беше јој и председник по §. 21. закона од 17. Јуна 1853. године В№ 566. Зб. VII. 64.

Ненадовић; *србску граматику*, Коста Цукић; *земљопис Србије и Турске* Јован Гавриловић; *писмене саставе*, Коста Бранковић; *а прву читанку, прва знања, другу читанку и рачуницу*, Филип Христић.

На ово писмо кнез Александар, под 16. Декембра 1850. (В№ 1.772), изјави своје задовољство „како комисији школској тако и њезиним члановима,“ који написаше или саставише поменуте књижице за школе.

Према овако израђеним књигама,[1] издано је, уз највише решење од 30. Јула 1850. (В№ 1013. Зб: V. 264-269), ново „расположење“ предмета, који да се предају у основним школама. По томе предавало се:

У првом разреду: Штица и буквар (читање српско и словенско); бројање и писање бројева до сто (100); писање (на табли и по прегледалици); молитве: *оче наш, богородице дјево*, и *вјерују*.

У другом разреду: Читање из читанке прве: читање из часловца; прва знања (на изуст); свештена историја; четири проста вида рачуна с таблицама; писање; молитве, на српском језику.[2]

У трећем разреду: Читање из друге читанке; читање из псалтира; прва знања (на изуст); катихизис;

[1] На захтевање аустријскога министарства просвете и јавнога настављења од 17. Јан. 1851. № 584 Попечитељство просвете посла му 13. Јануара 1851. П№ 41. по два егземплара од свију наших школских књига, зарад спремања школских књига за оностране српске школе. (Глед. у мин. просв. п цркв. дела Ф II. 1857. АР№ 94).

[2] Ове молитве нису преведене, него су се учитељи довијали како је који могао и умео да их објашњава деци, па још године 1864. министарство просвете, по примедби г. митрополита, Михаила (Е№ 556), заповеди шабачком учитељу г. Данилу Ореду да и у томе буде штедљив. (Глед. фас. IX, мин. просв. за 1864. Ар№ 1348).

земљопис; из рачунице разнонаречени бројеви; писање из писмених састава.

У четвртом разреду: Читање из друге читанке; повторење свештене историје; повторење катихизиса; српска граматика; српска историја; земљопис Србије, и Турске; из рачунице правило тројно просто; писање из писмених састава, по казивању.

Црквено певање предаје се у сва четири разреда.

Године 1855. Јула 19. (П№ 768), Попечитељство расписа учитељима да се у предавању, и у опште у својему раду у школи, управљају по „педагогичко-методичком наставленію“, које написа г. Спасић а одобри и награди школска комисија. Књига је та два пута штампана, и у многом је и данас једини руковођ учитељима.

К ранијим књигама бише додане доцније израђена *„трећа читанка“* за четврти разред, и *„практична рачуница“* за учитеље од дра Спасића. Доцније су *часловац и псалтир* искључени из школе[1] а у *прву читанку* и у *другу читанку* узето је из св. писма и из црквених књига доста комада, те је то као *словенска читанка* за основне школе. Не мање измењена је садржина и другима школским књигама: у читанке су узете српске пословице и народне приповетке; у прва знања узети су многи појмови о стварима, које се најближе тичу српства; у земљопису поправљен је језик, који је био доста рапав, а и сам садржај је удешен према садашњему стању земаља; у српској граматици измењена је терминологија и удешена према оној у гимназији. И свештена историја и катихизис не осташе

[1] Расписом од 15. Августа 1863. № 2311.

без измена, премда језик у њима још много оставља да се жели.

Али ипак распоред научне грађе у нашим основним школама још нас не може да задовољи. У књигама нема хармоније, јер разни писци радили су не подешавајући увек свој рад један према раду другога, те с тога често по нешто има на два места, а по нешто ни у једној књизи.

Па има још једна тегоба у тим књигама. Мислим о закону од 23. Јануара 1860. В № 207. (Зб. XIII, 10 и 11), којим се наређује да се књиге за основне школе штампају старим правописом, докле се књиге за све више заводе печатају новим. Од овога излази та незгода, што се вештина читања не може да предаје деци најлакшим методом (због двојних слова), што деца при прелазу у гимназијске школе морају да уче са свим противно ономе што су учила у основнима[1] и т. д.

Да пођемо даље за радњом законодавства о школама. У том реду ваља поменути, да је министарство просвете (попечитељство) још на крају 1849. предлагало да се одреде новчане казне за родитеље, који децу задржавају од школе, или их неуредно шиљу; но тај предлог није „совет" уважио претпостављајући моралне мере, међу које, у своме акту, броји: световање од стране старешина, свештеника, прота и епископа, кад ови по епархији путују.[2]

---

[1] Срећом овој незгоди учини се крај. На предлог министра просвете и црквених дела, г. Д. Црнобарца, изиде 12. Март 1868. № 742. закон, који огласи потпуну слободу правопису, коме је тек наука једини законодавник. (Глед. број 27. „Србије," од 1868. стр. 106).

[2] Збор. V. 60—61.

Остао бих дужник истини ако не бих, после толикога својега осведочења, казао да наши сељаци радо дају децу у школу, а што то по негде иде теже, имају узроци, *које никако не ваља тражити у њиховој одвратности од школе.* Мој отац је био сељак као сви други сељаци, па је из *Рипња* слао дете у школу у *Палеж — Обреновац*, јер ближе није било школе. Има, на нашу радост, доста оваких примера, само се нико не стара да их разгласи, као што по неко има потребу проглашавати оно прво да би увећао своју заслужност.

Године 1850. Декембра 4. В№ 10140. изиде кнежево решење, које вели да је на предлог школске комисије, о том: да се школски одмор скрати и да траје само: од 20. Јула до 1. Септембра, од туцина-дне до нове године, од велике среде до светлог петка и три дана о тројицама (ово је само за основне школе).

Године 1851. Марта 17.[1] изиде законодавно овлашћење, да се нека сума новаца, сваке године, може потрошити на печатање књижица, које би главни управитељи основних школа давали, као дар, добрим ученицима. У то име наштампане су, колике се сећамо, ове књижице: *Јагњенце*, *Ускршња јаја*, *Две повести из светога писма*, *Дар добром ученику*, *Дар доброј деци.* Осим тога од оних књижица, које штампа „друштво српске словесности" разношен је и раздаван, скоро сваке године, по велик број *„забава за децу,"* *„историје Грка и Турака,"* *„антропологије,"* *„логике,"* *„физике,"* *„разговора за образовање срца и душе,"* *„физичког земљописа"* и др. а у најновије

[1] Зб. VI. 14—15.

време, разнето је и поклоњено неколико хиљада комада *„поука о чувању здравља“* од Дра М. Розена и *„наука о чувању здравља,“* од дра Валенте.

Ми још раније рекосмо да школски фонад, с изворима који му беху у почетку означени, не даваше изгледа да ће моћи подмиривати трошкове око школа. А немогуће бејаше живље кренути ствар народнога образовања докле се год не би нашли стални, поуздани извори за издржавање учитеља.

Да се једном, после много свакојакога довијања, та потреба подмири, како пристоји и ствари рад које се чини и народу који је извојевао физичку па хоће и моралну слободу, ево находимо под 14. Декембра 1855 год. В № 1413)[1] закон: *„да свака пореска глава, па и чиновници, пензионери, свештеници, учитељи, кметови и сви други житељи нашегъ отечества, кои стално пребиванѣ и известанъ начинъ живлѣня имаю, плате по 2 цванцика годишнѣ на издржаванѣ основны школа, а да престану сви други прирези у име школа до сада куплѣни.“*

Овим је актом дело народнога обучавања у Србији обезбеђено на начин праведан, достојан: народ дакле од сада дугује сам себи за своје образовање.

По што је уређено то, природно је долазило правично подељење учитељске плаће и, према новоме извору за издржавање, ново уређење школа, међу прве бриге онима, који беху на челу струке просветне. И доиста, не дуго после тога, 22. Августа 1857. јави се: *„Устровніе основны школа у княжеству Србіи.“*[2]

---

[1] Збор. VIII. 97—100. И за ове резултате ваља с хвалом поменути име дра М. Спасића.

[2] Збор. X. 61—75.

Незгодно је, а мора нам бити прва реч о овом закону, како се чудимо, да је он често силазио у ситнице, као, на прилику, да каже у којој ће канцеларији учитељи примати плату (§. 27.) а *шта ће се учити у основним школама*, дакле шта ће им бити цељ, оставио је са свим на вољу министру (попечитељству) да он сам пропише (§. 37.).

Закон овај (§. 3.) тражи 400 домова да има у општини, па онда она има право да јој се учитељ издржава из школскога фонда.

Отварање нових школа по селима било је у власти самог министарства (попечитељства), а по варошима и паланкама одобравао је „Советъ и князъ“ (§. 9.).

За школске зграде наређује се (§. 11.) да морају бити „од тврдог и доброг материјала, по плановима, за ту цељ одобренима,“ а планова је начињено и литографисано од три врсте, према имућности општина и броју ученика. Зграде те подижу се и оправљају о трошку општина, којима су својина.

За учитеље закон допушта да се примају само, који су свршили богословију или гимназију, а за доцније помиње се и педагогијска школа (§. 19). Но без испита нико није могао добити учитељство, а испит се полагао пред одбором, састављеним у самом министарству (§. 20.).

Наређено је како да се пречисте до ондашњи учитељи, којих је, по способностима, било свакојаких (§. 22.).

А „да би се учитељи, вели закон (§. 28.), по важности места и по *величини општина*, справедљиво наградили, деле се на шест класа, и то:

„*У прву класу* долазе учитељи општине београдске, од којих ће учитељи IV. разреда имати плате по 200, а остали разреда по 180 талира годишнѣ. Учительке пакъ женске деце имаће, III. разреда по 180, а осталы разреда по 160 талира годишнѣ.

„*У другу класу* долазе учительи главны окружны варошій, као: шабачки, валѣвски, ужички, карановачки, крагуевачки, ягодински, смедеревски, пожаревачки, неготински и крушевачки. Учительи IV-ты разреда у овимъ варошима имаю по 170, III-ћи по 160; II-ги по 150, а I-вы по 140 талира годишнѣ.

„Где су у овимъ местима три учителя, па найстаріи има III и IV. разредъ, то ће имати плату IV. разр. одъ 170 талира, а где су само два учителя и свакіи има по два разреда, старіи имаће плату за учителя IV. а млађій плату за учителя II. раз. одређену.

„Учителька женске деце, где е една, има 150, а где су две, старія 150, а млађа 130 талира годишнѣ.

„*У трећу класу* долазе учительи осталы окружны вароши и найвећих паланака, као: чачански, параћински, свилаинaчки, великоградишки и милановачки. Где су три учителя, найстаріи, III и IV. разред, има 160, II. 150, а I. 140 талира. Где су два, старіемъ *остав* 160, а млађем 150 талира; а где е еданъ, имаће такође плату за учителя II. раз. опредѣлену.

„Учительке женске деце, у овим местима, где е една, има 140, где су две, старія има исту, а млађа 120 талира плате.

„*У четврту класу* ставляю се сви учительи средньи паланака, као: палешки (обреновачки) убски, кру-

паньски, иваньички, пожешки, рачански, текійски, кладовски, баньски и трстенички. Где е у овимъ местима еданъ учитель, има 140 талира плате; а где су два, старіи исту а млађій 120 талира плате годишнѣ.

Доцније, 17. Октобра 1857. (В.№ 1525) додани су к овој класи и врбички и паланачки.[1]

„Учительке женске деце имаю такође 120 талира годишнѣ плате.

„*У пету класу* спадаю учительи наиманьи паланака и оны општина школски по селима, кое преко 500 домова брое. Учительи овы школа имаю по 120 талира годишнѣ плате. И

„*У шесту класу* долазе сви остали учительи по селима съ платомъ одъ 100 талира годишнѣ.“

Као што се види, закон у почетку огласи да само 400 домова (који плаћају у фонад) имају право држати школу о трошку фонда, а доцније, дајући варошима и мушке и женске школе и веће учитељске плате, без питања о броју домова, појави се недоследан према пређе постављеному начелу.

Поред овако уређене плате, сваки је учитељ имао од општине, у којој се находила школа, бесплатно обиталиште, огрев и још школску економијску градину (§. 32.).

Кад је овај закон ступио у живот, било је опште уверење да је материјално стање учитеља у Србији знатно унапређено; само се, с извесних страна, могло чути да се поступа веома оштро према дотадашњим учитељима, који су се већ били онеспособили за своју службу; па и то је било неумесно.

[1] Зборник X, 85.

Обавезност учења није изречена, него се тражило да у свакој школи буде најмање бар 25 ђака па да она сме опстати на рачун фонда. Свака општина од 250—500 домова, морала је имати 40, а преко 500 домова најмање 60 ђака у школи.

По селима деца су узимана у школу по што наврше 7, а по варошима кад напуне 6-ту годину; старија пак од 12 година, ни поселима ни по варошима, нису примана у школу (§ 33, 3).

За неуредно долажење у школу за децу су одговарали родитељи, за што су могли бити и новчано кажњени (од 1—3 цванцика §. 33. 5).

Исто тако одређене су биле казне за оне родитеље, који не би хтели својој деци набављати књиге, хартију и друго што за учење ваља. Ове су казне биле веће од оних првих (од 3—6 цв.)

Течај школски почињао се 1. Августа а свршавао 30. Јуна, месец Јул је служио за главни одмор. (§. 37.). Овом одредбом замењена је она од 4. Декембра 1850. В № 1014. о школском одмору.

Пред овим „устроеніем“, али истога дана кад и оно (22. Августа 1857), издан је закон, којим се укидају „главни управитељи основних школа,“ а наређује се, да се надгледање школа скупи у само министарство просвете (попечитељство), коме се, тога ради, дају *два секретара прве*, и *два друге класе*, којима је главни посао похођење и надгледање школа.

За најближу, месну контролу, бирани су у свакој школској општини *„школски надзиратељи“* (§. 41.), које је потврђивало само министарство (попечитељство).

Дужности ових надзиратеља изложене су врло просторано у овом самом закону (од §. 42—1—13).

Августа 20, године 1860. П № 2415. попечитељство просвете опазивши „да учитељи и учитељке највише настојавају да деца изуче оно што се на памет учи а остављају читање, писање и рачун занемарен,“ расписало је свима учитељима и учитељкама да „поред вере, читање, писање и рачунање сматрају за најважније предмете и да највише настојавају, да деца то троје, као сваком човеку најнужније науче, и да се кроз све разреде у истима непрестано упражњавају“.

Биће на своме месту поменути да сами изршивачи школских закона нису били сагласни у том: шта је цељ основној школи; једни су хтели да она и учи и васпитава, наравно колико може; а други само да учи. Наредба од 20. Августа 1860. (П № 2415.) јасно показује, да је мишљење ових последњих било јаче, а да ли и боље?

Видеће се.

Напоменуто је раније, да године 1844. није било у Србији ни једне оделите школе за женску децу, него су женска деца, где их се находило у школи, учила се за једно с мушком.

Тек од године 1845. почеше се појављивати по варошима у Србији и школе за женску децу оделито од мушких.[1] То би узрок те министарство просвете

[1] У I. Гласнику друштва србске словесности стр. 201—205. има један чланак од г. Јована Мариновића по коме би се могло рећи да је прва девојачка школа отворена у Србији 1847.

(попечитељство) 3. Јула 1846. П№ 834. издаде акт, који назва:

„УСТРОЕНІЕ ДЕВОЯЧКИ УЧИЛИШТА."

Цел је тим училиштима, вели тај акт, „да девойчице найнужднія знаня у умном смотренію получе, да се, поредъ нравственогъ изображенія, са определенѣмъ своега пола упознаду, а узъ то да се и у найнуждніимъ женскимъ пословима обуче."

За оваке школе „приставляће се лице женско," по што покаже испитомъ способност, а сведочанствима добро владање.

И ако је ово акт тек једнога министарства, и ако оно вели да хоће у дело да изведе одредбе закона од 23. Септембра 1844; опет се у њему течај учења у женским школама развлачи чак на 6 година и раздељује на три разреда а сваки разред на два одељења.

Женска деца овде се примају после навршене 5. године, а за мушку је закон одредио чак после 7. да се могу примити.

Време пре по дне одређено је за учење, а после по дне за женски рад.

За свих шест година прописано би да се учи оно што и у мушким школама, осим *српске граматике, земљописа, српске историје* и *стилистике.*

Од женског рада учило се: плести, шити и вести оно што је понајнужније.

За доказ ономе што једном већ рекох за закон од 23. Септембра 1844., занимно је прочитати и у овоме „устроенію" како се учитељке упућују да замењују граматику, да попуњују то што нема српске историје,

земљописа и стилистике. Или писац ових наређења није знао коме их управља, или је миловао показати шта уме да напише, остављајући извршење чак потоњим појасима?[1]

Ово „устроеніе“ оста у снази до 26. Јула 1860. П.№ 2105, а тога дана министарство (попечитељство) просвете замени га наредбом којој су ово главне одредбе:

1, „да се деца у женске школе не примају док не наврше 6 година, а да се не држе више у школи како наврше 13 година (!).

2, „ученѣ у женским школама да трае 5 година, и да се дели на 5 разреда.

3, „испити да се држе само еданомъ у години а не двапутъ, као у мушкима.“

4, „предмети за предавање нешто су ближе удешени са онима у мушким школама; али још нема српске граматике и земљописа, а српска историја учила се на изуст.

---

[1] Ево те саме наредбе: „Ако граматика србска и ніе за ово училиште прописана опетъ ће дужность учительке быти ученице свое, особито у найстаріемъ разреду, *на строй и свойство єзыка* чинити вниmателнима, толкуюћи имъ како се речи образую, и како ставови постаю“ (!).

„Тако ће им исто при писаню (навластито диктандо) протолковати найглавнія правила правописаня и стараће се, да се дѣвойке, колико толико, по ньима управляю......“

„Будући е кодъ женскогъ пола *чувство* поглавита черта значайна зато ће се старати учителька, да и у самомъ предаваню на ово дѣйствуе, особито у предаваню обшты знаня, гдѣ разни предмети изъ повеснице, земльописанія, исторіе природе, нравословія и т. д. долазе и кое ће предмете она са свакимъ прилѣжаніемъ предавати“ (!).

5, за женски рад је јасније казано који у ком разреду да се учи.

Пада у очи што и ова наредба, божем истицање из закона за основне школе од 22 Августа 1857., присваја власт законодавну, одређујући течај учења на 5 година место 3—4 и одбацујући полугодишње испите, који су прописани тим законом. Још се ова наредба разликује од старог „устроенія,“ што свуд место пређе *девојачких* училишта даје име *женске* школе (?).

Међу тим још је 27. Септ. 1857.[1] (В № 1296.) изашао био један закон, да се женска деца не само не смеју учити за једно с мушком, него и зграде школске за женску децу да не смеју бити у једној огради!!

Године 1859. Новембра 6. П№ 2931. попечитељство просвете расписа свима начелствима, да упитају народ: како жели да му се основне школе уреде? Само пак оно састави једну велику комисију (од 25 чланова), која изради један пројет за све школе у Србији, но тај није доцније остварен, него је просто остављен у архиву. Одговори начелништва већином садрже мишљења за мѣсна питања, а за општа начела народ са свим оставља влади како да уреди школе.[2]

После свега што поређасмо да је рађено у просветној струци за основне школе, вреди разгледати какви су последци били од тога рада. То пак најбоље можемо видети из извештаја који министар просвете и црквен. дела, г. К. Цукић, поднесе њ. св. Кнезу 30. Априла 1863. П№ 1230.[3]

---

[1] Збор. X. 79.

[2] Сва ова акта находе се у Ф. X. 1863. арх. № 1743. к. 88.

[3] Србске Новине од 1863. број 72. 73. и 74.

Ево података, које находимо у том министарском акту, и то за годину 1862:

Број	Где	школа мушк.	школа женс.	учитеља	учитељака	ученика	ученица
1	У округу алексин.	10	1	14	1	429	31
2	„ вароши Беогр.	5	4	11	7	577	381
3	„ београдс. окр.	28	—	28	—	504	—
4	„ ваљевском „	21	2	22	2	484	45
5	„ књажевач. „	9	1	11	1	500	30
6	„ крагујевач. „	24	1	28	2	774	74
7	„ крајинском „	20	3	22	3	652	86
8	„ крушевач. „	9	1	12	1	334	60
9	„ подринс. „	13	1	14	1	347	39
10	„ пожарев. „	30	2	35	3	1048	139
11	„ рудничком „	12	1	15	1	182	22
12	„ смедеревс. „	14	2	17	3	443	96
13	„ ужичком „	12	1	15	1	523	33
14	„ црноречком „	13	1	15	1	502	35
15	„ чачанском „	10	2	13	2	317	50
16	„ шабачком „	22	1	25	2	819	102
17	„ ћупријс. „	10	3	15	3	515	80
18	„ Јагодинс. „	11	1	15	2	399	38
У	Србији свега	273	28	327	36	9349	1376

У истом извештају даље стоји ово: „данас у Србији има 92 зданија школска тако лепа и целисходна, да не само како ваља одговарају намењеној цели, него још свакој земљи на понос служити могу; 68 њих је која су такође добра, али нису од „тврде грађе“ начињена, остале пак школе слабије су.“

Находећи да је за многе сеоске општине теретно подићи школе тврдо зидане, министар примећује да би било боље, „не тражити да те зграде буду од тврде грађе, него је довољно да представе довољне гарантије за здравље и за удесан смештај ученика и учитеља, па ма биле и од слабог материјала.“

Не дуго после овога извештаја, на име 11. Септембра 1863, јави се *„законъ устройства основны школа,“*[1] који данас важи.

У првом §. овога закона каже се, да се у основнымъ школама има учити, као главно: *наука христіянска*, *читанѣ*, *писанѣ*, *рачунанѣ* и *поянѣ*. А ако би, осром тога, још што требало предавати, из којих књига и како, одредиће министар просвете и црквених дела.

Још није написан шири програм предавања у основним школама, већ се највише ради по ономе од 30 Јула 1850. В№ 1013 (Збор. V. 264—269), који је, ето, преживео[2] два школска устројства па влада и при трећему, иако би му се имало забавити да је веома оскудан за данашње доба. У оном закону од 23. Септ. 1844. прописано је било за предавање у основној школи много, према ондашњим предавачима и средствима за обучавање. Доцније се то увиде у делу, и овим се законом (30. Јула 1850) смањи. А већ је сада време, да се опет увећа научна грађа у школи према садашњој могућности. Но нови закон о том не нарећује ништа а настављења нема.

Основне школе, вели се даље у закону, могу бити по селима са три или са четири разреда а по варошима су свуда са четири (§. 3.).

Ово је голема добит за све варошке и имућне сеоске општине, које би желеле и могле да имају и IV. разред у својој средини.

---

[1] Зборник XVI. 54—63.

[2] Реч *преживео* не би се смела употребити за закон од 23. Септ. 1844. за основне школе, будући да он ни до данас *није формално ни једним законом оглашен као укинут.*

Да се где нова школа отвори овај закон не тражи 400 домова, већ јемства, да ће у њој бити увек најмање 25 ученика; премда се министру ставља у дужност да нигде не остави 400 домова бар без једне школе (§. 4.).

Овим је замењена она недоследност претходнога закона, који за села тражи 400 домова па да жртвује из фонда 100 талира на просвету, а према варошима допушта дати по 140—160, 180 до 200 талира не обзирући се на број домова. Но на министру лежи дужност, да бди, како би сви крајеви отаџбине колико је могуће равномерно били уживаоци народнога обучавања према своме плаћању у то име.

Дати дозвољење да се отвори нова школа може сам министар, како му се испуне ови услови: да је сместиште за школу и за учитеља удобно, да су све потребе за учење подмирене, и да се да уверење да ће у школи бити увек бар 25 ученика. Буџет пак за издржавање школа вотира, сваке године, законодавна власт, докле је по старом закону отварање школа по варошима зависило *„одъ совета и княза“* а буџет је склапало само „попечитељство“.

Ни у овом закону није изречена обавезност учења, него та дужност или, можда боље, право припада имућним и задружним кућама (§. 5.). Али су задржане пређашње таксе за неуредно слање деце у школу и за ненабављање школских потреба (§. §. 6 и 7.).

Сиромашној деци, која у школу иду, дужна је општина набавити што им треба за учење (§. 9.).

Школска година дели се на два течаја; а за главни школски одмор одређује се месец Јул цео.

§. 13. овога закона ставља у изглед да се доцнијим законом уреди питање о надзору основних школа. До сада још стоји на старом, т. ј. секретари министарства походе школе, и разлика је данас само у том, што их је пре било четири, а сада су тек двојица.[1]

Мѣсну контролу овај закон веома олабави, оставивши да мѣсне *старатеље* бира и утврђује сама полицајна власт, и да се они старају једино за материјалне потребе школске. Ово је једна од најслабијих страна овога закона.

Испити над онима који траже учитељство остали су и даље, но министар је овлашћен да може лица, која су свршила с добрим напретком педагогијску школу, или лицеј, или семинарију, или гимназију, ослободити од испита, ако је иначе уверен о њиховој способности (§. 14.).

Учитељске плате подељене су на десет класа, од којих

Прва	има	300	талира, и може у њу бити постављено њих	10	учитеља
Друга	има	275	и може бити њих	15	„
Трећа	има	250	„ „ „ „	20	„
Четврта	„	225	„ „ „ „	25	„
Пета	„	200	„ „ „ „	30	„
Шеста	„	180	„ „ „ „	40	„
Седма	„	160	„ „ „ „	50	„
Осма	„	140	„ „ „ „	70	„
Девета	„	120	„ „ „ „	100	„
Десета	„	100	„ „ „ „	неодређен.	

[1] Међу тим школе се походе сваке године; те још године 1862. 1863 и 1864. многе су биле по два пута виђене, јер су, по наредби министра, секретари и у јесен излазили те се уверавали о стању, у каквоме се започињу школе. То је било од врло добрих последица за учење.

Ове класе нису везане за места, него се дају према лицу, које заслужује унапређење, не гледајући где је оно учитељ, у селу или у вароши.

Окром тога, учитељи и учитељке добише, овим законом (§. 20.) и право на пензију за себе и за своју породицу, после десет година своје службе, и то за себе од 30—60, а за породицу од 15—60 талира годишње. Ни за једну ни за другу нису дужни ништа од своје плате за живота улагати. Но ова ствар скоро ће се моћи боље уредити; јер је још в. госпођинска народна скупштина (1864.) одлучила, да се пòвећа сума новаца из државне касе одвоји на оснивање фонда за пенсије удовица и сирочади свештеника и учитеља. Сад се очекује само закон о тој ствари. К томе ваља додати и право на посмртну плату, које им је било још раније дато.[1]

У опште за овај закон могло би се рећи да је сувише лаконичан: није се хтео пуштати у појединости као претходници му, а није ни општа начела сва срећно подухватио, тако да се, при извршивању, веома често тегобе представљају. Чему би се можда и помогло да су написане опширне инструкције за његово вршење.

Ми смо раније видели какав је распоред предмета био учињен за основне школе још 30. Јула 1850. Он је остао у снази све до данас, само су неке измене учињене веће или мање посебице, а цео распоред од једном још није мењан, као што и рекосмо мало пре.

За женске пак школе под 18. Августа 1865. П.№ 2496. прописано је да се предаје ово што иде:

---

[1] По решењу од 15. Дек. 1859. В№ 5436. Збор. XII. 114. И за учитељке по решењу од 18. Јануара 1860. В№ 150. Збр. XIII. 4.

У првом разреду, I. течаја: Штица и буквар; познавање слова, изговарање појединих слова и лагано читање; писање слова и слогова на табли; бројање и писање бројева до највеће стотине (999); молитва *оче нашъ.* — *II. течаја:* Читање из буквара српско и словенско; писање речи на табли и по прегледаоници; писање бројева до највеће хиљаде (9999); молитва *богородице дјево.* Од женског рада: плетење разно (с једном и с пет игала).

У другом разреду, I. течаја: Читање из прве читанке: писање по прегледаоници; прва два вида простих рачуна, с таблицама; мала црквена историја (стари завет); прва знања, глава прва на изуст, а глава друга само да се често чита, но из те главе §. 2. „о чувствима“ да се учи на памет; *вјерују.* — *II. течаја:* Читање из прве читанке; продужење писања; друге два вида простих рачуна с таблицама; из свештене историје нови завет; прва знања, глава трећа на памет а глава четврта да се чита до §. 9., одатле на памет; десет божјих заповести; бели вез.

У трећем разреду, I. течаја: Друга читанка; писање по прегледаоници и по казивању; из рачунице преобраћање и прва два вида разноимених бројева; катихизис до 7 чл. вере; прва знања; земљопис математични и природни (с мапом). — *II. течаја:* Продужење тих истих предмета. Од женског рада: шарени вез (с вуницом, перлама и т. д).

У четвртом разреду, I. течаја: Читање из српске историје, и из треће читанке (до пола у обе књиге); писање по казивању (из писмених састава); повторење сва четири вида разноимених бројева; мала срп-

ска граматика до глагола; земљопис Србије (с мапом), катихизис: други део до трећег. — *II. течаја:* Продужење читања из истих књига, а тако и писање; просто правило тројно; катихизис: део трећи; српска граматика до синтаксе; земљопис европске турске; кројење и шивење кошуља (а где је могуће, и хаљина).

Место четвртка, бива одмор у суботу после по дне.

Овим је замењена она наредба од 25. Јула 1860. П.№ 2105.

Да видимо какве бројеве показује статистика школска у Србији после издања закона од 11. Септембра, 1863. који је у велике олакшао отварање школа. А то находимо опет у извештају министра просвете који он даде народној михољској скупштини, држаној у Крагујевцу ове 1867. године (.№ 2948):

Број	Где	школа		учитеља	учитељака	ученика	ученица.
		мушк.	женс.				
1	У округу алексин.	12	2	15	2	497	73
2	„ вароши Беогр.	6	6	13	10	617	521
3	„ окр. београд.	34	1	34	1	1035	22
4	„ „ ваљевском	24	2	26	3	882	100
5	„ „ јагодинс.	15	1	19	3	580	124
6	„ „ књажев.	11	1	13	1	607	45
7	„ „ крагујев.	31	2	39	4	1394	141
8	„ „ крајинс.	22	3	27	4	1005	119
9	„ „ крушевач.	13	2	18	3	721	88
10	„ „ подринс.	10	2	11	2	335	52
11	„ „ пожарев.	57	2	65	5	2334	190
12	„ „ рудничком	15	1	16	1	569	27
13	„ „ смедеревс.	19	2	24	4	885	136
14	„ „ ужичком	12	1	19	1	832	48
15	„ „ црнореч.	15	1	17	1	711	57
16	„ „ чачанском	11	2	15	2	546	46
17	„ „ шабачком	26	1	30	3	1085	109
18	„ „ ћупријс.	10	3	16	3	724	150
У	Србији има свега	343	35	417	53	15359	2048

Дакле за четири године отворено је нових 70 школа мушких; 7 женских; и заучило се 6010 ученика и 672 ученице више.

Од садашњих 417 учитеља и 53 учитељке на крају школске 1867. године беху 3 у првој класи (по 300 талира), 2 у другој (по 275 т.), 2 у трећој (по 250 т.), 9 у четвртој (по 225 т.), 12 у петој (по 200 т.), 36 у шестој (по 180 т.), 45 у седмој (по 160 т.), 58 у осмој по 140 т.), 77 у деветој (по 120 т.), а сви остали су у десетој класи (по 100 талира).

Ако бисмо хтели поделити учитеље одакле је који родом и шта је учио, добили бисмо ове бројеве: њих 141 су из Аустрије који су се врло различито спремали у својој младости; 13 њих су из Турске, али су се, већином, учили у нашим заводима, у Србији; 1 из Пруске, а сви други су из Србије родом а по спремању овако се деле: 162 изишли су из београдске богословије; 106 из гимназије или из тргов. школе; 10 из земљоделске топчидерске школе; 7 из велике школе; а 26 њих стари су учитељи, који су само основне школе учили.

По пропису, у свакој школиваља да имају: црне краснописне таблице за прегледање при писању; земљовиди (српски наштампани у Београду) општи, од свих пет делова света и од српских земаља; по две велике табле (јдна с линијама за писање, а једна за рачун); велика штица, мале штице; сахат; орман; два протокола (један за уписивање ђака и оцену њихова напредовања, а други за преписивање школских наредаба). —

Примедба: Буџет за основне школе прилаже се на крају овога дела, као део целога буџета просветне струке

Биће праведно поменути све оне људе, који су, вршећи непосредан надзор над основним школама, и путујући кроз дуже или краће време, сваке године, по Србији, имали више или мање утицаја на стање тих народних учионица.

Од таквих људи на првом је месту:

1. *Петар Радовановић,* који умре у Београду, 3. Марта 1857. године.

Он је постављен за директора нормалних школа још 21. Марта 1836. године и са малим променама,[1] готово до смрти, остао је у том послу.

После њега долази:

2. *Ђорђе Зорић,* који би постављен за другог директора, 23. Септембра 1839. и оста у том до смрти.

3. *Димитрије Исаиловић*, поста директор основних школа године 1843. али није путовао никако по школама, него је место тога израђивао школске књиге (управо речнике).

У књигама министар. просвете находи се записано, да је неки

4. *Тимотије Милашиновић*, из Нов. Сада постављен 24. Јуна 1841. В№ 832., за директора основних школа. Године 1842. оставио је службу и отишао натраг у Аустрију и тамо умрьо у Н. Саду.

Од 22. Фебруара 1845. поста директор

5. Др. *Милован Спасић* који је које као директор, које као секретар I. класе које као начелник попечитељства просвете, остао у тој служби, т. ј. имао

---

[1] Био је неко кратко време професор у лицеју, неко време секретар у попечитељству, неко време председник чачанског суда.

непосредан утицај и надзор над школама, до 23. Фебруара 1859. године.

6. *Милан А. Симић*, као секретар I. класе 1. Новембра 1857. но он није путовао.

7. *Димитрије Атанацковић*, секретар II. класе, и I. класе од 1. Новембра 1857. до 2. Маја 1862.

8. *Љубомир П. Ненадовић*, најпре секретар II. од 1. Новембра 1857. И од 1. Новембра 1859. као начелник (а неко време као привремени заступник управитеља просвете) све до сада.

9. *Сава Сретеновић*, као секретар II. и I. класе од 18. Априла 1858. до данас.

10. *Димитрије Нешић*, од 23. Фебруара 1859. до 26. Септембра 1862., као секретар II. класе.

11. *Никола Новаковић*, као секретар II. класе, од 23. Фебруара 1859. до 27. Јула 1863.[1]

12. *Милан Ђ. Милићевић*, као секретар I. класе од 2. Маја 1862. до данас.

Окром ових, којима је похођење школа било нарочита дужност, још су, по потреби, одређивани били те школе обилазили ови људи:

1. *Коста Бранковић*, у два маха; године 1838. и 1839. (П№ 1016)

2. *Јован Туцаковић*, (П№ 1817) 1839.

3. *Алимпије Васиљевић*, године 1858.

4. *Коста Црногорац*, 1860.

5. *Коста Јовановић*, 1861. и

6. *Милорад Поповић*, 1867.

Свако овако путовање по школама, колико год је за визитатора обавештавање о стању у коме их на-

[1] Тога дана умре у Београду.

ходи, исто је толико било за школе прилика када им се усмено објашњава дух и правац, кога треба у своме раду да се држе.

По чему била би нека празнина, ако ми, у својему говору о школама, не бисмо споменули и те чињенице.

II.
Недељне школе.

Неколико родољуба, а на име Сава Јовшић, синђео; Теодосије Мраовић, професор у богословији; Атанасије Николић; др. Јан. Шафарик; Коста Бранковић; Исидор Стојановић; Димитрије Томић; и Срђ Николић, 12. Јуна, 1845. године, замолише се писмено попечитељству просвете, да им дозволи да отворе у Београду *недељне школе* „у којима ће момчад, као научници (чираци), калфе, занатлије и слуге, у дане недељне, после по дне, од два до четири сахата, најпотребнија знања присвојити моћи.“ Уз ову молбу они су приложили и пројет уређења те школе и план за предавања. По овоме, речена би школа била од три класе од којих

У првој се имало предавати читање, писање и катихизис;

У другој: читање, писање, рачуница и „правоучење.“

У трећој: о дужностима српског грађанина, рачун, и нешто о свету и о природи.

Овај предлог попечитељство „похваљујући одобри“ под 5. Јула те исте године (№ 671). Уз то одо

брење, оно прописа и уређење те школе користивши се основима, које су му именовани патриоти поднели.

По овоме, школе су ове отворене, по својој прилици, 1. Септембра те 1845. године, јер се тим даном започињала њихова година.

Ради те школе написао је Исидор Стојановић свој „*Брзоукій Букварь,*“[1] који је наштампан и постао имање наше књижевности. Саставио је и Атанасије Николић *недељна предавања*, т. ј. оно што им је читао о дужностима грађанскима, поделио је на недеље и спремио за штампу; али не знам да ли је тај састав угледао света.

Не зна се колико се ђака у почетку уписало, колико ли се њих користило од овога родољубачког труда, као што се није могло наћи ни кад су баш престала та предавања. Но г. др. Шафарик каже, да су трајала до васкрса, следеће 1846. године.

Године 1859, Декембра 2, попечитељ просвете, др. Д. Матић, предложи кнезу Милошу, да се, „заведе у Београду *недељна школа за шегрте и калфе*, и да се та школа, ако буде потребно, раздели на два разреда, а време за учење да буде само недељно и то по што се служба у цркви сврши, па до по дне или после по дне. Мајстори и трговци да се управитељством вароши Београда позову да своје шегрте и калфе у то и тако нерадно време на обучавање шиљу; за место, где ће та школа бити, као и за лица, која ће предавати у њој, да се остави попечитељству просвете да оно то нареди.“[2]

[1] Глед. Гласник I. стр. 247—258.

[2] П№ 3507. од 1859. год. Предавања примили су се, чини ми се: гг. Љубомир П. Ненадовић, Димитрије Нешић, Алимпије Васи-

На ово, кнежево представништво 9. Декем. те исте године (В № 5377.) одговори, да кнез Милош одобрава предлог попечитељства просвете, и да је оно наредило да попечитељство унутрашњих дела заповеди управитељству вароши Београда, да позове трговце и мајсторе да своје шегрте и калфе шаљу на учење.[1]

По овоме *недељна је школа у Београду* отворена с великом свечаношћу 17. Јануара 1860.[2] године. Деце, или већ оних који су хтели учити се, било је, у први мах, доста, а после је све ишло на мањак, докле у пролеће те године не бејаше ни једнога у школи.

Осим Београда, јављано је из више места у Србији да хоће неки и неки да се приме тога труда да отворе недељну школу, а на име: у Шапцу, Ваљеву, Јагодини, Текији, Лозници, Ћуприји, „Књажевцу" Ужицу, Смедереву, Обреновцу, Алексинцу, Свилајинцу, Ивањици, и у Крушевцу. Г. Д. Матић је, докле год беше попечитељ, живо настојавао да се учитељи и свештеници свуда по Србији примају труда да предају у недељним школама. Не зна се време кад је та мисао са свим престала бити дело, тек у књигама минист. просвете, за 1860. годину, говори се о крушевачкој недељној школи најдоцније, и то од 23. Марта до 19. Маја. А ево шта:

23. Марта 1860. пише нечелништво крушевачко попечитељству просвете, да општина крушевачка жели да отвори *недељну школу,* у којој су се примили пре-

---

љевић, свештеник Станко Димитријевић, не то је било по непосредној наредби попечитеља Матића а у актима нема о том ништа.

[1] П№ 3620 у архиви минист. просвете.

[2] Србске новине од 1860. бр. 8.

давања бесплатно учитељи и свештеници мѣсни. Попечитељство, 26. Марта П№ 980. одобри ту намеру и изјави своју захвалност свима онима који су помогли ту ствар.

19. Маја, те исте године, јавља[1] начелништво попечитељству, да је изјавило захвалност општини крушевачкој и њезиним учитељима и свештеницима, а за саму школу вели ово: „У недељну школу уписано је било неколико ученика, па и ови су сада, при свему настојавању овд. полиц. власти, престали посештавати школу, и тако за сада ништа не може бити од недељне школе; за то што се нико не може да намора, да свога слугу даје у школу, и што се сваки изговара, „да је слугу узео да га служи, а не да га даје у школу."

III.

Земљоделска школа у Топчидеру.

Године 1853., Јануара 10, (В№ 22.)[2] изиде закон о уређењу једне школе у Топчидеру, којој беше намера „да поправи и узвиси пренебрегнуто земљоделије и скотоводство[3] нашег отечества."

Школа ова издржавала се најпре из особитог фонда, који се купио прирезом од сваке пореске главе

---

[1] Акт начелништва крушевачког од 19. Маја 1860. № 1875; — у архиви минист. просв. и цркв. дела П№ 1747. од 1860. год. Ф. V. арх. № 746.

[2] Зборник VII, стр. 2—12.

[3] Код лепе речи *сточарство*, не знам коме паде на ум, да овако назове нашу стоку. Ми у скотове бројимо само оно што се *коти*, и што је *скотно*, а никако овце, козе, краве, свиње и т. д.

по 1 грош чар. на годину; а доцније, кад би установљен општи прирез од 2 цванцика на фонад школски, прекраћен је овај прирез од 1 гроша, па се и ова школа издржавала из школскога фонда.

Течај учења трајао је две године, а предавало се, осим науке о земљодељу и сточарству, нешто из хришћанске науке, читање, писање и рачун. (2 и 7).

У школу су се примали младићи, који су навршили бар 16 година, који су били телом крепки и здрави, и који су добро свршили основну школу у селу (1. §.).

Ученика је примљено прве године из свакога среза по 1, те према ондашњем броју срезова, излази равно 55; а сваке следеће године по два пута толико. Они су сви живели и хранили се заједно.

Окром другога, сваке недеље су се и у војној вештини обучавали.

По свршетку испита, најбољи ђаци добијали су награде у новцу; доцније су им давани у награду и добри бикови и друга стока и земљоделска оруђа.[1]

Управитељ и професори ове школе имали су сва права која су дана била професорима других школа у Србији.

Учење се почело о Ђурђеву дне 1853. године, и продужено је до у зиму године 1859., када ученици бише распуштени кућама и школа се затвори са свим.[2]

[1] У Србским новинама од 1855. године, под 19. Фебруара, има јадан допис о земљоделској топчидерској школи, где се помиње нека наредба кнежева, да се на испите у тој школи о Ђурђеву дне, 1854. дозову кметови из три округа. И тако је урађено.

[2] Актом кнежева местозаступника Г. Стевче Михаиловића, од 9. Јануара, 1859. М № 15.

За трајања овога завода учило се у њему, од прилике до 350 младића, од којих су неки сада учитељи, неки су отишли и у друге државне службе, а неки су се вратили кућама где, већином, црпући благо из недара мајке земље с благодарношћу помињу земљоделску топчидерску школу, на коју су можда по некад и викали као ђаци.

У овој школи највише је радио а и највише вике повукао *г. Атанасије Николић*, ондашњи начелник а доцније помоћник министра унутрашњих дела. После његаваља поменути: *Радојицу Шарчевића*, *Владимира Јовановића*, као управитеље; а *Јосифа Пецића*, *Милана Миловука*, *Јована Димовића*, и *Стевана Поповића*, као професоре те школе. —

Под 18. Марта, исте 1859. год. № 307., државни савет беше позвао попечитељство просвете да му јави мисли ли, да се може сјединити *педагогијска и земљоделска школа*, па да даје и образоване земљоделце и добре учитеље за основне школе?

На то попечитељство одговори, под 31. Марта 1859. год. П№ 679, и изрази свом живошћу жељу за подигнуће педагогијске школе; али одсечно одбија мисао да се педагогијска и земљоделска школа споје.

После тога ствар се стишала и о земљоделској школи не находимо спомена.

Могуће је, и веома је вероватно, да је у школи овој било недостатака, но свакојако би било боље попунити недостатке, него, затирући мише, сагорети кућу. Но у тренутцима брзога народнога рада, кад је страст најближи саветодавац, често се уради нешто што доцнији појаси жале и тешко могу да поправе.

IV.

Виша женска школа.

Остављајући основне школе и прелазећи к средњим заводима находим да је приличније овде проговорити о овој школи.

Ја раније казах да све наше основне женске школе не иду у старину даље од 1846. године. Но и ако су скорашње постањем, ипак су се оне брзо рашириле по свима варошима у Србији, а у Београду се све живље осећала потреба дати женскињу и више образовање.

Да попуни ту оскудицу јави се закон од 17. Јуна 1863 (П.№ 1579.)[1] у коме је „Устројство више женске школе у Београду."

Закон тај овако одређује намену те школе: „Поради образовања женске младежи у знањима вишим него што се у основним школама учи, а нарочито поради припреме одраслијих девојака за учитељке основних женских школа оснива се у Београду виша женска школа" (§. 1.).

У почетку школа ова би отворена са три разреда; но доцније, 20. Априла 1866., додат јој и четврти разред, те тако сада цео течај учења траје четири године.

Као редовно у овој се школи предаје: Хришћанска наука; српски језик с литературом; општа и српска историја и земљопис; јестаствене науке; рачуница; педагогика с методиком и дијететиком; краснопис; женски рад; играње и вештина готовити јела (§. 3.).

---

[1] Зборник XVI, 35.

Но министар просвете и црквених дела може дозволити (§. 4.) да се предају још неке полезне науке и вештине, као ванредни предмети, за које ће ученице, које их узуче, плаћати по нешто. Равним начином може зе дозволити да се неке ученице, о своjему трошку, издржавају у самоме том заводу; али мисао та још није извршена, с тога што довољна сместишта нема. То је узрок те школа ова за сада подмирује готово тек потребу самога Београда а не целе земље.

Школа се ова издржава из школског фонда.

Прве године по установљењу (школске 1864. г.) уписало се у вишу женску школу,

	у	I разред	93	а свршило	74
Године 1865	„	I разред	78	„	65
	„	II „	53	„	46
Године 1866	„	I „	73	„	54
	„	II „	35	„	34
	„	III „	45	„	41
Године 1867	„	I „	38	„	33
	„	II „	32	„	30
	„	III „	27	„	22

Од 15. Авг. школске $186^7/_8$ године отворен је и IV разред, и за ту годину уписало се у I раз. 40, у II 24, у III 29, и у IV 21 = 114 ученица.

Година школска и овде се дели на два течаја: зимњи и летњи. Одговори ученица бележе се, као и у свим вишим школама, бројевима: 1, 2, 3, 4, 5 = рђав, слаб, добар, врло добар, одличан.

Предаје се:

У I разреду: Пространија свештена историја;

српска граматика (до синтаксе); математички па по том физички земљопис (онако како се и у гимназији предаје); јестаственица; минералогија. Из рачунице: сабирање, одузимање, множење и деоба равноимених количина; таблице; мере; и сва четири вида разноимених бројева; краснопис; цртање, играње и гимнастика.

У II разреду: Пространији катихизис, који је и за гимназије; српска синтакса (правила данашњег правописа, претварање слова, знаци препињања, производство речи); земљопис општи целога света; јестаственица: зоологија; рачун; општа историја стара; краснопис; цртање; играње и гимнастика.

У III разреду: Катихизис II и III део; српски језик: грађанска стилистика теоретично и практично; политички земљопис Европе; рачун; популарна физика с опитима; општа историја средња и нова; дијететика; краснопис; цртање; играње и гимнастика.

У IV разреду: Наравствена богословија; српски језик: теорија поезије; политички земљопис свих делова света осим Европе; рачун: почетци алгебре; општа историја најновија; популарна хемија с опитима; педагогика; српска и општа литература; историја Срба са земљописом; домаћа технологија с опитима; методика; цртање; играње и гимнастика.

Осим тих редовних предмета предаје се још: свирање на клавиру, певање, и језици: немачки и француски и то само оним ученицама, које то желе и плате, а плаћа се: за клавир 60 гроша, за немачки језик 6, за француски 9 гр. а за певање 12 гроша месечно. И за цртање плаћало се по 20 гроша, но по наредби ми-

нистра, која је са свим на своме месту, ова вештина долази у редовне предмете од 1. Новембра ове 1867. године.

За предавање језика узима се најмање три часа на недељу а поред тога три часа и за конверзацију. За певање два а за клавир опет три часа на недељу.

Из оних предмета који би дозвољавали задатке без помоћи учитеља, такви ће се и задавати, које ће ученице, мимо прописаних у школи часова, израђивати било у школи било код куће.

Школски часови преко целе године ово су:

Пре по дне од 8 — 12 сахата.

После по дне (од половине Октобра до половине Фебруара) од 2 — 4, и (од половине Фебруара до половине Октобра) од 3 — 6 сахата.

За цело време школских часова имају се налазити у заводу све ученице, све класне учитељке, помоћнице и управитељка.

Распоред радова на школске часове удешава се тако, да предавања која више видела потребују као писање, вез и цртање падају у сахате, који су довољно видни, а с друге стране да предмети који не потребују душевнога напрезања, или који дозвољавају телесно кретање, а и сам одмор и забава, падају на средње часове, како ученице не би никад више од два часа с душевним напрезањем у школи седети морале.

И поред тога после сваког часа деца се пуштају на 5 — 10 минута бар у ходник, а у лепо време и у парку, те послужитељи за то време прозоре отварају и школе проветравају.

Од женског рада учи се: *У I разреду*: сваковрсно плетење и бели вез; *у II разреду*: шарени вез; *у III разреду*: просто шивење; а у IV: кројење и фино шивење, прање и глађење перива.

Најмање часова за женски рад ваља да буде у свакоме разреду по 6 на недељу.

Управитељци се изреком стављa у дужност да мотри да ученице науче оно што уче, да ученице које слабо напредују одвраћа од ванредних предмета, а ако ни то не помогне да их и из завода искључи.

За успевање у страним језицима потребно је понављање и разговор с ученицама, што ваља да чине учитељи и учитељке. Све што би томе сметало управитељка ваља да отклања или да и министру јави, ако сама не би била власна.

Играње и, на неугодном времену, гимнастика (шведска) држаће се у соби за то угодној; иначе шведска гимнастика с гвожђем или без њега и полу приличећа слободна гимнастика у парку, на каквој рудини, где и нужне справе ваља да буду намештене. Гимнастика се не сматра као вештина већ више као средство, које здрављу гове, те се у виду забаве и има омилити ученицама. Справе за гимнастику набављају се и одржавају из канцеларијских трошкова.

Помоћнице учитељака зову се ученице, које се ту спремају за учитељке. Неке од њих имају од министарства и новчану награду за труд у име „благодејања."

Дисциплина у заводу поверена је управитељци и врши се, за сад, по аналогији школских закона за ученике гимназије прописаних.

Казне које се могу којој ученици више женске школе одсудити, ове су: укор, стојање ван клупе, замена игре радом, одлучење од јавног или приватног учења до годину дана и искључење из школе. Мање казне одређује сама управитељка, веће у договору с учитељкама; но казна искључења извршује се тек по одобрењу министра.

Управитељка је дужна свакад, на питање, извештавати родитеље и старатеље о напредовању и владању женске деце и пупила; а и, без питања, у случају кад би деца у владању или учењу, мимо очекивање, почела заостајати.

О новцима, који долазе од предавања ванредних предмета, има се водити тачни рачун, и они ће се трошити на потребе заводне, по претходном одобрењу министра.

Све што довде побројасмо о унутрашњој управи више женске школе, узето је из акта Министра просв. и цркв. дела од 9. Септембра 1866. № 2107.

Школа ова има већ приличне збирке оруђа за олакшавање у предавању природних и математичких наука.[1]

Виша женска школа, одмах по своjему постању, добила је за управитељку *Катарину Ђорђевићеву*, која се доцније удала за *М. Миловука.* Она се учила у Николајеву у Русији, а положила је испит и добила диплому на Ришељевском лицеју = сада университету

[1]. Акт. Мин. просвете од 4. Дек. П№ 3708, 1866; и по П№ 1241 од 1867.

— у Одеси. Она и сада има управу тога завода у својим рукама и предаје француски језик, певање, педагогику и методику.

Науку хришћанску предавао је, у почетку, архимандрит *Теодосије Мраовић*, а сада ђакон *Милутин Стокић*.

Српски језик и литературу *Владимир Вујић*, професор *у богословији*.

Општу и српску историју предавао је пређе Др. *Јанко Шафарик и Јанићије Поповић*, а сада *Стојан Бошковић*, професор у београдској гимназији;

Јестаственицу предаје *Коста Црногорац*, професор у београдској полугимназији;

Физику, хемију, дијететику предаје др. *Милан Јовановић*;

Краснопис директор *Ђ. Малетић* и *Петар Рерих;* последњи предаје и цртање.

Земљопис је предавао у почетку *Димитрије Балаитски*, професор у београдској гимназији, а сада *Стојан Марковић*, професор у реалци, који предаје и рачуницу у вишим разредима; а у нижима *Евица Векецка*.

Немачки језик и српску стилистику *Перса Пинтеровићева* а

Клавир *Антоније Шулце*.

Примедба: Буџет ове школе наћи ће се на крају, као део буџета за сву просветну струку.

V.

Реалке.

Пре него што кажемо како данас стоје у Србији школе од ове врсте, умесно је загледати у прошлост њихову.

Године 1844., као део оног закона о школама, изданога 23. Септембра,[1] јави се прва законодавна наредба, да се у Београду отвори „послено трговачко училиште“. Цељ овој школи, као што се из самог имена види, бејаше: да спреми ваљане трговце и занатлије у земљи.

Течај наука трајао је три године, а предавало се ово: српски, немачки и грчки језик, рачуница, земљопис, књиговодство, економија и технологија, геометрија, цртање и хришћанска наука (§. 34).

Професори[2] су примали плату из државне касе а нису се бројали у ред чиновника, по што је била намера владе да ту школу стави на терет београдској општини, но само за прво време узела је била на се трошкове.

Управу над овом школом са̂м закон даде једном од главних управитеља основних школа, који за онда у Београду беше Петар Радовановић, доцније 14. Декембра 1848. (П № 1223) по својој молби, постављен јој би за управитеља г. Јован Гавриловић, ондашњи начелник промишлености у мин. финанције. Он је остао у том заводу до 13. Марта 1853. (П № 168). За то време старао се свакојако да уведе поредак у

---

[1] Збор. II. 328—330.

[2] Звали су се учитељи.

школу и да је унапреди што се за онда боље могло.[1] Но не могав се сложити са Платоном Симоновићем, који, међу тим, поста главни инспектор свију школа, он остави дужност, коју је без икакве накнаде толике године вршио. И 1. Априла 1853. П№ 419. постављен би за управитеља трговачкој школи, Лука Павловић, директор београдске гимназије. Тако је управа те школе прешла на гимназијског директора и остала при истоме све до године 1858.

Године пак 1858. неке прилике доведоше овамо неког Ф. Нигриса, који изради нов план за ову школу. План овај би предложен савету, али комисија, која га тамо прегледа, изрази се против њега. Међу тим утицај Нигриса на решавајуће личности беше толико јак, да 11. Августа, 1858. В№ 967. изиде кнежево решење, у којему је главно ово:

„Нигрисов план прима се привремено, да он по њему школу уреди те да се види какве ће плоде донети;

„Заведењу томе даје се директор, четири професора, два помоћника и два учитеља (за краснопис и за религију). Директори и професори чиновници су као и гимназијски професори; а помоћнике и учитеље поставља само министарство.

„На научна средства одобрава се из државне касе 1500 талира, али да се сума та изузме тек у течају две године. И

„од предложених језика да се предају само: италијански и немачки.

---

[1] У акту мин. просвете од год. 1853. П№ 168. виде се све услуге и поправке које је г. Гавриловић трговачкој школи чинио из једине ревности и жеље да је унапреди.

Цељ ове Нигрисове школе означавала се самим његовим програмом, у ком за предавање беше прописано: наука хришћанска; трговачки земљопис; историја трговине; наука о трговини; познавање робе; трговачка аритметика; природна историја; физика; хемија и технологија; законодавство за трговину и радиност; стенографија, по Габелсбергу; историја заната и изналазака; енциклопедија вештина и наука; практични трговачки контоар; краснопис, по американском начину и језици: српски, немачки и италијански.

Течај учења био би четири године, али због малог броја ученика (њих 41,) 1862. године беше само три разреда.

Управа је била предана самом Ф. Нигрису.

Није трајало дуго а већ се опази неудесност тога Нигрисова плана, те попечит. просвете 13. Авг. 1859. П№ 2116. предложи савету нов пројект за уређење трговачке школе; но предлог тај оста без одговора.

Доцније, 10. Септембра 1863. П№ 2703, министарство просвете поднесе државном совету и други пројект за преустројство те школе, која све једнако стојаше о оном привременом решењу од 11. Августа 1858. В№ 967; па и тај предлог не би примљен на законотворноме месту.

Беше јасно да ту школу ваља преустројити, но при свему томе, протеже се та ствар све до 9. Јуна 1865., када, на предлог министра просвете и црквених дела од 8. Маја 1865. № 1081 изиде:

„*Закон о устројству Реалке*“, који дотадашњу „трговачку школу“ претвори у Реалку.

Цељ овој новој школи закон овако одређује: „да се у њој младеж обучава у полезним знањима за грађански живот, и да се спрема, у исто време, за слушање виших техничких наука“ (§. 11.).

Реалка има шест разреда и сваки се разред учи за годину дана, а година се дели на два течаја (§ 2.).

Директори и професори реалке заузимају, као државни чиновници, онај исти положај, који имају директори и професори у гимназијама.

Предаје се: хришћанска наука; српска граматика са стилистиком и коресподенцијом; рачуница; земљопис математички, физички и политички; јестственица; историја српског народа, с погледом на земљопис Србије; књиговодство; језици: немачки и француски; експериментална физика елементарна; основи хемије с општом технологијом најобичнијих заната; познавање најобичнијег рукоделског материјала и трговних еспапа; алгебра; геометрија; механика; елементарна хемија; наука о машинама; популарна народна економија; наука о земљоделству са шумарством и сточарством; архитектура; наука о трговини с трговачким закоником и занатским редом; општа историја с погледом на земљопис; историја трговине и других заната; краснопис; цртање геометријско, и слободно; топографијско, и перспективно с цртањем машина; моделирање:

Окром тога још, као ванредни предмети, певање, музика, и гимнастика, према способности и вољи ученика (§. 5.)

Овлашћен законом (§. 6.) министар просвете и црквених дела расположио је предмете тако да се у

два најнижа разреда реалке предају оне исте науке, које и у два најнижа разреда гимназије. За то и нема два прва разреда реалке за се, него ученици кад сврше два најнижа разреда гимназије ступају право у трећи разред реалке.

Професор у реалци може бити „који је у Србији или на страни“ који факултет или вишу техничку школу изучио (§. 8.).

Даље одредбе овога закона највише су онаке као и за гимназије, на прилику, деоба године на течаје, ред испита, оцена ученичких одговора, казне за ученике и т. д. и т. д. истоветне су с онима и у гимназијскоме закону.

Истога дана, (9. Јуна 1865. П № 1431.) изиде и други закон, којим се у Алексинцу, у Крушевцу и Ужицу отворише по два разреда реалке или гимназије.

На крају школске 1867. године беше ученика:

а)	у алексиначкој	70—67.
б)	„ крушевачкој	81—81.
в)	„ ужичкој	64—64.
г)	„ београдској (III. и IV. р.)	47—35.
	Свега	262—247. ученика [1]

Реалке ове т. ј. ова у Београду а и оне три, у Алексинцу, Крушевцу и Ужицу, добиле су доста потпуне збирке оруђа за предавање географије математике и природних наука [2].

[1] Први број показује колико се уписало, а други колико их је свршило школу.

[2] Акти минист. просвете од 3. Декембра 1866. № 3708. и № 1240. од 1867. године.

VI.

Гимназијске школе.

Приступајући гимназијским нашим школама, морамо се одмах пожалити што им је постање покривено тамом. Не мислимо да баш нема у државним хартијама спомена о постању сваке такве школе, али се акт тај не може да нађе, при оваком стању државних архива. За то смо, с великом хвалом, примали и усмена казивања људи, који свако веровање заслужују.

Тако за прву *велику школу* у Београду, која није ништа друго него гимназија, казује се овакав почетак: [1]

Године 1830, у месецу Октобру, на позив кнеза Милоша, прешао је у Србију *Димитрије Исаиловић*, и у Београду отворио, тако названу за онда *велику школу*, [2] а то је управо први гимназијски разред. Као што смо извештени, у ту школу ишли су и њ. њ. св. св. кнезови Милан и Михаило; даље: Дим. Црнобарац, Ф. Христић, Д. Данић, Срета Поповић и многи други. По свршетку прве године, Исаиловић је пошао са својим ученицима у другу и после у трећу.

На концу године 1833, по заповести кнеза Милоша, премести се Исаиловић и та школа у Крагујевац, где се већ почне и званично називати гимназија. Године 1836 Исаиловић је већ био добио друго опредељење, а његови, јоште београдски ученици,

---

1. Глед. и надгробно слово Димитрію Исаиловићу 1853. у Београду говорио Јаков Живановић.

2. Најпре је била смештена у оној кући, где је до пре неке године био прим. вар. суд, до куће пок. Ђурића, на пијаци, а после онде, где је данашња Богословија.

довршише тада последњу годину обучавања, и то је било оно што се сада зове цела гимназија. Онда у Србији није било веће школе.[1]

Године 1835. 17. Декембра кнез Милош је био собом на испитима у два старија разреда гимназије, а у ниже је послао вицепредседника совета, Стевана Стевановића. Том приликом поднели су кнезу ученици писмену адресу, у којој кажу, како се радују, што га *првог први* виде у *првој гимназији* у Србији, која је, веле, као и све друго, његово дело. Он је испитом био задовољан, захвалио је професорима „и даривао их".[2]

По што смо на чисто да већ стоји у Крагујевцу гимназија, којој како тако означисмо постанак, онда да проговоримо коју реч о другим школама ове врсте.

Године 1838. находимо таквих школа свега три, осим Крагујевца, у Шапцу, у Чачку и у Зајечару. Све те три школе зову се „гимназијалне класе." Кад су ове школе постале, нисмо могли наћи; тек године 1838. шабачка таква школа имала је, две класе са два професора (*Радован Пантелић* и *Адам Обрадовић*); чачанска такође две класе и два професора (*Јована Туцаковића* и *Живоина Керечког*); и у Зајечару било је две класе и два професора (*Исак Облучаревић* и *Ђорђе Гашпаровић*); но попечитељ просвештенија Стеван Стевановић, походивши собом ту школу, 15 Септембра 1838. год. № 375. нареди, да се ове две класе. због малог броја ђака, саставе у једну, којој да остане професор *Исак Облучаревић*.

[1] Србске новине од 1834. бр. 1. стр. 3.
[2] Србске новине 1835. број 51.

Крагујевачка гимназија, у то доба, имала је већ пет разреда и шест професора, на сваки разред по једног професора, а један је био за јелински језик (*Петар Радовановић*, директор и професор: *Исидор Стојановић*, *Коста Бранковић*, *Глигорије Новаковић*, *Петар Николић* и *Вукашин Радишић*).

Плата годишња свију професора, у ова сва четири заведења, износила је свега 2.750 талира.

Године 1839. В№ 929. заведена је у Београду нова гимназија с два разреда и са сваком годином имала се увећавати још једним разредом док не би изишло равних шест разреда.

За професоре у овој гимназији дођу: у први разред, *Михаило Поповић*, ђакон, а у други *Василије Берар*, сада инспектор државне типографије.

Кад године 1842. наступи оно, што су најскромнији људи назвали „народно волненије“, тада находимо под 17 Септембра № 7. одлуку „привременога правленија,“ да се *крагјуевачка гимназија са свим укине, а ужичка полугимназија да се пресели у Чачак.* Кад је пак нестало оне у Чачку гимназијске школе, и да ли није од ње постала била ова у Ужицу, не може да се нађе за сада у архиви министарства просвете, осим онога што је наштампано у I. Збор. стр. 246.

Доцније, 1. Августа 1845. В№ 1218. чачанска полугимназија би пренесена у Крагујевац, где кнежевим решењем од 3 Септембра 1861. В№ 1760. би подигнута на ступањ целе гимназије.

Зајечарска полугимназија, године 1839. у месецу Септембру,[1] би пренета у Неготин; одатле је вра-

[1] Збор. I. стр. 246.

ћена у Зајечар, по наредби кнеза Милоша 1860. В№ 947, 22. Фебруара; а по другом кнежевом решењу, од 2. Новембра 1866. год. П.№ 3479., враћена је опет у Неготин (које је извршено у Јулу месецу год. 1867.)

Све ове школе, које данас имају једно име и једнако унутрашње уређење, онда беху различите једна од друге. Министарство је под 18. Септемб. 1838. г. предложило, а кнез Милош под 26. ис. м. В.№ 2947. одобрио, да се у гимназији предаје, и то:

I. *У првом разреду:* „Славенска граматика; всемирна исторія *стара*; землѣописаніе математическо и по наособ Србіе; изъ естествене исторіе, царство животны; изъ численице одъ почетка до разбіеня (заключително), упражненія славенскогъ єзыка, немачкій єзыкъ.

II. *У другомъ разреду:* Србска граматика; аукторъ за етимологическо разчленяванѣ и употребляванѣ правила граматически; всемирна исторія *средня*; землѣописаніе вообще, и изъ политическогъ о Европи; изъ естествене исторіе царство растѣнія и ископаемы. Изъ численице одъ разбіенія до правила тройногъ сложеногъ; нѣмачкій єзыкъ.“

III. *У трећемъ разреду.* Синтаксисъ србскій за прво теченіе чистъ а за друго украшенъ; аукторъ; исторія *нова* цела, изъ землъописанія: Азія, Африка, Америка и Аустралія; човекословіе обширно; численица, одъ разбіенія до правила промѣне; нѣмачкій єзыкъ.“

IV. *У реторици*; Реторика; аукторъ; древности грчке; исторія славенски народа; аритметика (до пра-

вила верижногъ), упражненія реторическа; нѣмачкій езыкъ."

V. *У поетици:* Поетика, aукторъ; древности римске; србска исторія цела; численица съ повтореніемъ пређашньи правила; упражненія у поетическим сочиненіяма.

„У свима гимназиялним класама, осим изложены наука, предаваће се катихизис, а у реторици и поетици старый грчкій (елинскій езыкъ)." При свему томе, не имајући школских књига, и због различите способности професора, предавање се у тим школама једно од другога, више или мање, разликовало. Ваља, међу тим, казати у хвалу ондашњему попечитељу Стевану Стевановићу, да је он, походивши собом основне и ове гимназијске школе, старао се, колико се више могло, да их унапреди. У тој цели издао је 15. Априла 1839. № 364. професорима заповест, да сваки мора у петнаест дана јавити какав су напредак учинили ученици у његовом разреду; а 25. Апр., те исте године, № 435., поставио је он и разаслао гимназијама *закон* за ученике њихове.

На том оста, како се затекло које заведење, до године 1844. А тада, 23. Септембра,[1] јави се целокупан закон о јавноме обучавању у Србији, који прописа једнолико предавање у свим гимназијским школама.

Гимназијске школе су, вели се у том закону, (§. 4), „да се узводи младежь къ вишемъ изображенію, и да получава вишу науку, коя ће іой служити и за пре-

[1] Збор. II. стр. 315—345.

праву къ вишимъ наукама, кое ће се предавати у лицеуму.

Овакво опште опредељење гимназијских школа још је више помагало, да се не сазна чисто цељ тих завода. Све потоње предавање и учење доказ је томе. И ако се живо осећала потреба у Србији за више школе, ипак су прве те учионице биле више копија у најближем суседству постојавших школа него примерено подмирење осећених потреба нове српске државе. За то је доста, ако погледамо на наредбу, која онако топло препоручује латински језик деци шумадинској, као потребу од прве врсте. [1]

Казавши да ће се ове школе издржавати о државноме трошку (§. 8.) закон повторава ранију наредбу државне власти, по којој све основне школе падају на терет општинама.

Година школска почињала се 1. Септембра а свршавала 30. Јуна: Јул и Август били су одмор. Година школска делила се на два течаја.

Одређено се каже, да ће полугимназије имати четири разреда, са четири професора, међу којима један је директор, а гимназија шест разреда и седам професора и обашка директора. Професори, овим законом, бише подељени по предметима, а не по разредима, како су дотле били. (§. 38).

---

[2] „У смотрењу латинског језика, будући се єзикъ и књиге класичне древности сматраю као основъ сваке учености, и као средство не само душевне силе младића покренути и изоштравати, него нѣга и за све остале науке предуготовити: зато се овай предметъ, после србскога єзика, *као найглавніи у гимназіи сматра.*“ (Глед. настављења од 29. Јануара 1845. П № 100, тачка 2.)

Ко је хтео да буде професор у гимназији, морао је доказати (§. 39.) „да е баръ философске науке свршіо съ добримъ успехомъ, да осимъ србскога и другій кои одъ учены езыка зна, и да е примернога владаня."

Професоре је постављао кнез својим указом, и плата им је одређена била, за гимназију 350, а за полугимназију 250 талира.

Предмети за предавање побројани су ови:

У првом разреду: Катихизис о вери; српска граматика; земљопис; јестаственица: животиње; рачуница и краснопис.

У другом разреду: Катихизис; српска граматика (синтакса); латинска граматика; немачка граматика; земљопис (о Србији, Црној Гори и о аустријском царству); историја народа Србије, Црне Горе, и аустријских земаља; рачуница; краснопис на недељу.

У трећем разреду: Историја библијска; латинска граматика; немачка граматика; земљопис (о Србији, Црној Гори и о аустијском царству); Историја народа Србије, Црне Горе, и аустријских земаља; рачуница; краснопис.

У четвртом разреду: Историја цркве хришћанске; латинска синтакса; немачка синтакса; земљопис о Русији и Грчкој; рачуница; историја Руса, Пољака и Грка; цртање.

У петом разреду: Опет катихизис о вери; реторика општа и оделита; латински класици; немачки класици; митологија грчка и римска; земљопис; историја римска; древности грчке; математика; цртање.

У шестом разреду: Из катихизиса о љубави и надежди; поетика и српски класици; латински класици;

немачки класици; древности римске и словенске с митологијом; земљопис о Америци и Аустралији; историја Француске; математика; човекословије; нравословије; цртање.

Окром тога наређено би да се гимнастика предаје кроз свих шест разреда; а ванредно за оне који би хтели бити учитељи, предаваће се, вели се у закону, педагогика с методиком. Но ово није остварено било како треба, докле је год важио овај закон. Узгредно се предавало нешто алгебре, педагогике, методике и етике тек од 1848, славенске старине од 1849, а цртање тек од 1850, па и ово последње је било за трговачку школу, а за гимназију тек колико се може.

Према томе закону издаде министарство (попечитељство) просвете 29. Јануара, 1845. П№ 100, „наставленіе за професоре гимназіе и полугимназія“, којим се ближе одређује све што је у закону изречено.

Учебника није било штампаних, него су их ђаци писали све по казивању професора. На латински језик обраћала се особита пажња (IV, 2,).

Телесне казни за ученике, особито у нижим разредима гимназијским, биле су дозвољене, премда се чинила јасна напомена, да се оне смотрено и ретко употребљују[1]. (VI. 3.).

Мисао да се постави „главный надзиратель училишта“ (§. 6.) остала је не извршена у то време,

[1] Поред свих ових напомена на хартији, у ствари је било другојаче. Први наши професори и учитељи у велике су криви што је школа у нас лагано постајала популарна, јер су већином имали несрећну слабост *бојем васпитавати*. Њихова та каштига још је више осудна начином извршивања, него самим телесним трпљењем! Но, поменуло се, а не врнуло се! . . . .

него је само министарство (попечитељство) просвете водило надзор над тим школама изашиљући сваке године по једнога својега чиновника да походи полугимназије у унутрашњости земље (§. 47).

Од тога доба, т. ј. од 1844., кад први пут изиде закон овако простран о школама, гимназија и полугимназије наше продужише напредовати свака према саставу својих професора. Где су се скупили били способни и устаоци људи, ту се више радило и боље напредовало; а где није било оног првог, није се могло наћи ни ово последње. Рекао би човек, да су и ове школе очекивале повратак првих својих ученика, па да живље крену из неке своје чаме. Но ако се може пустити овако оштра реч на рад професора докле важаше овај закон, на непојављивање школских књига, на неувођење у живот онога што тако раскошно стоји расписано у §. §. закона, на начин опхођења и у опште одношаја многих између њих према својим ученицима — не може се рећи, да је са свим заборављена била награда професорскоме труду у владајућим круговима нарочито још од онога доба, када су „отачаствени синови“ доспели до утицаја у те кругове. Године 1851. 20. Октобра В № 926. изиде закон о периодском повишавању професорске плате. По томе закону, после 10те 15те 20. 25те године службе, добијали су професори гимназијски по 50, а полугимназијски по 30 талира повишења.[1]

Године 1856. повишена би плата свима професорима са 50 талира (10. Априла В № 930); а 15. Фе-

[1] Збор. VI. 214; и VII, 134.

бруара,[1] 1858. В.№ 141. изједначена је плата и полугимназијским и гимназијским професорима на 400 талира и периодско повишење од 30 и 50 подигнуто је за све њих на по 100 талира.

Има у архиви министарства просвете[2] једно писмо кнеза Александра, писано у Јагодини 24. Јуна 1851. В.№ 525. у коме кнез одобрава, да се позове из Русије Платон Симоновић, Србин, који је био професор на Ришељевском лицеју у Одеси, па у то време, у пензији, живео на своме добру, не далеко од Одесе.

Тај позив отправљен је Симоновићу преко мини-

[1] Збор. XI, 47—50.

[2] У овом саставу негде ће се наћи *попечитељство просвештенија*, негде *управа просвете*, а негде *министарство просвете*. Да се читалац не би забуњивао путно је казати од куда та различита имена за један појам:

У оном ефемерном уставу од године 1835. би наређено да бригу о просвети прими за време „попечитељ внутрењих дела." Власт дакле, која је била на врху просветнога рада звала се *попечитељство просвештенија*, а власник *попечитељ*. Доцније се томе дода још: *и врховно надзиратељство карантина*.

Име *попечитељство просвештенија* задржи и онај несрећнога спомена султански устав од 1838; само што он власт ту предаде *попечитељу правосудија;* јер је Турцима лакше ишло у главу, да министар правде има посла са просветом и црквом, као њихов Шеих-ул-Ислам.

Кнез Милош, Бог да му душу прости, 21. Октобра 1859. (В.№ 4795.) раздвоји те две власти и просвети даде *попечитеља* за себе.

Године 1860., Новембра 4, В.№ 263. та се власт назва *управа просвете,* а власник *управитељ просвете*.

Закон од 10. Марта 1862. В.№ 299. назва ту власт: *министерство просвете и црквених дела*. То име стоји и данас.

старства иностр. дела. И већ 16. Јануара 1853. (В № 39.)[1] отворено би место „главног инспектора училишта“, а 22. дана, истога месеца, (В № 58) постављен би на то место Пл. Симоновић. Доцније, 17. Јула, 1853. (В № 566.)[2] издата су „наставленія“ за тога инспектора, по којима он заузе средње место међу министарством и свим дотадашњим школским властима. Као главно беше му у дужности, да надгледа лицеј, гимназију, полугимназије и трговачку школу; али и главни управитељи основних школа бише непосредно њему потчињени Он је овим самим законом дошао за председника школске комисије.

Главно дело из службе Платона Симоновића имамо: устројства гимназије и лицеја, која, као закон, бише издана 15. Септембра 1853. В № 884[3] I. и II. но ми ћемо, за сада, проговорити о оном првом.

Овим законом, гимназија би продужена од шест на седам година, а полугимназије осташе са 4. разреда; међу језике узет је да се предаје још и јелински језик црквено-словенски и француски; место историје о појединим народима, уведена би историја свега света; к математици је придана геометрија и тригонометрија, још је узета физика и историја српске књижевности, а од пола антропологија и етика, која се последња, као што напред рекох никад ни предавала није.

Година школска није, по овоме закону, подељена била на течаје него су само једном у години држани

---

[1] Зборн. VII. 24.
[2] Зборн. VII 59.
[3] Збор. VII. 83—112.

испити. Одговори ученика бележили су се бројевима 1, 2, 3, 4, и 5, — рђав, слаб, добар, врло добар, одличан.

Ученици су прелазили у старије разреде по општим резултатима, изведенима из бележака учења за целу годину, и из бележака испита, при деоби чега половина се узимала за цело. Ко је у овом резултату имао *јединицу* или *двојку* није могао прећи у старији разред, а на вољи му је стајало да исти повтори.

Знатан добитак од овога устројства имаше све наше више школе (од §. 13.) на име, тиме, што су сада места професорска у гимназији могли добити и они младићи, који сврше наш лицеј, а то пре није било, него се у ред професорски увек доводио приновак са стране.

Колико је ово порадило на понос слушалаца лицејских, толико још више било је од користи самим гимназијским школама, које се, за мало времена, могаху већ похвалити многим својим професорима, који њима подизаху глас а светљаху образ месту, где добише своје образовање.

Ваља поменути да је овај закон доста јасно одредио дужности директора и професора, ови да уче и васпитавају а онај да управља и држи запт у заводу.

И на спољашњост ученика Симоновић није жалио обраћати своју пажњу, наређивао је како да се шишају, чешљају, и прописао им је особиту неку ношњу, што је било, поред неких других новина, повод да се увећа вика против свега што он предлагаше или увођаше у наше школе.

Уз гред да речемо још једну реч: као год што је

рђава услуга одеви, кад јој род даје науку како ће судити у дому, у који се одводи, како ће тамо своје мудрине обелоданити, исто тако ђуде и реформаторима странцима пријатељи, кад, дижући њихов значај не воде рачуна од осећања оних, којима се реформе спремају, и од самога стања ствари, која се жели преобразити.

То је било, у неколико, узрок да је Симоновић, у први мах, успевао у свима својим предлозима, а доцније су му одбијани и они, који би очевидно били умесни и својевремени.

Године 1855. 19. Октомбра, В № 1247. Симоновић би одпуштен из државне српске службе, и све оне дужности, које он имаше као инспектор школа, пренете бише на попечитељство просвете.

Међу тим извршне школске власти често су се тужиле да осећају тегобе при извршивању закона од 15. Септембра, 1853, В № 881. Поглавито су тужбе управљане на то, што се умноженим седмим разредом не постизава ништа, а време се много у залуд губи; што се многим ситним одредбама самога закона отежава управа завода; што се узимањем половине за цело, при превођењу ученика у више разреде, иде на руку многим слабијим ђацима да прелазе из разреда у разред ништа не учећи и т. д.

Дана 22. месеца Јула 1857. П № 912. попечитељство просвете позове све директоре гимназија, да јаве шта находе неудесно у устројству од 15. Септем. 1853. Које одговори, добивени на то питање, које мишљење школске комисије, убедише попечитељство, да је преображај потребан, те оно под 26. Авг. 1857.

П№ 1295. предложи савету *пројет преустројства гимназије*, који тамо и оста без одобрења, све до год. 1859. а тада, 21. Августа, № 1587., би просто враћен на нову студију министарству просвете.

Године 1859. 5. Новембра, би састављена једна велика комисија, која изради потпун *пројет за све школе у Србији.*[1] Но тај и не долази до законодавне власти, а незгоде у гимназијама не престајаху.

Све те тегобе бише узрок да се 16. Септем. 1863. јави нов *закон о устројству гимназија*, који је данас у важности.

Задржавши све што се вршењем претходних закона показало као корисно, закон овај донесе неке новине у гимназијске школе. Цела гимназија од седам сведе се на шест разреда (§. 2.); година се школска подели на два течаја (§. 2.); учењу гимназијскоме одреди се јаснија цељ (§. 1.), и одобри се, да се може после и приватног учења, полагањем испита, прелазити из разреда у разред (§. 17). Казни за ученике у гимназији одредише се јасно, међу којима телесне, хвала Богу, не добише ни спомена (§. 21),[2] и директорство поста чин, који се може давати на неодређено време најспособнијему за управу професору (§ 6).

---

[1] У архиви минист. просвете Ф. Х. А№ 1743. К. 88.

[2] Ево §. 21. о казнима: „ученици гимназие казниће се укоромъ, стоянѣмъ ванъ клупе, или клечанѣмъ, затворомъ, у празной школи или соби за то одређеной, до десет дана, али свагда само даню; одлученѣмъ одъ явногъ редовногъ ученя, при ономъ, или свима училишнымъ заведенями, безъ губитка права на полаганѣ испита; забрана ученя у земальскимъ школскимъ заведенями съ губитком права на полаганѣ испита све на време одъ годину дана, и на послетку изгнанѣмъ изъ овогъ или изъ свію земальски училишта на свагда.“

За предавање пак бише прописани ови предмети (§. 5.):

У првом разреду: Историја библијска; српске граматике до конца етимологије; немачки језик до глагола; земљопис најпре о главним деловима света осим Европе; рачуни прости, разнонаречени и прости разломци; цртање геометријско без оруђа (доцније помоћу лењира и шестара); краснопис.

У другом разреду: Катихизис, део први; српска граматика до краја; немачка до краја етимологије; француски језик до помоћних глагола; земљопис: шест великих сила, по том остала Европа, особито Грчка, Турска, Црна гора, Румунија Србија; рачуница: прости и десетни разломци, размере и сразмере, правило тројно просто, сложено и верижно; цртање геометријско; краснопис.

У трећем разреду: Катихизис, продужење; немачка синтакса с преводима; француски језик до краја етимологије; латински језик до глагола, повторење тројног правила са свим рачунима на њему основаним; зоологија и ботаника; цртање геометријско и слободоручно; словенски језик; математика и физични земљопис.

У четвртом разреду: Историја цркве до V периода; историја Срба; немачки језик (превођење); француски језик, синтакса с превођењем: латински језик од глагола до синтаксе; популарна физика; алгебра; минералогија с геогнозијом; практична геометрија с геометријским цртањем.

У петом разреду: Историја цркве до II периода новог завета; историја општа стара и средња; ла-

тински језик, превођење Салустија и Руфа; немачки језик, из Мозартове читанке; француски језик (превођење); проза: виши описи, тежа приповедања, речитост; математика: корене количине, квадратна уравњења до постепености; експериментална физика до светлости.

У шестом разреду: Историја цркве од II периода до краја; теорија поезије; историја српске литературе; општа историја нова и најновија; немачко превођење; латинско из Цицерона и Хорација; француски језик (превођење); геометрија; експерим. физика: о светлости, о електрици, галванизму и магнетизму; литургика.

Као што се по предметима види овим се хтело постићи двоје или, боље рећи, колебало се између две цели: поставити гимназију да даје класичко образовање, или да подмири потребу више практичних, реалних знања. Наравно да се у таком колебању није за доста учинило ни једној ни другој, и то је, поред других од устројства независећих, највећа незгода у нашим гимназијама.

Осим редовних предмета, закон овлашћује министра просвете и црквених дела (§. 5.), да може, према околностима, наредити да се у гимназији предаје црквено појање, музике и гимнастика.

Према овом закону и почела се предавати у београдској гимназији:

Музика од 30. Декембра 1863. П.№ 3956;[1]

---

[1] 40 ученика уче се о трошку владином, а други плаћају; но плаћање то не може изнети више од 60 гроша за течај (Глед. Срб. Нов. од 1864. број 5).

Гимнастика од 1. Декем. 1863. а *црквено појање* је и пређе предавано, но сада се предаје по нотама и то од 30. Декем. 1863. П№ 4002.[1]

Све су ово вољни предмети, и предају се онима, који драге воље хоће да их уче.

Цртању техничком, место пређе предаваног слободоручнога, дато је по 2 часа непрекидно сваки дан.

По издању тога устројства, на име, 6. Февруара 1864. № 435., министар просвете и црквених дела, издаде, у 25 тачака, законе за дисциплинарне погрешке гимназијских ученика, разуме се на основу §. 21. закона од 16. Септембра 1863.[2]

Доцније, године 1865 и 1866. по наредби министра просвете, набављене су за све гимназије и полугимназије, истина још не са свим потпуне, али ипак дотле не чувене *збирке оруђа* за предавање: земљописа, физике и математичких наука.

Најпосле, у жељи бољега јемства да само добро спремни ученици прелазе из разреда у разред би наређено овим законом (§. 19.) да се у резултату резултата разломак, ако прелази половину, рачуни као цело, а сама чиста половина да се и не узима у рачун.

Осим оних гимназијских школа, којих постање беше у почетку предмет нашега разговора, отворене су и у новије време неке школе од те врсте. Да видимо како и оне посташе.

Године 185$^6/_7$, због множине ученика, подели се први разред београдске гимназије на два оделења и

[1] И за певање је уређено као за музику (Срб. Нов. од 1864. бр. 5).
[2] Србске Новине од 1864. бр. 19.

у друго одељење дође за професора г. Коста Вујић. С тога што беху смештена на Теразији ова два одељења прозваше се *теразијско одељење*, али свему томе беше име *београдска гимназија*. Тек 8. Јануара 1860. В№ 8. доби то одељење за себе директора и поста независна школа с именом *београдска полугимназија*.

Те исте (1860) године, 18. Августа В№ 1916., би отворена у Београду и друга полугимназија, која би названа: *савамалска*, и оста у Београду до 1862. Тада пак, кнежевим решењем од 25. Авг. № 2045., би укинута; а решењем од 24. Септ. 1862. № 2372. на њено место би отворена у Пожаревцу нова таква школа и назва се: *пожаревачка полугимназија*, где се и сада находи.

Према свему што казасмо довде, види се, да на концу 1867. школске године беху у Србији ове гимназије и полугимназије:

Београдска гимназија, са 12 професора, 4 учитеља за вештине и 571 — 397 ученика;

Крагујевачка гимназија, са 9 професора, 2 учитеља за вештине и 294 — 240 ученика.

Београдска полугимназија, са 6 професора и 185 до 150 ученика.

Шабачка полугимназија, са 5 професора 106 до 84 ученика.

Неготинска полугимназија са 5 професора 80 до 71 ученик; и

Пожаревачка полугимназија, са 5 професора и 139—113 ученика.

Примедба: Буџет ових завода прилаже се на крају.

VII.

Богословија.

Покојни *Петар Јовановић* посвећен би за српског митрополита, у Цариграду, лицем на св. Николу, 6. Декембра, 1833. године, после чега одмах се вратио у отаџбину и предузео управу српске цркве.

Први посао био му је да се постара за изображење свештенства, а то се није могло урадити без богословске школе, које тада у Србији не бејаше. Нема сумње, да је он одмах почео спремати све што је било од потребе за такву школу, но нама није по танко познато шта је претходно рађено у тој цели. Тек 1836. год. находимо, да кнез Милош јавља народној скупштини, држаној о духовима у Крагујевцу *„опредѣленіе, да се училиште богословско при митрополиту подигне“* [1].

Кнез је за цело врло *смотрено урадио, што* је овако свечано објавио народу, кроз његове представнике, у којој се цели заводи ова школа, те тако јој, још напред, признао потребу и утврдио важност, која би за онда у Србији тим лакше могла доћи у сумњу, што многи од оностране наше браће, прелазећи нам овамо за учитеље, и не могући како ваља појмити земљу и прилике у које долажаху, беху већ јако побили цену науци и просвети која овој земљи од њих долажаше [2].

---

[1] Србске Нов. од 1836. бр. 12. стр. 170.

[2] За потврду тога, исписујемо садржај № 155 протокола попечитељства просвете од 1839 год. где се каже: „Люди они, кои бы се изъ Немачке за началника или секретара позвали, ма да су

Богословија дакле би отворена у јесен $183^6/_7$ школске године, у Београду, и у њу се одмах уписало и кроз сву годину учило 43 ученика. За предавање бише одређени ови предмети: *словенска граматика, историја цркве с литургиком, догматика, пастирска и морална богословија.*

Професори беху: *Гаврило Поповић*, данас шабачки владика, у пензији, и неки *Ликоген Михаиловић*[1].

4. Фебуара, 1837. беху први испити у тој новој богословији, на које дођоше светли кнезови Милан и Михаило, митрополит Петар и све свештенство, а и директор основних школа Ђорђе Зорић, и сви бише задовољни одговорима ових првих ученика.[2]

Године $183^7/_8$ додан је богословији још један разред и ови предмети: *методика, реторика и објашњавање јеванђеља.* Уписало се 63, а свршило је последњу годину 26 ученика.

Године $183^8/_9$ додан је и трећи разред и међу предмете узета је *педагогика*, а за овај нови, *предуготовни разред, општа историја, земљопис и рачуница.*

Међу професорима, ове године, находимо *Дими-*

иначе како научени и способни не бы никоимъ начиномъ кадри были наложена имъ и вручена дѣла по жельи нашой одправляти збогъ тога *што они незнаю обичая земальски а и начина писаня србскогъ*".

Ово показује да се тада већ опазило како се, у писању службених акта, далеко било отишло од пређашње српске простоте.

Ми се журимо да и овом приликом изјавимо како све ове терете не стављамо толико на личности, колико на места и услове, у којима су оне рођене, научене и одрасле, па је многима било тешко, с променом места, изменити и своје навике, бар у неколико.

[1] Умрьо је у Раковици.

[2] Србске Новине од године 1837. бр. 5. стр. 33.

трија Поповића, (доцније архимандрит раванички Дионисије), *Пахомија Будића, Пајсија Поповића*; ученика је изишло ове године свега 28.

Од тога доба, до 1844. године, богословија је остала са три разреда: један *предуготовни* а два чисто *богословска*.

Године, $18\frac{39}{40}$ међу професоре дођоше *Ђерасим Стојковић*, доцније бивши, и *Јевђеније Симоновић*, садашњи, *неготински владика*. Од пређашњих пак остао је на месту само *Пахомије Будић*.[1]

Ученика је било 102, а свршило њих 23.

Године $18\frac{40}{41}$ беше 104 ученика, а сврши њих 25; к предметима пак би додано, *као редован предмет*, а и пре је предавано, црквено правило и *појање*.

Године $184^1/_2$ уписано је 111. а свршило 29. ученика; место *Пахомија Будића* пак, дође за професора *Сава Јовшић*, сада горњачки архимандрит.

Године $184^2/_3$ уписало се 82 а свршило 27 ученика, међу професоре пак дође *Теодосије Мраовић*, садашњи ректор у том заводу.

Као што је већ више пута помињано, година 1844 донесе закон за све јавне школе у Србији, али страховање митрополита Петра за власт, и његов утицај у ондашње решавајуће кругове учини, да у том закону само оволико би помепуто за београдску богословију: „— — — постои у Београду при митрополіи србкой єдно богословско училиште, коєга є управленіє и изборъ нуждны за то професора повѣрено митрополиту, или нѣговомъ мѣстозаступнику,

[1] Умрьо је, као игуман, у мру Шишатовцу.

и у овомъ ће се младежь богословскимъ наукама за чинъ свештеничкій сходно приправляти“ (§. 7).

Но поред свега тога ова је година донела и богословији један разред више, те тако се тад јавише четири разреда, од којих два прва беху *„предуготовна“* а два последња *разреди богословије.* За сва четири разреда беху четири професора, два старија са по 400 и два млађа са по 350 талира. Ово је отпочело важити од 1. Септембра 1844. (Гл. кнежево решење од 5. Августа 1844. В.№ 1021. (П.№ 1116).

Те $184^4/_5$ уписало се у богословију свега 114 ученика а свршило 23.

Год. $184^5/_6$ уписало се 123 ученика а свршило 22.

У ову школску годину пада једно дело митрополита Петра, које је данас од големога значаја, и које не смемо ни ми пређи ћутећи.

Још од 1839. године, кад су први младићи из Србије послани на страну рад науке, митрополит је Петар почео настојавати да се и за црквену управу почну изображавати млади људи. Али где? У Србији се то није могло онда извршити. На оној страни, у Аустрији, ништа га није могло да задовољи. Сам је знао све недостатке тамошњих завода и неудесност духа њиховога са духом ове земље. Куда, дакле, да се окрене ако не браћи и по крви и по вери, Русима, — к Москви и Кијеву. Тако и уради. Његово настојавање буде најпосле уважено и руски конзул, г. Данилевски, у Нов. 1845. јави, да ће по царевој заповести, шест српских младића бити примљено у руски духовни завод, у који се одавде зажели. Митрополит Петар од-

мах одреди њих шесторицу, [1] које у Јулу 1846. *Сима Милутиновић* одведе у Кијево, и смести у тамошњу духовну семинарију. Ово беху први младићи, који из Србије одоше у Русију науке ради. Овако је првице пробијен пут узајмичном познавању и зближењу два братска народа, који су већ раније знали заједно стајати на бранику вере и имена против мусломанске силе. Последице овоме делу митрополита Петра за сада се још све ни догледати не могу.

Да се вратимо опет богословији:

Године	184⁶⁄₇	упис	153.	свр.	18.	ученика.
„	184⁷⁄₈	„	129.	„	22.	„
„	184⁸⁄₉	„	118.	„	25.	„
„	184⁹⁄₅₀	„	126.	„	33.	„

У почетку ове школске године дођоше два руска професора: *Димитрије Алексијевић*, *Рудински* и *Василије Вердиш*. Они су били професори руских семинарија, и са својом платом, послани су овамо. Али ваља почети мало из раније. *Сима Милутиновић*, кад оно одведе прве српске питомце у Русију, изјављивао је тамо, код многих важних особа, да би добро било кад би у Београду имао који руски професор ради предавања руског језика. То буде примљено где треба и, по царевој заповести, ова двојица дођу у Београд. Ондашња српска влада а и велики део јавнога мишљења беше непријатно дирнут доласком руских професора у наша заведења. [2] Митрополит Петар и с

[1] Ово су имена тих младића: *Милоје Јовановић* (сад. митрополит *Михаило)*, *Сава Сретеновић*, *Василије Николајевић*, *Димитрије Нешић*. *Милосав Протић* и *Гаврило Милићевић*. (Гл. акта митроп. од 17. Новембра 1845. и потоње).

[2] Глед: Slaves du sud, par Jankovitch et Grouitch, Paris. 1853. p. 84.

тога је доста неповољности морао претрпети. Међу тим је то било од големе користи. Тек из уста ове двојице, нарочито *Рудинскога*, који беше родом из воронешке губерније, зачусмо ми чисти и пријатни руски говор. Њему и писац ових редова има да захвали што не давно, у једној историјској прилици,[1] с једним од највећих владалаца на земљи, с царем Александром II, би срећан говорити језиком Пушкина, Лермонтова и Гогоља. Ова два професора много урадише да се у богословији нашој уведе и достојанственији однoшај између ђака и професора, што је дотле заслуживало сваки прекор.[2]

У то исто време, у Септембру 1849., вратила су се већ из кијевске семинарије и двојица од оних првих наших питомаца: *Сава Сретеновић и Димитрије Нешић*, и они су одмах ушли у број професора богословије, а други су били остали да сврше и духовну академију.

---

[1] О московској етнографској изложби, 14. Маја 1867, у царскоселском дворцу, кад словенски гости имаше част бити представљени њиховим величанствима цару и царици.

[2] Поред све своје жеље да захвално помињемо имена првих наших професора учитеља, међу којима има их веома светлих, ипак нам се не може на ино, него да осудимо зао обичај који многи од њих донеше па на многа места и пресадише. Многи од ондашњих ђака најбоље сада могу проценити какве су неприличне казне вршене у крагујевачкој гимназији и у новоме лицеју. Овде пак, у богословији, било је професора који би већину свога часа провели *својом руком лемајући по кога ђака и церекајући се минама, какве показује лице јадне жртве!!!* Ја управ не знам, како да назовем осећање овакога човека. А каквим не чувеним именима нису ђаци крштавани од својих професора?!! Али .... хвала милостивоме Богу, ово је већ поодавно отишло у област историје... И ја га помињем овде само за то да се не би могло никада ни повратити.

И предмети су били у неколико измењени: Рудински је отпочео предавати *руски језик* а *Вердиш црквену историју с библијским земљописом*.

Године	$18^{50}/_{51}$	упис.	учен.	138.	свр.	20.
„	$185^{1}/_{2}$	„	„	160.	„	30.
„	$185^{2}/_{3}$	„	„	162.	„	24.
„	$185^{3}/_{4}$	„	„	163.	„	36.
„	$185^{4}/_{5}$	„	„	145.	„	31.
„	$185^{5}/_{6}$	„	„	143.	„	27.
„	$185^{6}/_{7}$	„	„	161.	„	38.
„	$185^{7}/_{8}$	„	„	161.	„	25.
„	$185^{8}/_{9}$	„	„	171.	„	20.
„	$185^{9}/_{60}$	„	„	168.	„	34.
„	$18^{60}/_{61}$	„	„	166.	„	37.
„	$186^{1}/_{2}$	„	„	192.	„	38.
„	$186^{2}/_{3}$	„	„	200.	„	37.
„	$186^{3}/_{4}$	„	„	192.	„	39.

Ова година чини епоху у скромној историји београдске богословије. После толиког с једне стране навађивања а с друге одупирања, тада се једва јави први државни закон (од 27. Септембра 1863.) *„Устройство богословів“*, те школа та дође у ред осталих научних завода у земљи. Но и о томе ћемо доцније говорити.

Године	$186^{4}/_{5}$	упис.	208.	свр.	31.	
„	$186^{5}/_{6}$	„	214.	„	57.	
„	$186^{6}/_{7}$	„	194.	„	42.	ученика.

Осим ових, у богословији се учи и неколико младића из оних српских крајева који су још пода Турцима.

Тих младића било је:

Године	$185^1/_2$	свега	5.
„	$185^2/_3$	„	5.
„	$185^3/_4$	„	5.
„	$185^4/_5$	„	12.
„	$185^5/_6$	„	12.
„	$185^6/_7$	„	13.
„	$185^7/_8$	„	13.
„	$185^8/_9$	„	13.
„	$185^9/_{60}$	„	13.
„	$18^{60}/_{61}$	„	14.
„	$186^1/_2$	„	14.
„	$186^2/_3$	„	19.
„	$186^3/_4$	„	19.
„	$186^4/_5$	„	23.
„	$186^5/_6$	„	25.
„	$186^6/_7$	„	35.

Још кад поста богословија, уређено би да се хране о државном трошку неколики младићи сиромашног стања а и да бораве у државној згради. По времену и могућности број оваких младића, који су се звали, а и данас се зову, *„правитељствени благодјејанци“* увећавао се, а на скупоћи и смањивао.

Кад године $18^{49}/_{50}$ богословија пређе у нов стан, иза велике цркве, онда се ту сместе и отпочну хранити сви ученици богословије за једно, с том разликом, што је за *благодјејанце* давала држава потребне суме, а остали су, сваки за се, плаћали у касу завода по 3—$3^1/_2$ талира месечно и из тога су сви издржавани. Тако стоји готово и данас; само је влада, због умноженог броја ученика, дала за смештај бого-

слова још једну своју зграду, где некад беше београдска гимназија.

Награда професора и њихов положај, као државних чиновника, у почетку није веома привлачио. Митрополит Петар није био лењ заузети се у владе да им изради и приличну плату и слободан смештај у државним зградама; али им никако није хтео допустити да буду „указом постављени“, што се, по појмовима из тумачења *устава од 1838. године* изведенима, сматрало тако тврдо као имаовина њиве или ливаде. Макар да су Бог зна како чезнули „за декретом“ сви професори богословије, макар да су многи од њих имали доста свеза с личностима од снажнога утицаја у управи: ипак је митрополитова реч остала старија све опет докле се *„домородци“*, не вратише с науке и не заузеше места и у богословији и у круговима где се решавало.

Овде ће бити на своме месту спменути, да су, осим Сретеновића и Нешића, доцније дошли и заузимали катедре у богословији најпре садашњи митрополит *Михаило,* после Никола Новаковић, [1] и Никанор Зисић. [2]

Године 1854. 22. Декембра В№ 1167. изиде закон, којим се богословији даде неко средње место међу ондашњим лицејем и међу гимназијом, и њезиним професорима одреди се плата по 400 талира (гимназијским је тада било по 350 тал.); даде им се право

---

[1] Постављен за професора у јесен 1854. г. А 1859. оставио богословију и прешао у министарство просвете за секретара II. кл. где је умрьо 27. Јула 1863.

[2] Умрьо у Београду 21. Октобра, 1866.

на пензију, и премда нису били постављени кнежевим актом, закон призна постављење од митрополита као да је и од самога кнеза учињено.[1]

Године 1858. 15. Фебруара, В.№ 141. даде се и њима пориодско повишење, које тог дана добише сви гимназијски а и лицејски професори.[2]

Овим, истина, они бише уједначени са професорима гимназијским, од којих, по ономе ранијему решењу, бејаху са 50 талира одликовани, тек при свему томе, закон овај донесе им голему радост, а који беху прешли преко 10^{те} године службе, и материјалну добит од онога часа.

Све ово што поменусмо да је обухватано државним законом, тицало се само професора богословије и њиховога положаја, а сва друга уредба у заводу, како за предавање, тако и за дисциплину и остале услове била је на вољи митрополита, који је, истина, био написао неко „устројство за семинарију“ (тако се онда звала богословија) и то се читало у почетку сваке године јавно пред свима школама; али је било лако прекорачити преко тих правила као год и по правилима.

Но ево нас у години 1863. и тако богатој законима о школама! Дана 27. Септембра месеца те године, јави се и

[1] У архиви мин. просв. П№ 2. од 1855. А№ 1. од 1855. Ф. VI. забавно је прочитати ову гомилу акта, и видети како влада, желећи богословију уредити државним законом, белајише с упорношћу митрополита Петра, који то одлаже све на неко удесније време и прилике.

[2] Зб. XI. стр. 47—50.

„Законъ о устройству Богословiе“.[1]

„Богословија је (вели се у §. 1. закона) вишег реда духовно училиште, у коме се спремају ученици у духу православља и христијанског благочестија за свещтенички чин.“

Богословија као научно заведење духовног реда, стоји под управом архијерејског сабора а под врховним старањем и надзором министра просвете и црквених дела. Архијерејски сабор може у томе своју надлежност од части или са свим и на митрополита пренети. А непосредна управа овог заведења поверена је ректору богословије (§. 2).

Богословија има четири разреда, сваки разред учи се за годину дана, а година се дели на два течаја (§.4.)

Предаје се у богословији и то *у I. разреду:* Словенски језик; општа реторика; општа историја са земљописом; психологија с физиологијом; пољска економија; руски језик; појање и црквено правило.

У II. разреду: Читање и тумачење св. писма; деона реторика; општа историја са земљописом; логика; физика; вежбање у слов. језику; руски језик; пољска економија; и појање и правило

У III. разреду: Догматика; хомилитика; историја црквена с библијским земљописом; читање св. писма; херменевтика; каноничко право; обредословље; појање и правило.

У IV. разреду: Пастирска богословија; догматика; морална богословија; историја цркве; учитељски

[1] Овај закон усвоји за тај завод име *Београдска Богословија* којим се и пре тога у опште звао у народу.

метод с практичном рачуницом; дијететика с домаћим лекарством; хомилитична вежбања; појање и црквено правило.

Професоре богословије и суплепте поставља кнез, мирске по предлогу министра просвете и црквених дела, а лица свештеног чина такође по предлогу министра, но по претходном представљењу архијерејског сабора. Њихов правни положај у држави одређен је другим законом (§.) 5).

За ректора поставља се један између професора, свештеног чина, свагда на годину дана (§. 6.)

Главни послови ректора ово су:

1. да гледа да у богословији у свему буде добар ред;

2. да надгледа и жури професоре у вршењу њихове дужности.

3. да држи запт над ученицима богословије (може их сам каштиговати до 8 дана затвора) а за веће кривице јавља богословијском савету.

4. да сазива и руководи световања у богословијском савету.

5. да издаје ученицима сведочанства.

6. да подноси извештај о богословији на концу године преко архијер. сабора министру просвете.

7. да заступа, или наређује ко да заступи, болнога професора.

8. да управља имањем богословије и заједницом богословијских ученика (§. 1—11.)

За професора или суплента у богословији може бити постављено свештено лице, које је више богословско училиште с добрим успехом свршило; а за

предавање наука, које нису богословске, може се поставити и мирско лице са својствима гимназијских професора. (§. 8.)

„Богословијски савет састављају сви професори и супленти богословије (§. 9.)

Посао савета у главноме је ово:

1. да прегледа и дотерује програме.

2. да размишља о средствима за напредније предавање наука.

3. да прима ученике у богословију;

4. да бира најбоље између њих за државно благодејање;

5. да одређује дане испитима, и

6. да буде суд у већим кривицама ученика (§. 12. 1—7).

У Богословију се „за сада“ примају, који су свршили четири разреда гимназије (§. 13).

Министар просвете и црквених дела, видећи да наши манастири с дана на дан све већма остају без образованих духовника, обрати се још 8. Декембра 1862. г. митрополиту „да сваки манастир изабере по једнога, а имућнији и по више ђака, те да их пошље о своме трошку у гимназију, а после у богословију, па да по времену и тако образовани људи могу ступити у монашки чин.“ Г. митрополит (писмом од 15. Декем.) примети „да се ти младићи по што науке сврше, не ће хтети калуђерити, него предложи да се млади духовници, ма и не били свршили 4 раз. гимназије, из манастира примају у богословију.“ Министар и на то приста. И тако се сада у богословији находи по неко-

лико младих монаха, који се изучавају о трошку манастира из којих су.[1] Но ово се не може веома хвалити; јер духовници ови истина се науче лепше служити у Београду, али неспремни пре ступања у богословију, а у том заводу пропуштани да не уче ништа осим чисто богословских предмета путно је бојати се да многи од њих не изнесу из богословије само веће претензије од других манастирских духовника.

Одговори ученика бележе се, као и у осталим школама, бројевима: 1, 2, 3, 4, 5, = рђав, слаб, добар, врло добар, одличан (§. 15.).

У старије разреде прелазе ученици под оним истим условима који су казани за ученике гимназије.

Ако ученик богословије скриви, ове су му казне: укор, затвор у одређеној за то соби, до месец дана, искључење из школе за годину дана, и изгнање из завода на свагда. Министар просвете и црквених дела, по саслушању архијерејског сабора, има право, оваке пресуде преиначити или ублажити (§. 17.).

Година школска почиње од 15. Августа, а свршује 30. Јуна.

Испити бивају два пут у години, јавно, по програмима, које су професори још у почетку течаја дали (§§. 20. 21).

По издању овога закона, на име 11. Фебр. 1864. П№ 497. министар просв. и цркв. дела издаде у 27 тачака законе за ученике богословијске, по којима се сада суди, кад би који што скривио против реда у заводу.[2]

[1] Акт Мин. просв. од 1863. П№ 893.
[2] Српске Новине од 1864. број 20.

Богословија има своју библиотеку, која броји до 830 дела, већином црквеног садржаја.

Горе бејаше реч о младићима странцима, који се уче у нашој богословији. Ваља нам казати да и влада Њ. В. цара руског Александра даје помоћ на име њихова издржавања. Дана 23. месеца Марта 1863. И№ 1002. министар иностр. дела г. Гарашанин, по ноти овдешњега, царско-рускога ђенерал конзула, од 17. Марта и год. № 144, јави министру просвете, да је по царској заповести наређено, да се у напредак ни један младић из српских крајева, који су под Турцима, не прима у руске семинарије него у београдску богословију; а царска ће влада оне суме, које је у својим семинаријама давала на те младиће, пренети на београдску богословију,[1] у којој се на тај рачун, имају обучавати четрдесет младића. Од тога доба почео се број таких младића увећавати тако да је за школску $186^7/_8$ годину уписано њих 45. Међу безбројним другима и овај факт је камен спотицања за оне, који у сваком руском поступку виде намеру да завлада нашом земљом и народом.

У Београдској богословији учили су се: данашњи митрополит српски Михаило; два секретара у министарству; један професор у великој школи и неколико гимназијских; 13 судија по окружним судовима, и 27

[1] Архив. Мин. просв. П№ 957. од 1863. Ф III. А№ 328. К. 1.

нижих чиновника у правосудној струци; један игуман; четири проте председника конзисторијска; сви данашњи чланови козисторија; петнаест окружних прота; 17 намесника и мало не сви мирски свештеници, који данас у Србији служе, а и у другим државним службама биће доста чиновника, који су изишли из београдске богословије.

Примедба: Вупет се прилаже на крају.

VIII.

Војна школа, у Пожаревцу, 1837.

Године 1836. крагујевачка гимназија бејаше највиши научни завод у Србији. Тек на две године доцније видимо тамо и први српски лицеј.

Кнез Милош бејаше, још раније, послао неколико младих момака у Бесарабију, у руску војску, да се практично изуче војноме реду, али је он желео, да српској војсци дâ и теоријски изучене вође. За ту цељ најудесније му се видело, да у земљи подигне школу, која би била као расадник за официре. И доиста дозове из Аустрије неког *Стефана Хркаловића*, човека образована и у своме послу вешта, те он уреди у Пожаревцу, и у јесен 1837. године, отвори прву *војну школу*, у Србији.

По наредби кнеза Милоша у ту школу буде уписан 31 питомац. Они су већином били свршили неке

разреде гимназије, а неки целу гимназију и већ у државну службу ступили.[1]

Хркаловић добије управу над том школом, а за предавање дођу му у помоћ: *Танасије Тодоровић*, *Аврам Гашпаревић*, неки *Лазаревић* и *Макић*.[2]

Предавала се: свеопшта историја, географија, виша математика, француски и немачки језик.

Из Пожаревца, где је била у кнежеву конаку, школа та буде пренета у Београд, у касарну, а одатле опет пресели се у Крагујевац где, у пролеће године 1838., буде затворена.

Како казују људи из онога доба, школа је ова имала све оне тегобе, које предстоје сваком новом заводу, кога користи тек у будућности могу да се осете, а кога новина дражи и против себе подиже осетљивост пријатеља стања какво се затекло.

То учини да велика мисао кнеза Милоша оста не извршена. И лицеј се отвори, а војска српска тек године 1850. виде да се на ново јави ова пре 12 година напуштена мисао.

Но о томе тек идемо да говоримо.

---

[1] По што је војна школа затворена написан је 1838. године списак „оны ученика войне школе, кои су способни да пређу у новозаведеный лицей. Ово су та имена: Димитрије Црнобарац и Данило Даниќ, из Београда; Милан Давидовић, из Беча; Петар Стојковић, из Крагујевца; Александар Ђурић, из *Кишењева*; Арсеније Милићевић, из Луњевице; Јован Димитријевић, из Крагујевца; Петар Јовановић, из Страгара; Симеун Весовић, из Крагујевца; Стеван Петровић, из Никшића; Јевта Весовић, из Крагујевца, и Димитрије Матић, из Руме.

[2] По једном списку, који се находи у министарству просвете и црквених дела под П№ 11. од 1838. године, плата Хркаловићу, Тодоровићу и Гашпаревићу износила је свега 1400 талира (првоме 700, другоме 400, а трећему 300).

7*

IX.

Војна академија.

Ми смо видели колико кратак век би оној војној школи, коју отвори пок. кнез Милош у Пожаревцу 1837 године. Но ако и неста те школе, ако у потоњим годинама и наступише велике измене у управним круговима у Србији, и пак се тим више осећаше потреба за школу, која би била расадник за официре српској војсци. Без сумње у тежњи да се та потреба подмири, јави се године 1850,[1] у Београду *„Артилеријска школа.“* Судећи по имену, школа је ова имала да спреми неколики број младића за *артилеријске официре.* У њу је примљено прве године 24 младића, а радило је три професора, међу којима је један био управитељ, као артилеријски капетан, један официр за администацију и један артилеријски потпоручик.

Године 1851. одустане се од првога устројства у толико у колико се дода још један разред. А и цељ школи се промени наредбом, да се у њој младићи спремају за официре свију родова војске, а понајпре за артилеријске, инџинирске, и ђенералштабне, те тако само у званичним актима оста име „Артилеријска школа,“ а свет умесно учини што је прозва *„војна академија,“* како је ево и ми у своjему говору именујемо.

Умножењем наука за предавање јави се потреба да се увећа и број професора од војнога и грађанскога реда. Но нешто не достаје и овоме устројству, на име, нема деобе на специјалне струке, него сваки

[1] Глед. законотворно решење од 6. Марта 1850. В № 262.

питомац мора све учити у целом пространству, дакле и оно што не спада у његову струку, а то је од штете за ону, за коју се навластито спрема.

Да би се ове незгоде одклониле, године 1859. би састављена комисија од управитеља те школе и неколико професора те изради пројект за „војну академију," којој би, по томе, био задатак да изображава младиће

1, за официре свију родова војске,

2, за грађанске инџинире,

3, за полицијске чиновнике.

По том пројекту, академија би имала два течаја (курса): нижи и виши. Нижи течај за полицијске чиновнике, за пешачке и коњичке официре трајао би четири, а виши, за ђенералштабне и артилеријске официре и за инџинире у опште три године.

Пројект овај не би усвојен од владине стране може бити за то што се не би могао извршити без знатне суме новаца.

Године 1861., позван од главне војне управе, управитељ школе састави нов пројект за уређење тога завода, у многоме сагласан с оним од године 1859. Па ни овај не би примљен нити у дело изведен.

На крају године 1865. управа војне Академије предложи војноме министру, да се школа та преобрази по пројекту од године 1861. с том разликом, да се питомци, по свршетку нижег течаја, произведу у чин потпоручика, па који су слабији били у науци и нису за више изображавање, да се узму за пешачке и коњичке официре, а остали, који би имали ступити у виши течај, да пређу у линејну службу и то артиле-

ристе у артилерију, инџинири код пионерских и понтонерских трупа а ђенералштабни по могућству код свију родова војске, редом, па тек по што би, као официри, две године практично службу вршили, да онда у виши (специјални) течај ступају и т. д.

Разне сметње не дозволише да више пута предлагано устројство војне академије постане државни закон. Ничим мање школи тој у њезину развијању чине се све могуће олакшице од стране владе. И са свим је упутно надати се, особито после већ довољно осведочене користи за српску војску од те школе, да влада Његове Светлости не ће пропустити ни шта што би год могло бити од утицаја на поузданије достижење цели војне академије.

Војна академија стоји непосредно под војним министром, она је као какав део војске, а њезином управитељу, за унапређивање и каштиговање, дата су она иста права, која има *начелник стајаће војске.*

Данас течај предавања у том заводу траје пет година а има само два разреда. Из тога и излази незгода та да се питомци у две године једно за другим примају и излазе из школе, а после, за четири године, нити се примају нити који свршавају школу.

У ту се школу младићи примају такмицом, која се на неколико месеца раније објави у званичним новинама.

Да би који младић могао бити примљен у ту школу, тражи се

1, да је рођен или по закону прирођен Србин;

2, да није старији од 19, ни млађи од 16 година;

3, да је здрав и добар за војника;

4, да је свршио најмање пет разреда гимназије; и

5, ко све то има, опет мора пред комисијом, која се тога ради саставља, положити испит из математике, земљописа, немачког и француског језика и добити оцену *добар*.

Од овога испита ослобођавају се који су с оценом *одличан* свршили пет разреда гимназије или који више.

Течај предавања теоријски и с полагањем испита преко године траје десет месеца: од почетка Октобра до краја Јула. Испити се држе два пута у години, у другој поли Јануара и целог месеца Јула, но ови су последњи важнији јер се на њима пита из свега што се преко године учило.

Август и Септембар намењени су за практичка вежбања питомаца: за изучавање правила службе разних родова војске; за топографско премеравање; за путовање кроз Србију у различитим правцима у тој цељи да сазнају путове, реке и брегове; за прегледање војнотехничких завода у Крагујевцу и у Страгарима и т. д.

У војној академији предаје се

Прве године: Алгебра; општа историја (стари, средњи и нови век); правила за службу у сва три рода војске; хришћанска наука; језици немачки и француски; гимнастика, и пливање.

Друге године: Теоретичка геометрија; планиметрија; стереометрија; тригонометрија равна и сферна; општа историја најновијег времена; историја српског народа; пионерска служба и правила екзерцира артиљеријског, пешачког и коњичког; војна стилистика;

наука о оружју; цртање; немачки језик; француски језик; хришћанска наука; гимнастика; борење сабљом и рапиром; и пливање.

Треће године: Виша математика; практична геометрија; виша географија; физика; основна тактика; артилерија; пољска фортификација; нацртна геометрија; хришћанска наука; цртање; немачки језик; француски језик; јахање; борење сабљом; и пливање.

Четврте године: Аналитична геометрија и теоријска механика; физика; артилерија; анорганска хемија; нацртна геометрија; хришћанска наука; пољска фортификација; географија; историја ратне вештине; цртање топографијско, артилеријско и фортификацијско; немачки језик; француски језик; јахање; борење сабљом, и пливање.

Пете године: Теоретичка и практичка механика и виша геодезија; ђенералштабни послови с војном администрацијом; ратна историја и начела стратегије; стална фортификација; физика; органска и аналитична хемија; артилерија; хришћанска наука; хипологија; цртање топографско, артилеријско, фортификацијско и цртање машина; француски језик; немачки језик; јахање, борење и пливање.

Недељом и празником управитељ школе нарочито одређује послове питомцима: пре по дне се обично држи смотра над свима ученичким стварима и чистотом зграде; један део питомаца иде у цркву а остали прочитавају своје лекције. Тек после службе божје допушта се питомцима изићи у варош. Преко недеље

могу поједини питомци само онда добити допуштење да изиду у варош ако управитељ школе нађе да им је то преко потребно.

Питомци војне академије заклињу се на барјак у другој школској години, и тек после тога узимају на се права и дужности војничке; но при свему томе само се они питомци, који се са рђава владања отпуштају из завода, преводе у редовну војску докле не отслуже равно три године, а сви који са слаба напредка у науци не би могли остати у школи, отпуштају се на вољу куд хоће.

Питомци се прве године броје као редовни војници, друге године, по што се војнички закуну, производе се за каплаpe, треће године за поднареднике, а четврте или пете за наредникe. Немарност у учењу или погрешке у школској дисциплини могу како да спрече питомцу унапређење у чину, тако и да одузму већ стечени чин.

Кад и пету годину сврше, на предлог управитеља, производе се за потпоручике различних родова војске и прелазе сви у редовну војску да се с практичком службом бар неко време упознају.

Дисциплину у заводу одржава управитељ с једним официром и два наредника. Ако би се јавила потреба, управитељ узима у помоћ официре, који су и професори у тој школи.

Из војне академије изишло је до конца 1866. свега 77 официра. Од њих је умрло 8, те тако остаје свега њих 69.

Од тих официра *ђенералштабни су:* 1 мајор, 2 ка-

петана I класе, 1 капетан II класе, 3 поручика и 5 потпоручика = 12.

Артилеријски: 6 капетана I класе; 6 капетана II кл., 4 поручика и 16 потпоручика = 32.

Инжинирски: 4 капетана I класе, 3 поручика, 8 потпоручика = 15.

Пешачки: 3 капетана I класе, 1 капетана II кл., 3 потпоручика = 7.

Кавалеријски: 1 капетан II класе, 1 поручик и 1 потпоручик = 3.

Од ових, њих 35, по што су овде свршили течај наука, слани су у стране земље: у Француску, Аустрију, Пруску и Русију, те су неки од њих специјалне науке довршили а неки у практичној служби по неко време провели.[1]

Многа важна места у војној управи већ заузимају официри, који су ову школу свршили или барем неколико година у њој били. Тако, на прилику, један је мајор и врши дужност начелника опште-војног одељења у војноме министарству, један управитељ те саме школе, један командант баталиона, један заступник начелника артилеријске управе; а и сва техничка одељења при истој управи имају за управитеље официре, који су свршили ову академију.

На хвалу овоме заводу пријатно нам је казати, да је он до сада давао питомце најозбиљније спремљене.

---

[1] Из прве две класе, по потреби, авансована су за официре четири питомца не довршивши течај. Од њих данас је један мајор и командир баталиону, два су артилеријски капетани прве, а један капетан друге класе.

Истина се за војну академију и бирају понајбољи младићи, али свакојако та околност, што питомци њезини, готово сви из реда, излазе темељно изучени, у свему што им се ту предавало, сведочи да у заводу влада добар поредак и сви услови за напредовање.

За шеснаест година, од како је ова школа отворена, у њој су се изменила три управитеља. Први, под којим она би заведена, коме ваља признати заслугу што је она подигнута и одржана, бејаше артилеријски капетан, Фрањо Зах. Године 1859. њега заступи штабни мајор Ранко Алимпић;[1] но 1861. дође опет Зах за управитеља војној академији. У јесен 1865. Зах добије друго опредељење[2] а за управитеља постављен буде дотадашњи професор у истој школи штабни капетан М. Лешјанин.

Данас у војној академији има: 1 управитељ, 10 професора, 1 административни официр, 2 наредника од којих је један писар, 16 питомаца старијег и 24 млађега разреда, 1 лаборанат, 1 кухар и 5 слугу.

Од професора неки су стални а неки привремени.

Стални су:

1, За математику у старијем разреду и за физику *М. Ђ. Панић;*

2, За цртање, нацртну геометрију и војну грађевину *Ф. Вшетечка;*

3, За историју и географију штабни поручик *Јеврем Марковић*;

4, За артилерију артилеријски поручик *Лазар Чолак-Антић;*

[1] Као штабни потпуковник сад је у пенсији.

[2] Сада је артилер. потпуков. и начелник артилеријске управе.

А привремени су:

1, За тактику и ђенералштабне послове управитељ, штабни капетан *Милојко Лешјанин*;

2, За фортификацију инџинирски поручик *Јеврем Радојкић*;

3, За математику у млађем разреду инџинирски капетан I класе *С. Здравковић;*

4, За немачки језик професор београдске полугимназије *Љ. Шпанић;*

5. За француски језик *J. Мајснер;* и

6, За гимнастику, фехтовање и пливање *Ф. Миоковић.*

Осим ових професора, који данас у тој школи раде, заузимали су, кроз шеснаест година, дуже или краће, професорска места ова лица:

1, За тактику и ђенералштабне послове Ранко Алимпић;

2, За фортификацију J. Бели-Марковић, сада инџинирски потпуковник и инспектор инџинирских трупа; Димитрије Караџић, инџинирски капетан I класе, сада командант пионерског полубаталиона.

3, За хемију и физику Јован Ламбла из Чешке; Нићифор Јовановић, артилеријски капетана I класе (сада командир I пољске батерије), и Стеван Пантелић, артилеријски капетан II кл., сада управитељ лабораторије у Крагујевцу.

4, За историју ратне вештине и стратегију управитељ Фрањо Зах.

5, За општу историју и географију Вранешевић и Јован Драгашевић.

6, За артилерију Петар Протић (умрьо 1863). Пе-

тар Видаковић; Тихомиљ Николић артилеријски капетан I кл., Светозар Гарашанин, капетан II кл., командир IV. пољске батерије, Васа Јанковић, артилеријски капетан I класе.

7, За гимнастику Јован Замастило.

8, За математику Емилијан Јосимовић, сада на расположењу министра грађевина.

9, За фехтовање Јован Марковић.

10, За француски језик Карло Арен.

Војна академија има своју библиотеку са преко 4.200 комада књига, карата, и планова у којима су све науке како чисто војне тако и помоћне у великом избору заступљене.

Осим тога, може се рећи, да та школа има потпуне збирке оруђа и других ствари за математику, физику, хемију, војну грађевину, фортификацију и артилерију.

Годишњи буџет овога завода како за плату персонала тако и за набавку других школских потреба није увек једнак, већ неке године већи а неке мањи; може се од прилике узети да редовно износи суму од 10—12.000 талира.

X.

Инжинирска школа.

Године 1846. 19. Јуна[1] (В№ 643), изиде закон, којим се отвори, „при попечитељству внутрених дела“, *једна инџинирска школа.*

У овој школи имало се учити: „практическо зе-

[1] Зборник III, 114 и 115,

млѣмеріе, механика, архитектура, начертаніе и немачкій езикъ."

Течај наука у овој школи трајао је три године; за које су се време означене науке имаде свршити и питомци до тог степена изобразити да ће моћи, речи су закона, „маня инџинирска дѣла одправляти." (§ 5.)

Науке су у овој школи предаване теоријски зими, а лети су питомци били уз инџинире при пословима.

У ову школу примљено је свега 9 питомаца и то из *друге године философије.*

Учење у овој школи започело се у Септ. 1846, а престало је у пролеће 1849. на свакад.

Ово су имена питомаца ове школе:

1, Андрија Стевановић
2, Јован К. Ристић,
3, Коста Спасојевић
4, Милан Миловановић
5, Милан Шукић
6, Никола Јовановић
7, Никола Марковић
8, Стеван Ћирић
9, Светозар Максимовић.

Први је умрьо у Бечу; *други* је сада начелник у мин. грађевина; *трећи* служи у судској струци; *четверти* је умрьо још као ђак; *пети* је у полиц. струци; *шести* је инџинир I. кл. у мин. грађевина; *седми* је умрьо; *осми* је сада у правосудној струци, а и *девети* је умрьо још као ђак.

Док су били ђаци они су имали сваки по 120 талира у име „благодејања."

Професори су им били:

1. Атанасије Николић, који је предавао целе једне године практичку геометрију и немачки језик.

2. Игњат Станимировић, за две године предавао је немачки језик.

3. Август Черман предавао је: рачуницу, алгебру, геометрију, механику за све три године; и

4. Неволе предавао је цртање у опште.

Све су ово били чиновници који су дужности вршили поред својега сталнога занимања, те им је свакоме и давано у име додатка за тај труд по 100 талира годишње.

Кад су ови ученици довршили своје учење у пролеће 1849. године, онда је и школа та затворена и више није ни отворана.

XI.

Велика школа (академија).[1]

Садашња наша велика школа (академија) јавила се први пут у Крагујевцу године 1838. и име јој је било *лицеј*. Тешко је показати баш дан, у који поста тај највиши научни завод, јер онда није било овако као данас с актима владе и њезиних органа. Но има писмо од кнеза Милоша, писано 19. Јуна 1838. ондашњему „попечитељу просвештенија,“ Стевану Стевановићу, у ком кнез каже, да је у намери гимназију „на степенъ лицеја возвысити,“ па му с тога и запо-

[1] Пок. К. Бранковић написао је историју овога завода (Гласник I. XVIII. стр. 1—24.) која нас ослобођава да се не упуштамо у велику опширност.

веда, да се постара набавити човека, способна за професора.[1]

За тим, 2. Августа 1838. под № 313. попечитељ Стеван Стевановић, по горњему кнежеву овлашћењу, одређује новоподигнуту зграду „у чаршији“ за ту школу, позива учене људе „из Немачке,“ набавља физикална и математичка „инштрумента“ и библиотеку, а у исто време нарећује да се „из типографије у Беóграду пренесе у Крагујевац библиотека, која је тамо била скупљена.“

Одмах иза тога, попечитељ Стеван Стевановић предложи кнезу да се за ученике гимназије и лицеја заведе „конвиктуално благодѣяніе,“ где би се издржавали сиромашни ђаци, којих је онда било доста.

И доцније се помиње овај предлог, али се не види извршена та мисао нигде осем у богословији.[2]

Доцније, 11. Септембра 1838. П№ 353. находимо предрачун за сва „правитељствена школска и воспитателна заведенія,“ и сума целога тога предрачуна износи једва 9.500 талира на годину.

Ово се бележи тек ради упоређења с доцнијим стањем.

За тим. 21. Септембра 1838. П№ 409. надзиравање над новозаведеним лицејем би поверено Димитрију Исаиловићу, а под 23. истога месеца № 415. дата су „наставленія професорима лицея.“

---

[1] В№ 1851. 10. Јуна 1838. а под П№ 54. архиве нум. 21. од 1838. г.

[2] Т. ј. само у богословији ученици живе и хране се за једно и у војној академији; али за то влада помаже новцем у свим заводима почињући од другог-гимназијског разреда врло велик број ученика. На те ученике издато је, н. пр. за шк. годину 1866. 34.986 гроша пореских (гл. извештај скуп.).

Кнежевим решењем од 26. Септембра 1838. В№ 2.947. наређено је, да се у новозаведеноме лицеју предају за ону прву годину ове науке:

„1, Све части философіє редомъ и постепено;

2, Всемирна исторія одъ почетка, обширно;

3, Математика чиста;

4, Природно право,

5, Штатистика Европе;

6, Художество начертанія;

7, Нѣмачкій єзыкъ у већой обширности;

8, Почетакъ француского єзыка;

9; Толкованѣ евангелія.“

Доцније, 15. Априла 1839. године П№ 364. „попечитељ просвештенія“ незадовољан што не зна како напредују у науци ученици највишега завода, запо-веди професорима лицеја а и гимназије, да му сваких 15 дана подносе извештаје о владању и напретку својих ученика.

А 25. ист. месеца № 435 послани бише закони за ученике лицеја и гимназије из министарства (попечитељства) просвете.

Пред јесен 1839. године, отворен би и други разред лицеја и додате бише ове науке: физика и практичка геометрија.

У ову школску годину пада и оно кад светли Кнез Михаило М. Обреновић, 16. Маја 1840. походи овај највиши научни завод, и дарова 90 # да се на 40 најбољих ученика разделе.

Школске 1841. г. заведен би први разред права с два професора, а к предметима бише додани: грађанска архитектура, и, ванредно, пољска економија.

Године 1842. би отворена још једна катедра за науке политичке.

Још 24. Фебруара 1839. В№ 451. (П№ 94.) кнез Милош каже, да се „на идућу есень пресели лицеум изъ Крагуевца у Београдъ;“ и то је извршено наредбом попечитељства просвете од 3. Августа 1841. П№ 804.

Године 1844., 23. Септембра, лицеј, као и друге школе, доби редовно устројство, кога су главне одредбе ево ове:

Лицеум или велико училиште (вели се у закону, §. 48.) има два одѣленія, едно за науке философійске, а друго за правословне. По времену и потреби ове ће се и другимъ родовима наука умножити.

Ко може бити професор у лицеју закон (§. 49.) одређује веома лабаво, ваљда због ондашње оскудице у способним људима.

За предавање пак ово би прописано (§. 51.) у философском одељењу:

У првој години: наука хришћанска; основна философија — логика; општа историја; из математике: алгебра и анализа; — и чиста и практична геометрија; естетика и општа филологија; франц. језик.

У другој години: наука хришћанска; метафизика; и етика; општа историја и отачанствена; виша математика; архитектура; филологија словенска с обзиром на естетику; физика и франц. језик.

У правном одељењу предавало се (§. 52):

У првој години: природно право; полиција и народна економија и финанција; статистика поглавитих европских држава, а особито Србије; јавно право

Србије и канонично право источне цркве; француски језик.

У другој години: српско грађанско право; кримнално право; судски грађански поступак „с образцима“; и криминални поступак; јавно право народа позитивно.

За лицеј је одређено (§. 53) 9 професора: 1 за веру и канонично право; 1 за франц. језик; четири за науке у философијском одељењу, а три за науке у правном оделењу, међу којима делило је науке само министарство просвете.

Даље се заповеда професорима да предавања своја подносе на одобрење „училиштном засѣданю“ и преко ректора министарству просвете (§. 54); да предмет који предаје сваки и за штампу спреми (§. 54. 2.) и да на часове прилежно долазе.

Ректора је бирао на годину дана збор професорски, а утврђивало министарство (§. 55).

Успех ученика оцењивао се онако по нахођењу, а у случају кривице казне за ученике биле су: „изобличенѣ приватно или явно, ово последнѣ или у засѣданію или у присуству свію ученика; затвор, до осам дана, исключенѣ из училишта.“ Ова последња казна извршивала се тек по одобрењу министарства просвете (§. 56, 7).

Година 1848. порадила је, да и у нашему лицеју предавање буде пуније. 28 Јула, В№ 1004[1] те године, би отворена катедра за науке политичке и народне економије, финанције и трговине.

За тим 4. Фебруара 1849. отворена је још једна

[1]. Зборник IV, 162.

катедра за науке правословне и течај је тога одељења продужен од две на три године. [1]

Најпосле, 18. Декембра, 1851. В№ 1091. отворена је катедра за историју и књижевност српског народа. [2]

После тога долази нам „устроеніе к. срб. лицея", које спреми Платон Симоновић, и које, као закон, изиде 15. Септ. 1853. В№ 881. [3]

По овом новом закону лицеј имаше три одељења наука: „правословно, естествословно-техничко и обште" (§. 2.).

Течај наука у лицеју трајао је три године (§. 4.).

Одмах за тим помиње се (§. 6.) да је закон овај издан као *оглед, те после шест година овлашћује се „лицејски совет" да чини предлоге за измене, које би време обележило као нужне.*

У лицеју су предаване ове науке. (§. 7.) и то:

У општем одељењу: наука хришћанска, психологија, логика, теорија словесности, т. ј. филологија (са својим деловима: философијском граматиком и критиком), естетика, историја словесности српске, словенске и најглавнијих европских народа, свеопшта историја, историја српског народа, статистика, државна економија, финанција, политичка рачуница, француски и немачки језик.

У правословном одељењу: енциклопедија права и историја законознања, римско право, административно право, међународно право, јавно право Ср-

---

[1] Зборник V, стр. 8—10.
[2] Зборник VI, 73.
[3] Зборник VII, стр. 98—112.

бије, грађанско право, криминално право, грађански и криминални судски поступак у Србији:

У јестаствено-техничком одељењу: физика, физичка географија и метеорологија, јестаствена историја, минералогија с геогнозијом, ботаника, зоологија, хемија, технологија, грађанска архитектура, наука о трговини с књиговодством, агрономија, кратки преглед права административног и јавног права Србије.

Као вољни предмети још су били записани ови: виша математика, практичка геометрија, механика и педагогија (§. 10).

За предавање свих предмета подусловљава се 13 а може бити и 14 професора и 2 учитеља за језике.

Савет лицејски, који састављаху ректор и сви професори, био је скуп, који је утицао у све што се те школе тицало и у свему је могао дати *саветнога гласа.*

Ректора је савет бирао већином гласова, између професора, на три године, а утврђивала га је у томе највиша земаљска власт (§. 24).

Ректор је био непосредна власт у заведењу и односио се ван овога вишој школској власти.

Професору се, ако не би дошао на час, одбијало онолико плате колико је на тај час долазило (§. 28, 2,). Сваки професор морао је предавати свој предмет не мање од 6 сахата на недељу (§. 28, 4.).

Професорима се утврђују права која су им дата законом од 20. Октобра 1851. В№ 926, и која су доцније јасније одређена законом од 15. Фебруара 1858. В№ 141. (Зборник XI, 47.).

У лицеј су примани они ученици који су добро свршили гимназију у Србији или у оним државама, у којима влада узајамност наспрам Србије, а могли су бити примљени и из оних држава где нема те узајамности, само ако испитом из гимназијских предмета, пред лицејским саветом, добију право да ступе у лицеј (§. 30.).

Одговори ученика бележили су се бројевима 1, 2, 3, 4, и 5, као и у гимназији (§. 32). А тако су се исто и у старије разреде преводили (§. 33.).

Казне за ученике лицеја бејаху ове: укор, затвор, изгнање. Суд ђачки је савет лицејски. Пресуда на изгнање подносила се преко гл. инспектора министарству ради одобрења. (§. 37).

Преко године било је више краћих одмора, а цео Јул и Август био је велики одмор; година пак не беше подељена на течаје (§. 71.)

Уз овај закон, заузимањем Платона Симоновића, лицеј је добио средства за умножење библиотеке, физичког кабинета, хемијске радионице, за кабинете: минералогијски, ботанички, зоологијски, технологијски и збирку машина и модела за практичку математику (§. 47.).

Попечитељство просвете, после многих изјава да устројство лицеја ваља прерадити, под 25. Јуна 1857. П№ 932. позва ректора лицеја, да договорно с професорима поднесе своје примедбе на устројство тога завода. То би учињено, и попечитељство, саслушавши о томе и школску комисију, под 26. Авг. 1857. П№ 1295. поднесе савету пројет закона за устројство лицеја. По овоме лицеј би имао шест разреда а делио

би се на два одељења: *„на философично-камералистично и правдословно одѢленів.“* Међу осталим, предложено би да се у њему предају: статистика на *немачком* језику, а међународно право на *францу-ском.* И јелински језик је стављен био у ред вољних предмета. Савет ово не уважи, а и не одговори ништа све до 21. Авг. 1859. № 1587. када, на искање попечитељства (П № 499) врати акта просто, без икаква решења.

Године 1859. 5. Новембра II № 2931.[1] би састављена једна велика комисија која изради пројет за уређење свију школа у Србији. Рад овај оста у области предлога; а од стране лицеја опажало се све једнако да, нарочито јестаствено одељење, трпи од неких недостатака које би час пре ваљало попунити. Најпосле дође до тога да се слабо ко од ученика и јављао за то одељење. Ваљаше дакле час пре проучити стање тога завода и исправити и отклонити све што напретку његову сметаше.

Кад године 1863. добише основне и средње школе ново уређење, онда и највиши у земљи завод не оста као што беше дотле.

24. Септембра 1863. јави се *„закон о устројству велике школе (академије).“* [2]

У закону се томе овако одређује обим тога завода „велика школа научно је заведење за вишу и стручну изображеност“ (§. 7.).

Школа та стоји под врховним старањем министра просвете; непосредно пак управља њоме њезин

[1] Ф. X, А № 1743. к. 88. од 1863. год. у мин. просв. и цркв. дела.
[2] Зб. XVI. 75—88.

ректор и академијски савет (§. 2.). Сама пак она има три факултета: философијски, технички и правни (§. 3.)

За философијски факултет прописане су ове науке: сви делови философије; филологија; општа историја с особитим погледом на Словене; историја Срба; општа историја литературе с нарочитим погледом на литературу Словена и Срба: објашњавање латинских класика; литература и објашњавање француских класика; народна економија; финанција и политичка рачуница, с државним књиговодством (§. 4).

Слушаоци овога факултета дужни су слушати још и ове науке из друга два факултета: елементарну математику, физику, зоологију, ботанику, минералогију с геогнозијом, административно право и јавно право Србије (§. 5.).

За технички факултет: елементарна математика; физика; зоологија; ботаника; минералогија с геогнозијом; пољска економија; хемија; дескриптивна и практична геометрија; виша математика; механика; наука о грађевини на суху и на води; и хемијска технологија.

Они који походе овај факултет ваља да слушају из друга два факултета ове науке: логику; народну економију; финанцију; политичку рачуницу (с државним књиговодством), административно право и литературу и објашњавање франц. класика (§. 7.)

За правни факултет: римско право (Јустинијанове институције); грађански законик; грађански судски поступак; трговачки законик; криминални законик; криминални судски поступак; судска медицина; ад-

министративно право; јавно право Србије; и међународно право (§. 8.)

Слушаоци овога факултета још ваља да слушају из других факултета: логику; психологију; философију права; народну економију; финанцију; објашњавање латинских класика; литературу и објашњавање франц. класика; зоологију; минералогију с геогнозијом и хемију (§. 9).

Сад се ближе одређује власт академијскога савета, коју он има у изналажењу начина да се вел. школа унапреди (§. 15.—23.)

Ректора поставља кнез на годину дана између професора вел. школе (§. 24.).

Ректор, док је то, не ослобођава се од предавања, а за ректорство има, уз професорску плату, још 100 талира додатка на годину.

За професоре и супленте казано је само (§. 37.) да их поставља кнез, а предлаже их министар просвете, по што претходно саслуша академијски савет.

За доценте, који по §. 33 овога закона могу добити дозвољење да предају какву науку језик или вештину, министар просв. и цркв. дела, прописа 22. Јануара 1864. П№ 84. правила. [1]

Година школска дели се на два течаја и испити бивају два пута у години. Испити су јавни и трају по 15 дана (§.§. 46 и 47).

Одмор школски је различан од онога у гимназији јер траје од 23—27 Декембра од великог до светлог четвртка и цео Јул и Август (§. 45).

Ученици вел. школе, ако скриве, могу бити каш-

---

[1] Срб. Новине од 1864. бр. 11.

тиговани: укором; затвором у празној соби, на то одређеној, до месец дана; одлучењем од јавног редовног учења, без губитка права на полагање испита; забраном учења у земаљском школском заводу, с губитком права на полагање испита, и једно и друго на време од годину дана, и на послетку, изгнањем из завода на свагда.

Министар просвете, по молби родитеља или тутора, има право ублажити пресуду академијскога савета (§. 39).

Према овој одредби закона и оној у §.41. истога устројства министар просвете и црквених дела, по саслушању академијскога савета, прописао је 17. Марта 1864. № 858. дисциплинарне законе за ученике велике школе. [1]

А под 3. Декембра 1866. № 3617. правила за испитивање ученика ево ова:

1, „Ученик вел. школе, који испит полаже, седи за истим столом, за којим и професор, који испитује. Потказивање са стране забрањено је;

2, „Ученик је дужан одговарати на сва питања, која му професор из три различна дела науке устмено предложи; досадашње вучење цедуља укида се;

3, „На испиту бива, осим испитујућег професора, још и испитни одасланик владе, или, у одсуству овог, који други професор, као председник, који ученика прозива, али само испитујући професор оцењује одговор ученика;

4, „Од испита не сме нико без оправдавајућег важног узрока изостати а да то истог дана ректору вел.

[1] Српске Новине број 36. од 1864.

школе не јави. Ко тако не учини, и свој изостанак легалном сведоџбом не оправда, губи годину;

5. Сведочанство констатује факт и није никакво одликовање; за то га, на захтевање, свакому издати треба верно истини. Само онај који одсуђену му дисциплинарну казнигу или другу обвезаност према академијској власти није испунио; на прилику, није платио таксу, не добија никакво сведочанство."

На предлог академијскога савета, мин. просвете је, 11. Марта 1867. № 586. наредио: да се белешке учења у вел. школи рачунају за сваки течај обашка, а не за целу годину у скупа, као што се то ради у гимназијским заводима, реалкама и у богословији.

После издања најновијега закона о устројству вел. школе — академије, кабинети су тога завода знатно обогаћени, као што се види из извештаја мин. просв. и цркв. дела, који чита народној скупштини у Крагујевцу ове 1867. године.[1]

У вел. школи, уз технички факултет, има хемијска радионица, која је за то, да се техничари и практично изуче у ономе што им се предаје. Радионица је ова, благодарећи професору г. М. Рашковићу, тако уређена, да не само како ваља подмирује школску потребу, него је једина за све анализе, за које се потреба осети у држави.

Година 1863. знатна је за вел. школу, и у опште за просвету у Србији, и великим пожртвовањем, којим племенити Србин *Миша Анастасијевић*, овековечи

[1] Србске Новине од 1867. бр. 129.

име своје у историји српске просвете. У Септембру 1863. велика школа, гимназија, ондашња трговачка школа, библиотека, музеј и српско учено друштво бише смештени у величанствену палату на великој пијаци, коју он подари „своему отечеству.“ [1]

Ево нас на крају својега посла. Прегледасмо постање и развитак свију наших школа. Признајући им као сваком људском створу потребу и желећи услове за усавршавање и дотеривање, ми смо ради да последњу своју реч управимо узданици српској, младежи школској, која сваки дан походи освештана места где се гласи науке разлежу, где се зраци видела разасипљу. Радисмо јој напоменути оно, што нама, у своје време, нико не напомену, те данас јако жалимо, а то је: *да ниједнога дана не прекорачи праг своје школе докле не научи ма колико више него што је јуче знала.* О, она можда и не помишља колико јуначке снаге борави у ње, и колике напретке може она учинити само с нешто мало постојанства и распореда у занимању. Имена Стојана Бошковића, Стојана Новаковића, Јована Драгашевића, овај најлепши накит наших школа, довољна су да је о томе најочевидније убеде.

М. Ђ. Милићевић.

[1] Акти у мин. просв. од 1863. П№ 454. и други, у Ф. I. арх. № 95. од 1864.

ПРИЛОЗИ.

ОВО ШТО САД ДОЛАЗИ ЗА ТО ЈЕ, ДА ПОТВРДИ, ОБЈАСНИ ИЛИ ДОПУНИ ОНО ШТО ЈЕ НАПРЕД КАЗАНО.

1. Наставленіе

УЧИТЕЛЬИМА ПРАВИТЕЛЬСТВЕНЫ И ОБЩЕСТВЕНЫ ШКОЛА У КНЯЖЕСТВУ СЕРБІИ.

1. Дужность учителя вообще есть та, да вовѣрену себи младежь, како у прописанымъ предметима наука, обучавају, тако и у нравима човека христіянина достойнымъ изображавају. Зато морају особито прилѣжни быти у предавању прописаны имъ предмѣта. А изображаванѣ нрава састои се у прилѣжномъ поученію найпре маньи и веђи молитви христіянскогъ закона, восточногъ нашегъ вѣроисповѣданія; онда у обширніемъ и точніемъ изясненію катихизиса, кое све одъ метода и начина зависи, коимъ учительи предају. Овай начинъ уреданъ, ясанъ, лакъ и кратакъ быти, и кога сваки учитель по мѣрилу снискане науке знати мора, но кои е врло различанъ. Найболый е методъ онай, кои духу полезны наука, возрасту и множини дѣце соотвѣтствуе.

2. Катихизисъ даклемъ тако исто као и друге учебне предмете морају учительи предавати (изузимајући само она мѣста гди способны священика има) и найвише о томе настоявати, да дѣца добаръ основъ у закону христіянскому положе. Ербо отудъ и изображеніе и поболшаванѣ у нравима извире.

3. Осимъ тога што учительи прилѣжни быти морају, морају и доброгъ владаня и примѣрногъ поведенія быти; да бы се и дѣца, имајући живи примѣръ доброгъ владаня и

поведенія учителя свогъ предъ очима, болѣ и брже къ тому поопштравала, и у нравима изображавала.

4. Учительи мораю три сата пре, а три сата после подне съ дѣцомъ у школи забавляти се, и за све то време прописане, и разумно на часове раздѣлене учебне предмете са свакомъ ревносћу, и изяснявајући по разуму и дарови дѣце предавати.

5. Учительи несмѣду у школско време изъ школе на полѣ трчкарати, дѣцу саму оставляти, да имъ се небы тако прилика дала празнословити, кавгити или бити.

6. Докъ су годъ деца у школи, треба да ій учитель непрестано предъ очима има, и прилѣжно пази, да небы ученицы безчинствовали или занимаюћи се у скаміи или узалудъ проводили, но да еднако наставленію учителя внимаю, и учебне предмете кои су за онай данъ одређени, еднако у уму и предъ очима држе.

7. Учитель нетреба прописане науке само механически дѣци да предае, т. е. да деца предаване имъ предмете само на изустъ одъ речи до речи науче, и у вѣтаръ говоре, а ствaрь саму неразумеваю, нити ю временомъ на свою ползу употребити могу. Но на противъ тога дужанъ е учитель сваку найманю ствaрь дѣци добро истолковати, да имъ совршено ясна и разумителна буде, па да ю, колико е годъ могуће, и своима речма исказати, и да се у свакомъ случаю наукомъ ономъ ползовати могу.

8. Стидно бы доиста было кадъ учитель небы све оне предмете и науке, кое у школи деци предае найпре и найпре самъ добро и совршено разумѣвао, кадъ ій небы точно изяснити умео, а и на узустъ знао. Смешно е заиста видити, кадъ учитель или приватно или на испыту изъ кньиге децу вопрошава, а деца му на паметь одговараю.

9. При раздаваню казни и награжденія, при укораваню или похвальиваню, треба учитель свагда умѣренъ, правдолюбивъ и безпристрастанъ да буде, да се одъ ве-

лике ярости, непристойни псовки и соблазнителни речи чува и удалява. Особито некъ се чува, да у ярости кое дѣте яко и незгодно неудари, или безмѣрно некаштигуе чимъ бы дете осакатити и здравлю нѣговомъ навѣкъ шкодити могао. Казни треба свагда да су учинѣной кривици соразмѣрне, и да се као и похвале безъ свакогъ атара и пристрастія раздаю. Вообще пакъ съ маломъ, слабачкомъ, болешльивомъ и страшльивомъ децомъ треба да учитель много терпѣнія, и призрѣнія да има.

10. Учитель е дужанъ постарати се да дѣца несамо у школи, но и изванъ школе прилѣжна и трудолюбива буду, да се добро владаю, и да све оне дужности, кое имъ онъ при наставленію препоручуе и у срце уселява, у самом дѣлу чине и извршую. Зато треба да съ родительима ученика свои у споразумленію буде и препоручи имъ, да на дѣцу свою кодъ куће пазе, да ій къ науци и трудолюбію пооштраваю, и ако кривице или пороке какве на ньима примѣте, такове учителю одма одкрію и саобще. Ако ли учитель свое собствене деце има, дужанъ е найпре ньи добро воспитати, да бы другой деци на угледъ служити могла.

11. Учитель треба не само деци у школи но и осталима людма и цѣлой општини примѣръ и образацъ доброгъ владаня, нравственогъ и цѣломудреногъ живота да буде, да бы се и сви остали на нѣга угледати, и одъ нѣга у свакомъ случаю совѣта поискати могли; будући да после свештеника прости люди найвише на учителя гледе, и одъ нѣга добре примере нравственог поведенія очекую.

12. Будући да се црквено богослуженіе нашега благочестія по найвише у пѣнію састои, тако е дужанъ учитель, не само пѣніе црквено самъ за себе добро разумѣти, у недельне и празничне дане свима црквенымъ обредима присудствовати, и свештенику у одправляню богослуженія свагда на руци быти и пѣніемъ своим содѣйствовати; него е дужанъ такођеръ и ученике свое у

церковномъ пѣнію поучавати, и у таквоме съ ньима толико успѣти, да и они совокупнымъ поянѣмъ своим богослуженіе красити и на ектеніе и возгласе священоерея пристойно одговарати могу.

13. Учительи валя да любавь и страхопочитаніе кодъ свое дѣце снискаю; како бы га дѣца и любила и почитовала, и боялa га се. За то имъ се особито умѣрена и разумна строгость и препоручуе.

16. Учительи мораю дѣци законе школске преписати, по коима се дѣца владати имаю. Ови закони преписиваћеду се по обстоятельству и положенію мѣста у коме е школа по возрасту дѣце и по нужди времена.

15. Стараћеду се учительи о томъ да дѣца сва прописане нуждне школске кньиге, потребанъ папиръ, и за писанѣ сва нуждна у свое време набављаю и имаю и ако небы кое дете хотѣло набавити речене собствене потребе ово да му подъ казню надожи, да се одма съ таковима снабдѣ.

16. Стараће се и о томъ, да потребе школске, као: таблу за рачунъ, сунђеръ, креду и т. д. общества или родительи дечіи, (сирѣчъ какова е гди уредба) у свое време школи набаве; да скаміе и пенџери школски оправни буду, и пр.

17. Наблюдаваће чистоту како у школи, тако и кодъ дѣце. За то ће настоявати да се школска соба свакн данъ по еданпутъ брише, да деца са чистомъ одећомъ и обућомъ у школу долазе, да су очешляна, и да су имъ сваке суботе нокти обрезани.

18. Учительи ћеду іоштъ и о томъ настоявати да дѣца и у школу смирно и чино долазе, у школи мирно сѣде, кући тако исто, невикаюћи, натрчаюћи одходе, свакогъ старіегъ смирно поздраве и идући у школу, и излазећи изъ школе.

19. Ученике раздѣляваће учитель на класе тако да много класа (тако названи разреда) небуде. А то ће лако моћи по тому што ће млађе класе учитель само двапутъ

у години а не у свако време дѣцу у школу примати. и одма редъ овай моћи наблюдавати. А старіе класе учитель примаће ученике из млађе класе по способности ньіовой само еданпутъ съ почетка године школске, и то оне ученике, кои за старію класу буду.

20. Учительи мораћеду сваке полъ године испитъ съ децомъ сверху совершены прописаны предмета предъ директоромъ свію школа или у одсутствію овога, пред мѣстнымъ директоромъ, држати, да бы се одтудъ успѣхъ у наукама, кои е съ децомъ учинѣнъ, дознати могао; и да бы се прилѣжаніе и ревность учителя увидила.

21. Дужни су учительи и спнсакъ дѣце држати. Млађе класе учитель примѣчаваће и време доласка ученика у школу. (Овай долазакъ опредѣлиће се одъ главны директора свію школа.) Тако исто и старіе класе учитель примѣчава ће кадъ су дѣца изъ млађе класе у старіе прешла. У томъ списку мораће назначено быти име и презиме, време долазка, вѣроисповѣданіе, године, мѣсто рођеня, отацъ мати или туторъ дѣтета и е ли доонде штогодъ, и колико е учило.

22. Списакъ оваковый предаваћеду директору сваке полъ године о држаню полгодишнѣгъ испыта, заедно са класификаціомъ ученика у успѣху, и съ осмотреніемъ предмѣта, кои су и докле су за теченіе и прво и друго предаваны.

23. Учительи мораю у любави и согласію са священствомъ живити, священике почитовати, овима подчинѣни быти, осотито цркве што се тиче. Но и

24. Съ людма мирскима мораю у согласію и любави живити, сваке распре избегавати; велика дружства и части непосѣщавати; у меану неићи, неопіятисе; не блядословити и вообще примѣрногъ владаня и поведенія быти.

25. Надъ испунѣніемъ ньіовы дужности надзираваће изабранъ мѣстны школа надзиратель; хотя да се у томъ призрѣнію и свако старѣшинство подразумѣва. Такођеръ мотриће, да ли се учительи по пропису наставленія овогъ

владаю, и ако бы кои противъ единогъ едиственогъ пункта у наставленію овомъ изложеногъ погрѣшіо, то ће онда директору народны школа рапортирати.

26. Учительи су сви обвезани свима пунктовима наставленія овогъ, подъ казньомъ лишеня званія свогъ, удовлетворавати.

П. № 193.
11. Августа 1838.
у Крагуевцу.

Попечитель Просвештенія
и верховный надзиратель Карантина
Генералъ-Маіоръ

Стефанъ Стефановићъ с. р.

2. Стање фонда школског за 1866. год.[1]

I. ПРИХОД

1. редовни прирез	965.378	гр.
2. наплата дуга за разне прош. године .	31.448	„
3. интереса	300.759	„
4. на дугу остало	3.391	„
5. интереса на интерес	35	„
6. новчане казни	348	„
7. добровољног прилога	2.795	„
8. ванредног прихода	4.943	„

II. РАСХОД.

1. на просветне цели исплаћено за 1865. г.	139.436	гр.
2. на просветне цели за 1866. год. . . .	777.042	„
3. повраћено као неумесно примљено . .	80	„
4. штета новчана	25	„

По овоме приход школског фонда преко расхода у 1866. години износи 392.515 гроша или 14.018 дуката. Кад се ова сума дода капиталу школског фонда, који је био у 1865. години онда цео капитал фонда износи — 6,546.423 гроша или 233.800 дуката цесарских.

[1] Српске Новине бр. 10. од 1867.

3. Буџет
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ДЕЛА
ЗА РАЧУНСКУ 1867. ГОДИНУ.

ШКОЛЕ.	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
А. ВЕЛИКА ШКОЛА.			
Професор Јосиф Панчић		10.800	
Професор Михаил Рашковић		9000	
14. професора по	7800	109.200	
Професор фр. језика К. Арен		7200	
На предавање судске медицине . . .		1440	
Ректору велике школе.		1200	
Декану велике школе		1200	
Надзиратељ		2400	
Осмотритељ и лаборант		2160	
Три послужитеља		3240	147.840
На мање и веће екскурзије питомаца технич. факултета . .			600
Б. БОГОСЛОВИЈА.			
Професор Архимандрит Савва		10.800	
Професор Архимандрит Теодосије . .		9000	
Професор Владимир Вујић		7800	
два професора по	5400	10.800	
Ректору богословије.		1200	
На предавање пољске економије . .		1440	
На предавање дијететике		1440	
Економ богословије.		1440	
Учитељ пјенија.		960	
На служитеље		2600	47.480
В. РЕАЛНА ШКОЛА.			
Професор М. Миловук		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На 1. професора за послед. 3. мца .	5400	1350	

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Вероучитељу		1200	52.578
Директору		1200	
Један послужитељ		1008	
Г. ГИМНАЗИЈА БЕОГРАДСКА.			
Директор и професор Ђ. Малетић . .		12.000	
Професор А. Чварковић		9000	
Професор Д. Балаитски		9000	
Професор Ј. Дерок		7800	
Професор С. Бошковић		6600	
Професор Јев. Ђорђевић		6600	
Шест професора по.	5400	32.400	
Три учитеља, т. ј. певања, музике и гимнастике по	3600	10.800	
Учитељ краснописа		1440	
Два послужитеља по	1008	2016	
Један послужитељ		864	98.520
Д. ГИМНАЗИЈА КРАГУЈЕВАЧКА.			
Директор и професор Ђ. Ћирић . .		10.800	
Професор В. Паштрмчевић		6600	
Седам професора по	5400	37.800	
Два учитеља по	3600	7200	
Учитељ гимнастике		1200	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	65.472
Е. ПОЛУГИМНАЗИЈА БЕОГРАДСКА.			
Директор и професор		6600	
Професор Л. Шпанић		7800	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красноп. . . .		1440	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	33.912

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	гроша	гроша	гроша
Ж. ПОЛУГИМНАЗИЈА ШАБАЧКА.			
Директор и професор Д. Нешић		9600	
Професор Д. Протић		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и краси.		1440	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	35.712
З. ПОЛУГИМНАЗИЈА НЕГОТИНСКА.			
Директор и професор		6600	
Професор В. Абжић		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и краси.		1440	
Један послужитељ		1008	31.848
И. ПОЛУГИМНАЗИЈА ПОЖАРЕВАЧКА.			
Директор и професор Д. Тодоровић		10.200	
Професор А. Васиљевић		6050	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и краси.		1440	
Један послужитељ		1008	34.898
І. ГИМНАЗИЈСКЕ РЕАЛКЕ АЛЕКСИНАЧКА, КРУШЕВАЧКА И УЖИЧКА.			
Шест класних професора по	5400	32.400	
Три учитеља цртања и краси.	1440	4320	
Три вероучитеља по	576	1728	
Три послужитеља по	720	2160	40.608
К. ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА.			
Управитељка		4800	
Три учитељке по	3000	9000	

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Помоћ учитељу цртања		720	
На учитеље наука, на недељни час по 25. гр. месечно		10.440	
Слуга и слушкиња		2160	27.120
Л. ОСНОВНЕ ШКОЛЕ.			
На плату учитеља и учитељака свију основних школа мушких и женских, и на повишицу по класама, као и на ново отворити се имајуће школе и разреде, и на плату оних лица, која привремено врше учитељску дужност, кадъ учитељ умре или се касира, или се премести или се разболи, а други се не постави све то у течају године	740.000		
На пензионирање учитеља и на издржање учитељских породица по смрти учитеља као и на посмртне плате учитеља све то у течају године	8000	748.000	
Пензије учитеља и учитељских сирочади свега		7536	
Сума . .			1,346.504

ИСТОРИЈСКИ
РАЗВИТАК ГИМНАЗИЈЕ БЕОГРАДСКЕ
од њеног постанка до данас.

Историјско расматрање наше гимназије, од постанка па до данас, са свима променама, које су је у различним временима пратиле, не може нам не бити од користи, једно што ће нам показати, колико је труда и муке стало, док се ова мала свећа запалила, те да таму колико толико разсветли, а друго, што ће нам, упоређивањем различни мāна и недостатака, олакшати поправке на путу нашега напредовања.

Ради лакшега прегледа и оцењивања поделићемо ово разсматрање на четири периода: први се простире од постанка гимназије до године 1844, кад је печатано прво устројство за сва училишта; други заузима време од 1844-е до 1853, дакле до печатаног *новог* устројства, трећи од 1853-е до најновијег устројства, печатаног године 1863-е, и четврти од те године до данас.

Период I.

Гимназија београдска заведена је године 1839-е[1] по решењу „Намјестничества књажеског достоинства

[1] Пре ове гимназије било је у Београду још две школе, налик на садашњу гимназију, које су се звале „велика школа"; но оне не стоје ни у каквој свези са овом гимназијом. Јер прва „велика

и Совјета“ од 26 Августа под В№ 929. и почела је са два разреда, тако, да после сваке године с једним разредом приирашћује. За први разред био је постављен покојни Михаило Поповић, ондашњи ђакон, а за други, Васа Берар, (садашњи управитељ књигопечатње) а после краткôг времена и управитељ тога училишта. Министарство просвете, да би се својој дужности одазвало, послало је 4-г Октобра исте год. овим професорима упутство, и то је *прво* писмо у гимназијској архиви, а имало је свега 10 точака, које опомињу професоре, да своје дужности „ревностно“ извршују, да у деци више развијају силу размишљања и да своје предмете са страни језика по најновијем методу преводе, предпостављајући јамачно, да ће професори и сами знати, какав је тај новији метод, и какве су то књиге на „страним језицима“, које им ваља преводити. Ово само због тога спомињем, да би се видло, колика је разлика између овог упутства и касније, после пет година изишавшег „наставленија за професоре гимназије и полугимназије“, о ком ћемо на своме месту говорити.

У оба разреда предавала се: наука христијанска,

школа“, која је постала још године 1808, пропала је заједно с владом Црнога Ђорђа год. 1813-е., а другу је завео кнез Милош Обреновић I. год. 1830, дозвавши за учитеља Дим. Исаиловића; но и ова је год. 1833 премештена у Крагујевац, где је после претворена у Лицеј, данашњу велику школу. Као узгред споменућу, да је она прва (као што нам казује Вук Стефановић у своме речнику), имала три разреда, и ове учитеље; Ивана Југовића (или Јована Савића), а после њега Мијка Радоњића, Лазара Војиновића, некога Глишу —, и Симу Милутиновића. Учило се пак у тој школи: историја свега света, земљопис, статистика свију држава, право римско, нешто из физике, начин како се пишу свакојака писма, рачун, немачки језик и етика.

србска граматика, историја целог света, јестаственица, земљопис, рачун и немачко читање, а у II јошт: славенска граматика и нешто из немачке граматике II-г течаја.

У I-м разреду учила се историја *старог*, а у II-м историја *средњега* века.

Судећи по споменутом упутству министарства, у ком се професори опомињу, да су „дужни ученике поучавати ревностно и точно *у прописаним за сваку по особ класу наукама*, предпостављам, да се по наредби *министарства* предавала историја свега света у I-м разреду гимназијском (и ако нема у гимназијској архиви оваквог писма), дакле деци, дошавшој из III-г разреда основни школа. Да је овакво предавање историје у I-м и II-м разреду неразвијеној и неспремној деци било без сваке користи, па да би им је онда и сам *Шрек* предавао, мислим да не треба доказивати.

Кад се сетимо, каква је била прва, за гимназијске ученике у Београду године 1847 е печатана Захаријевићева србска граматика (но која није у школе уведена), лако ћемо себи представити, какви су били и други предмети, који су се сви у школи *писали*.

Нема томе неколико година, како се у наша училишта уведоше печатане школске књиге, и већ нам је чисто невероватно, како су могла деца, нарочито она у нижим разредима, бележити из уста професорови научне предмете, кад нису умела честито ни писати. Да је такво писање морало бити пуно погрешака, које су после прелазиле и у изустно учење, разуме се по себи, а с каквим је тегобама то скопчано било, може само онај потпуно сватити, који је онда професор-

св дужност вршио. Како се пак земљопис предавао, објасниће нам најбоље предлог споменутог управитеља гимназије од 29-г Септембра 1841 године, *„да се набаве мапе и папирни глобус, да неби деца учила земљопис насумце као до сад.“* Тако је исто било и са јестаственицом без сваки слика.

Друге године добила је гимназија III. разред, а треће и четврте године два виша разреда, који су названи *„разреди човечности“* (humaniora), по старом заоставшем обичају. Предавала се пак у III-м разреду: наука християнска, славенска граматика с излагањем ауктора, историја општа новог века, човекословије, земљопис и рачун. У I-м разреду човечности, названом и *„реторика“*, осим науке християнске, немачке граматике (с речником) и рачуна, предавала се риторика, с излагањем ауктора, митологија грчка, историја Славена и „украшено словосочиненије“ (syntaxis ornata), а у II-м разреду, названом *„поезија“*: осим катихизиса, рачуна, и немачке граматике, теорија поезије с ауктором, историја србска и славенска и старине римске и грчке.

Ако је слободно од *неки* познати, извести суд и о осталим *непознатим* предметима, онда могу рећи, да су сви ови предмети, на којима је њи више радило без плана, подпуно одговарали времену детињства просветног. Таква је била теорија поезије и прозе, таква је била историја Славена, да остале и не спомињем. О слабој животној сили ови први умни чеда сведочи и то, што су била врло кратког века; ни једна од ови неколико књига није печатана, осим, много касније антропологије, али са свим прерађене.

Шта ће *антропологија*, ова пространа наука о духовној и телесној природи људској, у *трећем* разреду? Анатомија и физиологија с дијететичким и лекарским поукама, ова тако огромна наука за децу у III-м разреду, и то јошт у *оном* времену! — Представили себи ту антропологију како му драго, или као подпуну, или као скраћену — свакојако је била за децу сувише узвишена, па с тога су јој касније учени људи друго место одредили, одлучивши је од њени дрӯга у гимназији.

Најпосле, шта да рекнем о грчкој митологији, овим чаровним сликама поезије на окиђеном небу старога класицизма, а у исто време о овом заслађеном отрову за млада, безазлена срдца? — Каква се лепа наука и морална и природна у њој огледа оку зналца и изпитача, док усијана фантазија у омладине само нескладне мисли разнаљује! *Венера* на пр. излази из морске пене као савршена лепота, богови се на Олимпу упрепастише и узпламтише, те је Јупитер, да би такву буру утишао, уда за ромог *Вулкана*, који му је стреле ковао. Да су Грци у овоме сматрали оличена два природна елемента: *влагу* и *топлоту*, за произвођење бићя прêко нуждна, данас је свакоме познато; али без овог правог тумачења, као што се некад предавало, шта је та приповетка по себи за омладину, ако не разврат? Тако се предавала цела та митологија, која је по несрећи од најстарији времена због омирове Илијаде и касније због виргилијеве Енеиде дошла и до нас као *наука*, али само у својој *љуски*, без *језгре*, док је најпосле зрео разум из училишта потиште.

Завршујући овај период правога школског детињства не могу пропустити да не споменем, како нигде по гимназијама није било вишом влашћу прописани школски закона, већ су их само *професори*, по своме знању, према ондашњој потреби, кројили, шта више и само *изгнање* из училишта зависило је просто од професора. Истом године 1843. дана 24. месеца Фебруара изискало је министарство на прегледање, а 20. Октобра и одобрило законе школске, у 10 тачака написане, само с том изменом, да се ученик не може изгнати без одобрења министарства.

Ево у малом нацрту подпуне слике наше гимназије у њеном детињству, по којој ће сваки лако моћи себи представити жалостну слику и остали полугимназија са прозорима од артије.

Период II.

Година 1842 учинила је крај оваквој, тако рећи независности и самоуправи гимназија, и с годином 1843 наступила је нова епоха у просветној струци. Јован С. Поповић, који је у књижевности нашој онакав леп спомен после себе оставио, стекао је и у министарству просвете толико заслуге, да му се историја мора хвалом одужити. Као ондашњи професор права у лицеју обратио је својом разборитошћу и неуморним трудом на себе пажњу министра просвете, покојног Пауна Јанковића, те га узме за начелника у министарство. Прозревши све мане и потребе у школској системи, спремао је из темеља преустројство свију училишта; а међу тим, да би се преке потребе у гимназијама подмириле, радио је сâм на школским књигама.

— Тако је јошт на свршетку године 1842 министарство просвете препоручило гимназијама печатан земљопис, под именом „изчислително и јестествено земљописаније за I. р. гимназије“ (које је Јован Поповић написао), с овом примедбом: *„како би се потребно бивше за диктирање време уштедило и на толковање предавајеми предмета обратити могло“*, а 20. Октобра године 1843 препоручена је писмом под П№ 1262. печатана рачуница *„за народне нормалне школе и гимназије до реторике.“* Тако је и немачка граматика (Поповићем написана), печатана године 1844, препоручена гимназијама писмом од 1. Септембра под П№ 1227., ***латински букварь*** за II. р. писмом од 9. Новембра исте године под П.№ 1599, а латинска граматика (опет Поповићем написана), без синтаксе, печатана године 1845, писмом од 23. Фебр. под № 231.[1]

Ово су била, тако рећи, крила за напредовање према некадашњем тромом кретању, док су професори сами себи остављени, без књига[2] своју прву потребу с муком и непоуздањем подмиривали, а на небу србске просвете били су ово први зраци који су оплодили прво бачено семе.

---

[1] Кад овако *већи део* заслуге приписујем Ј. С. Поповићу као начелнику министарства, што је по наредби највише власти написао пројект за устројство свију школа, — не одричем ни другима (као: *Јовану Хаџићу*, митрополиту *Петру* и другима) заслуге, који су у оно време више или мање својим примедбама, допунама и поправкама допринели, те је ово устројство у оваквом облику угледало света.

[2] С каквим је тегобама онда скопчано било набављање књига, а особито школски, према новом напредовању у науци, моћи ће лако сваки себи представити, кад се сети, да у Београду није било никаквог књижара, поред онако скученог саобраштаја са Земуном због постојавшег контумаца.

Крепка воља неколицине умни радника остави години 1844 важне последице у историји, које јој неће спомен изгладити. — Душанови закони изгубише своју силу у грдној промени наступивши времена и људски одношаја; али им спомен остаде у србској историји на свагда због важности своје у оном времену. — Тако је и са првим устројством школа у нашем оташтву, које је године 1844-е 23 Септембра под $\frac{\text{В № 1318.}}{\text{С № 1074.}}$ печатано под именом: *„устројеније јавног училиштног наставленија.“* Сматрајући га као први појав у својој струци, мислим да нећу погрешити, ако му одредим прво место у историји нашега духовног развијања. У њему је прописан круг радње сваког учитеља, од најмањег до највећег, заједно с предметима, који ће се предавати, почевши од основни школа, па кроз све разреде гимназијске и кроз факултете у великој школи. Но као свако људско дело носи и оно на себи печат својега времена, дакле и мâне.

Да би нам лакше пале у очи и врлине и мане овога устројства, колико се оне тичу гимназије и полугимназија, пропратићу важније његове тачке кратким приметбама, с обзиром на „упутство професорима гимназије и полугимназија“, печатано 29. Јануара 1845-е под П№ 100.

По овомн овом устројству добила је полугимназија 4, а гимназија 6. разреда, а одређено је, да се ови предмети предају:

у I. разр. катихизис, србска граматика, земљопис. јестаственица, немачки језик, рачун и краснопис;

у II. р., осим горњи предмета, латинска граматика и историја турског царства;

у III. р. историја библијска,[1] латинска и немачка граматика, земљопис, историја Србије, Црне Горе и аустријски земаља, рачун и краснопис;

у IV. р. историја цркве христијанске и све друго, као и у III. разреду;

у V. р. риторика, митологија, латински језик, наука христијанска, земљопис, историја народа, алгебра и цртање;

у VI. р. наука христијанска, поетика, тумачење певаца, старине славенске, грчке и римске, земљопис, алгебра, антропологија и етика, цртање.

Осим ови наука биле су прописане за ванредно предавање: гимнастика у свима, а педагогија с методиком у V. и VI. р. с црквеним појањем онима, који су се желели посветити учитељској служби.

Истина, ово устројство није одма у почетку по целом свом пространству ступило у живот, као што није ни могло бити, шта више неки предмети нису никако ни до најновијег времена у гимназији предавани. Тако је н. пр. шести разред заведен истом школске год. $184^6/_7$; алгебра, етика, педагогика, методика почеле се предавати истом год. $184^7/_8$; славенске старине год. $184^8/_9$, а цртање 1850, пошто је за трговачку школу био набављен учитељ цртања и краснописа, — као што нам најпоузданије сведочи „протокол класификације“[2] гимназијски ученика; а гимнастика једва

---

[1] Ова је касније премештена у I. и II. р., а на њено место у III. р. дошао је катихизис, по наредби митрополитовој, коју је министарство расписало 7. Септ. 1849.

[2] Овај протокол само због тога спомињем као најпоузданију сведочбу од други министарски или законски наређења, да се неби помислило, да су та наређења, као што се често догађа, могла остати само као прост предлог, без свакога остваривања.

год. 1863. Најпосле црквено појање није се никад друкчије предавало, већ као и *данас*, т. ј. само ђачко, а не богословско или учитељско. Али то опет не побија цену самом устројству, у ком се огледа подпуно знање о правој потреби у школској струци према ондашњем времену, у ком је дакле положена основа у даљој радњи.

На први поглед видимо у овом распореду предмета, да је славенски језик са свим *избачен*, а на његово место уведен *латински*, који се до онда у гимназијама није никако предавао.

Но у примању или избацивању славенског језика нити лежи врлина, нити мана гимназијском устројству, почем је његова потреба у гимназији релативна, како кад сматрамо тај језик. Једна само важнија или према околностима претежнија мисао може *за* њега или *противу* њега на мерилу претегнути.

Друго је, што овом устројству даје праву вредност у ономе времену, а то је, што се јошт *онда* увидела важност и корист, да професори буду по *предметима*, а не по разредима, како би се сваки, дужим предавањем и спремањем у свом предмету могао усавршити, дакле и ученицима кориснији бити. Каква је даље била корист у томе, што је у сваком разреду за сваки предмет казано, *шта* ће се из ког предмета, и по колико часова преко седмице предавати (н. пр. из Цицерона: „писма у избору и његов разговор о пријатељству, његова избранија слова и о природи богова; избрана места из Светонија, Цезара и Тацита. Од стихотвораца пак избор елегија овидијеви, тибулови и проперцијеви, II. песма из виргилијеве енеиде, избор

из овидијеви метарморфоза, једна комедија од Плаута и избор из орацијеви ода и писама“ и т. д. „У смотрењу немачког језика (у V. р.) толковаће се избрани састави од Хердера, Виланда, Енгла, Гете и Лесинга, у поетичном слогу пак: избор песама од Клајста, Фоса, Шилера и теже оде од Клопштока; гетеов епос „Херман и Доротеа“ и трагедија каква од Шилера у изводу“), дакле, што је према владајућој самовољи уведен прави ред и једнообразност у свима школама, мислим да није нуждно доказивати.

Земљопис предавао се у сваком разреду, почевши од другог, увек *уз историју* каквог народа, а не одвојено, те се тако ученик у једно исто време и у једном и у другом утврђивао. Тако се н. пр. почињала у II. разреду историја турска, а у исто време и земљопис о турском царству, и тако се продужавало кроз све разреде. Но од историје *свега света* предавала се само историја *важнији* народа, и они, који се нас из ближе тичу, као: историја турска, србска, грчка, црногорска, босанска, чешка, словачка, угарска, немачка, руска, пољска, италијанска и француска. Овако подељена историја на *пет* година могла је оставити у памети ученика доста велико вештаство, као грађу за историју свега света, која је у ондашњем лицеју све то склопила у једно цело, међу собом свезано. Овако спреман ученик могао је лако у великој школи за две године добити *обштега* прегледа свију они царства и народа, која су се на лицу земном од постања до данас измењали. Само тако могла је постати историја *правом поуком*, а не простим набрајањем владалачки имена и година.

С уведеним *латинским* језиком ступила је гимназија наша у ред училишта по другим земљама, које су тај језик од најстарији времена због важности његове пригрлиле, а с уведеном алгебром положена је основа важним математичким наукама за онога, који је хтео науке продужити.

Изучавању немачког језика, не само због богате његове литературе, него и због суседства нама толико нуждног, остављено је *шест* година, да би га деца могла што боље научити.

О цртању није пређе ни спомена било, без којег реалне науке не могу обстати и коме данас ученици и сувише часова преко седмице посвећују. Што ово није могло бити одма уведено, почем нису имали стручна човека, то не побија цену устројству, као што смо већ једном споменули. Најпосле није се ни на гимнастику заборавило, која је у новије време, као главни услов телесном развијању и здрављу праведно оноліку пажњу целе Европе на себе привукла и ако је истом с најновијим устројством ступила у живот.

Уз ове врлине првог устројства гимназијског немогу пропустити да с хвалом не споменем и оно „ванредно“ предавање *педагогије и методике* у VI. разреду. Сви се догађаји и наређења оцењују само по времену, у ком се појављују. Ако погледамо и *данас*, после 22 године на оскудицу у учитељима за основне школе, лако ћемо погодити, шта је владу натерало, да себи и у *гимназији* спрема будуће учитеље. Кад је министарство и данас, према потреби принуђено, да за учитеље прима и ученике из *нижи* разреда гимназијски, онда

се по себи разуме, да је ова тачка у устројству била права благодет за умни наш напредак.

Завршујући овим побројавањем одлични црта у овом устројству, морам јошт споменути, како је на предлог министарства указом од 3-г Јулија год. 1845 постављен „надзиратељ гимназијални“, покојни Димитрије Исаиловић *„да гимназије чешће пооди и на часовима кадшто пробави, да се уверава, да ли се све наредбе подпуно врше, да на испитима председава“* и т. д.

Но поред ови врлина морале су се, као што смо већ споменули, и неке мане из онога времена увући у устројство, што се човек, код свега поправљања свога, опет мучно отрêса своји стари навика. Митологија је имала у поезији свију народа до скора толику важност, да готово није било спева, у ком се не би ма какво име из ње споменуло. Као наука дакле, која се непрекидно у лепим вештинама просвећени народа понављала, која је онолике лепоте поезији придавала — мучно је могла у први мах из реда остали научни предмета одпасти, те тако је остала и у овом устројству, и ако се из упутства, даног професорима, види, да је министарство професорску пажњу на тугаљивост у предавању оваквог предмета обратило. Јер на страни 13-ј точка 3-а овако гласи: *„Тако исто чуваће се професор, да толковањем не заразн уображеније младежи нечистим мислима, и у колико буде принуђен у старијим разредима наводити таково што, које би спородно фантазију разрдажити могло, то ће озбиљно и са сваком важношћу чинити.“* То је исто

било и са старинама грчким и римским, које су, као особити део историје, у оно време своју важност по гимназијама од најстарији времена доводиле, док их најпосле не одпратише тамо, где им је место и било: у *историју*. Тако је најпосле било и с антропологијом и етиком.

Не мања је мана у овом устројству, што се у I-м разреду онако неразвијеној и неспремној деци предавало из рачунице: *„подизање на достојинство и извлачење квадратног и кубичног корена“*, које је истом године 1849-е Новембра 23-г министарство укинуло, наредивши, да се место тога предају рачуни с нареченим бројевима

Период III.

По овом устројству предавало се до године 1853, кад је влада позвала из Русије покојног Платона Симоновића, да наше школе преустроји, те тако исте године, 15-г Септембра, изиђе друго устројство под $\frac{\text{В. К. № I. 881.}}{\text{С. № I. 979.}}$, пошто је раније, у Мају месецу, Симоновић постављен за главног инспектора свију школа.

Ако ово устројство упоредимо с првим, наћи ћемо, 1, да је сад гимназија добила јошт један, *седми*, разред; 2, да се у њој, осим дојакошњи језика, почео предавати елински, црквено-славенски и француски језик; 3, да је место историје народа заузела историја *свега света*; 4, да је математика умножена *геометријом* и *тригонометријом*; 5, да је на место митологије, старина грчки и римски, методике, антропологије и етике примљена *физика* и *историја српске књижевности*. Све

друго остало је по старом устројству, што се тиче научни предмета с придоданим јошт војним учењем. У другоме пак наступила је јошт и та промена, што су по'годишњи испити укинути, што је свако предавање трајало по $1^1/_2$ часа, што су се одговори ученички оцењивали бележкама, које су и до данас остале, т. ј, са 1, 2, 3, 4. и 5 = рђав, слаб, добар, врло добар и одличан, и што су се најпосле ученици преводили у старије разреде по обштим резултатима, изведеним из месечни резултата учења за целу годину, и по резултатима из испитни бележака, у ком је рачуну половина важила као цело. Ко је у оваквом обштем резултату резултата имао *јединицу* или *двојку*, морао је и друге године остати у истом разреду.

Из овог кратког прегледа види се, да су све оне мане, које смо у првом устројству побројали, одпале у овом другом и да су нови предмети: геометрија, физика и историја србске књижевности, заиста одговарали потреби; но с друге стране види се и то, да је са *нова три језика* поред доондашња *три*, гимназија постала училиштем за изучавање *сами језика*.

Да су нам туђи језици, код наше готово *никакве* књижевности, од велике потребе и користи, о томе нема сумње; али кад се та потреба у данашње доба може постићи знањем само *једног*, ма каквог важног европског језика: онда се по себи разуме, да је изучавање оволики језика било само отештавање, и то по већој чести безуспешно, на путу напредовања ђачкога уобште, у толико више, што деца, у толикој множини језика, нису ни свој матерњи језик темељно изучила.

Што је *седми* разред придодан гимназији, види се јасно, да је у почетку преустројавања била намера, дати гимназији *осам* разреда, као што је нова европска система у школама са собом донела; но почем су таквом преустројавању неке важне личности на путу стојале, које би се морале из велике школе у гимназију, дакле у *нижи* завод, преместити: то се нашао средњи пут, како ће се гимназија у разредима *попунити*, а да опет велика школа остане без сваке измене. Тај је пут био: да се гимназији дода само јошт *један, седми* разред, да би се у њему ученици за велику школу *боље спремили*.

Тако је овај седми разред био не само на штету државној каси, него, као просто развлачење времена, јошт и на штету сиромашним ученицима, који су с тешком муком могли издржати и они *шест* година у гимназији, те да сад готово *оно исто* у великој школи, али само пространије, за годину дана прогрушају.

Гимнастика је и *сад*, као и пре, остала само на *папиру* заједно са *„војеним учењем“*, нити се је могла остварити до најновијега устројства гимназијског. Но музика, и ако није ушла у устројство, била је боље среће, почем је одма с првом годином имала приличан број ученика и одржала се до данас.

У осталом важан је овај период за гимназију београдску, што се у њему почела радња њени професора на школским књигама, која је у кратком времену дала деци у руке: печатану србску граматику, збирку поетски састава, теорију прозе и поезије, славенску, немачку, грчку и французку граматику, латинску читанку и за више и за ниже разреде, земљопис, јеста-

ственицу, историју обшту, а касније рачуницу и најновију историју свега света и србске књижевности.

Пошто је године 1855, највишим решењем од 19 Октобра под В. № 1247. инспектор школа одпуштен, изиђоше после године дана, највишим решењем од 7 Јунија 1856 под В. № 747, неке незнатне измене у споменутом устројству, које су само неке предмете из једнога разреда у други пренеле и трајање прелекције по $1^1/_2$ часа на старо свеле. Међу тим, на предлог народне скупштине од 16-г Октобра 1859 е, почело се озбиљно радити на преустројству свију наши школа, те тако год. 1860. писмом министарства просвете од 15 Јануара под П № 121. позову се изабрани чланови нове велике комисије, која ће радити на том преустројству.

После дуге радње, пошто је од 26 чланова на последку остало само неколико, почем је већина самим изступањем из те комисије ћутећки показала, да се са предузетим правцем не слаже, сведе се гимназија на *нижу* и *вишу*, тако да је нижа одговарала ондашњим *полугимназијама*, а виша је имала бити права *војничка* школа. Но од целог овог пројекта не би ништа.

Период IV.

Године 1863 изиђе најновије устројство гимназије, те се укиде *седми разред* и *елински језик*, а славенски се ограничи на трећи разред, ради спремања они ученика, који би желели учити богословске науке и који би из училишта изступили, да неби остали без знања овога црквеног језика нашег.

Осим тога уведена је поред експерименталне фи-

зике у V-м и VI-м разреду, популарна физика и практична геометрија у IV. раз. Место слободоручног цртања ступило је сад геометријско цртање, и сведено је само на четири године, од I-г па до IV-г разреда, али са 6. часова преко седмице у сваком разреду, тако, да свако предавање ове вештине траје по 2. часа непрекидно, а не као пре по 1. час.

Да су с овим најновијим устројством нарочито заступљене *реалне науке,* према садашњој потреби и према устројствима школским у другим просвећеним државама, мислим да ми није нуждно спомињати, што је то свакоме познато.

Но у хвалу г. министра просвете и црквени дела морам споменути, да су *сад* истим гимназијама набављени физикални апарати, без који се физика пре тога предавала онако недотупавно, као некада земљопис без земљовида.

Најпосле укинута је овим устројством једна велика мана, која се, према земаљској потреби, морала трпети у школама, а то је, да се у I. разред гимназијски не примају деца старија од 15. ни млађа од 10 година. Залуд се од 1848-е године противу тога војевало, да се безазлена деца од 10 — 12. година не мешају с момцима од 20 — 22 године, што ови (да ожењене људе и не помињем[1]) и неотице са собом доносе у училиште отров разврата међу децу — тај се обичај због оскудице у писменим људма одржао до најновијег времена, и ако такви пунолетни ђаци нису ону земаљску потребу ни у колико подмирили, ако

---

[1] Први година мојега професоровања (од 1848-е год.) било је у I. разреду гимназијском и *ожењени* момака.

нису земљи, с другога гледишта оцењени, као такви можда од штете били.

Пропративши овако историјски развитак гимназије београдске у њеном унутрашњем строју, морам се хвалом одужити члановима њеним на полаганом труду у вршењу њиове дужности. Гимназија је београдска и стара и млада, стара, по толиким изменама у строју своме и у покретним силама, а млада, оцењујући је по годинама од њеног постанка. Млађа од крагујевачке гимназије преотела је на скоро свима важност, поставши угледом полугимназијама у оташтву нашем. Због премештене престолнице из Крагујевца у Београд бивши непрестано под непосредним надзором министарства просвете, остали су чланови њени у непрекидној удвојеной радиности у кругу своје дужности. Други је узрок њеног одликовања, што је влада, обдаривши професоре београдске бољом платом него остале по полугимназијама, дала овима прилике, да се усавршавањем својим у дужности професор свој отимљу за професорску службу у Београду, а тим истим и за једито онда побољшање свога материјалног стања. Тако је после министарство просвете одличније професоре из полугимназија заиста и премештало у београдску гимназију. Таквим понављањем духовни сила понављала се и вољa за радњом, која је толике користи принела. Јер пошто је министарство године 1849, по највишем решењу од 3. Септембра В № 826, заповедило, *да сваки професор за годину дана спреми за печатање свој предмет*, те да га или влади уступи за известну суму новаца, или га сам о свом трошку печата и ученицима по прописаној цени

продаје, изиђоше печатане школске књиге за гимназију и полугимназије готово све самим *гимназијским* професорима написане.

Једно овим поводом, а друго и то поглавито због тога, што су у то доба владини питомци, као важнији владини чланови по различним струкама, добили решавајући глас, окренула се судбина професора на боље. Јер док су пре професори гимназијски, за своју службу привезани, без сваког изгледа на бољу будућност, морали на свагда бити задовољни с платом једном истом, а професори по полугимназијама морали онима у Београду желети смрти, да би се само један помакао и једанпут за свагда нешто бољу плату добио, поклонила им је влада године 1851. своју пажњу, те 20 Октобра $\left(\frac{\text{К. В. № 926}}{\text{С. № 892.}}\right)$ изда уредбу, по којој су професори по полугимназијама добили периодско повишавање плате по годинама службе по 30 талира, а професори гимназијски по 50 тал. сваког периода[1] Овим је био прокрчен пут к још бољој будућности професорској; јер године 1856. Априла 10 (В № 930), пошто је преовладало уверење, да је с горњим повишењем врло мало унапређено стање професора, повишена је *плата* са 50 талира годишње свима професорима и гимназијским и полугимназијским од 1. Новембра, а године 1858-е, највишим решењем од 15-г Фебруара (В № 141.) изједначена је плата професорима гимназијским, семинаријским и полугимназијским са 400 талира, и *повишено* им је периодско повишавање плате од 50 на 100 талира.

---

[1] Први период после 10, други после 15. трећи после одслужене 20, четврти после 25 године, а.30-е подпуна пензија.

Професори у гимназији београдској.

Године $183^9/_{40}$ постављен је *Васа Берар* за професора у II-м, а покојни *Михаило Поповић*, ондашњи ђакон, за професора у I. разреду;

Године $184^0/_1$ месеца Септембра постављен у II. разреду покојни *Михаило Ваљевац*, на место *Васе Берара*, премештеног у III. разред;

Године $184^1/_2$ постављен *Васа Берар* за профес. у I. разред човечности (иначе IV. разред), а у исто време за привременог управитеља, но без повишене за то плате; на његово место покојни *Павле Стојановић*;

Године $184^2/_3$ за управитеља привременог покојни *Илија Захаријевић*, на место Васе Берара, премештеног у државну књигопечатњу за управитеља, а у исто време и за професора појезије у II. разр. човечности (V. разреду); за професора риторике покојни *Пера Зарић*; за III разред *Лука Павловић*, а за II разред покојни *Милан Мијатовић*, премештен из укинуте крагујевачке Гимназије на крају 1842 године, на место Михаила Ваљевца, што је овај био подпао под суд;

Године $184^3/_4$ постављен покојни *Владислав Поповић* на место разрешеног од дужности Михаила Поповића; за вероучитеље *Гаврило Поповић* и *Сава Јовшић*, које је 4. Фебруара исте године заменио у дужности *Теодосије Мраовић*, онд. јерођакон;

Године $184^4/_5$ постављен за вероучитеља опет Сава Јовшић, синђел и Евгеније Симоновић, архиђакон (16 Септембра 1844); за професора риторике *Дим. Балаитски*, на место Пере Зарића, који је дао

оставку, а касније примљен је „на пробу“ *Димитрије Тодоровић*, пошто је Дим. Балаитски премештен у неготинску полугимназију за управитеља;

Године 184$^6/_7$. Пошто је 31 Авг. године 1846 под П. № 970 зеведен VI раз. на основу новог устројства, постављени су 7. Септембра год. 1846 *Ђорђе Ћирић* и *Сава Гаиновић*, а Тодоровић премештен у крагујевачку полугимназију; уз спомепута два вероучитеља постављен и трећи *Живоин Марковић*, ђакон;

Године 184$^7/_8$ постављен *Аћим Марковић* (30 Августа 1847);

Године 184$^8/_9$ постављен за директора Лука Павловић, на место Илије Захаријевића, који је дао оставку, а за професора *Љуб. Ненадовић*; за вероучитеља у више разреде (пошто су споменути разрешени) наново Михаило Поповић, а за ниже разреде покојни *Никола Димитријевић*, сврш. богослов; најпосле на место Аћима Марковића, премештеног у политичку службу, постављен сам *ја* за професора немачког језика (26 Окт. 1848 В № 1411);

Године 184$^9/_{50}$ постављен *Тома Матејић*, на место одпуштеног Гаиновића; но почем је Матејић на скоро оставио службу, дође на његово место Аћим Марковић (16 Септ. 1849);

Године 185$^0/_1$ постављен за заступника Љуб. Ненадовићу на годину дана, професор крагујевачке полугимназије *Александер Чварковић*; 11-г Септ. 1850 примио се поучавања у цртању и лепом писању *Јован Дерок* из послено-трговачке школе који је 22 Маја 1855 г. постављен за професора у гимназији; 19 Септ. 1850 за професора немачког језика *Антон Шулц*;

Године 185¹/₂ постављен за вероучитеља Никола Димитријевић (на место Мих. Поповића, постављеног за члана конзисторије), а на овога место *Милош Сушић* из послено-трговачке школе;

Године 185²/₃ постављен за професора лат. језика Дим. Балаитски, на место Аћима Марковића премештеног у лицеј, а за инспектора свију школа покојни *Платон Симоновић*. Те године, почемје заведен *седми* разред, био је пети разред *преполовљен*, те су бољи ученици одма прешли у седми, а слабији у шести;

Године 185³/₄ постављен *Обрад Михаиловић* на место упокојеног Николе Димитријевића (11. Септем. 1863); 16-г Септ. исте године *Владимир Вујић* премештен из шабачке конзисторије, у којој је био бележник, а раније у ондашњој полугимназији професор, за професора србског језика; 15. Новембра 1853 саобштено највише решење: да ће професор франц. језика у Лицеју, *Матија Бан*, предавати тај језик и у гимназији, али је исти у Марту 1854 одказао предавање; 28. Јануара 1854 постављен за професора грчког језика, др. медицине *Панајот Папакостопулос*; 16. Јулија исте године постављен *Карл Арен* за професора франц. језика, с том дужношћу, да исти језик и у лицеју предаје; но 12 Априла 1856 премештен је у лицеј за професора, задржавши предавање и у гимназији; на место упокојенога М. Мијатовића премештен 5. Авг. 1854 из крагујевачке полугимназије *Дамјан Маринковић*; 11. Авг. исте год. постављен по трећи пут за вероучитеља у V, VI и VII разред Сава Јовшић, а у ниже разреде јереј К. Аћимовић;

Године 185⁴/₅ постављен за професора грчког је-

зика *Јевтимије Аврамовић*, професор у послено-трговачкој школи (15 Септем. 1854), на место Панајота Папакостопулоса, који је отишао у своју постојбину; за вероучитеља исте године 27 Септембра протођакон *Данило Поповић*;

Године $185^5/_6$ постављен за вероучитеља ђакон *Коста Илијић* (30 Јунија 1856); 7. Јулија исте год. највишим решењем под В № 966 подељен је I. раз. на два одељења, те због тога за друго одељење премештен је из шабачке полугимназије

Године $185^6/_7$ *Јован Илијић* (3. Септем. 1856); 1. Октобра, поводом дугог боловања Влајка Поповића премештен је из послено-трговачке школе за суплента *Јевт. Ђорђевић*, а месеца Септем. 1857 за професора математике, пошто се Влајко Поповић 2-г Окт. 1856 упокојио; 28-г Марта 1857 постављен за директора *Ђорђе Ћирић*, што је Лука Павловић захвалио на служби;

Године $185^7/_8$ постављен за професора у II. раз. II. одељења *Коста Вујић*; 30. Окт. 1857 Панајот Папакостопулос на ново за проф. грч. језика, пошто је Аврамовић премештен у политичку службу; 28. Нов. за вероучитеља покојни *Никола Зисић*; 14 Дек. исте године за професора историје *Стеван Каћански*; 27 Авг. 1858 за вероучитеља јереј *Јован Јовановић*, на место Зисића;

Године $185^8/_9$ постављен сам *ја* за директора;

Године $186^0/_{61}$ постављен Гаврило Витковић на место упокојеног Дамјана Маринковића, 1. Септембра 1860;

Године $186^1/_2$ постављен за учитеља француског

језика покојни *Јосиф Поповић* (1. Окт. 1861); 1. Декембра исте године за суплента у I. разреду II. одељења *Димитрије Гавриловски*; 31. Јануара 1862 за вероучитеља *Никола Стајевић*, који је 6. Септембра исте године од дужности разрешен; поводом премештаја витковићева у крагујевачку гимназију премештен је за професора директор зајечарске полугимназије *Стојан Бошковић* по молби;

Године 185²/₃ постављен за вероучитеља архим. *Евгеније*, а касније *Дим. Исаковић*; за професора *Јован Бошковић* из крагујевачке гимназије; за суплента *Аћим Чумић*;

Године 186³/₄ постављен за суплента француског језика *Венијамин Рубрициус*, на место одпуштеног Јосифа Поповића; 1. Декембра 1863 постављен *први* учитељ гимнастике *Асканије Седлмајер*, а 1. Јануара 1864 *први* учитељ музике *Милан Миловук* и учитељ нотнога певања *Корнелије Станковић*, којега је у Фебруару заменио *Петар Димић*, а 1-г Новембра 1864 *Витомир Фриз*; 1-г Јулија исте године премештен је из крагујевачке гимназије за професора франц. језика *Милутин Стојановић*, на место В. Рубрицијуса, премештеног у крагујевачку гимназију;

Године 186⁴/₅ пошто је 26 Новембра 1864 Аћим Чумић премештен у суд вароши Београда за секретара, премештен је из крагујевачке гимназије Гаврило Витковић; месеца Авг. 1865 год. премештен је Дим. Исаковић, вероучитељ у београдску полугимназију, а из полугимназије у гимназију вероучитељ *Никола Поповић*. У исто време придан је учитељ краснописа *Коста Јовановић* из београдске полугимна-

зије, професору цртања и краснописа у гимназији у помоћ.

Године $186^5/_6$ постављен за суплента *Стојан Новаковић*, на место Јована Бошковића, премештеног у велику школу; 7. Септ. исте 1865 год. *Стеван Тодоровић* проф. цртања у гимназији и полугимназији, али је на скоро премештен у реалку; 15. Окт. исте год. премештен из крагујевачке гимназије *Милош Зечевић*; 24 Јануара 1866 поводом премештаја Милутина Стојановића у министарство унутрашњи дела постављен за професора франц. језика *Михаило Остоја*.

Не могу пропустити да не споменем једну важну приметбу, коју ми намеће не само обшти преглед ученичког успевања од почетка ове гимназије до данас, дакле за 28 година, него и само моје дуговремено искуство, а то је: да наши ученици већином слабо успевају у математици и у језицима, дакле у обште у ономе, што изискује већега умног напрезања. Једно на друго узевши, може се рећи, да се једва *десети* део наше омладине *умно напреже*, а сви други траже олакшице и *забавне* поуке. Да ли је то до *природнога дара* или до нашег *живљег* темперамента, који се неда на дуже време за столицу привезати — то остављам, да други познавачи реше.

Јошт ми остаје да нешто о броју ученика споменем. (види стр. 164 и 165.)

Вредно је приметити, да се у оволикој множини ученика редко које године догодило, да је по који ученик умрьо, и ако се и данас већина послуживањем издржава.

На први поглед у горње бројеве мора сваком па-

сти у очи, што је до скора од онолике множине у I-м разреду онако мало ученика последњи разред гимназијски свршавало. Но кад помислимо, да је гимназија са осталим полугимназијама подмиривала не само богословску и артиљеријску школу; него да су се све власти у земљи, због оскудице у писменим људма, за ученике отимали, онда нам то неће бити чудно. Ово изступање из школе припомагало је јошт и сиротно стање ученика, тако да су ови због борбе своје са свима незгодама ради издржавања свога, сваку прилику, па и учитељство и практиканство, радо пригрлили, да би могли доћи до извесне коре леба у јавној служби.

Осим ове приметбе види се даље, да је број ученика сваке године био већи. До године 1842. била је у Крагујевцу јошт једна гимназија, па је опет број ученика у Београду растао. И да није те године, месеца Септембра, „привремено правленије“ укинуло крагујевачку гимназију, опет се број ученика у београдској гимназији не би умалио, нарочито због тога, што се сиротна деца послуживањем и поучавањем туђе деце лакше издржавају у великој него у малој вароши. Тако видимо да се год. $184^7/_8$ само у I. раз. уписало 140, године $184^9/_{50}$ 124, а $185^2/_3$ 167 ученика. Оволика навала принудила је владу, после дуге борбе и колебања,[1] те је године $185^6/_7$ поделила I. разред на два *одељења*, преместивши, као што смо већ споменули, из шабачке полу-гимназије Јована Илијћа за професора у ово друго одељење. Идуће год., $185^7/_8$ добио је и *други* разред два одељења, а за професора Косту Вујића, те тако од та два одељена разреда по-

[1] Године 1851, поводом директоровог предлога, да се I. разред због множине ученика подели на два одељења, те тако јошт један професор постави, одбила је влада предлог министерства писмом од 10. Новембра под В № 992. „*да неби правителственој каси пало на терет.*“

стаде садашња београдска полу-гимназија под именом *„одељење теразијско“*, али је остала дуго под управом гимназијског директора, док није најпосле године 1860-е највишим решењем од 8. Јануара под В № 8., после многи основани жалба, да гимназијском директору није могуће обе гимназије надгледати, постављен и тамо директор. Но и та полу-гимназија није умалила број ученика у гимназији, те с тога је највишим решењем од 18-г Августа године 1860 под В № 1916. заведена у Београду и *друга полу-гимназија*, под именом *„савамалска“*, која је касније год. 1862, после бомбарданог Београда, укинута, а Септембра 27-г (П № 2373) исте године премештена у Пожаревац.[1] Пошто је те године, Августа месеца, на молбу крагујевачке обштине, основана и у *Крагујевцу* гимназија, мислило се да ће се тиме олакшати београдској гимназији; али све то и данас, поред толики гимназијски реалка, не може да уклони велику навалу ученичку, тако да се ланске године уписало 562. ученика, дакле толико, колико по другим местима нема ни у *три подпуне гимназије са 8 разреда.*

Ове околности приволеће по свој прилици владу, да ради бољега напредовања у науци смањи број у свима разредима гимназије београдске, оснивањем *јошт једне гимназије и полу-гимназије у Београду*, те да буде један драги камен више у круни нашег светлог господара.

У Београду на петров дан 1867.

Ђ. Малетић.

---

[1] Узгред морам приметити, да је 18-г Августа исте године и *београдска* гимназија премештена била у Пожаревац: а пошто се на скоро питање о београдској тврдињи и о Турцима у вароши београдској разправило, то је и гимназија 27 Септ. опет враћена у Београд, оставивши одвојене ученике за четири разреда у Пожаревцу уз касније послану тој полу-гимназији архиву некадашње „савамалске полу-гимназије.“

ГОДИНЕ	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред
$183^{9}/_{40}$.	I.	44	36	II.	27	26			
$194^{0}/_{1}$.	„	28	28	„	25	23	III.	15	15
$184^{1}/_{2}$.	„	51	44	„	26	20	„	41	38
$184^{2}/_{3}$.	„	46	45	„	59	39	„	37	26
$184^{3}/_{4}$.	„	63	37	„	37	30	„	36	32
$184^{4}/_{5}$.	„	71	54	„	39	31	„	42	35
$184^{5}/_{6}$.	„	55	33	„	43	37	„	23	22
$184^{6}/_{7}$.	„	87	76	„	31	27	„	28	19
$184^{7}/_{8}$.	„	104	100	„	56	56	„	26	22
$184^{8}/_{9}$.	„	107	85	„	66	56	„	44	37
$184^{9}/_{50}$.	„	124	71	„	69	47	„	47	30
$185^{0}/_{1}$.	„	80	44	„	49	36	„	44	38
$185^{1}/_{2}$.	„	154	65	„	40	18	„	26	19
$185^{2}/_{3}$.	„	167	64	„	75	62	„	21	15
$185^{3}/_{4}$.	„	146	85	„	74	57	„	47	40
$185^{4}/_{5}$.	„	130	86	„	98	64	„	59	34
$185^{5}/_{6}$.	„	154	84	„	97	58	„	71	20
$185^{6}/_{7}$.	„	181	122	„	112	77	„	83	43
$185^{7}/_{8}$.	„	150	52	„	144	66	„	96	51
$185^{8}/_{9}$.	„	122	82	„	71	54	„	74	57
$185^{9}/_{60}$.	„	147	72	„	101	42	„	59	42
$186^{0}/_{1}$.	„	99	64	„	92	61	„	58	41
$186^{1}/_{2}$.	„	164	59	„	91	40	„	77	40
$186^{2}/_{3}$.	„	91	67	„	104	73	„	78	56
$186^{3}/_{4}$.	„	214	91	„	99	53	„	127	67
$186^{4}/_{5}$.	„	138	84	„	106	59	„	64	34
$186^{5}/_{6}$.	„	166	84	„	115	56	„	71	46
$186^{6}/_{7}$.	„	189	65	„	100	43	„	79	44

у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред	у разред	уписало се	прешло у старији разред
IV.	27	27									
"	45	37	V.	29	29						
"	27	20	"	37	27						
"	34	27	"	19	17						
"	35	33	"	24	22						
"	9	9	"	15	14	VI.	25	23			
"	22	16	"	15	14	"	11	9			
"	23	20	"	28	23	"	17	11			
"	27	23	"	28	22	"	15	14			
"	29	24	"	30	16	"	20	13			
"	44	31	"	34	25	"	25	24			
"	22	21	"	45	31	"	26	24			
"	17	10	"	46	38	"	15	9	VII.	17	16
"	41	28	"	24	19	"	38	34	"	9	9
"	35	11	"	40	15	"	20	10	"	34	17
"	38	17	"	39	20	"	17	11	"	11	10
"	53	28	"	42	38	"	23	20	"	12	12
"	58	39	"	61	46	"	39	32	"	20	20
"	65	41	"	77	52	"	50	35	"	32	28
"	60	32	"	84	54	"	57	41	"	36	31
"	69	22	"	74	40	"	63	36	"	51	40[1]
"	72	56	"	51	40	"	46	39	"	38	35
"	87	57	"	95	44	"	47	44			
"	78	69	"	89	55	"	47	43			
"	41	35	"	111	72	"	58	51			
"	52	32	"	78	39	"	79	51			

[1] Ове су године због бомбарданог Београда многи отишли у друге заводе.

ТИПИК ИЛИ УСТАВ.

ЦАРСКЕ СРПСКЕ ЛАВРЕ ХИЛАНДАРА У СВ. ГОРИ.

КОЈИ ЈЕ НАПИСАО ЊЕЗИН ОСНОВАЛАЦ СВ. САВА.

Најстарији споменици српско-словенске књижевности који се сачуваше до нашега времена налазе се ондје, гдје је била управо колијевка црквеног живота српског народа, у атонској обители Хиландару. Ту обител основа праотац грађанске и црквене славе српскога народа свети Сава и отац му Немања (св. Симеун), а основаше је зарад инока својега народа. Смирености ради уступајући сву част овога догађаја, тако родом обилата у пошљедицама, својему родитељу, св. Сава говори о њему у својем уставу овако: „**онь блаженны, ѣко и тамо** (у својој земљи) **оправда своє царство, тако и ꙁдѣ вьжделѣвь ꙁа кы** (Србе) **обрѣсти кы мѣсто спасенїꙗ, испроси оѵ цесара мѣсто поѵстоє и поєть мене грѣшьнаго иꙁь Ватопеда и вь мѣсто сиє вьселївѣсе.**“ У истој задужбини коју они својим трудом основаше, они сами почеше српску (право рекавши) црквену писменост, од које се обрасци на срећу сачуваше и до наших дана. То су: прво, хрисовуља коју даде цркви Хиландару њезин не заборављени ктитор „**Минхь Симеонь**“ са својим ручним потписом и печатом; друго, типик карејске ћелије од св.

Саве који је такође својом руком писао и потписао св. Сава и на коме је назначена година (1192) и на пошљетку треће, типик или устав св. Саве за цркву Хиландар, који писа, по предању манастирскоме, својом руком један од првих ученика преподобнога и који се на срећу сачувао и до данас (и ако не у цијелости) као драгоцјени завјет цркви од својега првоначелника који дочека радосни догађај, да се братство црквено врати на задружни устав, послије лутања по безуставним путима својељубива живота за толико вријеме.[1] Она два прва споменика српске писмености што их споменусмо падају на крај XII, а пошљедњи у прву четвртину XIII вијека; од њих је до сад штампан само први[2] (хрисовуља св. Симеуна) у „Описанію св. атонске горе" српскога живописца Д. Аврамовића, а два пошљедња на жалост нијесу до сад још нигдје изашла на свијет; а како је и онако мален број споменика српске писмености, то за то и нема тачног изучења разлика старога српског језика од других сродних му (бугарског и рускога) и ако су главни знаци напоменути међу трудима научничким о опћој словенској филологији.

Оно издање Типика св. Саве у XX. Гласнику Српског ученог друштва (1866) није штампано по пријепису учињеном с оригинала него по пријепису учињеном с пријевода на црквено-словенски језик, урађена 1788 године. Тај је посао, како држим, извршио познати трудољубац и богољубац Пајсије Величков-

---

1 Види „Вилу" 1866 стр, 756. *Ур.*

2 Види се да није било познато г. писцу да је и други (прем да не по оригиналу) штампао Ђ, Даничић у Književniku II. *Ур.*

ски (потоњи архимандрит Њамецкога и осталих молдавско-влашких манастира) и тај је труд био драгоцјен дар манастиру, којему је требао јасно изложен устав пошто се вратио у задружни живот, и којему је пријетио и тај случај, да ће се тај први типик или заборавити или изгубити, нарочито што у њему већ нема четирију страна којих је нестало на скоро иза Аврамовићеве походе. Штета што је Аврамовић упустио прилику те није снимио тачну копију с оригиналнога рукописа мјесто што је извео просте наслове од 43 главе устава. Љубав к старој словенској писмености у опће и мене је побудила да обзирући се на то што мало час рекох и бавећи се на Атону, скинем тачну копију с оригиналнога рукописа; к тој копији приспјеше мало по том, а по љубави стараца руског манастира, фотографски снимци с неколиких листа оригиналнога рукописа. Приносећи све то на поклон Српском ученом друштву ради штампања у његову раду, на опћу корист словенску, надам се да ћу тијем послужити и Србима и свјема пријатељима старе словенске књижевности, додајући им у руке грађу за најпуније изучавање разлика старога српског дијалекта од бугарског и нашег црквено-словенског из најстаријега периода (као је познато, нијесу се сачували никакви споменици старе српске књижевности прије краја XII вијека, и ако није сумње да их је било). На почетку да речемо коју и о самом оригиналном рукопису, остављајући потанко изучавање језика српским и руским филолозима. Рукопис је писан на осмини, полууставом, на пергамену, без растављања ријечи и без сваких зна̂ка̂ смисла ван тачке, тако да ми није на ино

било, него сам преписујући морао дијелити ријечи (да би се разумио смисао) и то ми је дало доста посла; али подјела ријѐчӣ и пометани знаци смисла чине те се ријечима може разумјети смисао особито кад се пореди с каснијим пријеводом овога устава, већ наштампаним у Гласнику. Одвајајући ријечи, ја сам пажљиво поредио ориђинал с оним црквено-словенским пријеводом који је радио човјек под једнако вјешт, као што се лако домислити, и у црквеноі послу и у знању црквено-словенскога језика и његових дијалеката. Прича каже да је он наш земљак (Рус) знаменити старац Пајсије Величковски (првочеоник малорускога атонског скита св. Илије пророка) који је год. 1788 јоште живио на Св. Гори посвећујући сваколики свој труд „васпостављању“ (по језику) старијех словенских пријевода списа светијех отаца, чега ради је он и поредио те пријеводе и међу собом (бугарске са српскима и обратно) и с ориђиналом, па их по том излагао црквено-словенским језиком, који једнако разумију све три народности, руска, српска и бугарска. Те прекорисне и силних пошљедица труде (јер се њима подржавао на Атону и обновио се у Русији дух истинитога иночкога труда) наставио је старац Пајсије и архимандритом Њамецкога и осталих молдавско-влашкијех манастира гдје је био руковођ и наставник „мноштву монаха“ из свијех племена која улазе у круг православне цркве.

Али наштампавши ориђинални рукопис тога устава св. Саве, по свему горе реченому, Српско ће учено друштво учинити знатну услугу словенској филологији; Рјечник из књижевних српских старина г.

Ђ. Даничића, рад који је по правди заслужио опћу пажњу и захвалу и у наших учених филолога, добиће лијеп приновак, ако се г. писац потруди те испише нове ријечи из овога типика, у којем многе ријечи долазе у облику далеко старијем него у оним познијим изворима којимасе користио писац рјечника, како смо ми се поређењем увјерили. И ако на оригиналном рукопису нема назначене ни године кад је писан, ни имена пишчева, ипак довољно је, просто спорадити овај типик с карејским уставом св. Саве да се види како је уркопис готово истога времена, велимо „готово" за то, што по животу св. Саве хиландарски је типик писан позније но карејски т. ј. мало прије него што ће се растати са својом драгом лавром гдје је послије смрти блаженога му родитеља пробавио јоште 8 година. Како сам већ напоменуо, манастирска прича вели да је рукопис писао сувременик св. Саве и од првих му ученика, те наравно рукопис је по причи и по историјском и филологијском поређењу писан без сумње у почетку XIII вијека, те по томе и чини заједно с хиландарском хрисовуљом св. Симеуна и карејским уставом најстарији споменик Српско-словенске писмености.

У Цариграду 17 Јануара 1868.

Архимандрит Леонид,
ред. члан императ. опш. истор. и древн. Рус. при Московск. универс.

НАПИСАННЇЄ И ОУКАꙀАННЇЄ ЖИТИꙖ

соущеє вь манастыри прѣст҃ые бц҃е наставнице. Прѣданое мною грѣшьнымь и смѣренымь мн҃їмь савою. вамь о г҃ѣ вьꙁлоублена чеда и братие. ѿ. бл҃ен:

Красна ѣко Бо҃у приетьно. и квашей немало сьнабдѣемо по̑лꙁѣ. о̑ Гд҃ѣ ї҃с х҃ѣ. братиꙗ моꙗ лоубимаꙗ и чеда дх҃овнаꙗ понеже оубо мноꙁи научеше повѣсти чинїти. о̑ иꙁвѣстьныхь сихь вещехь. сл̑оучисе и мнѣ хоуждьшоумоу всѣ̑хь. паче и грѣшнѣйшоу. вьсп̑исати вамь по редоу. ѣко болещоу и желающоу. вьсприетї вамь лоубїмїци мои. оуставленї вамь оуставь си. Бг҃опрѣданьныхь пѣни, и оумиленинѣ, и м̑лнтвь и покорениꙗ и трьпѣниꙗ. ими же г҃а млтива створимь сабе. Бг҃оносни и пр̑ѣпо҃дбни и прѣблажени ѿци наши. все мироу свѣтила ꙁам҃льни ан҃гли и неб҃ни чл҃ци їерепрьва ѿ ст҃аго дх҃а прѣданиꙗ. иноч̑ьствовати.[1] навыкше и благодатию Божиею отноудь просвѣщꙗни бывше и Христа вселївьше въ прекрасие ихь доуше, чистаго ради житїꙗ ихь, на дїавола побѣдоу покаꙁаше и тою многимь искоушанїемь раждигаеми и одолѣвше емоу, паче ꙁлата сиꙗють и ѣснѣе снѣга оубѣлишесе и невещьствьна ꙁлата крилѣ мысльнѣи оуперивше на небеса вьꙁлетѣша, ѣко богопарни орли, намь оукаꙁавше хотащимь послѣдовати нимь и желающимь тещи къ рекшемоу: жежден да градеть кь мнѣ и

---

[1] Довде траје прва страна ориђиналнога рукописа, која се штампа у свему вјерно по ориђиналу. У осталом се уводе промјене које су напријед споменуте и скраћене се ријечи исписују цијеле.

пнеть оть источника живота моего, и пакн рекшаго: лоубей отца и матерь паче мене нѣсть мене достоинь, лоубей женоу или дѣти или села или имѣнїа паче мене нѣсть мене достоинь; сиѣ слышеща вса оставлѣта и вслѣдь его повѣлени ен теции, прїемлоуще крьсть послѣдоующоу Христоу дѣюще и наоучавати прѣзирати пльтьскаꙗ, оуподоблати же се дѣлоу доушевномоу безсмрьтноу. Сїе бо дѣло безсмрьтно: искоущен его послѣдоують рекшоумоу: приидѣте к мнѣ вси троуждающесе азь вы покой, вьзмѣта на се иго мое и наоучитесе отъ мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь и вьзмѣте образь мои на се, иго бо мое благо и брѣме мое лько есть; и пакн: блажеща смѣреные доухомь и тѣмь обѣща видѣти лице свое, алчоущемь же и жеждоущимь обѣща насыщенїе, плачоущимь же се обѣща оутѣхоу безконьчноую; сихь бо обѣтовани желающа сладькаго и благаго пастыра и оучителѣ Христа вьслѣдь текоуще, страждоуть его ради и многие моуки трьпеть, ѣко да свршаные вѣнце приимоуть на небесѣхь, распинающе се живи соуще, отьмѣтающе свое волꙗ, закалающе себе ножемь своволнымь закалвшемоуса нась ради; всꙗ ѣже вь мїрѣ оставльша глаголюще дроугь кь дроугоу: любеи мїра и ѣже вь мирѣ врагь Божїи нарицетьсе, мирь бо си прѣходить, а твореи волоу Божїю пребываеть вь вѣкь. Тѣмже азь грѣшны и лѣнивы и послѣдни всѣхь инихь Сава молоу се припадае, вьпию глаголе, о Христѣ любимаꙗ и доуховнаꙗ братїе моꙗ и отцы, оуподобимьсе прекраснымь симь коупцемь, иже коупише сабѣ предивноую сїю коуплю, вса бо имѣнїа своꙗ отдаше и единою коупише безцѣннаго

бисера Христа, поревноуйта моудрымь дѣвамь, иже испльнише свѣтильника своѥ малости и готови иѕидошѧ противоу женихоу своѥмоу вь радость; блоудѣте себе ѡ лоубимицы мои, боюбосе и трепещоу и страхь одрьжить ме, да не нѣкто оть вась останеть вьнеоудоу дврей, ѣко и петь дѣвь и страшный грьды откѣть онь неслышить; отьидѣте оть менѧ не вѣть вась кто есте сего же отвѣта боѥщесе, онаго же прекраснаго гласа желающе слышати: придѣте благослови отца моего вьнидете вь радость господа своего, смиримь себѣ ѕдѣ, да тамо вѕнесемсе, плачимсе ѕдѣ, да тамо оутѣшимсе, алчемь и жаждемь ѕдѣ, да тамо насытимсе, оумилимсе ѕдѣ, да милостива Бога тамо обрещемь, аще и скрьбь ны придеть, всакоу радость имѣйте братїе моꙗ, или егда вь напасти впадаете разлиныꙗ вѣдите, ѣко искоушенїе вѣры вашеѥ сдѣваеть трьпѣнїе, дѣло свршено да имать, блажень бо моужь, иже прѣтрьпить напасть, ѣко искоушень бывь, приметь вѣнць животьны, иже господь оуготова лоубещимь й, иѕрече бо: оутрьпѣвы до конца спасень боудеть, нельстите бо се братїе моꙗ глаголющѧ нѣци оть вась, ѣко аще дѣль не твороу, нь вѣроую оу Бога и спасоусе, то и бѣси вѣроують оу Бога; вѣра бо чиста и нескврьньна оть Бога и отца си ѥсть; да раѕоумѣете, ѣко вѣра беѕь дѣль мрьтва есть, Авраамь отьць нашь не оть дѣль ли оправьдисе вьѕнесь Исаака сына своего на олтарь; видиши ли ꙗко вѣра поспѣшьствова дѣломь его, и оть дѣла вѣра свршисе и сьбышесе книги глаголюще: вѣрова Аврамъ Богови и вмѣнисе емоу вь правдоу и дроугъ Божей наречеса; видите ли оубо, ѣко оть дѣль оправ-

дасе чловѣкь, а не оть вѣры едине. Сиѣ бо ѣже слышахь повѣдахь вамь, да и вы причестие имате, и причестие жа наше сь отцем и сыномь его Інсоусь Христомь, и се пишоу вамь, да радость ваша испльнана боудеть и есть сиꙗ свѣсть еже слышахь оть него и повѣдаю вамь, ѣко Богь свѣть есть и тьмы вь немь нѣсть, аще речемь, ѣко причестие сь нимь имамы и вь тьмѣ ходимь, льжемь и не творимь истины, аще ли вь свѣтѣ его ходимь и заповѣди его сьблюдаемь, ѣко и самь есть свѣть, причестие имамы сь нимь и крьвь Інсуса Христа сына его оцѣщаеть ны оть вьсѣкого грѣха; о семь разоумѣхомь лоубовь, ѣко онь доушоу свою за ны положи, и мы дльжьни есмы по брати доушоу полагати, аща заповѣди его сьблюдемь и оугодна предь нимь створимь; и есть заповѣдь его, да вѣроу имамь вь сына его Інсоуса Христа и лоубимь дроугь дроуга, и сблоудаю заповѣди его вь немь пребываеть и тъ вь немь, боѣзни бо несть вь лоубви, свршена бо лоубы боꙗзнь изгонить а боейсе не свршаетьсе вь лоубьви; мы лоубимь его, зане онь прежде вьзлюби ны; аще кто речеть, ѣко лоублю Бога, а брата своего ненавидить, льжь есть, не лоубай бо брата своего его же види, Бога его же не видѣ, како можеть лоубити, и сїю заповѣдь имамы оть него, да лоубей Бога лоубить брата своего, и всакь вѣроуеи, ѣко Інсоусь есть сынь Божеи, оть Бога рождень есть и вьсѣкь рождьшаго лоубеи, лоубись и рожденаго оть него; о семь разоумѣваемь, ѣко лоубимь чеда Божїа, егда Бога лоубить, и заповѣди его сьблюдаемь, заповѣди бо не соуть тешьке, ѣко всакь рождейсе оть Бога по-

бѣждаеть вьсь міръ, и се есть побѣда побѣждающіеѩ весь миръ: вѣра, надежда, кротость, трьпѣніє, алчьба, моленіє тепло сь слѣзами, наипаче же надь свѣмь симь, Ангельскаѩ лѣпота смиреномоудрьноѥ послоушанніє и любавь еѥ же ради сьнеде вь намь сынь Божеи, и кь семоу же прилагающіе и беззлобіе: не дѣти бывайте оумомь нь злобою младенчьствоуита, оумомь же скрьшені; и вѣроую вь сына Божїа, обрещете животь вѣчны и здѣ неоскоудѣюмоу пищоу, аще сьхраните сиѩ заповѣдана и проповѣданаѩ мною смѣреннымь, се бо есть истинны Богь и животь всѣмь и аще чесого вьспросите оть него вы послоушаеть вась; чедца моѩ, сблюдѣтесе и храните се оть неприязни, да нѣкто не останеть внеюдоу чрьтога, аще ли есть кто братїе лѣнивь, ѣко же и азь свою похоуленоую обличае немощь и окаѩньноую лѣность и сьньноую теготоу, нь обаче вьспреии о любиме, помысли дары, еже обѣща Господь даровате лоубещіемь его и троуждающіемьсе, сего ради вѣща бо Божьствьнны Апостоль: ихь же око не видѣ, ни оухо слыша, ни на срьдце чловѣкоу вьзидоше, ѣже оуготова Богъ любещіимь его, тамо бо желають и Ангели прииникноути, и паки вѣща: нѣсть слава мира сего подобна боудоущаго вѣка славѣ, такоже оубо и моуки сего свѣта ничтоже соуть при онѣхь, трепещеть бо ихь вѣща, и самь сотона; вѣси же лоублимиче, ѣко пострадавшимь чьсть и слава, а лѣнивымь, нитрѣбымь по покои тѣлеснѣмь моука вѣчнаѩ, и сїа всѩ разсмотрѣвше о Гѣ оукрѣпикьшесе станѣте крѣпко на лѣность, открьгше всакоу грьдость изьбыткь злобѣ, вь кротости примѣте истое

слово могоущіеи спасти доуше ваше, боудѣте же творіши словоу, а не тьчию утыши, помышлающіе вь себѣ, ѣко иже есть послоушаеи слова, а не творе повелѣнаꙗ ими, си подобьнь есть моужоу гледающіоу лица своего вь ꙁрьцало, поꙁна бо се и отиде и абиа ꙁабы какь бѣ, а приникии в ꙁаконь сврьшень свободьнь прѣбывь, си не послоушаѥ словесь ꙁабываеть ихь, нь творьць дѣлоу есть блажень тъ;— како бо подобаеть творити вамь написахь вы положити ѣко некоѥ мѣрила обраꙁь не тькмо вамь, нь и по вась пребывающіимь вь семь житии, доуши же оуказано вы есть и тѣлоу подобна, да имате вь не гледающіа Бога помощника и прѣчистоу его Матерь и мою аща и грѣшьноую молитвоу, несблаꙁно исправлѣюще прѣити житїе ваше, подвиꙁаеми кь доброу пребоудете ни на дѣсно, ни на лѣво, нь по силѣ елико моіць имать кто, царскимь поутемь тьщѣта, помеиоующе еже есть: троудь плодь своихь снѣси, блажень еси, добро тебѣ боудеть, тьщещесе, скоꙁѣ оуꙁкаꙗ врата и тѣскьнымь поутемь вьводещимь вь животь вѣчьны, дроуга любеще, дроугь дроугоу покорающесе, дроугь дроуга теготы носеще, покорающе себѣ единомыслно вашемоу предстателю Игоуменоу; молю же вы братїе именемь Бога нашего Їисоуса Христа, да сиꙗ дрьжеще ꙁаповѣданаꙗ вамь и да не соуть оу вась распре, нь да есте сврьшени вь тои мысли коли, коупь себѣ прекоупоующе, ѣко и прекрасни коупци поминающе вь прѣподобныхь вашихь молитвахь Богопочившаго Отца нашего и наставника Симеона миниха, и мое недостоинство неꙁабывающе, сиꙗ твореще истиноу глаголоу о Христѣ

послоушствоующими вамь, ѣко непостыдни обрѣщетесе на страшнѣмь соудищи вьспрїемлюще вѣчныхь благь. Благодѣть и мирь г҃а и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа и любви Бога и отца и пречестнїе светаго Доуха боуди всегда оу вѣкы сь всѣми вами. Аминь.—

Слово 2-го О наслѣгени светаго сего манастыра преподобнымь отцемь нашимь Симеономь и Савою умилёнымь. Отче благослови!

Нашь светыи монастырь сїи, ѣко оувѣдѣти вамь, ѣко опоустѣло бѣше мѣсто сїе оть безбожьныхь разбойникь; пришьдьшоу же кь мнѣ преблаженномоу наставникоу отцоу нашемоу Симеоноу минхоу, еже иномоу оть земльныхь неприложитьсе, занеже добродѣтель си есть любве ради, еже теплотою сииска̑ша оть всѣхь и нашь хотещоу поучести образь, вь неже теплою прободьсе любовию, и божьствьнымь подвигьсе доухомь, слышавь пресладки гласъ глаголющь: иже не оставить всѣхь и вь слѣдь мене не идеть, нѣсть ми достоинь, царство своего очьства оставивь и вса ѣже на земли и доушоу порабощающаго мира изьбѣгь вь сию приде поустыноу м҃ца Ноемврїа вь 2 д҃нь вь лѣто ҂ѕѱг [1]) и вьсхотѣ онь блажении, ѣко и тамо ѡправда свое царство, тако и здѣ вьждѣлѣвь за вы обрѣсти вы мѣсто спасенїа испроси оу ц҃ра мѣсто сие поустою и поеть мене грѣшьнаго изь

[1]) Т. ј. 6706=1198 што и јест истина; а у пријеводу је овога устава преводник промијенио годину погрјешно, и очевидно је како се ту служио другим изворима да поправи тобожњу погрјешку.

Катопеда и въ мѣсто сие въселївꙑсе, нѣколико мало прѣбывь сь мною, великимь же и непрѣстьствьны подвигь прѣшьдь и҃ (8). мѣсець прѣбывь, къ вѣчномоу прѣложи се блаженствоу.

О врѣменьнѣи сьмрьти прѣподобнаго ѿца Симеона мниха, слово З-е —

Къ лѣто ҂ѕѱи [2]) мца Феврꙗ въ ӏ҃і днь къ вѣчномоу прѣложїсе блаженствоу отьць нашь Симеѡнь, завѣтомь ѿставивь манастырь си на мнѣ, велию тоугоу и болѣзнь принехь: едино оть поустошьства, а дроуго и оть болѣзни безбожьныхь разбоиникь, ѿставивь манастырь мнѣ вь маломь и смѣреномь образѣ вь немь же ми ѿтиде и прьвога игоумена прѣподобна моужа Меѳодиꙗ мнїха самогодесетаго, [3]) нь како лоуцеи изволи се наставнице, и ѡного светыми молитвами, како оть неꙗвленаго и малаго вельлѣпно вьзнесе се ꙗвление, си оубо храмь бѣ ко Богомати и наставнице госпожди — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

овдје у оригиналном рукопису нема једне стране Она се може наћи у Гласнику XX, гдје је штампан у предговору спомињати пријевод из прошлога вијека.

— — — — — — — — — — — — — — — —

реченые молбы, по тѣхь же метанї̈ахь, молитвоу сию,

---

[2]) Т. ј. 6708 (1200) што је истина.

[3]) И ово је мјесто у пријеводу овога устава погрјешно проведено; а смисао му је јасан. Св. Симеун је оставио у манастиру првога игумна св. Методија са деветорицом братије, а није Методије оставио манастир и св. Саву па отишао од њега са деветорицом братије како тамо стоји.

ѣко достоить възьгласити всѣмь вь въздвиженние роукоу: ге бе вѣчьны, все твари сдѣтелоу . . . . приложити же и по молитвѣ и отчьскихь мало словесь оглашаніе игоуменомь проучитаемо, ѣко же и отпрѣднихь наставнікь прѣесмы коую же аціа синаксарь не възбранить коли, не подобаеть ωставити никогдаже; кь симь же и възаконеное вамь трсто бывати, емоу же по чтені прилагати и сию молитвоу: посилаюи свѣть свои и походіт, ніне же причитаюмо и га чте ωглашеніе, аще ли не чте ωглашанію, да ωстави трсто, а сию молитвоу примѣ кь прьвои молитвѣ и рьці; все же молитве глаголати роуцѣ въздвьшимь, ѣко же глаголеть: въздвигнѣте роуцѣ ваши на стаю блвте га, и еже глаголеть: въздвиние роукоу моею жрьтва вечерні, и еже на всѣкомь мѣстѣ въздвизати прѣподобнѣи роуцѣ развѣ гнѣва и помышленеи, сконьчавшежесе реченои молитвѣ, иерею ωбычанноу молитву рекьшоу, вь тои час падати на лице всѣмь и послоушати игоумена, а ωномоу сико молитвоу просити ω вась: помолитесе за ме ω господѣ братие, да избавлоу се оть страстін и оть сьблазнь непрѣазниньнаго, а вамь отвѣтоующимь: Богь да ти спасеть чтьны отче; и пакы вамь ономоу сь оумиленіемь вѣщающіімь: помолисе ты за ны отча чьтьны, да избавимсе оть страсти и оть сблазнь непріазниньаго, паки игоуменоу молецюу се и глаголющоу: Богь молитвами светыхь отьць нашихь, да спасеть вась, и тако вьставше вь келие ваше поидета, кьѣкомоу оставивьшоу сьхожденію и соуетьнаго отвѣта и празднословію же смѣха неучьстиваго, оть нихь же сьгаждаетсе и вь скврнословие вьпасти, и

въ оукоренїе и въ осоуждениїе, зане сего ради оумь расслабльнь есть и забвенїе прїемлеши соущимь благымь и оунывь теготоу обрещеши въ своимь велиѣмь оунывьнымь сномь абие погроузившисе, и мнитьтисе вьсь дьнь праздьные и непричестьные вие годѣ ползе, на се носадетьте, ѣко же рече велики Касиане, еже есть отчасти оть подобнаго ихь состава, оудобь есть доуши въ смѣхоу истакающе и растакающа и добромь печалоевати и въ сквернословїе вьпасти оудобаѣ есть, еже да не боудеть моимь отцемь и брати, нь да поидеть въ своей келии кїиждо дрьзновеньно же коупно и моудрьно и бьдрно, и въ Богоу лоубовьнаа дѣюще повсегда. Аще ли кто по грѣхоу обрѣтаютьсе въ томь тако плѣнени колѣ юни соуть, колѣ стари, колѣ и заматорѣли въ образѣ, или соуть новаци, лоубве законоу да поучетьсе оть екклесїарха, или аще се не исправеть, да се завежоуть, не оубо никаке лѣнївно имоуще завезовати доходить, нь и многа бо прѣбывьшихь годища въ образѣ, лѣниво же и дрѣмаьно пребывающее, ѣкоже о сихь рече лествичьны; градоущимь въ келїи ваша, подобноу сврьшати всоу слоужбоу; по обичанныхь же молитвахь и колѣнопоклоненїе по вышереченнѣмь законѣ .г. рекохь пл҃мь и. г. годиноу и шестоу, оударяемоу билоу по обычаю, г҃-щи ї оубо колѣнопоклоненїа въ црькви, тькмо хранити егда Богь господь поетьсе, ѣко и свыше пїсахомь, а въ келїахь вашихь вноу колѣнопоклоненна въ црькви, тькмо хранити егда Богь господь поетьсе, ѣко и свыше пїсахомь, а въ келїахь вашихь выноу колѣнопоклоненне молещесе боуди вамь; хранимьсе же и

поне вь келиꙗхь нга агриннꙗ есть, ꙁанеже троудь єю ради есть, кь семоу же и 12 дни оть Христова Рождьства и праꙁнои инделе и вь отпоустьные дни годища тако имѣнта. —

СЛОВО є

О светои литоургии и беꙁъ Игоумена да се не причещаеть никтоже, ни пакы пребывати емоу бесь причещениѣ нь сь Игоуменовою свѣстию. —

Реще бо подобаеть и о божьствьнои литоургии, ѣже по дльгоу повсегда подобает свршати се вь цркви, нь вь тои сьблоудьно вамь вь себѣ братие и трьдо, ѣко же света вь иѣи сьврьшаема и страшна соуть, ѣко сиꙗ паче од инѣхъ страшиѣꙗ и прѣвеликѣꙗ правовѣрные дрьжитьсе и свршаетьсе таина, божьствьна и прѣчьстнаꙗ, рекохомь, литоургиꙗ прѣчьстнаго тѣла же и крьви господа и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа вь сеи бо . . . . (Сынъ Божїи ꙁакалаетсе и жрьтва бываеть Богоу и отцоу), ꙗко рече, но сьблоудати себе испытьно нѣко паче всѣкаго помышленїꙗ трьновнаго нечистаго и недостоинаго, вь страшнои онои слоужбѣ оть вась отганѣти, нь всакомь обраꙁомь себа оунищати, тѣмь же божьствьнымь светынемь пречещатисе, оть Игоумена прощенїе прїемьшимь; нѣсть бо подобно вамь комоуждe беꙁ боꙗꙁни бесь соуда ни повсегда причещатиса, хотѣли бисмо се многїщи божьствьнымь пречещатисе светинѣмь многащи бо есть и пречещатисе и животоу, ѣкоже рече и самь Христось: ѣдеи моию пльть и пиеи моию крьвь вь мнѣ пребива-

еть и азъ въ немь; и паки: аще не мсте плъть мою, ни пиета крьвь мою, не имата живота вь себѣ, и божьствьнмы Апостоль: прилѣплексе Господеви една плъть есть, мко и оудалѣющеисе тебе погибноуть, Давыдь рече кротьки; да хотѣли бисмо оубо, ѣко и речено сию, нь члокѣче ради немощи и за дѣла стоуженим не повелѣваемы: не достоино бо ѣдеи тѣло и пиеи крьвь господню, повиньнь есть тѣлоу и крьви, рече Божьствьнмы доухь глаголивы и прьвы вь Апостолѣхь Павьль; страшьнь есть братїм моа глаголь и трепетати причещению, не тькмо ѣко мене грѣшнымь, нь и многого оуздрьжающихь се оуказоуеть; тѣмь оубо г.-щи вь недели причещатїсе, елико себе свѣдеть очистївшїхьсе оть скврьныхь помышлаиеи, оть сихь сложенїм: гнѣва же и рпта, печали и обиды, льже и смѣха, безь оуставы, и еще же зломысльства, паче и ѣрости и скврьнословим и симь подобныхь, да иже же вь реченые вьпадоше страсти, да исповѣданїемь же и покамнїемь оть сихь поспѣшетьсе отстоупити, единоущї или дващї вь недели, да пречеститьсе; аще ли, да ни единоущї, но игоумеховоу оуказано хотѣнию, томоу бо есть печали о сихь; непричестьнымь же пребывати безь онаго свѣденїм непохвально; сико творю нѣкои спльнаю волоу свою осоудитьсе, а иже хотеть причещатисе, подобно есть вьзаконеноу на причещение пѧти слоужбоу обшиньноу и обыщиньно колѣнопоклонение дроугь дроугоу творещие, дающе прощение, толи же кь животворещимь похваломь причещатисе свещенеи, боуди вы оубо и си овразь имѣти. —

ГЛАВА ѕ҃.

О сказани д҃ гла҃ние и о вечерни, и о панихидѣ, и о полоунощьнїци, и о оутрьнїци.

Вь девятоу же годиноу ѣко и прѣдне године подобаеть пѣтї, клепалное оударенїе на сие вась зовоуще, ѣко обычаи, а на вечерьноу же пѣтие сиаксарево оуказанїе, како подобаеть бывати, ѣвленьно прѣдставлѣеть и панахидоу по редоу коупьно, ѣкоже и павечерницоу по вечерни; вь нихь же и колѣнопоклоненїе биваеть по законоу, егда нѣ҃ праздника; праздьникь же глаголемь Богь господь на оутрьноу имоуще, егда павечерница поетьсе, нерѣю рекшоу обычанноу молитвоу подати вамь на колѣноу, ѣко и на коньцї прьве, гл҃ие, и кь Игоменоу оухо приклаиѣти добро глаголющоу: простите мане о господѣ братиѡ, сьгрѣшихь бо дѣломь и словомь и помышленїемь, и вамь давати емоу прощение, глаголюще: Богь простить те отче. Нь и вамь просите сие оть него приложивьше: прости и намь ты чьстны отче, сьгрѣшихомь бо и дѣломь и словомь и помышленниемь; потомь же оумиленно онь кь вамь глаголеть: Богь молитвами сватыхь отьць простить вамь вьсѣмь. Потомь же вьставше и подобно емоу поклоненїе подавьше вь келие ваше пошьдыше, нощьноую вашоу слоужбоу по законоу сьвршївше, и тако всѣмь вь похвалѣ бывшимь и вь веселї доуховнѣмь, и кь сноу обратитесе, дондеже подкансїархь оучительникь слышавь бїющь и подобное време онамо оувѣдѣвь, кь Игоумену пришьдь, и подобноу оть него молитвоу приемь, тажь тихомь гласомь: благословите сватые, кротко взываю, вьдаривь же тогда вь клепалце, подвизаеть

и вы на полоуношьноую слоужбоу, юже и ть самь поеть, творен подобное црькви свѣщьное вьжизанию, толи же вь великое клепало клеплеть, толиже и мѣдѣное и вьзоветь вьсѣхь вась на оутрьною словословїе, емоу же поуиманне тако подобаеть творити: по звоньномь же оударенї, благословѣнть се Богь оть дневнаго имоуща нерѣю тьгда, по образоу ъьстнаго крьста, предь светою трапезою сь Божїею похвалою сь кандильницею; вы же: аминь, ъающе трьсветое пѣти; абїе по ӑї и к҃-омь псалмѣ и по обыъайныхь тропарихь и по Господи помилоуй, сьблоудающе потонькоу, ѣко подобно сихь пѣтї, и самомоу нерѣю обити вьсь божьствьны храмь, и всѣхь покадити, и тогда прѣдь светыми ставь двьрми, образомь ъьстнаго крьста кадильницею знаменоуеть и коупьно сь знаменїемь славоу вьсилати Прѣсветой Троици, сице глаголе вь оуслышанїе вьсѣмь: слава светой единосоущной, нераздѣлимѣй, животворещи Троици, и нынѣ и присно и по аминь зачющоу екзисїархоу г҃ ѱл҃мь, абие поъети ослабно же и тихо и смотрьно, мало по велми вьзьглашати глаголы велнкию, да оть сего имають вси непритькновеньно и незаблоудно сихь прѣити, и по сконьъанї г҃ ѱл҃мь, по редоу всоу сьврьшаемь оутрьноу слоужбоу, ѣко синаксарь оуказоуеть. Не оубо ѣкы о дневнои слоужбѣ вашѣи и о нощьной оуказано, рещи же намь и о доушаспасномь исповѣдании, а о трапезѣ слово сьгада пождить. Подобаеть оубо Игоуменоу, аще приемлеть дѣцоу доуховноу наоуъавати братию, паче и по единомоу наоуъавати и направлати на доушепользное спасение, аще ли не приемлеть, то избирати единаго

цѣломоудрьно живоущаго имати га отца прьво Игоумену и по немь всѣи братн, а ни єдиномоу же оть вась инога отца имати повелѣваємь, аще ли не обрещетьсе тако подобны оу вашемь чинѣ, да и оть нѣкихь инокихь благовѣрьно живоущїихь прїємати вамь отца, нь всѣмь єдїнаго, и наоучаватисе оть него, послоушати хотещихь исповѣдатисе, и всѣкомоу подобноу цѣльбоу прилагати; быти же повелѣваємь єдьномоу врѣмени, по єгда почнетьсе оутрьнє славословиє, вь немь же єже зався пребывають вь монастыри, а ины работе не печалоующе, да се врачоують, а по павечерницахь, иже су вьнѣ и вьноутрь работници, боудє же и сиє, аще како не испраздьнь єсть игоумень, понеже оумножилосе єсть братьство, да повели комоу годѣ оть єрѣи или оть нѣкихь говѣиниє братиє, многихь и неразоумныхь помышленїа прїємати; помышленїа же, иже вь днехь и вь часѣхь нась моутать, симь доходить паче отноущенными быти, а не смоущениє твердѣйше створьшїимь оставлѣти симь пращати о господѣ, а о-нїх же єсть врачевати ни ѣко оупращати и приложенїа кь игоумену приємлоущимь да приповѣдаю и онь подобноє исцѣлениє да дѣлаеть. Исповѣдающисе, да ничесоже скрию́ть боещїсе нѣкако, да не свѣдѣней просещїї оубоютьсе, нь вса чисто сгодивьшоумоусе, да открию́ть, паче нынѣ к тѣмь рещи подобнаа намь добро: что оубо вамь, братиє, игоумена зрещи на добро сиє и зѣло на доушепо́льзьноую слоужбоу поспѣшающесе, потьцѣтє и вь тихоє се доушеспасительноє пристанище поспѣшно пристанѣта, и всѣкь

оума вашего подвигь и доушевредное помышленїе чьстно и непокровено открїта, ѣко предь Богомь, а не прѣдь чловѣкомь, творещїе исповѣданїѧ Богоу же вѣдѣ льгать емоу пьроу вьспрїеть емоу: погоубиши бо, рече, ѱлмны пѣвьць, всѧ глаголоущїе льжоу; не лоукавно бо исповѣдающїе се свѣдѣныѥ ради, вьсакаго нечистьства, всѣки скарбы и сьмоущенїѧ своѧ помышленїѧ прѣмѣнѣюще, радостни боудѣте ми и весели, ѣко вь надежди прїобрѣтыше непогрѣшенїе спасенїѧ, исповѣдантажесе не дроугь на дроуга виноующе вь расрьченне мало оупадьша или етере дроуге преклоне и себе неповниньне полагающа и соуда наче ищоуща, то нѣсте исповѣдаеми' нїже припадающїимь вамь, о потребѣ бо глаголатѧ талесной; сиꙑь бо всако есть врѣме, а нынѣ же време исповѣданїѧ, исцѣленїѧ доушевныхь страстей; да аще о коемь расрьчении глаголати хощете, все пороуганне и вины сьгрѣшенаго коего лоубо есть, на се писати потьщитесе а намѣтати, аще ли о етерѣхь инѣхь страстей и тѣхь чети исповѣдита, да имате плодитисе и ꙁдѣ двою польꙁоу: вь чистомоу же доушевномоу прити ꙁдравию и вь высокотворено смѣренние облѣщнса, еже имоуще подобни вь истинноу боудемь Богоу рекьшоумоу: наоучитесе оть мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь, глаголющоу, что мї есть дроугаѧ истина ѣвлена кроткаго и смѣренаго срьдцемь; на нѣго оуказано принести всоу скрьбь храбрѣньно и себѣ вьꙁдѣ пороугатисе; толико оубо добрыхь вина истиньно есть исповѣданїе, беꙁь него же не мнимисе никомоу же спасенїѧ вьлоучити.—

ГЛАВА З.

О доушеспасительномь исповѣданїи.

Не исповѣдающоу бо се непреуестьноу быти оть господа Бога вседерьжителѣ повелѣваюмы: доньдѣже кь себѣ бывь и кь отцоу вса сьгрѣшена же и врѣдь наа исповѣсть сьгрѣшенна, аще ли ни, подобаеть оубо семоу и оть манастырѣ изриновеноу быти, ѣко изгоены отьрѣзати оудь, и ѣко строупь, оусильно исцѣлѣюми или отнюдь неисцѣлѣемы, отнимати же и отмѣтати, нь боудоущаго неоуказание, и нѣкако иногда вь разоумѣние своею надежде сего свѣта отькратисьмо, подлежати же оубо емоу не преуещающихьсе осоужденню и зѣло на пользоу есть, ѣко неразоумноу; уто бо моу есть польза здѣ пребывающоу, а не ли пауе врѣд и погибѣль, и повсегда злоу поууение, и все еже прїноситьсе погибѣль доуши бываеть, ѣкоже болещоу нѣкомоу или строупьи имоущюоумоу оустающоу враууеви, неоудобь кь здравию прити семоу подобаеть, а или пауе оусильнѣише доушї здравиа наприети не исповѣдающемоусе; и семоу свѣдокь божьствьны Василию, сие сиць глаголе: подобаеть покарающоумоусе, аще или хощеть подобнаа напрⷣ стоупание оуказати, се вь навыуение по повелѣнию господноу живота, никакоже хранить покрьвень подвигь дш҃е, нь обнажена вса прѣдставлѣти покрьвена срьдца игоумеиоу своюмоу; сию оубо творещие братию не токмо оть своихь прѣгрѣшени избавлѣюмсе, нь и проуею тврьдѣю имамы. Рече оубо лѣствиуны: ѣзвы оубо облиуаемыа не идоуть на горшею, и паки: доуша исповѣданїа разоумѣющаа, ѣко браздою одь нею дрьжитсе несрѣ-

шати; тако вельми нась пользоуеть своихь прѣгрѣшеней обличеніе, проуеє дрьзновеніє, дрьзновеньно к немоу тьщѣмь и вседневнеє исповѣданніє, сице оуказоуемь бытї, томоу же, ѣко реуено игоуменоу, елико соуть подобни приємати помышленїа вьсхотѣль есть; а еже есть великоє и прьвоє исповѣданїє, еже мирскїє отложити власы, исповѣдатисе подобаєть отцоу єдиномоу, а не иномоу никомоу же дроугомоу или игоуменоу, ѣко же сьвыше писахомь, да имать всѣхь отьць вѣдѣти и подобно исцѣленїє подаати комоуждо, и сиа оубо подобають сицѣ. —

А еже о светыхь постѣхь слоужбы синаксарева испытьно предложить, ѣко есть подобно вь нихь всегда. —

ГЛАВА И҃.

О Агрипнихѣхь како подобаєть бывати.

Агрипнїє же по закноу подобающоу бити: вь неделе же, и вь владыуне праздники и вь проуихь светыхь паметехь, ниже оть синаксарѣ наоуунимьсе. —

ГЛАВА Д҃.

О трапезѣ и о сани како подобаєть.

Врѣме бо есть проуеє и о трапезѣ помеоути, о ѣдении и о проуихь, елико бо сьставоу телесномоу оуказоуетьсе, ѣко же бо и мы оть двою сьложени есмы, доушею же глаголоу и тѣломь, такожде иже соуть манастыроу, да доуша бо емоу подобно разоумѣєтьсе, еже вь пѣхь вса боголѣпнаа слоужба, тѣло же тои самь манастырь и елико намь на потребоу телесемь; понеже довольно се сь Богомь о доуши са-

мои рѣкосьмы, лѣпо есть и о телѣсемь прилоучено рещи, и о пищи оуѕаконити и о иномь жити, елико манастырѣ сьставоу довольно помннаютьсе испытно и скаѕати намь, еже есть не мне радити о потребахь, вьѕраціати хотещоумоу свои манастырь, да рекоу оубо и сию и мнѣ оубо вьѕлоубленнымь отцемь и брати, подобно прѣдати: По бывьшемоу диоклиѕмоу вь папрьтѣ, еже есть по анафорѣ снѣсти по малоу и испити; божьствьнѣи скончавшисе литоургии, подобает сьбравьшимьсе всѣмь тоу сѣсти, чающимь на трапеѕоу поѕваниꙗ оударенїемь трапеѕьнаго вьхода, бывшоу абие сь литоургисавшимь иерѣемь, коупно иѕьшьдшимь, поклоненїе Игоуменоу творити, толиже обычанны пс҃лмь почети вь оуслышание всѣмь, толїже поити на трапеѕоу, томоу же Игоуменоу и всѣмь, елико на прьвое ѣдение на трапеѕѣ сѣсти оуказани соуть неоскоудьно; вь сию же трапеѕарию вьходещимь и ѣсти но чиноу игоуманомь оуказанномоу и прѣдьложеное сь похвалою оукоушати, и сие боуди вамь вѣдѣти, аще кто оть пс҃лма и молитве оулишитьсе, да вьѕвѣстить трапеѕарь игоуменоу, рещи же емоу и винoу оулишенїꙗ, да аще благословно простити емоу, аще лї ни, да матание творить, елико игоумень повелить. Бывати оубо и обычанным чтениемь на обѣдѣхь по обычаю, не рьпщоущоу никомоуже, ни матоущоусе, ни смѣшати оноу польѕоу сь мирскими бесѣдами, ни пра҆ѕьнословьми, единь же игоумень що велить, глаголюще оумилено, да аще кто оупрашаеть его, отьвѣть такожде творити, аще вьѕможьно малыми нѣкими и сьвькоупленными глаголы; аще ли кто есть сьмоущаие и метесе рьпьтьмь

же и рьптесе, и утеніе сьметаѫ безврѣменьныиї и неподобными весѣдами, да его оутѣшаеть оуставлѣѥ трапезарь; аще ли его послоушавь не оумлъкнеть, нь слово творить рьпьтьно и еще, оть трапезы без харида подвизаетьсе, и вь неждениѫ запрѣщениѫ да вьни-деть, аще ли да инако его смѣрити како игоумену годѣ. Сѣданиѫ оубо ради никако же рещи трьплоу, господоу да боудет приетьно, братиѫ по Бозѣ жи-воуще и николиже завидѣти о сѣдалищи, равьно сь мирьскими, и здѣ сами себѣ оть инѣхь оуказати, сами себѣ тьщимьсе прѣвьзнашаеми, ѣже соуть о соу-етнои славѣ, а Богоу мрьзима. Боимьсе мрьзость оть Га вьсакы высосрьдѣ, рече божьствьноѥ писа-ниѥ и Гь грьдымь противитсе, а смѣренымь даеть благодѣть, да нѣ оубо сиѫ оу вась, да нѣ, да не оубо николиже свршены имѣюще оумь, изволите еже мрьзость бити прѣд Гдемь, нь паче приемати благодать оть него и близь вась имѣти его, ѣко еже срце смѣреныхь, или да истиноу рекоу, храмомь сво-имь бити вьзлоубленимь, аще ли кто, о горе, обре-щетьсе оть вась сего ради гнѣваесе, лѣть сьлоуче-нию или дѣло прѣдлагаѥ, не ждеть повелѣніѫ игоу-менова и не стоить на оуказанномь мѣстѣ, повелѣ-ваю о господѣ, послѣдьнеѥ мѣсто да оукажетьмоусе, да наоучитьсе мирскаѫ оу мирѣ оставлѣти, аще ли еже есть неподобно вьлзѣ и нечисто, и еще боунтьсе и притьсе, и по оуторомь и третиемь пооучении не-исправлень прѣбоудеть, да изгонеть его из мана-стырѣ, ѣкоже нѣкоу фалагеденоу, еже есть погибель-наѫ еза, далече нѣкамо оть вась отриноути, да и проучимь оть вась на прѣдаеть свое азе, вьзлоубиль

бо є ѕлобоу паче оть добродѣтели приємати, ѣко же нѣкто рече премоудры. И обѣдоующимь вамь, да не подасть дроугь дроугоу ѣденїѣ никоего или питїѣ ни до малы капле смѣсити сь виномь, нь кто потребоу имать и многащи сихь нѣчеса слоучитьсе, да подвигнетьсе малмѣ, паче же чьстно и сь говѣнїемь, и да просить в игоумена сице глаголе: благослови отче, потреба мї ѥ семоуѕи, аще оубо онь повели, прими добрѣ трѣбованїе, аще ли не да, да оумльчи паки кь себѣ и сь мльчанїемь сѣди и благодаренїемь, сие бо творимь не милованиѣ ради нѣкоюго, ѣко се инѣмь мнить искоупы не ради, нь да не боудеть то вь нась, толико оудрьжавати сиѣ паче братние нашеѥ покоѣ, кого бо ради сиѣ стажавати тьщимьса, аще нѣ на ваше оугожденниѥ, братниѥ моѣ, ѣко же рѣхь, нь говѣйно понѣ сиѥ и благоучьстивно вамь вьспоминаниѥ, да не мѣста ѕдѣ оть многихь оуныней приимамь вьсоу трапеѕоу раѕмѣси, да нѣ що оть ненакаѕаньныхь и неговѣйныхь, да не боудемь раѕлучьни, еже егда пиють дроугь дроуга поучитають, претварающие прежде пити же и отьпїѣвати, нѣ тако, нь ѣьхотѣние прѣсѣцаѥ поученниѥ, кь симь же и многихь искорѣноуемь несытьство и наоучаѥмь вь малѣхь довольнѣмь быти и вь потребныхь, коупно же и вьѕдрьжанїѣ, ѕдѣ плетоу вамь вѣньца, нь отаи боудоущоумоу тьмноумоу дѣлоу и неѣвленномоу, да не рекоу и оукраденомоу вь вась оуведемь; аще ме нѣли тьмно дѣло еже отай бываеть вьѕдѣ ѣвлено и сиѥ, и оть Їоанна божьствьноѥ ѣсноуеть Евангелїе сицѣ глаголеть: всакь покрьвенаѣ творе не исходить на свѣть, да на обличеться оть свѣта дѣла его лоукаваѣ и

Апостоль глеть: всѣко обличеное свѣть есть; ѣко слово оуказоуеть, ѣко неѡвленоѥ тьмѣ соупротивоуеть, коеѧ благодати брата мои свѣта оставлѣюшти дѣло, а тьме творишти, боюбосе, рече, просе, злаѧ оубо творе, а еже Гл мрьзи не боишилисе, да о добрѣлисе боиши? ни прѣмлѣкьни молоутисе, нь сиѥ многе сведе творещаѥ и свои попирающе разоумь и оуталитесе мнеть, еже ми вьжизаѥтьсе вь срдѣ срьдца и плакати ихь не отматоуса, понеже сиѥ зло имоуще не разоумѣють, оувы мнѣ и грѣха не открывають, ниже милостивь боуди Гдь, и вь ползѣ подобиой сиѧ сьматраѥ тѣхь наставлѣа, намь же быти отноудоуже изидосмо: обѣдовавшимь оубо и обычне молитвѣ рекшимь и вьставшимь пѧти по законоу; по молитвѣ толиже вь своимь поити келиѧмь. А на вечероу же, иже хощеѥ вечерѣти и отстанеть оть молитвѣ и ть вь тожде осоужденниѥ да вьпадеть, ѣко и на обѣдѣ лишивьсе, да се оупрашаѥть итой и виноу не имѣѥ благословноую ли, си есть одрьжаніѧ ради не шьль на вечероу неповинньнь есть. Хлѣбь оубо вамь хотащимь вечерѣти тькмо едииь прѣдлагаѥтьсе и того по малоу, аще ли соу и нѣкого по малоу овоща, по хотѣнїю Игоуменовоу, и то сь благодаренїемь примѣте, питие же обычаннымъ хрáсоволемь по законоу да подаетьсе Аще ли оубо слоучитьсе праздьник, нѣкимь братѡмь праздноуѥмь слоучитьсе, сь свѣстию Игоумена, дд не хранитса сїе исправленїа вечери, нь ѣко почитающемоу годѣ тако творите. И да вьходить подьиконом на второе ѣденїа и да испытаѥть кимь достоѡло вь прьвыхь ѣсти и остали соуть, и чесо ради останиѥ было нмь, да

аще имь есть вина б҃лна, то неповинни соуть, аще ли бесловесна, то не оставлати ихь повелѣваемы ѩсти, ни сие бо есть хвалимо, еже безблагословные винѣ остаѩти оть ѣденїи и семоу паче пом҃чноу быти и изьгнаноу аще мощьно. —

Слово ї. о светыхь постѣхь великыхь и о малыхь двоихь постѣхь: светыхь Апостоль и Христова Рождьства.

ГЛАВА ї.

Нынѣ оубо вь простые дни годища, а вь ст҃ѥ посте не сико, прьвоѥ же всѣхь вь прьвыѥ великїѥ посте, вь нихь же а҃ дьнь поиндѣльникь прьве недѣлѧ, ни литоургие поемь, ни трапезе печаловати ѣдениѩ, а вь прочеѥ дни сие неделе и о трапезѣ печаловати ѣденїѩ хотещимь вькоушати, еже есть оть сочива квашена водою и сырока нѣкоего зельиѩ и овоща, а питие оукропь вода сь киминомь смѣшена, сиѣзи же до петка и вь петкь ѣсти вамь кашоу и вина по чашї за праздникь радость светаго и великаго моученика Ѳеодора. Прьва же оубо сиѩ света неделѣ светыхь великихь пость сико вамь да прѣбиваеть, а вь соуботоу и вь неделоу сихь светихь пость два ѣдени варенѣ сь масломь и октаподи, давати же и на питїе обичайны велїи красоволь, тогоже да бываеть вамь, а вь оуторникы и вь четврькь иныѥ два ѣдени да прѣдлагаетсе вамь, нь не обѣ сь масломь, нь тькьмо едино, вина же малы красоволь мѣреще, еже есть велиега оу половиноу. А вь дроуге дни ние понедѣльникь рекоу и средоу и петькь, николиже вамь варена ѩсти, ни вина пити,

нь тькмо соүиво квашано и нещо овоща по малоү и оүкропь водьнь сь кминомь; аще ли сихь еднимь слоүүитьсе: праздникь үтьные главы Прѣдтеүевы обрѣтеніе или светыхь .м. мүүникь, развѣ прьвые неделе все и пакы развѣ сред. и петк. боуди вамь раздрѣшено: хоботьнице и два варени сь масломь, а вино сь великимь храсоволемь, рыбь же николиже ѩмы. На праздникь Благовѣщеніѩ стание свѣтло и праздновати вьмощь, и рыбы вамь вькоүшати, нь развѣ срѣд. и петк. и вино пити сь великимь красоволемь не едноүщи, нь и заоүтра, еже есть останькь вьүерашьніе трапезы ѣдите и вино піите, такожде и рыбе аще останоү и два варени сь масломъ законүаніѩ ради праздника, ѣко проүеѥ вь отпоүщеные дни; ѣсти жа рыбы, ѩко реүено вь си свети праздникь, аще ли пек. или вь срѣд. и понедѣлникь или велией недели слоүүитьсе, тогда бо октаноди ѣмо, паүе же оүтолимьсе праздника ради, понеже три дни сеѥ неделе, еже есть понедѣльникь срѣд. петкь тьүно прьвой недели жити подобаеть соүивы нѣкими квашены и зелиемь сыровѣмь и овощемь обрѣтаемымь довольни боудѣте и сь кмииномь водиь оүкропь пиюща. Аще ли си прежде реүены праздникь приспѣють волѣ вь велики үетврькь, вола вь велики петкь или и вь самоү велию соүботоү, да аще вь велии үетврькь, то ѣко и вь отпоүщеніе дни светыхь пость ѣдение вамь боуди вь ѣдени и вь винѣ, а вь вели петкь николи же вареніѩ ѣдите, соүиво же квашано и зелие нѣкое сырово и овоще, а питіе оүкропь сь кмииномь, а вь светоүю соүботоү да отстоүпаеть всака пеүаль сьхожденіѩ на ѣдение, нь тькмо два-

клиѕмо да бываеть предь црквию по обычаю. Сеиѕи оубо образь вь светые великие посте житию имѣйте, а о немощныхь печаль на волоу игоуменовоу налагаю. О светыхь апостоль пость ѕдѣ обраѕоуемь; по окончании всеѥ слоужби часже и божьствьныѩ литоургїѩ, ѣко снаѯарь оуказоуеть, приѕываеть вась трапеза, по горѣ сказанномоу образоу ӡ часоу настаюшоу, вь немь же Ꙗ ѣдени сь масломь да ѣсте, развѣ срѣд. и петкь. вь та бо дни николиже масла не вькоушамо, ни вина пиемь. А вь оуторн. и четврькь и хоботьниіе ѣмы, а вь соуб. и ниделоу рыбоу ѣмы и питие сь великимь красоволемь да пиете, а на вечери предлагають хлѣба по малоу, а вина такожде сь великимь красоволемь, ѕанеже соу ѕноеве и соуша времене. А на Хва Рождьства пость такожде боуде вамь, ѣко и светыхь Апостоль вб ѣдени же и вь пити, ѣко ономоу оуказасмо, по скончании же ѣко оуказано все слоужьбе вь снаѯари двое сию изьмѣною, еже не по все дни литоургисати егда пость есть, не довлѣють бо дьнь маль боуде, неже в—щи днемь не ѣсти, вь д бо чась обѣдь вамь представлѣються кьги бываеть пость, ѣко речено. пость есть вѣдѣ, егда Бгь Гь на оутрени не поеться, нь когда аллилоуиѣ поеться, тьчи есть пость, тако бо и сию имѣйте. —

ГЛАВА аі.

Како подобаеть праѕдьновати владычние праздники и Прѣчистые Богородице.

Кьскоу оубо божьствьниїи влчни прескете же Владычице Богородицы наставиницы нашѣй да праздноу-

ютьсе инѣхь прѣвыша вь пѣнихь рекоу и вь свѣщахь и вь вашемь ѣдени. А светое Вьведенїе пра҃зкь, еже света светымь глаголемь свѣтло вами да праз-дноуетьсе, свѣтло и много тварно: праздникь бо есть праздникомь и тръжьство тръжьствомь, кь томь же да оуводими боудоуть на трапезоу колико моцьно, и паче и на врата подадите вь хлѣбѣ и винѣ колико боудеть братїе довольно, боуди сїе о сихь рекше, и о инихь проучихь вьспоменѣмь.

ГЛАВА к҃і.

О свободноу бити монастыроу.

Заповѣдаю оубо вьсѣмь вамь оть Господа Бога вседрьжителѣ свободьноу бытн светомоу семоу монастыроу оть всѣхь моу вл҃кь и оть прота и оть иныхь монастырь и оть особныхь вл҃кь, и ни подь кими же, да есть правдами, ни царскими, ни ц҃рковными, ни инѣмь ницѣмре. Нь подь едииою прѣсветою Богородцею наставницею и преблаженнаго и светаго отца нашего молитвою игоуменоующаго вь немь сьблоудати же и исправлѣти и крьмити и обвладати и еще же хроусоволи блаженныхь царь, вь нихь же свободьно и вьсѣкою властию непорабоцено имамь, привезоуютьсе тврьдѣе нѣпоколебимоу свободоу и всѣкоюдѣ непогибаемоу и неизмѣньноу, да имата. Аще ли кто вьсхощеть нѣкогда вь нѣкое лѣто коимь образомь поработити сие, или подь властїю нѣкоего створити: или кто оть ц҃рковникь, или оть лоудьскихь, или самь игоумень, или оть вь немь братие, искоушенїемь демонскимь подвизаемь, не тьмо повиньнь да есть божьствьномоу тѣлоу и крьви Господа

и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа и Богоуматери Госпожи нашеѣй благодѣтелиници, нь анаѳѣма емоу боуди, ѣкоже рече божьствьнный Апль и клетва на немь т҃ и҃ і҃ светыхь отьць и наслѣдникь боуди прѣдателю Їюдѣ и пречестьникь рекьшїмь: вьзми, вьзми, распьни его, и вьпиюшихь: крьвь его на нась и на чедѣхь нашихь, да нимь есть причестьнь, ѣко много пота и троуда мѣсто сие запоустѣлое обновисе и сьврьшисе и сими поставившими свободно имѣти заповѣдѣно; той злообразною волею лоукавою подь власть члвкь тьлѣньныхь сьгодитсе и лоукавыхь, ни на ино что вьзираюшихь тькмо на корысть погибелноую оканьно оканьны сьтворить, и не тькмо сие, нь и блаженыхь царь крсти, ихь же они боголюбивою волею своею написаше хроусоволе, свободоу подаюше монастырoу, трьоканьны онь и трьклетьи, кто годѣ есть, поправы же и иншоре нарицае, о немь же ешо аще издѣвы послѣ, да нѣсь повиньнь; да боудоуть сия симь образомь повелѣна. —

ГЛАВА ϊ҃.

О поставлени Игоуменовѣ, како подобаеть вaставити Игоуменовѣ.

Подобаеть же прочее и о поставлени Игоумена и иконома и о црьковицѣ прьвомь вашѣи лоучвви творити непрѣложьно и непрѣстоупно ѣко же здѣ назнаменихь: сице хошета Игоумана поставити, ѣко нашь си светы монастырь пресветые Госпоже наставнице нашее Богородице почтень бы оть благовѣрныхь царь, да есть оу поути монастыра Игоумань, ѣко нии царсти монастирие игоуманние иниже завѣлѣжа-

ютьсе оть цара. Азь же смѣрены пагоубоу монастырьскоу поразоумѣхь оу златѣ и оу конихь и оу троудѣ, еже вь поути, но оумолихь благовѣрные оне царе, ѣко да не ходе игоуменние кь нимь назнаменанния ради, нь вѕехь оть нихь стапь, да есть ѳу монастыри вмѣсто знаменїа царѣ, да егда преставитьсе игоумань оть вась кь Гу, или своимь хотѣниемь оставить игоуменьство, то да избиракть Икономь и клисиѣрхь одь братние до г или и до ві иже соуть старѣйши и да вьнидоуть кь цркокь и да промыслеть себѣ игоумена, ижь нимь хоцать не тькмо телесьнѣи оуи отврѣсти нь и доушевнѣи, ижь боудесть знаемь всею братнею кь добродѣтели и правдѣ и прѣподоби, имоущоумоу дрьзновеньно рецин: приідѣте чеда и послоушанта мене страхоу Господноу наоучоу вы, вьзмѣта иго мое на се и наоучитесе оть мене, ѣко кроткь есмь и смѣрень срьдцемь и обрещате.покои доушамь вашимь, а да не боудеть наговорения ради, похотен телесныхь на испльнение, и сего излѣзыша и всѣмь ѣвление боу — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

овдје у оригиналном рукопису нема једног листа —
— — — — — — — — — — — — — — —

ка себѣ подь иконома, и тако о Господѣ неизмѣньно и непоколѣбимо добрѣ пребываюіца, сьблоудаюіца и оуправлѣюціа ѡ всѣкой вещї, аще ли что погибне и оть малихь вещї, не сблоудемь ию, то истезана боудета и за малоую вещь ежа погоубиста вь лѣности своіен, вь дьнь испытанїа, глаголеть бо Апостоль: всѣкь створен работоу сь оусрьдниемь, ѣко приме вьзданиа мьздоу противоу троудомь; и пакы:

проклеть уловѣкь творен работоу сь лѣностию; подобаеть оубо сихь слышеще: ʒлыхь отбѣгати и кь добрымь паче подвиʒатиса. Аще ли же непоспѣшьна и не на польʒоу боудоущоу врѣма его обанунть, ꙗко вь слоужбѣ лѣнива и неродьно имоуща, или своимь оужикомь отдавающа,. или оть монастырѣ крадоуща или раʒвращающа братию, развѣ оустава оукаʒанаго и кь игоумѣноу правословныхь повелѣнии отрицающаса, или манастырскоую нѣкоую таиноу проповѣдающа, или что кь оуставѣ раʒдроушающа всѣкоюдѣ и своꙗ поставлѣюща хотѣниꙗ, или пльтскихь нѣкихь страстей обьѣвлено сьмѣшаюема, и аще вь тѣхь нѣкоихь вещехь пребываю не отвращаюсе ихь, нь паче сихь вьʒдрьжаеть, то лоубо игоумань есть или икономь, вы же единоосвѣщанта и вь едино волите на лоучаго и тогда и онаго неподобнаго прѣставита оть представительства вашаго, а вами иʒбраннаго вьведѣта, а сего да оставита да паки покоритьсе, и аще игоумѣноу слоучитьсе иʒлѣсти, либо своюю волею, или бо сихь ради нѣкоихь вещи, то да поутаетьсе вь монастыри, ꙗко и прьвы брать по игоумѣнѣ, вь стани же и сѣдалищи, вь црькви же и на трапеʒѣ и кь прочихь сьхождениихь, ꙗдении же и пити, и вь семь житии обьщие живоущимь, и аще боудеть поработаль нѣколико довольно емоу подавати иного нѣкоего оть мьньшихь работающа юмоу; боуди же вамь и сию оувѣдано либо игоумань либо икономь, аще что приобрѣть живы оу монастыри и речеть: сие мою есть, не повелѣваю томоу тако быти, нь всѣкомоу довольна емоу потреба оть монастырѣ да биваеть. —

ГЛАВА еі.

О поставлени клиситрꙋхѣ.

Клиситрха же вамь подобаеть поставлати брата избравше по глаголоу Давыдовоу: Блажень моужь боюйсе Бога и вь заповѣдехь его вьсьхощеть зѣло, и да полагають оуставь црьковныи прѣдь прѣсветою Владычицею нашею Богородицею и сь клоучи црьковными и да чинеть трьсвето и по бывьшоу трьсветомоу, вьзимаеть нареченыи клиситрхь оуставь и клоуче, ѣко и оть саме Пресветые Владычице наше Богородице и приходить кь игоумению и благословлѣеть его игоумень, по свышеписанномоу благословенїю, ѣко иконома того, тѣмже образомь, да сврьшаеть тькмо прѣкращаю на име клиситрхово. —

Си же заповѣдаю не бытн емоу облѣнещоусе на исправланию слоужбы црьковные нь исправлѣющоу бьдрьно и поминающоу блаженаго пророка вьпиюща: работанта Господеви сь страхомь и радоуитасе емоу сь трепетомь, и та сьблоудающоу емоу имоущоу и подьклиситрха мьншаго себе и блоудьно и сьмотрьно сьглѣдоующа вь пѣтїихь и вь чтенїихь, да нѣщо не остане вь вашемь облѣнени, паче же и вь свѣщьномь оужежени и кандїльномь очищени и оужежени, или о поминани жывыхь и оумрьшїхь, иже соу оуписанї, да се поминають, паче и панахиде по прѣданомоу чиноу, ѣко и вь синаксари повелѣваеть и о оумрьшихь светыхь отьць и братн нашѣи, ига се комоу слоучить или сьмрьть или поменоутие прежде почившихь братиѣхь нашихь, оуписаны емоу дьнь. Аще ли сию реченые пам**е**ты нѣкомоу ѡ бра-

тие прилоучитьсе вь дьнь недельны или оу праздникь Господьнь, то не мози оставити праздника ради, нь пой или прежде праздника, или по праздницѣ. Аща ли вь велики постѣ прилоучитьсе паметь сиꙗ реченыхь братие нше, тогда бо мысмо вь соуботоу поемь панахиде за мрьтве, о тѣмь слоучившихьсе вь постные дни подобаеть имь прѣжде месепоуста отпѣти панахиде за оупокой. —

ГЛАВА ѕı.

О поученіи кь братіи и кь Игоумену чьсть имѣти.

Нь молоуса чада моꙗ о Господѣ вьзлоублаꙗнаꙗ, молоуса, паче же и заповѣдаю и свѣдѣтели словоу призываю, ѣко дѣлоу сьблоудникы и послоушьникы, кь Игоуменомь и кь икономомь дрьзновенни еже и почтенние оть вась да бывають, кь вамь бо и паки слово, еже о семь соудитеса, да отстоупаеть оть вась зависть, да отстоупить соучетна лоукы и дарь несловесны, соудь же праведны, сьблоуденіе испытьно и мѣрилa правды, истины испытанію, да разоумѣетьсе, ѣко самомоу призирающоу всевидещаго окоу, срьдца же и утробы испытающемоу, сице же оть вась си соудьжа испытанию да бивають; аща ли что вь вашемь чловѣчьствѣ, не могоуще расоудити самі себѣ сьгрѣшеніꙗ вь себѣ, притьцѣмь кь иномоу могоущемоу намь расоудити злые обычае, творещe намь пагоубоу доуши, ихь же слово аще праведьно, праведьни и непрѣстоупни соудь-е, годѣ емь есмь вами, доноумѣю секи отвѣть, аще сьтворивьша и осоужденіꙗ отбѣжати можемь. Ови же о горѣ зломоу

и погибельномоу, прѣжде соуда ꙁлаго иꙁбрасте, нь толикь приносите врѣдь, нь тькмо оному, нь и сами себѣ и сь вами проуїми, ѣко оному же самомоу семоу и самѣмь вамь погибель и сь инѣми оуказавша; не оустрьмитесе оубо оу рать и вь свою волоу сьврьшающе, нь выдїномысльство и вь едїномоудрьство, иꙁьбраньнаго иꙁбрати, паче же Игоумену живоущоу и хотеіщоу иꙁбрати иꙁ братии иꙁбраньнаго, аще вь едино сьтечетесе соугласїе и волоу, да вамь не отречеть Игоумень: гредоу же по вась паче же и сьблоудаю вашоу сьходещоую волоу и едииь свѣть. И га не хощета моего поочениѥ доброго кь пользѣ вашѣй послоушати, да иного иꙁберѣте наставника себѣ, нжь име по волѣ вашѣи ходити, и вамь се повїноватї, а не вы томоу. Тѣмь же и таковымь соупротивнословникомь ꙁаповѣдаѥть моѥ сьмѣраньство, не быти соупротивно раꙁличной грьдынї, глаголеть бо: горе отрицающимьсе и несмѣренымь, ѣко Господь гнѣвомь своимь сьмѣрить ѥ; да сего ради иꙁволите и сами вь себѣ расоуждающе сьмѣрающесе непротивословїѥ вꙁдавающа. —

ГЛАВА ꙃі.

О поочении Игоумену кь брати и о исповѣдании.

Полагаю же вьсѣмь братїе, егда поставитьсе вамь Игоумань, поспѣшитесе о доушахь вашихь, ѥмоу же наложите похождениѥ всѣ и помышлениѥ ваша доушевредьна исповѣдати, да обоудоу же вьнимаѥ вашоу лоубовь вь себѣ кь вамь каѥ есть, и наложенїе вьображаѥть; помышлениѥ же не ихь же си исповѣдаль, прѣжде рѣсьмы, нь единко вь днїи и вь часе

стоужающїе вамь, не бо есть нї есть чловомь соуцїимь вамь и не помысливьше нѣщо лоукаво нїколиже; и не отложенїе доброу боудете дающе, еже не подобаеть, нь сь хотѣнїемь всѣчьскимь и сь потьщанїемь кь семоу притѣкающе, да бисмо вь едно были вси, тожде моудроующе, тожде помышлающе, по дьнѣнь томь пастыри оупасаемї же и наставлѣеми, нь ѣко же нѣкаа златаа верига, едина сь дроугою свезаны, другь дроуга имѣетесе, и вь едино сьоудитесе тѣло, подь единою главою, по божьствьномь Павьлѣ, начало кованїа доухоу. Аще ли боуде кто непреклоньнь, непреклоньнь же и непристаюмь, своею же творе волоу, а кь Игоумемоу исповѣданїѣ не творе или кь общемоу Отцоу, ѣкоже сьвыше пїсахомь, нь онь иного себѣ, а не сего написоуеть отца доуховнога и ономоу помышленїа налагати постираеть, вьнѣ и далече оть вашего стада да боудеть тогда отганѣемь, нї милости прїемлаа, ни помилованїа; о Божї всевидащї очи, зьлѣ и зѣло напастьно свѣщаль есть, да отганѣетьсе оть монастыре и да отлоучаетьсе и тоуждь да бываеть оть нше чести, житиа же и бесѣдь, ѣко и отторьгноутиа и развѣщание и всѣкого иного несьставїа и смоущениа и врѣдоу повиньнь, тамоужде подобьнь сый. —

ГЛАВА НI.

О заповѣдь кь брати, поочченїе.

Си же да к вамь паки заповѣдѣ: боудѣте ми вь всоу честь, и вь все добромысльство, вь всѣговѣнїа, вь всапокоренїе несоумѣньно, вь всепослоухи кь Игоумемоу вашемоу сьврьшающе, ѣкоже нѣкомоу оть сва-

тыхь Отьць речено есть. И рече бо: аще о вась, иже вась ради родеще и слово вьздатї хотеще како мы всѣкоудѣ снмь не повинамьсе и поработаемь, и божьствьны же и великїи Апль Павль, сице же кь Евреомь его вь посланї глаголеть: повиноуйтесе кь Игоуменомь вашїмь и покарѣйтасе, ти бо бьдѣть о доушахь вашихь, ѣко слова вьздати хотеще. Нь дроугь кь дроугоу единомысльство и лоубовь и мїрь сьхранещеми прѣбыванта, дроугь о дроузѣ ржнзаеми лоубьзною волею, дроугь дроуга оутврьждающасе, поучавающе, молещесе, трьпеща, разоумѣюще дроугь дроугоу кь поощренї лоубьве и добрыхь дѣлесь, ѣко рещї вса еже благо и еже спсьно, еже добродѣтель, похвала, тьщещасе исправлѣти елико мощь, рече бо Гь нашь Їисусь Христось сице: заповѣдаю Вамь, да лоубите дроугь дроуга, ѣко же и Азь вась вьзлоубихь и дроугонде: вь семь разоумѣють ви, ѣко мои оученїци еста, аще лоубита дроугь дроуга; вѣдїте чего ви боудемь оученицї сиꙗ сьхранаще, видїте кою славоу и веселїе лоучитї хощемь, чловѣколоубцемь владыкою наоучаваеми, тѣмь же сь всѣмь потщанїемь и сь всею силою и сь всею дрьзостию заповѣди его вьньмѣмь. —

Поучєнїꙗ кь Игоуменоу глава ді.

И ты отче доуховны, свещеньнаго сего стада и наставниче сьмѣраесе боуди брати и милостивь все отчьско ихь сьврьшае добромысльство, ей молоусе о всѣхь печалоуй, всѣхь сьблоудай, и вьсѣхь трьпї, помогаи поучае, наставлѣи наоучавае и оутѣшае,

недоужные исцѣлѣю, немощьные оутврьждаю, малодоушьные толе, сьгрѣшающеѥ възьвращаѥ, седмьдесетн и седмию праштаѥ по Господноу глаголоу, подобно бо есть томоу подбнвьшимьсе Господоу ослабно намь соудити и що подобныхь оставлѣюще а не краи хранеще правинѣ, ѣко немилостивоу и ненавїдеще ю осоуждати, да ина оставлоу, рече сватын Василїе. Той же Игоумень, ѣко отьць дѣти присны да сьблоудаѥть, посѣщаѥ єдиного когожде потрѣбоу и подобное помощи приносити исцѣленїе и снабдѣнїе, еже по истинѣ немощьны оудь иаї талесьно илї доушевно, сь лоубовию и сь отьчьскымь добромысльствомь приносити. Сиоже вамь имоущїимь тѣ игоуменовати или икономовати недостойно, прѣскакаѥ, лѣтомь сьслоученню прѣдлагаѥ или дѣло иаї добродию, или почисло, ли принесенеи сель, ли добытка, нь онь да есть поутень вь сихь, иже оть вась вьсѣхь еже есть вь свѣть и вь посѣщенню, и самѣмь тѣмь Игоуманомь, аще есть и вь новѣсе постригль, аще есть и некнижьнь и оть внѣшьнїхь дѣлнеи прнкоднмь, ни єдинь бо врѣдь манастыроу оть того бываѥть, можать бо Богь и оть камене въздвигноутї чеда Авраамоу, и слѣпымь дати прѣмоудрость, и слово несловьнымь подати, и еже и вещї всѣхь благоволнюмь паче оть хвалещїхь се своюю силою и прѣмоудростию и богатствомь и добродиемь, и симь свидѣтель есть божьствьньны вь истиноу и великы Апостоль сватый Павьль, сице велми вьпие: боуѣ мироу и немощьна и изьбранаѣ изьбра Богь, да прѣмоудрые и сильные и высокие посрамить, и несоущїѥ, да соущаѣ разроушить; сиѣ оубо оу по-

ставленыю Игоумань и икономь мало нѣщю приложоу къ реченымь и вельмї потрѣбьно же и подобно. —

ГЛАВА к҃·

О ѣко да не порнуоуть братиѣ игоуменомь, еже вь одавани гостомь монастырскимь.

Да не соудить братиѩ игоуменомь ни словомь нѣконимь да трѣбоують, о немь же ѩже вьносить или иӡдаеть потребы ради и монастырские, недостойно бо сие и врѣдьно и немало раждаеть невѣрьство, раӡлоученїе же раӡкращенїе, еже едино сьблажненїе творить. Ни ты пакн игоумане оужикамь или дроугомь своимь иже не боудоуть на потрѣбоу монастыроу, немоӡї раӡдаватн, или пакн сьбїратн и оуӡиматн себѣ, глаголе: аще не боудоу пакы игоумань, да сие имаю, да боудоуть оубо сиѩ творещен непреуестнї божьствьныхь таинь о светомь доусѣ, аще и братн неповинноватїсе о вьпрашанїѩхь и сьговорени дѣющїхь нимь нли пакн братн беӡь егове волн творещїнмь, то на тѣхь и прѣждьнаѩ ӡаповѣдь и сие прилагаемь: непрѣсловномоу соудїи свѣденїемь обличнтелоу вь истиноу не оубѣжить, тѣмь же боудї нимь и не вьнїтї вь роуцѣ Богоу живомоу, ни оть божьствьнаго же страшнаго соуда не оубѣжеть, беӡь правды и неподобающемоу иӡданию сьтокь и добытька, его же приуитающе снмь сиѩ пишемь, аще ли толико несоумнѣни и несрамны ѣвлѣютьсе, ѣко ни Божїѩ боѩщесе соуда, нь нелѣпо ѣже монастырскаѩ растакають непрнуестьни да боудоуть, доньдеже оть сиковыхь отстоупеть.

О съказании завѣсь, иконь и книгь црьковныхь.

ГЛАВА ка.

Непрѣтворномь быти велїмь стажанїемь свещеныхь сьсоудь, иконь и завѣсь и книгь и иного всего стежанию црьковнаго, не тькмо же да не прѣтворна боудоуть, нь и отьноуда неподвижима, и ни оть кого и николиже всѣкоюдѣ вьзнимаема; да иже оть сихь нѣкто отнимая вьзнимаеть вины ради нѣкыие, црькве покраденню, да выпадаеть вь грѣхь, и о сихь законь напоньства осоужденъ есть; ниоу праведьныхь виноу оувезноути и сихь творити или прѣтворити ни мы ни инь нѣкто добро моудроуие, да повелить; тькмо вь годь напасти оть запаленїю манастырю слоучившоусе пожещї или оть троуса пастисе или ино що, еже боудеть манастырю на помощь; а иного ничесоже не имѣть имѣти помощи; тогда да подвижима боудоуть сиѣ нь непотаено единѣмь игоуменомь, нь всею старѣйшею братїею, да есть оуговорено и оуправлено.

ГЛАВА кв.

О изложении кь всѣмь, еже подобаеть излагатисе.

Нь то и еща вамь заповѣдаю, еже вамь вьсѣмь излагатисе оть манастырские правьде; еже вьношению слоужещїмь, по малоу да приписоують; издаванню, когда и камо, а вьношенїю кьгда и откоудоу; си вьсѣмь заповѣдь есть; дохьѣроу, икономоу и парикономоу, или вьнѣшьнемоу икономоу или иноу

коую годѣ работоу прѣдрьжещихь вь сие наставлаю вы да вси изλагаетесе, да боудете непороуьни и непоговорьниї. —

ГЛАВА кг.

О соуетнословныхь и праздньнословныхь.

Проуее и кь нимь слово избраньно и вѣдомо онѣхь подобно, аще соу кто оть вась вь роукодѣлании коемь или вь инои слоужбѣ сьходещесе и соуетьные твореще бесѣды: навыкноули бо соуть сии сьжденије, таже и вь скврьнословиіа вьпадають, оть многословиіа бо рече не оубѣжеть грѣха; наоуuатисе оть вольшего да не отмѣтаютьсе, заповѣдаю оубо семоу сие твориті оть лоубьве и творещоу и доушевредьныхь оставлѣти оть божьствьньныхь писмень, ѣко доушепользно бѣседоующа, или мльuати, оудрьжаи бо оустьнѣ разоумьнь еси и моудрь рече приточьникь, и вь поутї же бывше, тожде болеще, тѣмжде исцѣлевайтесе, подобаеть оубо никакоже снмь сега бьдѣти о оумѣ сьблоудениіа вѣдоущи, ѣко оудоба есть соупостатьномоу льстьно на нихь наиті и вь надежде низвести, еже да не боудеть, ѣко и оградн стадоу и пастыроу изьгнаныимь, кь симь же ні вь досажденије дроугь дроугоу вьніті, ниі вь гнѣвь, ибо сие творе вь отьлоуuеније вьпадеть, аще не каюсе и прощаниіа просить и ськроушенѣмь срьдцемь, мирь оубо и лоубьве имѣти волимь дроугь дроугоу вась всегда и мѣсто гнѣвания наоуuитесе: благослови и прости брата; а сьхождениіа же соуетьна твореще и приходеще бес правды дроугь кь дроугоу и бес нікоеже потрѣбьные вины и сь игоуменовою свѣстїю

наоучаеми и оть зла не отьстоупае и да емоу се заповѣдаеть.

ГЛАВА КД.

О не имати никомоуже вь келии ѣдениѣ, ни питиѣ, ни вещь и до мѣдинице едне.

И стежанїе нѣкое имоуще лихо заповѣдї манастырьскые, аще и до мѣдьнїце, или овоще безь вѣстї игоуменове, вь заповѣдь да выпадеть, искрь же сихь отаи ѣде и пие, не покаетьсе и поучениѣ прїемле оть дроугь и оть бужникь и отписоуе имь, а оукрадае оть манастырѣ нѣщо и неисправлаесе, да отганаетьсе, тоу тако да приложїтьсе и сие кь реченымь. —

ГЛАВА КЕ.

Ѣко не колимо числоу вь вась быти, нь аще и мало, нь сь лоубовїю.

Числа вь вась неволимь быти, толико да вы боудеть елико доволно имате прѣпитанию и елико говѣнїе и лоубовь и единомыслиство и їнѣхь вьсѣхь исповѣдетьсе поучена кь игоуменомь ихь и вь трьпѣнї, смѣренї срьдца повиноуютьсе и тѣмї заповѣданаю боголоубьно испльнѣти тьщїтьсе, а дроузи да отсылаютьсе, аще и вь малѣ подобаеть остати кл҃: лоуче бо єдинь творе волоу Господноу, паче оть множьства беззаконьныхь. —

ГЛАВА КЅ.

О брати не имѣтї работьнїка.

Отрокь недостойно имѣтї вамь, быти же по в҃ вь келїахь, паче благо, быти же вь едино и коупно

дыхающіа лоубовию, закономь доуховьнымь, тождє моудроующа и ѣко єдинодоушьна брата, вь истинноу сьвькоупивьшасє, тождє иго Господнє влєкоущіа всєдоушьно и дроугь дроуга вь мирѣ и вь подобномь послоушьствѣ и говѣни покаряющасє, да и вь вась мѣсто имать Давыдовоу испльнитисє глаголоу: коль добро и коль красьно, ѣко жїти брати вькоупѣ, подобаєть жє и сиє расоуждєниє створити, да повїноуєтьсє вь новѣ пришьдь прѣждє пришьдьшомоу, бєськнїжьны словєсьномоу, нєразоумьны наказаномоу и младѣи старѣємоу; аще ли соуть кто по єдномоу вь кєлїахь да соудить игоумєнь и то и да свѣсть житїа ихь. —

ГЛАВА КЗ.

О како подобаєть давати одєждоу и обоущоу.

Подобаєть проучєє оуказати о одєжди братї: повєлѣль бихь да имь даю расє шьвєни, нь видѣхь нєнавистїю диаволєю рьптаниа бишє вь нихь многа, глщє дроугь дроугоу: тєбѣ большє дано, а мнѣ позлѣє, да сєго радь повєлѣваємь ига иридє новакь, да моу сє подаєть раса и кошоулѣ, а на годищє вьсѣи братї да сє подаєть по пєрпєрѣ, да си коуиоують одєждоу, и вь обоучи на игоумєнѣ и на икономѣ та остаю вь калигнахь и вь инн кои, да єго жє вїдєть нєимоущіа, да подають ємоу, наипаче жє црьковьнїкомь, да єсть нєоскоудьно вь калїгнахь, а вь нощьномь расѣ, ѣко боудєть мощьно манастыроу и сє и єщє по лїтрѣ масла да имь сє даює на годищє за калїинаго ради просвѣщєнїа и вьнє комоуждє

на годище да подасть се по роуноу, аще и коупивьше; а иже соуть црьковници изьбрани игоуменомь иже имоуть и келиины оуставь дрьжати, то да имь се дае по .г. литре масла на годище, нь да еста по в҃ вь келiи сьвыуьна, да едниѣмь каньдиломь, сьврьшаета своею слоужбоу, да има и свѣща-сьтесе на годище. —

ГЛАВА к҃и.

О невьстающихь кь црькови, како ихь подобаеть наказовати.

Нь тѣмь же и заповѣдаемь выноу неослабьнѣмь быті на всѣкоу црьковноу слоужбоу молещесе о себѣ и о мірѣ и о слоужещiен братiи; аще ли се кто обьлѣнивь и невьстанеть на оутрьноу или и на иноу слоужбоу црьковноую, тькмо вины нѣкие правые или болѣзни, то да уинить метание прѣдь игоуменомь и вьсею братiею л҃ метания посредѣ трапезы; аще ли се не покае и паки повторае не вьстанеть, да поклоні ѯ҃, аще ли и тако не покоресе прѣбоудеть и паки отуаявьсе по третие не приидеть вь црьковь, поклоні р҃; аще ли и еще не покарасе и сьблазнь инымь братиямь строе, да се изгонить оть игоумена и все братие: сие же заповѣдь даю не црьковьникомь едьнѣмь нь всѣи браті иже соу оу манастыри, свѣне сихь иже соу изьвнь манастырѣ лѣжоуть. А вь утении, вь канархании, комоу створи еклисіархь метаніе, кромѣ немощі тѣлесьные или на пѣніе или на поуитаніе, да не отриуетьсе, а на трапазѣ утения повелѣваю да дрьжите недѣлѣмі. А си всѣ на игоумена полагаю, да аще кто Еклисі-

ѡрха не послоушаѥ боудеть, да их игоумень накаӡоуѥть. —

ГЛАВА КД.

О томь ѣкомоу же не варити особь и не ѣсти оу кели.

О сихь же и сиѥ вамь прѣдь Богомь и самою Владычицею нашею Прѣсветою Богородицею наставницею ӡаповѣдаю вамь: да боудеть вьсѣмь вамь сиѥ: ѣденїе же и пїтїѥ, а не варитї вамь повелѣваемь особь ни тебѣ самомоу игоуменоу ни икономоу, ни еклїсиѣрхоу, ни иномоу никомоу ре оть братиѥ прѣбивающе вь вашемь стадѣ; аще ли боудеть гость манастырски, то подобаеть игоуменоу, аще лї нї боудї игоумена, да икономоу или кто годѣ боуде оть прьвыхь вь манастыри, то на тога вьӡлагаю, да оуправи гости, ѣко есть подобно, того бо ради единого и раӡлучна ѣденнѣ да бываѥть игоуменоу и подаваѥмо да есть, елико же ѣвлено и вь болѣӡнь вьпадшеи соуть и сего ради требоують большега ѣденнѣ же и питиѣ на сьставь немощьнаго их тѣла, се бо свѣстьно и мнимисе и братїѣмь проучеѥ сьблоудати несьблаӡньно. —

ГЛАВА Л.

О слоужещихь диаконихь манастырскихь, како подобаеть поставлати.

Херотониѥ слоужещимь по икономоу ставланию подобаеть бывати и поставлати клоучара, клоуче оуӡимающе и полагати прѣдь Пресветою Богородицею или прѣдь Хсмь и трьстомоу бывшемоу и томоу

ставешоумоусе подобно и сьмѣрено да строи г҃ метанни прѣдь светою Богородицею и клоуче вьзїмаю своима роукама, таже игоуменови прѣкланають свою выю и на намь реченою благословенню прїемлеть, а ѣже нѣмають клоуча вь с҃тоую иконоу целывавьше игоуменово знаменню довлають вь ставленню. —

СЛОВО л҃а.

О наказаномь быти брати оть игоумена, да не твореть стрьпьтьна вьставьше оть трапезы, нь походити гокѣнно вь келие ваши.

Також де да сьблоудають игоумень на пѣтїюхь вь црькви, вь хожденнюхь на трапезоу, да сьблоудають братню, також де и на всѣкомь мѣстѣ, еда сѣдеще бес правды и праздьнословьствоующе и праздьноують, то братски пооучаваю а исправлѣю, покиноувьшимь же се симь походити вь келию сь молитвою и роукодѣланню творити, нь и трапезароу подобаеть блоусти на трапезѣ, да нѣщо вь лѣности своей неоуправьно на рьптанию брати поставить пище, или неомовеные сьсоуды имы, или изгноенню нѣчеса или всѣмь не еднако неподѣленню, то да о томь, да моу дають игоумень заповѣдь. —

СЛОВО л҃в.

О работающихь манастырю.

На коуюждѣ слоужбоу иже соуть поставлени, икономa, рекоу и клисиѣрха и параикономa и ины многимь иже дрьже манастырские работе сьблоудьно, благо и ч҃тьно творещие ихь, праведно есть непрѣставлати ихь оть своихь работь, лѣноующе же се оть

нихь и нерадеще нѣкакоже и лоукавноующе о нихь, подобаеть є прѣставлѣти и не пакы поставлѣти ижа оть снхь боудеть краденѣ, що аще и мало, осоуждень есть Господомь нашимь Їисоусь Христомь и и Прѣчистою его матерню общею наставницею, и оть неюже и клоуче приели соуть, обещающесе не лоукавновати и единодоушно слоужити ен.

СЛОВО ЛГ.

О клоучарихь и хлѣбарнхь и рыбарнхь и о страторѣ и о икономѣхь метохь.

Молоусе оубо клоучаремь, и хлѣбаремь и рыбаремь и печалоующинхьсе о мьскахь и иже соу оу метохиихь икономи манастырскихь сель, на дворь посылаемымь, и инамо отходещимь повелѣнїемь игоуменовомь, и паче всѣмь слоужещимь, и слоуженїѧ ваша имѣти вседоушно, ѣко немалоу оть тѣхь оуповаюта се вьздаинню, безькнїжьнымь вѣдѣ довлѣать кь отвѣтоу и Богоу и намь, еже о слоужбѣ, сьблоуданїе же и поспѣшьство. А иже свѣдеть книгоу вьзбранюеть же се имь, за слоужбы ради еже вь молитвахь ихь, слоужбоу творити и быти сь братиею на сборищи, пооучаваемь на малодоушїтїсе, ни отнечаѧти, ѣко мьнещїмьсе имь погоубьша пользоу нь благодоушно же пача имѣти и радостьно, поньже оукрѣпиль ихь есть Богь себѣ братию, по подобию оного послоужити, иже рече: не прїдохь да мї послоужеть нь да послоужоу и положїти доушоу мою избавленїе за многихь, зрита братїе моѧ коѧ вы дѣло сьврьшаюта, зрите комоу подоби-

тасе, видите ѣко начело всемоу благомоу, сь лоубовїю приходита, что оубо скрьбита и тоужите оть сьхожденїа оставьше не разоумѣюете ли, ѣко свою доушоу полагаюте за многихь, ѣко мои владыка Христось, да ѡвѣ братию вашоу оупокоита, радовати оубо и їграти вамь подобають, ѣко еже едва аще вьзмогли бише исправити молиткоу, вьнимающїе дѣломь повсегда вы творите; блажени да сте вь томь печалованнию ревьнителие: добра бо молба и ѕѣло добра кь Богоу бесѣдовати нась творещїи и оть земле на небо нась вьзносещїи, льгчаеже и больше паче лоубовь; она бо чест есть добродѣтели и всего тѣла и сьврьшенїа сьврьшеннїе отьсѣченїе нѣкоїе и оудь, а лоубы глава есть и сьврьшенїа, ибо и высокотвореноїе смѣренїе сьпрежено себѣ ѣвлѣють и милостыноу и чловѣколоубїе за нихь ради паче и Богь бывь чловѣкь, ѣко же зоветьсе Богь и нась ради чловѣкь Богь оуказоуетьсе небесномоу отцоу подобьнь; чесо ради скровище сихь всѣхь благихь оставльше главоу и кь нїжьнымь и кь единомоу притажанию тачете; подобаеть бо главоу сицѣ приспѣвьшимь весело имѣти и тврьдо и всѣ творити, ѣко оть не не отьпасти. Боимьсе законоу на лишенїе, нь не оубоитесе, ибо чистаа исповѣданїа оулишенїе сеїе испьлнити вамь и прощенїе по правдѣ подасть, тькьмо да нѣ лѣностьно оулишенїе, того бо боите и то вьнїманта, аще ли се нѣ, да радоуитемїсе слоужьбѣ вседоушевно имоуще, слоужеще же сико довольно наоучивьшесе вси слоужещеи боудоуть добрѣ творещеи. Аще же еже мало прѣтекло ми боудеть, то приложоу словомь. —

ГЛАВА л҃д.

О послании на прѣгледаниѥ къ добыткомь.

Понеже оубо вь немощи нашаи ходеще и добытка мало приобрѣтохомь, да подобаеть и о семь печаловатисе игоумѥноу и икономоу, прѣгледати емоу колико мощьно, иихь есть вь сихь старешіне посилаті говѣинеи, ѣко оуказано и цѣломоудрые и старце, аща вьзможьно имь есть застрѣльчевѣхь ради навѣть. —

ГЛАВА л҃е.

Како подобаеть пѣти панихиде ктиторомь.

Довлеѥть оубо о монастырскихь довольно же и ѣко подобно запокѣданными о оусьпших отьць наших и братиѥ, да оубо приимемь свѣтло и сь всенощьнымь пѣніемь почисти вамь память трьстаго и приснопаметнаго отца нашего и ктитора кура Симеона мниха, еже есть мца Феврара г҃і, еже праздновати вамь свѣтьло и пѣтиѥмь и свѣщами и вь вашемь ѣденіи и піті, паче подаите хлѣбь и вино на врата кто се прилоучі вь тои дьнь, и сие вамь вѣдѣти ере многащь прилоучаѥтьсе сиѥ память виоутрь великихь пость, да пѣти вамь прежде по, а вечерь на панахидѣ подати вьсѣи брати по свѣщи, да поють дрьжеще надь гробомь. Сніемь же о бразомь пѣти вамь и на память блаженно почившеѥ бывьшиѥ иногда подроужіѥ его Анастасіѥ мнихи мца Іюниѥ к҃а. —

ГЛАВА лѕ.

О панахидахь светыхь отьць и братию наше почившихь ноу мѣстѣ семь ипакы иоунти хотещихь како подобаеть пѣти панахиде и поменати.

(Овдје у оригиналу нема два листа, види у додатку III.)

— — — — — — — — — — — — — —

Нѣкихь слоучившихсе глаголѣхь и свѣтьныхь коуплѣхь, и еже есть вѣно небесныхь надеждь и отдании полагаемо, да оть сега на поучисмении нѣкоюга проуию братию дающии, да не мниться, нь равно быти всѣми по дрьжещимь законѣ монастырѣ. Аще когда искоушаемо нь поути, ѣже соуть многа несьвѣтьна и отстоупати оть манастырѣ искоуситисе вьсхощеть же и дарованою отнестї, нь недадите семоу того, что годѣ слоучилосе юсть, ибо едьноуши Богоу даровано невзимаетьсе: вьзимаю иже свещеньно крадени есть, творен же свещеньно красти имать запрѣщение, вси свѣдѣть, аще и мы не глаголемь, се бо нынѣ сицѣ и сїко имѣнта.

ГЛАВА ли.

О подании на врата братии.

А оуреченою и зѣло хранителною не малоу пользоу и спасению вамь оумножають, ко еже сию на вратѣхь подание и страньнымь и немощьнымь оупокоение и посѣщение, ихь же ради гостиницоу оть хѡлоубиваго нѣкоюго образа испросївше сьздахомь страньным оупокоитї братию и немощьным вьзлѣжещим, ѣко мощь поспѣшьствова о нїхь, оудостоите нагыю же и босыю одѣвати и обоувати ветхїми вашими одеждами и

обоущамн, не вамн самѣмн даваюмо, се бо не повелѣваюмы, нь нгоуменомь, пнтатн же альчьные н доушї даватн, ѣкоже рѣсьмо, оуζаконеныммь хлѣбомь н вннмомь н соуньвомь нѣкнмь од крьмы вашеѥ нζбываюшїе, подобаше бо оть оудрьжанїю вашего снмь бытн, пона жа не тьщьно боудн понѣ н оть нζбытькь н Богоу бо есть лоубьζно, ѣже есть ѣко вьζможно н оумршнхь же погрѣбатн, страньно — гробне же есть тѣхь радн сьζдано, да не мы вамї творнмое лоучеѥ н тврьдѣѥ потьщаньно нмоуще ζабоудемь; не погрѣбатн же тако да бн было н нѣко слоучнвьшоусе, нь прьво отпѣваемѣмь погрѣбаемые вамн н дроугаю достоннаю потьщанїю нї еднноущї, паче всѣхь чнстотьно кь страньнон н нашан братн чнстотоу юкнте, да н мы чнстоу же н богатоую о нїхь оть Бога мнлость прнмемь, нї ннкакоже оть врать нашнхь праζдна отпоущатн волнмь. —

ГЛАВА лд.

Поучени кь нгоуменоу н кь нкономоу н кь всѣмь братн еже хранитн ненароушнмо вь семь тнпнцѣ повелѣннаю.

Н молоусе Гâ радн вьсѣмь вамь, братне мою н чеда о Господѣ вьζлоублаанаю, сьблоудатн о вьсѣхь мною смѣреннымь отцемь вашнмь ζаповѣданаю вамь н о снхь хотѣнїѥ моѥ н прнетнѥ н свѣсть н ζаповѣдь нераζдроушнмоу н непрѣдвнζаемоу вь польζоу вамь соущоу н вь спасенне доушеѥное н вь оутврьжденїѥ н вьсѣмь покон да рекоу, н моѥго отца предь лнцемь Господнѣмь похвала н оукрашенне, сего радн н всоу сьблаженнню вннноу повѣдающоу моу намь вь

съмь тишинѣ, и заповѣдаемы ѣвѣ и непокрьвено изволїтї поспѣшихомсе, да не по нашемь отхождени мѣсто обрещеть, о немь же молоусе Владычице моеи Госпоже прѣпѣтаѧ наставнице; врагь доушь нашихь сотона да не поколеблеть вась оть прьваго помысла и своѫ працоу поставить и разбиеть доуши оть Бога добрѣ сьтажано, и всоуе-же зритьсе красотоѫ основано, идѣже и по толїцѣ нашемь оутвръждені, ѣко възможно испытанию вѣдѣ ѣко незлобою оскоудѣеть нїколїже злобнаѧ вина, и непризнивомоу звѣроу и стропотивомоу развращенїе и кривыѧ вины приложениѥ; нь вы вси, божїею благодѣтїю просвѣщени соуще, его козні и како ихь хощете отгнати, нѣсте не разоумни оть божьствьныхь писменей, и оть оглашенеи чьстьныхь чтенеи оть наоученїѧ ихь; и вь нихь же сами вы наоучени бысте, соупротивоу станете злоби тврьдо, пособство велико и неразоримо имоуще Божие и за теплыхь ради молитвь прѣнепороучьные и прѣсветые Владычицѣ нашеѥ Госпоже Богородице и светаго и славнаго моученика Полїевкта, и за молитвы блаженаго отца нашего Сѵ́меона, приложоу же и молитвоу мою грѣшьнаго. Да наоучаеть вы оубо братскы и прилагаете подобноѥ неразоумни оть добрѣ же сиѥ свѣдоущаго да запрещаетьсе, ненаказанымь и неразоумнымь оть разоумѣющаго, и сицѣ о светѣмь Доусѣ и о лоубви, едино оть единаго оутврьждающесе и сьчетавающе, ѣко на вьоуплъчени доброѥ и доуховноѥ и спасьноѥ добрѣ свѣден, надѣюсе на Христа истиньнаго Бога нашего и на него прѣсветоую матерь Богородицоу предстательницоу нашоу и пособь-

ницоу, ѣко невръдимо присно съблоудѣтесе: сицѣ обрѣтаѥ обороужаны и оукрѣплены врагь посрамитьсе соуѥтьно и утетьно отьбѣгаѥ облиунитьсе и недѣемь далеуе оть вась отженетьсе, вы же спасаитесе и велиуаитесе и сьмїрьнї боудѣта и завїстьнї вьсѣми вь благотворении вашамь и вь уьстномь жїтї да боудете вси дни живота вашего. Єдино же нѣщо вьспоменоу вь прѣстаноу слово сїе.

ГЛАВА м҃.

О больници и о работающихь болемь.

Рѣхь выше нещо мало о болещїхь братї нашан, игоуменокою волею вьсе еже нхь промышленїѥ, семоу есть наложено, подобаеть же и о сихь большеѥ оувѣдѣти: заповѣдаѥмь же избрати больнымь келию, вь образѣ добра сиѣѥ больнїцоу и одрове поставїти больнымь на вьзлеженїа и на поконце и работьника нмь давати, ѣко симь работати вьсѣмь, аще лї по моїмь грѣхомь мнози оу езоу оупадоуть, да нмь стаи в҃ работьника, а роулоу великоую, еже есть огнїще вь мѣди оковано и прѣносимо, кь немь же болещемь оукропь топити, и ина еже соуть онѣмь на оутѣшенїа по вьзможьномоу же, ѣже соуть вь ѣденї и пити и вь проунхь потребахь. Игоуменоу повсегда нерѣтько вь больнїцоу прїходитї и вседоушно посѣщати братиѥ и комоуждо прїносїти потрѣбьнаа и братїа же наша больнаа да не вь сиѥ оуздающесе обратеть себѣ имоуще проснти лихаа нѣкаа, ѣже не боудоуть ни вь слоухь слышали и николїже видѣли, нї вькоусили, нь да сьдрьже себа и сьмѣраютьсе, довольнї боудоуще вь онѣхь едьнѣхь,

вь нихже и време есть и мощно монастыроу принести та; аще ли и работате нмь заповѣдї ради юже заповѣдаемы, нь неоупрашати ихь повелѣваюмь, смѣренно же паче житї, ѣко подобаеть мнимь, да и тї вь трьпѣнїю мьздоу, еже есть оулишенић похотьнымь и болѣзнї тоуга, ходатаи боудемь оть Бога насладитїсе; боуди же вамь сию. —

СЛОВО м҃а.

Дроугое поучєнїе кь игоумєноу и братии.

Єлико еже есть намь волѣ и Богоу благопрїютна и наставницы, вамь же вь пользоу велнкоу и снабдѣнїе; вь вашемь же произволенїи сьстоить сьхранити сїю ненароушимо и непоколебимо вьсегда, глаголоу же непрестаньно, прѣданоую вамь слоужбоу творити вь вась сьборїща, еже хранитї вѣроу и чьсть подобноую кь игоумєномь вашимь, еже дроугь дроуга лоубити и тьщатисе комоуждо когожде прѣходе вь смѣреномоудрьствѣ, поболѣти же дроугь о дроузѣ; ѣко единаго тѣла оуди и ѣже дроугь дроугоу испльнѣти оулїшенић, не вь зависть оустрьмлѣтисе, ни вь лоубовь неполѣпноую или изборие и раздание, свѣне дасте выше сѣдѣнїю и мїрскихь поутенїи, кь единомоу же тькмо зьрѣти, еже добродѣтальное житиє оуказано и прєбывати, а не ино аще вьзможно, нь ї дыхати, нлї паче слово спасьное и все еже на спасение и на сьздании есть и на пользоу; кь симь же изгонитї оть вась вьсѣхь злы истоуьникь: добытьколоубие глаголоу и корыститисе оть манастырѣ или коюго иного образа етера, и покладати поклады, и скровнща творити и до слоучившагося, вь немь же

не повелѣль есть игоумень, ни прѣданы вамь номоканьнь простиль есть, не тькмо сиѥ, нь и небрѣжьствомь, или кимь инѣмь неродьствомь оставлѣти нѣщо манастырско погиноути, равно бо есть и сиѥ прьвомоу, аще что и приносьно мниться, и равно винѣ оть Бога оуказано есть; дрьзновениѥ, елико вьзможно отсѣцѣте, и да сьшьдь рекоу: все еже нѣ кь спасенню наставлѣюмо да отгониться, не можете о чеда и братиѣ, да николиже вредїмаю поутемь; а спасающаю же прѣтечемь, нѣ бо нищо оть прѣданыхь вамь немощьно илї оусильно исправїтї, аще ли нищо оть сихь нѣкако сико мниться, нь подвижимьсе, потрьпимь и принесѣмь храбрѣньно, поноудимь вь малѣ себе, не бо покою ради міра остависьмо, нь поспѣшьства ради и подвига по вьзможеномоу кь бѹлоучєнїю вь обѣтованїихь благыхь; поноудимь оубо се; ѣко речено, поноудимь, ноуждно бо есть царство небесноѥ, и ноуждьнїци вьсхищають ѥ, никтоже лѣнивь поставить побѣдоу, николїже никто сьпѣи сномь бьдраго своего борьца побѣдить, нь текоущїихь добрѣ и троуждающїихьсе, трьпещихь еже оть подвигь болѣзни: за многиє скрьби рече Богь, подобаеть вамь внити вь царство небесное, тѣмже молоусе всѣмь вамь, достойно потьцѣта на званиє ваше, поставите талеса ваша света Господеви, лоубите дроугь дроуга, тѣците на прѣдьлежещи вамь подвигь, елика добра, елика благолоубьна да помышлѣите, еже слышасте, и наоучитесе, сиѣ творити неотстоупанте братиѥ, врѣме бо сьбираеться, помнианте доуше ваше и наше же смирениѥ не забывайте вь молитвахь вашихь. —

ГЛАВА мв.

О кели карнїско светаго Отца Саввы.

Хощоу же вь вашѣи лоубьви и сию изьрещи, паче же и заповѣдь приложити, азь многогрѣшныи и присноочнылыи на подвизанию доуховнаю быхь вь манастыри нашемь светые Владычицы Богородицы наставницы нашею, и аще или поработахь, ли потроудихьсе, ли не малые тоугы принехь глаголоу по Апїлоу Павлоу: аще есть вь тѣлѣ, ли развѣ тѣла на вѣдѣ Богь вѣсть, такоже и азь о себѣ глалолоу: аще что и прїехь оть тѣхь реченыхь, то не вѣдѣ, Богь вѣсть, пребыхь бо вь монастыри доколѣ сьбрахь ваше о Господѣ лоубимое стадо не мало, помогающоу моеи немощи Владычици нашеи Госпожди Богородици и наставници, мїрь вамь глаголемь, ѣкоже и Христось скоимь оученикомь, и номыслихь егда сь вамї вь манастыри прѣбывахь, сьбрати хоте вась или вьработати вамь, и забывахь свою прѣоумноженаю прѣгрѣшению, ѣже бѣхоу кь Богоу, кь вашѣи лоубви, и изпромисливь вь себѣ, ѣко оуже подобаеть промыслити и о своихь сьгрѣшаниихь и изыидь и створихь себѣ сѣдалища, еже боудеть двѣмї или паче и тремь и црьковьцоу оучинихь вь име светаго и прѣподобнаго поустынежителѣ Отца Саввы, его же и мнѣ неподобномоу имоущоу име, и вьставихь оуставьць си, како подобаеть хотещїимь жити вь келии сѣи, да сию заповѣдь даю игоуменоу и вамь, да не имати посадити потежещаго се покою ради пльтьского или паки безькнїжьнаго и коупь дакающа на нѣи, нь да изберета хотещаго и жалающаго, ходити прискрьбнымь поутамь, и кьнити сквозѣ оузькаю врата, ис-

пльнающаго си оуставь, юго же написахь здѣ оу сѣи келии, да аще видите еже не боуде подобьнь его же оставихь живы вь келицы, тои оученика си, то посилати оу сию мѣсто, его же видите желающа и лоубещаго сь вышеписанаа, либо старь, либо младь таковы обрещетьсе вь вась; и си повелѣваю по отшьствии моемь кь Гу҃, да не подасте вь мѣсто оно ниуесаре, ни паки повелѣваю оузети оть нею нишоже; аще ли прѣстоупита сию заповѣдь имате обидїти мѣсто оно, то да вы есть соупьрь на страшнѣмь соудилищї прѣподобныи Отьць Савва и азь оумїлены.

ГЛАВА м҃т.

О утенї сего типика на всѣкь мц҃ь и скончавати го, пауе же и на памать ктиторовь исуитати его.

Си бо типикь заповѣдаю Камь уести на кждо мц҃ь вь науело вь врѣмена ѣдении вашихь, на вьспоминанию же заповѣданнымь вамь и на пользоу доушь вашихь, сицѣ бо да боудете вы же вь спасении вашемь испльнении, ѣко добраа сьхранивше ѣже прѣесте оть Отьць вашихь и мнѣ же нища доушевнаго сего наставлению, и наказанию о Господѣ простираюшие. Богь же мирьскы призываю нась вь вѣуноую его славоу, за многоую его и неизреуенноую благостыноу сьврьшїмь вась и оутврьдимь вь сватоую его волоу, за единоуедаго сына своего Господа Бога и Спаса нашего Їисоуса Христа и Прѣсватаго и Животворащаго Доуха, емоу же подобаеть всѣка слава, уьсть и поклоненїе и вельлѣпьство и нынѣ и присно и вь вѣки вѣкома Аминь.

На крају додајемо она три листа што их нема у ориђиналном рукопису, а позаимамо их из рукописа у коме је пријевод (парафраз) овога дјела, а који је рађен 1788 год.

I.

(Наставак 3-ће главе.)

Сеи оубо монастырь нами оть основанїа весь соꙁдаса: а церковь обновихомь тоүїю и пописахомь, приложихомь же книги, такожде и сватыа сосоүды, Божественныа иконы и ризы, ꙁавѣсы же и все оукрашенїе. Еще же и братїи на потребоү тѣлесноү, елико мощно бѣ. О инхь же хотащымъ вамъ иꙁвѣстно оураꙁоүмѣти, оть Хрисовола мощно боүдетъ. Мы же къ слѣдоүющемоү предложенїю слова преклаиаемса. Но ты Боже и Господи всаческихъ и о препѣтаа Мати Господа нашего Їисоуса Христа! да боүдоүть сїа дѣльна же и дѣйственна, намь же и иже по насъ до конца вѣка сего, честными молитвами оүгодника Вашего, Отца же нашего и ктитора Симеона. Внимаимъ глаголаннымъ: понеже честы имамы большаа, большаа же намъ отъ свѣта перваго часа дне простираютса, подобаеть же мнитса ми ꙁнати о дѣлѣ свѣта, сего ради отъ свѣта начинаю иꙁъясненїе творити слѣдоүющее

ГЛАВА Д.

О пѣнїи А часа, и еже по окончанїи оутрени всѣмъ братїамъ въ келлїи своа входити.

Подобаетъ оубо съ оутренинмъ славословїемъ коүпно пѣти и А часъ, по обычаю, и молитвоу:

иже на всакое врема, и по молитвѣ поклоны да бываютъ: г҃ поклоны велики досажоущіе главою до земли могоущимъ, немощнымъ же по силѣ, и глаголати съ поклоны: согрѣшихъ тебѣ Господи, прости ма; таже ві҃ скорѣе, елико роукою досазати земли и глаголати: Боже, оуисти ма грѣшнаго и помилоуй ма, вси коупно, а не единомоу предварати, а дроугомоу остатиса; имѣти же въ семъ наставника клисїарха или дневнаго Їереа: прѣдъ враты Царскими стоаща и чинъ оуказоующа. Сїа сице држимь егда не поемъ на оутрени „Богъ Господь.“ Аще ли поемъ „Богъ Господь“, то творити г҃ поклоны малы съ пред.......

II.

(Наставак г҃і главе.)

.....и сего известни въ авленїе всѣмъ подобаетъ. Да поставлаете же симъ образомъ Игоумена: вшедшимъ вамъ всѣмъ въ церковь, и въземше сей типикъ, положите на сватѣй трапезѣ, и жезлъ прислоните ко сватѣй трапезѣ: и повелѣти избранномоу внити въ олтарь, съ обычнымъ трисватымъ, и съ тропари: помилоуй насъ Господи, помилоуй насъ; Слава: Господи, Господи призри съ небесе и вижд, и нынѣ: Богородиченъ гласъ 6-ы иши во хъ҃ единочадыи и единосоущный Отцоу; таже: Господи помилоуй л҃ разъ и поклонитиса емоу трижды предъ сватою трапезою до земли и въземше оттоудоу сей типикъ и жезлъ, и всѣмъ глаголющимъ: достоинъ, и достойноу соущоу, стати на достойнѣмъ мѣстѣ игоуменскомъ, и ставшоу емоу, да боудеть цѣлованъ отъ всеа бра-

тїи, и оттолѣ да боудетъ вашъ Игоуменъ Богомъ поставленъ, и Пресватѣй Владычицы Богородицы наставницы поспѣшествоующей емоу.

ГЛАВА .дı.

О поставленїи Иконома.

Аще хощете поставити Иконома, ты Игоумене, и старѣйшаа братїа коупно со всѣми изберите по добродѣтели вамъ подобна; да ставится же образомъ сицевымъ: по отпоустѣ оутреннемъ и обычной молитвѣ: трисватое; онъ же да творитъ 3-и метанїа предъ иконою Пресватыа Владычицы нашеа Богородицы наставницы и со страхомъ да лобизаетъ; таже да поклонится Игоуменоу до земли, и преклонитъ емоу откровенноу главоу свою: Игоуменъ же крестообразно благословлаа, говѣйно глаголетъ сице: Богъ молитвами Пречистыа своеа Матери и Преподобныхъ Отецъ нашихъ, поставлаетъ та иконома монастырю; потомъ же давше емоу о Господѣ цѣлованїе, поставлаетъ Игоуменъ, на приличномъ емоу мѣстѣ; таже цѣлоуютъ его вса братїа, по цѣлованїи же, слава Богоу да возносится, и отпоустъ. Семоу же икономоу подобаетъ со оусердїемъ слоужбоу свою совершати къ Богоу и вамъ и оуправлающемоу емоу вами не на лица зрающоу, но всѣхъ, имоущу, аки оудъ единъ, да изберетъ же и помощини ....

III.

(Глава 36 с почетка.)

Єлицы и по мнѣ достойно притворыша что въ обители, годовыа памати ихъ да бываютъ, и по-

миннанїа по оуꙁаконенїю нашемоу; такожде и братїи, иже имена въ поманникоу вписана соуть или впишоутса; въ новѣ же преставлшихса не токмо на литоургїи, вечернѣ и оутреннѣ да поминаютса, но до 40-и дне, и просфоры его да причащаютса; къ симъ же да опитоуетъ коегождо умершихъ еклисїархъ, да имѣсте л' неꙁабвенно и творите неоскоудно. Но еще ꙗснѣйше о семъ повелѣваемъ: Понеже оумножившимса братїамъ, слоучитиса имать многащи оумирающихъ братїи памати 3 или 4. стещиса, или и самымъ дѣломъ, въ единой седмицы, и стоужно боудетъ комоуждо памать творити въ панахидахъ да оставлаютса отлоученни канони панахидамъ дневни, иже на вса дни по долгоу вамъ обѣщанни соуть, и прежде отшедшемоу пѣти. Повелѣваемъ же да не боудстъ воꙁбранаемо то, аще кто отъ братїи иꙁволитъ, да идетъ и поетъ ꙁа мертвыхъ, а прочїи да поють въ паракилтиницѣ, вꙁаконеноую панахидоу; тако да боудетъ сїе и да творитса и благопрїатно намъ, мнитмиса и Богоу. Аще ли ꙁимы ради или немощи, не иꙁволите сїе: но не преꙁрите, да не боудетъ же лѣности ради и елико свѣсте, въ той седмицы памати, вси коупно собравшесе, всѣхъ единою сїа да творите панахидою; аще не слоучитса памать нѣкоемоу Игоуменоу вашемоу: семоу бо особно да бываетъ, и сице да отдаете братїи вашей долгъ, памать ихъ почитаа, и отъ ꙁаповѣди вашеа неотпадающе, да творите оубо въ панахидахъ сице. А въ литоургїи о нихъ добро есть, сокоупно всѣмъ паматемъ во едино бывати: просфорамъ же о коемждо приносимымъ, начто и Їерей въ гробницы от-

лоучень есть, и взаконенъ, и якоже оугодно емоу и возможно сице да творитъ, а еже кто что принеслъ или принесетъ, да бы подавалося на братехъ за некоего память, то якоже оуговоривъ въ монастыри въ память онаго подавати заповедаемъ, неоудержано; диптихи оубо заповедаемъ, аже соуть оуписованія Іереомъ самемъ о Господе, или діакономъ, на всякой Литоургіи чести и поминати вписаныя, да сами не понесоутъ греховъ ихъ, о лишеніи онехъ поминанія.

ГЛАВА лз.

О постригающихся.

Поутемъ шествоуя слово пріиде и о постризающихся: егда кто пріидетъ отъ славныхъ, или отъ некіихъ знаемыхъ нами и ведащихъ наше житіе; таковіи да постригаются и внеутрь оузаконненаго времене, молящіи васъ: и сихъ согласно пріимите. Аще же отъ слоучившихсе незнаеми соуть, по прешествія 7 дней во обители, да облачатся въ плащаницоу и монашескіи шлемъ, да заповедается же имъ возможное слоуженіе, и да наблюдается, и аще со смиреніемъ и терпеніемъ совершаютъ слоужбы своя, да пребываютъ 6 месяцей и тогда постригаеми, облачатся во оброученіе святаго Ангельскаго образа, и причитаемы да боудоутъ братіямъ; егда же слоучатся непокорыви и оуныли, ропщоущіе о заповеданныхъ имъ, Игоумeноу подобаетъ не пріимати; къ симъ же и о семъ подобаетъ печися: иже отъ иноудоу приходятъ монаси, и пріяти восхощете, да не наскоучете ихъ отъ некіихъ отрекшихся оуже при-

несенїихъ, не препродовати бо благодати Божїей долгомъ, ни на добитцѣхъ продовати, да не кїи ζдѣ стоудъ и поношенїе прїидетъ, винною въ насъ постриζающихся, и ζлый сей глаголъ ѡвленно внидетъ, мое или твое, большее или меньшее, и лоуүше молитися принесшоу, а не прїемлющоу, да не боудетъ сїе въ насъ, да не боудетъ. Аще үто и намъ постриζайся приноситъ да прїемлемъ, вольно бо есть сїе, а не съ поноужденїемъ, и вольно дѣло Боголюбїа милостына: үинъ имѣетъ добротворенїа, и отъ Бога воζмеζдїе боудетъ, и грѣховъ оүищенїе, паүе же да реүемъ истинноу: покладъ принесъ Богоу и Преүистой Его матери, наставницы. Ино бо есть отреүенїе и принесенїе, а дроугое даръ и милостына, подаанїе или покладъ: ово оүбо овамо имать воζдаанїе, и акоже на нѣкоую коуплю требоуай полагаетъ, о . . . . .

СТАРА СРПСКА ПИСМА.

ИЗ РУСКОГ МАНАСТИРА СВ. ПАНТЕЛЕИМОНА У СВЕТОЈ ГОРИ.

ПРИЛОГ АРХ. ЛЕОНИДА.

Ова стара писма послао је из Цариграда архимандрит руски Леонид у фотографским снимцима, понајвише додавши поред њих и свој препис. По жељи самога г. приложника наш редовни члан г. др. Јанко Шафарик примио се, те је по снимцима и по преписима г. Леонида (уз два три снимка није тих преписа ни било), саставио преписе који се овде штампају.

Како су ово све не штампана писма, надамо се да ће обрадовати пријатеље старина српских. Многа су била са свим непозната, неколика се само по имену спомињу у зборнику Миклошићеву, које смо код свакога назначили.

Ред је узет хронологијски.

Уредн. „Гласника.“

1.

1349. д. 12 Јунија.

Цар Стефан Душан потврђује слободе манастиру св. Пантелеимона у св. гори Атонској.

† Блгочтно и велелѣпно и достодльжно иже напоившеи корѣни вѣрою блгочтиѩ, и ѡ вѣтвеи добродѣтели плоди принести; и блгочтиїа плоди украсивше се, блгодарьствьно славити Ба вь троици, и троицу вь юдиномь бжтвѣ, вь юдиномь царствѣ же и силѣ и господствѣ и вь юдиной воли и хотѣнии и дѣиствѣ; безначелну же и присносущину и непостижниму, юдино юстествну и равно чтну и равно покланѩюмую, иже всѣмь творителную же и сьдрьжителну небеси и земли и прѣисподнимь, видимимь же всѣмь и невидимымь, ѡдушевленымь же и бездушьнымь, ѡ нює же юдинородни снь и слово ѡчею, юнзреченныи свѣть ѡ свѣта вьсиѩ намь; и много чтни и даролюбни дари дароваше се пророкомь же и апостоломь, и мчникомь стыюмь же и преподобнимь, православнимь же царемь и всему народу православниѩ, различно дари раздѣливши, и достохвалними вѣнци вѣнчавши, ѩко же таа сама вьсе винна и подателнаа животу, безмѣрнаа прѣмудрость бжиѩ велегласно вьпиють глаголущи: мною царию царствують и силни пишуть правду: —

Тѣмь же и азь вь Ха Ба благовѣрни и богомь поставлюнии прѣвисоки Стефань царь вьсѣхь срьпскихь и грьчкихь и поморскихь земль, реку же албанїи и западнои странѣ и великому дису, и сь богодарованною ми и благочьстивою и хрїстолюбивою

царства ми царицею, авгꙋстиею кира Еленою, и сь богодарованнимь наю синомь благовѣрнимь кралюемь Ꙋрошемь, благодѣтию бжиею процвьтшꙋ ми вь своюемь ѿчьствѣ, и по того изволюенню нарещи се ѿрасль благаго коренѣ родитель моихь светихь, рекꙋ же Сѷмеѡна Немание новаго мироточца и прьваго владики бившаго земли србьсцеи, и великаго светителю и прьвопрѣстолника ѿчьства нашего Сави; приюеми царствию благочтию вѣньць ѿ рꙋки Хрїста моюго, поревновахь житию и благопрѣбиванию стхь ѡ Хрїстѣ цареи благовѣрно жившихь на земли, рекꙋ же великаго и славнаго и равнаго аплѡмь и прьваго Хрїстиюномь Константина цара, и инѣхь православно и благочтно живших на земли.

Тѣмь же ѿ юности моюе, теплостию дꙋше и ревностию срдца моюго, раждежениꙋ ми бившꙋ любовию кь всѣмь стимь и божьствьнимь црьквамь, наипаче болше ѡ манастирехь стие гори великие пꙋстиние аѳона; иде же ѡбрѣтають се храмь стаго и славнаго великомꙋченика Хрїстова Пантелеимона; ти бо стии страстотрпции Хрїстови, жрьтвꙋ словеснꙋ и ѡдꙋшевлюенꙋ себе принесше Богови. прно сьцрствꙋюще сь нимь, телесние бо ѡкови по богословномꙋ гласꙋ ѿресше, и сьмꙋщающихь ꙋмь вещи измѣнише, достоино аггельскомꙋ сподобише се дрьзновению. Тѣмь вь лѣпотꙋ храми ихь вь чьсть и хвалꙋ себѣ вьздвигше, дꙋховно вь нихь трьжьствꙋюще и славословеще прославльшаго ихь господа. тѣми бо самѣми стими чьсть богови приношаюемь, добрѣ вѣдꙋще, ꙗко ꙗже кь подобнимь рабомь чьсть, ꙗвлюение имать кь ѡбщемꙋ владицѣ славꙋ. Тѣмь же ꙋбо и ми добрѣ вѣ-

дꙋше дрьзновеније велие ѡбрѣсти ими, стније млитви
ихь призиваюемь всегда и просимь, млтива ѡ сь-
дѣаниихь мнѣ ꙋстроити владикꙋ Хрїста. Видѣвше ꙋбо
иноци ѥлици се ѡбрѣтахꙋ храма стго великомнника
хрїстова и бесребрьника Пантелеимона, иищетꙋ по-
слѣдию монастира, и всакого промишлюения и попе-
ченија тьщь и пꙋсть, и ѥще ѿ Рꙋсије вьсекоьчно
ѡставлюеније, ни нꙋждније пище или потрѣби имꙋще,
приидоше кь царствꙋ ми, и вса сија исповѣдѣше, и
слише царство ми јако приѥти ми на се ѡбитѣль тꙋ
стꙋю, и бити ми ктиторꙋ вь нюеи. видѣвь же цар-
ство ми, јако дѣло ꙋгодно и дꙋше спасно, прије сь
ꙋсрьднюемь и любовию, и потьщахь се вьздвигнꙋти и
сьздати и ꙋкрѣпити стꙋю сию ѡбитѣль, и всакими
потрѣбами и метохиами вь довольство испльнити; и
постно подвизающихь се инокь сьбрати; поиска же
царство ми сь всакимь прилежаниюемь, иже на сије
богоꙋгодно дѣло послꙋжити могꙋщаго; ѡбрѣтохь же
чтнаго вь иноцѣхь, мнѣ же многолюбима и вѣрна,
монаха Їсаїю и на сего наложихь вьсако попеченије
и промишлюеније ѡ сеи стои ѡбитѣли, томꙋ и нехо-
тещꙋ, сь великимь ꙋмилюениюемь и метаниюемь, вь
кꙋпѣ и сь благочтивою и прѣвьзлюблюенною ми царицею
авгꙋстиюею Кꙋра Еленою. ѡнь же молюеније наше прѣ-
зрѣти немоги повинꙋ се и прије. ꙋспомѣнꙋ же и цар-
ствꙋ ми реченни монахь Їсаиа, јако бити монастирꙋ
сиюемꙋ свободнꙋ ѿ всѣхь ѡбладающихь вь томь мѣ-
стѣ, ѿ прота рекꙋ и ѿ всѣхь негових подаиьбь, и
ѡбласти неимати игꙋмена изнети, или поставити,
или что повелѣвати, кромѣ дꙋховне ѡбласти. Тако
же и ѿ вьнѣшнихь господьь и царьь, никто же

имати ѡбласть ѡ поставлѥнии или изети игумена, или иконома, или иного дикконита коѥго. аще и синь или брать царства ми бѫдеть, или инь кто любо, ѥго же изволи Богь по мнѣ царствовати и ѡбладати землѥю; тьчию сами иноци ѥго же изволеть междѫ собою вь монастири, вь всакѫ волю и свободѫ, ꙗко бити самовластнѫ и самоволнѫ, ꙗко же и присно поминаѥми царие ѡсвободише Хиландарь. Приложи же царство ми и метохиѥ иже сѫть по имени се: село ꙗньчища сь всѣми мегꙗми и правинами и заселци, ѥже сѫть по имени се: заселкь жидомища, црковь сти Никола ѫ планинѣ, заселькь Дѫбница, заселькь Новосель, заселькь Вениць; село Драгоцꙗ. и проуаа що ѥсть бащина мазгидова, кѫке ѫ градѫ, зевьгелатню, прѣспанѣгѫ, коцакь; и ино що ѥсть дрьжаль мало много; црковь стаго Геѡргиꙗ ѫ Бонини сь селомь що мѫ ѥсть кѫпеница, и сь виногради и сь млини, и сь всѣми правинами и мегїꙗми цркве те. Ѫлиꙗриѥ конь крѫпниць, и сь ѫланꙗникомь. и ѡще приложи царство ми да си ѫзима црква на всако годище на гюргевь днь ѿ трьлиса двѣ стѣ перперь венетицѣхь; и ѿ Хрїсиѡполꙗ двадесеть кошиниць соли на всако годище на гюргевь днь. Сиꙗ вса свободи царьство ми, ѿ всѣхь работь малихь и великихь, и всѣхь поданькь, ѿ градозиданиꙗ, ѿ сока, ѿ конюха; ѿ псара, ѿ повоза и поноса; и всѣхь работь коѥ сьда настоѥ, и коѥ се хте послѣ ѫмислити. И молю и запрѣщамь, сиѥмѫ златопеуатномѫ словѫ царства ми, непотворенинѫ бити, нь пауе поѫтврьженинѫ. Кто ли дрьзнеть сиѥ приложениѥ царства ми разорити, такокаго да разорить гь Богь и прѣуистаꙗ ѥго мати,

и да му јесть мьстникь стыи великомученикь Хрїстовь Пантелеимонь, вь си вѣкь и вь будущи, и ѿ царства ми да иѣсть благословень. Створиже се си Хрїсоуловуль вь лѣто, ,ѕ. ѿ. н҃. ѕ҃. индикта, в҃. мца иунию. в҃і. днь:

† Стефань вь Хрїста благовѣрни царь Сьрблюмь и Грькωмь †.

(:М. П.:)

2.

1349. д. 12 Јунија.

Цар Стефан Душан потврђује добра манастиру Св. Пантелеимона у Св. гори Атонској.

† Благочтно и вельлѣпно и достодльжно иже напоиншеи корени вѣрою — — —
— — млтива о сьдѣюнихь ми устроити влкы ха, [1] и тѣмь припадаю и мил се дѣю, кь храму сто страстотрьпца Христова; видѣ убω царство ми обницианїе храма того стаго, и потьща се царство ми въздвигнути и укрѣпити и испльнити недостатьчнаю цркве тые стыю. И приложи царство ми: црьков сто Геωргию у боимїи у алакандокѣ, сь селомь що му є купениця, и сь винограды, и сь млины, и сь мегюми, и сь всѣми правинами црькве тыю; и още приложи царство ми село новосель кое юсть конь вльчищь, сь всѣми мегюми, и сь милокопиемь, и сь всѣми правинами села того, и сь црьквомь матерьнωмь божиωмь афиниωтицомь; и още приложи царство ми бащину мазгида калоюнѣ жихьньскаго, и що є дрь-

---

[1]) Довде је ова хрисовуља са свим иста као и она под бр. 1, само је други правопис, и писмо скорописно; а у оне полууставно.

жаль село Драгоцꙋ; и кꙋке ꙋ градꙋ, ȥевгелатию [2]) прѣспанѣгꙋ, коцакь; и ино все що се обрѣта, или кꙋпеница, или виногради, или нивие, или воденице, или люди що е где дрьжаль, или ꙋ градꙋ, или освѣнь града, всѣ ȥаписа царство ми црькви рꙋшкои. И още приложи царство ми, да си ꙋȥима црква на всако годище на гюргевь дьнь ѿ трьлиса, двѣ стѣ перперь венетицѣхь, и ѿ хрисополꙗ двадесеть кошниць соли; на всько годище, на гюргевь днь; — и приложи царство ми ꙋ сѣрѣ ꙋлка Горгиꙗ Лꙋкера сь дѣтцомь и сь кꙋкнем, и сь всѣмь намѣстнемь що си имать. И сиꙗ вса вь дарь принашаю стомꙋ великомꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Панделеимонꙋ; и сиꙗ вса выше писаннаꙗ и приложеннаꙗ царствомь ми освободи царство ми ѿ всѣхь работь, великыхь и малыхь; и всакога поданька; ни да е соко, ни конюха, ни псара, ни соколара; ни ѿ всакого владꙋщаго царства ми, да не имають ȥабавꙋ. И кога иȥволить гь бь по мнѣ царствовати, молю и ȥапрѣщаю сиемꙋ ȥлатопечатномꙋ словꙋ царства ми, непотворенꙋ быти, нь паче поꙋтврьженнꙋ. Кто ли дрьȥнеть сие приложение царства ми раȥорити, такоаго да раȥорить гь бь и пречистаꙗ его мати; и стын мꙋченикь Хрїстовь Панделеимонь и вь си вѣкь и вь бꙋдꙋщїи, и ѿ царства ми да нѣсть благословень. Сьтвори же се сии Хрисовꙋль вь лѣто: ,ѕ. ѡ. н. ѕ. индикть в. мѣсеца июнїа. ві. днь.

† Стефань благовѣрни царь Срблемь и Грькомь и ȥападнымь странамь.

(М. П.)

[2]) Зевгелатије грчка реч, значи орађе земље.

3.

Око 1350. д. 21 Маја, у Скопљу.

Цар Стефан Душан дарује слободу и земљу цркви свете богородице, коју је сазидао код Габрова дијак Драгоје.

† Пише и повелѣва царство ми, да есть вь свѣдѣние всѣкомꙋ. Добродѣтелно, всеразꙋмно сь истиною царскагѡ словесе сьставлениe; приидe же вселенаꙗ вьсꙗ сьбравьши се радостьно, ꙋ скопи на зборѣ, и весело по заповѣди апостольскою хитростию послѣдꙋюще глаголемо: Слава ти ѡ҃че безьначелнее, сине ѡ҃цꙋ сьприсносꙋщие, светии дꙋше трьгꙋбо иже вь ѥдинствѣ, трьсветои троици покланѣѥмь се; вь прьвоначелниꙗ землю ѡснова, небеса ꙋтврьди, прьвааго чльвѣка Адама сьзда; и сь человѣки поживе за милосрьдиꙗ неизреченниихь си благости, сьшедь сь небесе, и ꙗви се апостоломь си, ꙋче ихь глаголю, николи же ѡлꙋчити се Ѥрꙋсалима; тѣмь же сьмотривьше богоносныхь ѡ҃ць сьставлениꙗ, и сьборьнихь того рада, и ми синмь послѣдꙋемь, ѿ светихь ѡ҃ць, иже сꙋть ꙋзакониена, и ꙋставили и ꙋтврьдили, и направили, божьствьнимь црькьвамь записовати и ꙋтврьдити, повеле и хрисовꙋле, слова царьска. Тѣмь же образомь послѣдꙋюще, и азь рабь Хрїстꙋ Стефань, вь Хрїста Бога благовѣрныї царь, самодрьжьць всѣхь срьбьскыхь и грьчкыхь и поморьскыхь земьль, и царьство ми ѡномꙋ и законꙋ навикь, много дрьзновление и надежьдꙋ имѣѥ вь божьствьнѣи црькви спаса Хрїста Бога, и прѣчистиѥ ѥго матерь, застꙋпницꙋ и владичицꙋ вселенѣи; и ѥже вь светѣи горѣ аѳоньстѣи, госпожьдꙋ богородицꙋ; и бесьпльтнихь небесныхь силь Михаила и Гаврила;

припадаю и молю се, милосрьдныма ѡчима вьзрѣти на смѣреною мою душу; ти же госпоже моꙗ прѣчистаꙗ богородице, моли сина своего чьловѣколюбиваагѡ; величѣю и прославьлѣю име твое, ѡдь дому славы твоѥ попеченние творю, елико мнѣ вьзможьно, хотѣи всꙗ испьлнити прѣчьстны домь храма твоѥго; — и благоизволи царьство ми светиимь и божьствьниимь црькваамь записовати и посланиꙗ на светѣмь и чьстнѣмь сьборѣ, сь господиномь ѿцемь нашимь прѣѡсвещеннымь патриꙗрьхѡмь кѵ̈рь Иѡꙗникиѥмь, и сь Хрїсто . . . . . . царьства ми царицею кѵ̈ра . . . . прѣвьзлюблѣному царьству ми . . . . . . изиде . . . Дииꙗкь Анагность Драгое, како есть улезль више Габрова у бѣласици, предь трѣблѣгрь зидати . . мь иже . . . . . прѣчистее црькьвь и беспльтиихь силь Михаила и Гаврила, тѡгьда справи ѡсвещенни ѥпискупь Баньскы кѵ̈рь Калиникь, ѥре ѡдь всего срьдца сь великимь трудомь се тьщить, сьизи Дииꙗкь Драгое зидати храмь божїи, и и за нѥго се помоли ѥпискупь царьству ми, како да есть таи црькьвь свободьна на вѣкы, и ѡвын Дииꙗкь Драгоѥ сь своимь тьстиномь да прѣбивають у нем свободнѡ. И има хотѣние царьство ми и приложихь землю кь ѡнизи що ѥсть растрѣбиль, ѡколо црькве и ниже црькве именовани Драгое до грькова, и ѿ црькве слазеще до водѣничного пута, и прѣзь гуданову ниву, како водовагѣ слазить, тьизи валожищь, с вал . . . . или ѥсть у немь ѡрахь или вокька; и що но ѥсть набѣлѣжиль мѣсто за малинь, прѣма спартиновѣ водѣничищи, и прѣдь водѣницомь мѣсто за . . . а и за льна, или буду два или три врѣтении до ве-

лиего ѡраха; и ѡрахомь, и ꙋ подꙋ нива и винꙋ подꙋ кꙋде бꙋде ѥкь растребити..... с мцѣ... а с вадомь, на братосиновьскихь топиль подь спьсшкее ниве, Г врѣтень; нивꙋ сь вадомь; и подь Габровѡ беротичекꙋ нивꙋ; и кꙋде мꙋ бꙋде драго Анагностꙋ Драгою сь тьсниномь и сьродники своими, да сꙋ слободни таи црьква домь богородице, и вь веки века. И кь томꙋ аще кто що приложи црькви волѡмь и хотѣниемь своимь ѡдь своѥ баштине, или ѡдь кꙋпенице, или нивꙋ или виноградь, или млинь, или инѡ що либо, или бꙋдещо..... и селити свободни люди кь црькви .. и тизи да работають црькви а иномꙋ никомꙋ. И ѡсвободи ихь царьство ми ѡдь приселице и диминие; и бирь и сокѣ, и по.... ара и псара и позѡба и поноса и номистра и травнине и градежа кога либо, и града зиданиꙗ; и котла да имь нѣсть, просто рекьши ѡдь всѣхь работь великихь и малихь; да неимать ѡбласти нань ни кефалиꙗ ни кнезь, ни тьзи комꙋ се прилꙋчи дрьжати Габрово, понѣже изволи царьство ми, да ѥсть свободьнь домь божи таи црьковь, сь всемь перинѡрѡмь. и сиѥ записаниѥ ꙋтврьди царьство ми вь всѣко ꙋтврьждениѥ и достоꙗниѥ царьско; ꙗко да ѥсть вь вѣкы неразоримо никымь. Кто ли дрьзне такови ѡдь настоющихь забавити божьствьнои тоизи црькви, таковаго да разо... ь и прѣчиста мати господнѣ; и да ѥсть проклеть ѡдь троице ѥдиносꙋщнее, и да мꙋ ѥсть сꙋпьрникь архаггель Михаиль вь дьнь сꙋдни, и паки да ѥсть проклеть ѿ т҃ и н҃і, ѿць иже вь никеи, и ѿ. д҃. еуангелисти, и ѡдь светаго Симона и светителѣ Сави; и ѡдь сиѥга збора, и ѡдь царьства ми да иѥсть благосло-

вень. И посла царьство ми властелина чельника Гюрица, и наручихь му да издасть црькви сию више писаниаѫ; тко ли потвори що одь сихь написанихь царьства ми, и једина чрьта, такови да приметь гнѣвь и наказаније и да плати: .ф҃. перперь.

† Стефань вь Христа Бога благовѣрьни царь.
Повелѣнијемь господина цара Гюрьгь Логофеть записа, месеца Маѫ. к҃а.

4.

Год. 1353. а потврђено исте године.

Цар Стефан Душан, и царица му Јелена, и син њихов краљ Урош, поклањају митрополиту Сереском Јакову, цркву светога Николе на реци Пшињи под брегом Кожљем. [1])

..[2]) прѣвьзлюбленниимь и богодарованниимь сиомь наю прѣвисокымь кралѣмь вьсе срьбскыје земле Урошемь.

Понеже оубо прьвы ч҃лвкь роукою б҃жнею и образомь почьтень, своею волею ѿ благаго прьвѣе ѿпаде, вьсѣхь владики прѣстоупивь заповѣдь; раѫ и јелика вь нѣмь ономоу насладати се повелѣ по сѣхь за злобоу изгнань бывь; и јелико оубо проходе множае врѣме, тельми множае кь злїимь прѣклан҄аше се, и горшаѫ присно помышлаѫе ѩко ѿ подобнааго прѣвратиевь се, и вь послѣднюю оуви погибѣль сведень бысть образь царьскыи. — Великь јесть зданије ч҃лвкь, нь не мнѣ быти подобно, иже сего добрѣ и сице чюдна из начела ѿ прьсти сьздавыи, заблоуждати на мнозѣ и кь погыбѣли ѿ ноуди јеи быти; своимь благооутробијемь прѣклонјень бывь, сьииде на исканије погибьшаго,

[1]) Спомен о овој дипломи у Monumenta Serbica 152.
[2]) Почетка нестало.

иже всевнина и податеана живωтоу безьмрьнаа божиꙗ прѣмоудрость, и сьзда себѣ храмь ѿ чистиѥ и несквръниѥ отроковице дѣвы богоматере; зачьнь се и рожь се ꙗко же самь вѣсть ѥдинь, аще и наше прѣвьсходить постиженниѥ, ѿ неѥ пльть приѥмь непрѣмѣнно и несказанно, на земли ꙗвль се, и сь чл҃вкы поживе; вьсь бывь кромѣ грѣха чл҃вкь, да подобниимь подобноѥ исцѣлить, и наше ѥстьство вьзнесь, ω десноую славы ѡ҃ца на прѣнебесныихь посади ни, и покланꙗѥмо аггельскыми сьтвори силами, крьстомь и сьмрьтию и погребенниѥмь и тріидневныимь вьскрьсенниѥмь нась ѿ прѣльсти идольскые избави, и на прьвоѥ вьзведе благолѣпиѥ; нетьчию же собою, нь и прѣмоудрыиѥ своѥ оучениикы и апостоли ꙗко свѣтила посла вь мирь, все ѥзыкы кь богоразоумию наставлꙗюще оученниѥмь и чюдеси и знаменіи безчисльными; и доуха светаго поспѣшенниѥмь и правомь причестници ихь же и прѣстоломь прѣѥмници знамениѥмь же паче и чюдесемь выше; имь же и житию ωнѣхь и дѣꙗнниѥмь по всемоу оуподобише се, пастириѥ глаголю и оучителиѥ вьселенѣи; преподобніи и богоносніи ѡ҃ци наши, свещенници же и прьвосветителиѥ, ѿ нихь же паче множаѥ сьи великыи и чюдныи архіереи Хрістовь Николаѥ; знаменіи и чюдеси бесчисльними, и исцѣленіи разлиичними, и скорою помощию, по мороу же и по земли, вь бѣдахь же и скрьбехь, вь бранехь и обьстоꙗніихь, и всакыихь ноуждахь; молбою ѥже кь всѣхь владицѣ Хрістоу прѣспѣваѥ. Єго же помощи молю се полоучити, вь бранехь сьпособителꙗ єго имѣти, вь болѣзнехь врача, вь навѣтехь покровителꙗ, юности

наставника, старости жьꙁль, вь житїи семь окрмнтела тиха, и тамо вь страшнии дьнь соуда крѣпка прѣдстателꙗ и ꙁастоупника. И аꙁь вь х҃а б҃а благовѣрныи и самодрьжавьнии и Богомь поставлꙗении Стефань цар, Срьблꙗемь и Грькомь, Поморию, Албании, и ꙁападнои странѣ, сь благовѣрною и хрїстолюбивою и царства ми прѣвьꙁлюбленною царицею кура Еленою авгоустиею, и сь прѣвьꙁлюблениимь и богодарованимь сыномь наю, прѣвисокымь кралꙗемь все срьбьскые ꙁемлꙗ Оурошемь. Иꙁьобрѣте царство ми храмь великаго архїереꙗ Хрїстова и чюдотворца Николи, вь мѣстѣ нарицаемѣмь на Пьшинн подь Коꙁлꙗемь, его же сьꙁда прародитель царства ми светы краль Оурошь; и настоꙗщїими врѣменьми пороушень, и властели насилꙗемь, или истѣе рещи помѣропьшень. И сего божьствьнаго и чоудлаго храма видѣвь царство ми сь прѣвьꙁлюбленною и хрїстолюбивою царицею царства ми кура Еленою авгоустиниею, и сь прѣвьꙁлюбленнымь сыномь наю, хрїстолюбивымь и прѣвысокымь кралꙗемь все срьбьскые ꙁемлꙗ и поморскые Оурошемь, и вси единомыслно распальше се любовию божьствьною, кь архїерею и чюдотворьцоу Хрїстовоу Николѣ, на обновление храма его светаго , и сего божьствьнаго храма светаго Николи на Пьшинн подь ..жлꙗемь, сь любовию и сь хотѣнием царства ми, и сь любовию прѣвьꙁлюбленьнаго сына наю, прѣвисокаго и хрїстолюбиваго кралꙗ Оуроша, приемьши вь роуцѣ свои благовѣрна и хрїстолюбива царства ми царица кура Еленї, ꙗко быти ее вьторомоу хтитороу сего божьствьнаго храма светаго Николы: и паки сь хотѣнием и милостию царства ми,

и сь хотѣнием и милостию прѣвьзлюбленнымь сыномь наю, прѣвисокымь кралемь Ѹрошемь, вьсхотѣ благовѣрнаа и хрїстолюбиваа царица царства ми кура Єлена, и дасть своєю роукою си божьствьнни храмь светаго Николи, мольбникоу царства ми, прѣосвещеньномоу митрополитоу сѣрьскомоу кўрь Ӕковоу; да си ю има и направлꙗ сь инкымь неѿемлемоу до своєго живота, вь помѣнь царства ми, и пакы по сьрьти митрополита сѣрьскога кўрь Ӕкова, си светы и божьствьнни храмь светаго Николи да си има монастырь царства ми, с҃таго архїстратига Михаила и Гаврїила оу Призрѣнѣ, сь всѣми правинами иже єсть записало царство ми вь хрїсовоулѣ с҃таго Николы, и вь хрїсовоулѣ архистратига Михаила и Гаврїила, сь землом и сь людьми; и сь винограды и сь водѣницами, и сь коуплєницами, и сь задꙋшинами и сь локищи, просто рекьше сь всѣми правинами; да моу єсть ѡндѣзи прибѣжище и покоище, или моу се слоучи немощь или коє прѣселєниє вольно а или ноуждьно, да си има оноузи келию, до своєга живота инкымь неѿемлемо. А се мегє земли црьквеной с҃то Николы, ѿ брода пьшиньскога подь градомь прѣко брьда подь градь на грьличинь камн; и ѿ грьличина камена все низь пьшинию до ратильца, и ѿ ратильца прѣко оу великоу, и паки ѿ тогажде брода пьшиньскога, поутемь на брьдо прѣма градоу, и тѣмьзи возникомь, како греде кольникь на блатьце оу велию локвоу, и ѿ локве оу велии доубь, и ѿ великога доуба право низь доль низь ѡсиковьць оу великоу. — И кьди има соудь митрополить сѣрьскын Ӕковь, с каромь за снюзи землю и за люди, тьдизи

ӡемлю сиюӡи свѣдоци присвѣдоковаше цркви како юсть была и оу с҃таго кралꙗ црькьвна. А се людиѥ црьковны с҃таго Николи: Бисрѣнь синови; Балинь Роусь; Коста Момчиловь; Нане, Домань, Влахь Нѣгославь, Беробранца, Добретикь, Нѣговань, Балиньць, Станиславь Марикь; Добре коваչь, робь Поурьнꙗ; Тодорьць; Драгина, Прьвославь Татень, робь Цоукалꙗ, Преде свирьць, Стано, Хроусе слѣпьць. — И кьди плѣнише Тоурьци Анатолию, тьди и прїидоше слободни людиѥ изь Грькь на црьковноу ӡемлю при с҃томь крали; а се имь имена, Градиславь, Радь Охреда, и Моурьтать иліевь брать, Станило и Никита, Моурта Прѣкоучель, Ворило, попь Добре, и попь Григориѥ. — И що си юсть имала коуплюнницоу селище Броусь и тьӡи да си има и дрьжи сь меглми и сь всѣми правинами села тога. А се мегїѥ Броусоу, како цѥрови потокь оупада оу Пшинию, и низь Пшинию прѣма бѣломь каменоу, на ѡноу страноу, и ѿ бѣлога мрамора право поутемь оу петьковоу црькьвь, и ѿ петкове цркве, право поутемь надь арьменскаа селища, право оу мѣль, и ѿ мѣла стрьмо оу Пшинию; и все низь Пшинию до срѣдь бальшинѣ нивѣ, и ѿ балшинѣ нивѣ право на чрьвени мѣль, и ѿ чрьвенога мѣлꙗ надь млатница, до распоутиꙗ брѣӡничькога поути, и ѿ тоуде прѣко поутемь до станьчева сада; и ѿ сада станьчева низь доль оу потокь цѥрови, и потокомь цѥровимь оу Пьшинию. — И сию ӡи ӡемлю више писанноую цркве с҃таго Николи никто по силѣ да ю не тежїи, тькмо комоу ю даю митрополить изь десетька; раӡвѣ парикь що се обрѣта да си своѥ бащине тѣже беӡь десетька, а що имоу

тежати ѕемлю црьковноу лихо своѥ бащине, да даю и парици ѿ тогази цркви десетькь. И Власи кои оугоне ѕимѣ добитькь на ѕемлю на црьковьноу оу ѕимище, да даю цркви травьниноу по ѕаконоу, такожде и Срьблѥ; и никто на ѕемли на црьковьнои да непостави млина беѕь хотѣниꙗ митрополитова, раѕвѣ комоу да митрополить мѣсто да си оучини млинь, а да даѥ ѿ нѥга цркви половиноу; и людиѥ жоупьсцїи кои винограде имаю на ѕемли на црьковьнои, да даю ѿ нихь цркви с҃томоу Николѣ по ѕаконоу доходькь, що оу Скопии даю ѿ виноградь, и никто беѕь хотѣниꙗ митрополитова да не трѣби лаѕа на ѕемли на црьковьнои, ни винограда садїи; и комоу не хокѥ митрополить тоугиѥмоу чловькоу ꙋ ономьѕи селѣ, никто да га силом непосадїи; — Кто ли дрьѕне и оучини що по силѣ ѿ више писаннїихь, да плати царствоу ми сто перперь, а црькьви сто. — И людиѥ црьковнїи да даю цркви, коуꙗ: двѣ вѣдра ѕвоньчате, коꙗ соу четири оу чабарь с҃тго Николи; и оу кога се обрѣтаю оу црьковнога чл҃вка трьмке, да дава с҃томоу Пикулѣ десето, и да работаю цркви оу недели два д҃нїи, всака коуꙗ; и що ѥсть било на людехь на црьковнїихь сокь царьства ми, тоѕи приложии царьство ми с҃томоу Николѣ; и такоѕи моу ѕаписа царьство ми, како да моу ѥсть свободьно ѿ всѣхь работь царьства ми, ѿ жетьве и сѣнокошѥ, ѿ поѕоба и ѿ жировиние, и ѿ травнине, ѿ псара, ѿ .. колара,[3]) ѿ приселице, и ѿ приплате жоупьске; просто рекьши ѿ всега да ѥсть свободно; — и да не метеха црьквию томьѕи

[3]) место: соколара.

кефалиꙗ скопьскы, ни кожьльскыи, ни кнеꙁь, ни инь кто любо ѿ владоущїихь царьства ми. И сего ради освободїи царьство ми сиюꙁи црькєвь сто Николи, понеже ю дарова блговѣрьнаа и хрїстолюбивыа и царьствоу ми прѣвьꙁлюблѥннаа царица кура Єлена авгоустиꙗ, прѣосвещенномоу митрополитоу сѣрьскомоу курь Ꙗкѡвоу, да моу есть оу баштинноу до югова живѡта никымь неѿюмлюма. И сию словѡ царьства ми, ꙁаписахь и даровахь и оутврьдихь царьскымь обычнимь ꙁнаменниюмь словѡмь царьства ми, вь всако оутврьждениѥ царьско и свободоу чистоу, како да есть тврьдо и никыимь непоколѣбимо. И молю юго же иꙁволи Богь господьствовати по мнѣ на мѣстѣ царьства ми, сиюмоу ꙁаписанномоу словоу царьства ми непоткореноу быти, нь паче больше и крѣпцѣ потврьждꙁноу и непоколѣбимоу. Кто ли вьсхощєть раꙁорити сию милость и ꙁаписаниѥ царьства ми, таковыи да есть проклеть ѿ га ба вседрьжителꙗ и прѣчистиѥ юго матере, и ѿ силѥ чьстнаго и животворещаго крьста господьнꙗ, и ѿ всѣхь светыихь ѿ вѣка Богоу оугодивьшїихь; и ѿ царьства ми да есть неблагословень. И сию иꙁвѣстноє и всенастоєщеє ꙁлатопечатноє словѡ царьства ми, ꙁаписа се и оутврьди вь лѣто: ҂ѕ. ѡ. ꙁ. а. индиктиѡна. .ѕ.

† Стефань вь ха ба благовѣрнїи царь Срьблюмь и Грькѡмь:: (в).

И кралевьство ми видѣвь си ꙁлатопечатнии хрїсовоуль господина ми и родителꙗ стаго цара, и госпожьде ми и матере светиє царице кура Єленї; ꙁаписань и оутврьждень прѣосвещенномоу митрополитоу

сѣрьскомоу кѵрь Ӏакову, црьковь светаго Николи на Пьшини подь кожлюмь, да си ю има до своюга живота, да тѣмь же обраӡомь и кралевьство ми сь оупрошениюмь и хотѣниюмь господина ми и родитела светаго цара, и госпожде ми и матере светые царице, потврьждамь и ӡаписоую кралевьства словомь, како да юсть тврьдь сии хрисовоуль, и никынмь непороушень, и да юсть вь всако оутврьждение и свободоу уистоу, како юсть и више ӡаписаıо господиномь ми, и родителюмь светымь царемь и госпождомь и матеромь ми, благовѣрьною и хрїстолюбивою царицею, сего бо ради писа и подьписа кралевьство ми обраӡомь кралевьства ми, вь лѣто: ѕ҃. ѿ. ӡ҃. а҃- индиктиωнь. ѕ҃. :

† Вь х҃а б҃а благовѣрнїи Стефань Ѹрωшь краль всѣмь Срьблюмь ::

5.

Око год. 1372.

Деспот Јован Угљеша потврђује манастиру св. аранђела Михаила и Гаврила код Габрова слободе и добра што му је дароıао ћесар Воихна.

† Како приде кь царьствѹ ми, уьстни старьць дѹховьникь кѵрь (Данїиль) ......

Михаила и Гаврила више Габрова и принесе ми ӡаписание г҃и .... родителѣ ми кесара, и видѣхь и проүтохь що юсть ӡаписаль и .... и кесарь Воихьна, и ини христолюбиви црькви ωнонӡи, лю҃ .,.. ӡемле, бысть хотѣние царьствѹ ми кѹдѣ годѣ мѹ се що находи .... хрѹ .,...... люд.. виноградь, перивола, или и малинь, има хотѣние царьство ми, како да ю

.... вь вѣкомь, и да ѥсть паче свободна, никиимь непотькновленно .... родрьжица, ни прониꙗрь, ни дворанинь, ни коꙗ власть, коꙗ се...
х..........
царьства ми, тко ли такови се нагне ѡдь моихь люд.
сиѥ више пис......
ти и поколѣбати, и забавити за цю либо старьцу, кѵрь Данилу ѿ црькви..........
млю, или за маинь, или за люде, па и за ино цю либо, таковааго да разорит..........
и прѣстаꙗ ѥго мати б҃жиꙗ, и да му су мьстници безпльтни архистратизи, и да ѥсть невѣрьнь царьству ми; месець Маиꙗ .к҃ѳ. индикть ѕ҃.

† Деспоть Ӏѡань Углеша.

† Повелѣниѥмь господина ми деспота Углеша ꙗ ѳеѡдѡрь писахь по̑......

6.

1377. у Струмици.

Деспот Јован Драгаш и брат му Костадин и мати њихова царица Јевдокија потврђују добра руском манастиру св. Пантелеимона у светој гори Атонској.[1]

† Понеже убо многихь и великихь даровь насладихь се, и вьсприѥхь ѿ владики моѥго Хрїста, и того прѣчистиѥ владичице наше богородице; на ню же все уповаиние наше вьзложихмо; желаниꙗ нашего николи же погрѣшихомь, уповаѥмо же ꙗко и до коньчини живота нашего сию помоцницу имати, паче же и по коньчине много множаѥ. Того ради и ꙗ благоучьстива и хрїстолюбива госпоꙗ царица Ѥвдо-

---

[1]) Споменута је ова диплома у Monumenta Serbica 186.

ким и сь прѣвьзлюбленними синови царства ми деспотомь Іоаномь Драгашемь и Костадиномь, потьщасмо се елико е по силе нашои, дари и чьсти приносити стымь и бжаствьнимь црьквамь, вь нихь же ѡбразь господа Бога Саваѳа по вьчльвчении написѹеть се, и светихь его многохвалное сьсловие, по пророкѹ и богоѡтцѹ Давидѹ глаголющѹ: дивьнь Богь вь светыхь своихь, Богь издраилевь, и паки благословень Богь прославлаюен се вь чюдесехь светыхь своихь. Тѣмь же раждегше се божьствьною любовию изволисмо прѣдьпоснлати и дарове даровати Богѹ и светымь его, ѿ ихь же ни есть даль ѡнь, и паче болше ѡ храмѣ светагѡ и славнагѡ великомѹченика Паньделеимона, ть бо свети страстотрьпьць Хрїстовь, жрьтвѹ словеснѹ и ѡдѹшевленѹ принесе себе богови, присно сьцарствѹющь сь нимь, телесние бо окови по богословномѹ гласѣ ѿтресь, достоино аггельскомѹ сподоби се дрьзновению, тѣмь достоино храмь его вь чьсть и хвалѹ себѣ вьздвигь, дѹховно вь нихь трьжьствѹюще, и славословеще прославьшаго гда. Тѣмь же ѹбо и ми добрѣ вѣдеще дрьзновение велие кь Богѹ приети нимь, и светие молитви ихь призивати ѡ сьдѣлнихь ни ѹмолити владикѹ Хрїста; тѣмь же и ми припадаемо кь храмѹ светогѡ страстотрьпца Хрїстова Паньделеимона, иже вь светѣи горѣ Аѳона, и приношаемо сие ѹсрьдне и дари светомѹ великомѹченикѹ и страстотрьпцѹ Паньделеимонѹ, иже есть монастирь рекоми Рѹси; село Мокраии сь синоромь с планиномь с брьдомь с виногради с ѡвоцьемь с воденичьемь с кипѹрнамы с полемь с лѹгомь с ловищи з бродови с рекомь; и що есть

приложиль царь Стефань землю Лиеньдинову к Мокраномь. Село Макриево с синоромь, с планином з брьдомь, с виногради с вощьиемь, с воденичьиемь с кипурнами с полиемь с лугомь с ловищи, с рекомь з бродови, и землю Тутьковъ и землю Сидерофаиеву. — Село Зубовце с синоромь с планиномь с брьдомь с полиемь и сь всемь ѿтесомь що си иесть имало. Село Борисовѡ с синоромь с планиномь с брьдомь с виногради с вощьиемь с воденичьиемь с кипурнами; с полиемь с лугомь с ловищи с реком с бродови; село Габровѡ с синором с планиномь с брьдомь с виногради, с вощьиемь с воденичьиемь с кипурнами с полиемь с лугомь с ловищи с рекомь с бродови; црькву матерь божию пречистую више Габрова сь всемь метохомь црькве теие, сь людьми с виногради земломь, с воденичьиемь и сь всеми правинами що си иесть имала ѿ прѣждие; црькву архангела сь всемь метохомь; и иие црькве колико ихь се находи у метоху сель техь, да ѡблада ними манастирь светагѡ Паньделеимона. И тако зи дарова царство ,ни села та монастиру светогѡ мученика Хрїстова Паньделеимона сь всеми мегами и правинами сель техь, що си су имали и при грьчкомь цару и утврьдисмо знамениемь и бѣлѣгомь царскимь, како да ие тврьдо и непоколѣбимо никимь до вѣка. И сие наше малоие приношение приносимо ти сь вѣрою истиною ꙗко страстотрьпцу и чудотворцу великомученику Паньделеимону, вѣмь бо благодѣть и дарь даровани ти ѿ всѣхь владики и цара Хрїста Бога. Уповаюмь же, ꙗко да скоримь твоимь уповаииемь поможеши ни вь дьнь страшнаго суда Хрїстова, и все враги и супо-

стате наше, да ихь низложивь покорнии подь нозѣ наши. И сиꙗ вса єлика принесосмо вь дарь светому мученику Хрїстову Паньделеимону ѡсвободисмо ѡдь всѐхь работь и поданькь царскихь, да ни не градозиданиꙗ ни градоблюдениꙗ, ни сокꙗ ни ниомистра, ни травнине, ни ѡраньꙗ, ни жетве, ни врьшитбе, ни сенакошениꙗ, ни винограда работаниꙗ, ни понося, ни провода, ни псара ни соколара; ни да тко ѡблада ними ѡдь владущихь, тькмо црькꙗ свети Паньделеимонь. И сиє слово златопечатное да стои непоколѥбимо и непотворно и неразоримо до вѣка, и молимо и заклинамо єго же Богь изволить по нась царствовати и господствовати или брата или сородникь царства ми или по божию суду кога Богь изволить, сиєму хрисовулу непоколѥбиму бити, нь паче крѣ(п)чаѥ потврьдити, аще ли кто таковихь дрьзнеть диаволимь ухищрениємь сиє више писаное потворити или разорити, таковаго Господь Богь и того прѣчистаа богомати да разорить вь дьнь страшногѡ суда Хрїстова, и да єсть прокleть ѿ .т҃ и҃і. светихь и богоносних ѿць иже суть вь Никеи, и ѿ всехь светихь ѿ века Богу угодившыхь, и да му єсть супьрникь свети великомученикь Хрїстовь Паньделеимонь, вь дьнь суда Хрїстова, аминь. вь лѣто ҂ѕ҃ ѡ҃ п҃ є҃. индиктиѡнь. ѳ҃і.

† Вь Хрїста Бога благовѣрни Їѡань деспоть Драгашь. †.

† Повѣлениємь господина ми деспота Драгаша и Костадина ꙗ Драгосавь Алу̑лугиꙗ писахь сизи хрисовуль у Струмици граду.

7.

Око год. 1380.

Деспот Драгаш и брат му Костадин потврђују добра манастиру Св. Пантелеимона у св. Гори Атонској, а прилажу му и сами нека добра.

† Понеже убо юсть чьстно и ѕѣло богови пріюєтно еже чьсть и поклонюніє приносити светынимь и божїимь црьквамь, вь нихь же образь Господа Бога Саваоѳа по чловѣчьству написуєть се, и светынхь юго многохвалноє сьславїє по пророку глаголющу, дивиь Богь вь стхь своихь, Богь исраилевь; многи бо судбы его, и неизслѣдими пути его. Тѣмь же и мы к тебѣ припадаемь великомученику и цѣльбинику Христову Панделеимону иже вь Аѳонсцѣи горѣ, вь обители рекомїи Руси; видимь бо прѣизобилныє дари еже на тебѣ, дарованные ти оть всѣхь владыкы царя Христа; и всѣхь иже сь вѣрою к тебѣ припадающихь, нескудно дары цѣленїє обилно всѣмь истачающїи, и намь же рабомь твоимь благовѣрнымь деспоту Драгашу и брату ми Костандину, любовїю срдьчною и разгоренїемь душевнымь сь вѣрою к тебѣ припадающе, и оть тебѣ милованїа и помощи трѣбующе. Юко да покрыєши ны оть всѣхь врагь видимыхь же и невидимыхь, и избавиши ны оть всѣхь недугь и врѣдь душевныхь же и тѣлесныхь. Тѣмь же ревнующе и мы благочьстивымь царемь же и господамь нашимь; и прьво видѣсмо господина ны цара Стефана, и сына му господина цара Уроша; що су приложили светому великомученику Панделеимону црьковь светаго Геωргїа у Бонми сь людми сь винограды и сь водѣиничїемь и сь всѣми купеницами и

ʒаселцы. С҃тїи Θеодори сь людии и винограды и сь водѣницами и сь ʒаселцы; и у Крупищехь село Ұлїщри и селище Бутковць; и село Стронславиници; и црькова преучистаꙗ Бранискa сь люди сь винограды сь водѣницами; и у Шипу ѕ҃ стасиникь. И мы видѣсмо сїе приложенїе господь и царь нашихь, непотворихомь; нь пауе утврьдихомь; и ʒаписасмо вь сїемь нашемь хрисовулу, како да си дрьжи монастырь с҃тго Панделеимона до вѣка никымь неотьемлемо. И ꙗ деспоть Драгашь и брать ми Костандинь, приложисмо и мы вь дарь и вь помѣнь царемь и господамь и намь, монастыру рушкому с҃тго Панделеимона; и прьво село Мокране; и селище Црьвница; и селище Макрїево, и село Борисово; и село Ʒубово; и село Габрово; и село Наподу; и таи вса села сь црьквами бащынскыми; и преучистаꙗ выше Банске сь метохомь и сь людии, куде е дрьжала конь прьвыихь господь; и с҃тїи врачеве конь Банѥ сь всѣмь метохомь; и у тѣхъ метохїахь що су црькве бащинске и то приложисмо; светы Никола драгушевь, светыи Никола Колешинь; света Петка Проданова и преучистаꙗ Ксенова; архангель и светы Георгїе у Габровѣ сь всѣмь метохомь и предтеча Робановь, и село Сушица и село Торнѣво, що уʒесмо оть властелина нашего Тодора; и село Робово у ʒабрьдїю; и выну приложисмо у Струмици светаго Стефана црьковь Кирїака кнеʒа, сь людии, сь винограды ʒемлömь. И еще приложисмо у Петрьуи црьковь преучистые Панданоса духовника Їωсифа, и светыхь Врачевы сь людии сь винограды сь воденичїемь и селище Хаево; и выну ꙗ Костандинь приложихь црьковь матерь бо-

жїю у Дреновѣ, що су дръжали властеле мои Їаковьць и Драгославь сь селы, село Дреново, и село Ролово, и светы Никола селище сь всѣми правинами сель тѣхь; и ина села, село Пулулово, село Халапатово, и селище Гюргево сь заселцы. И еще приложихъ у Тиквешу пещеру сь людми, и село Шешково Гаврїилова камень, Грьбавьць, село Козарце, и подь градомь светыи Афанасїе сь людми и водѣницами и сь винограды, и надь градомь црьковь сты Геωргїе Положкы на рѣцѣ Урьнои, сь селы, село Пологшко, село Кошане, и село Дражелю, и село Овьстраница, и село Желицїа сь винограды и сь всѣмь ωтесомь сель тѣхь, и выше тогаи светы Никола, на тоиждє рѣцѣ, зовомо мѣсто то Южиново, сь людми и сь винограды, и село Куманичево, и селище Сутьць, сь всѣмь ωтєсомь, и у Каташи црьковь архаггель сь людми, сь винограды и землею и сь всѣми мегями, и село Злешово що узехь у властелина моего Дабижива, и село Плоторешци, що узехь ѿ властелина моега Новака, и дехо сь всомь бащиномь у Собри. И еще приложихь у Шипу црьковь Главатову архаггль, сь всѣмь метохомь, и у Злетове стго Димитрїа, и светы Никола сь людми, с винограды с валявицами, и село Трьстѣникь с метохомь, и с водѣницами. И сїа вса выше писанаа, царемь Стефаномь, и сиомь му царемь Урошемь, и приложена, и нами що юсть приложено, Драгашемь и Костандиномь, ωсвободисмо ѿ всѣхь работь малыхь и великыхь, господства ны, да имь нѣсть градозиданїа, ни градоблюденїа, ни сока, ни иноимстра, ни травиине, ни ωранїа ни жетве, ни врьшитбе, ни сѣна коше-

ниа, ни виноградa работанїа, ни поноса, ни провода, ни псара, ни сокоара, ни да кто ѡвлада иным ѿ владꙋщихь, тькмо црькка светыи Паньделеимонь. И сїе ҁаписанїе, да стои непоколѣбимо и непотворьно, и неразоримо до вѣка. И молимо и ҁаклинамо юго же Бь изволить по нась господовати, или брать или сьродникь ГГа ны, или по божїю сꙋдꙋ кога Богь изволить; сїемꙋ хрїсоволꙋ непоколѣбимꙋ вити, нꙋ паче крѣпчае потврьдити, аще ли кто таковыхь дрьҁнеть дїаволимь ꙋхыщренїемь, сїе выше писанное потворити, или разорити, таковаго да разорить господь Богь и прѣчистаа Богꙋ мати, вь дьнь страшнаго сꙋда Хрїстова, и да юсть проклеть ѿ .т҃. и .и҃і. светыхь и богоносныхь ѿць иже сꙋть вь никеи, и ѿ всѣхь светыхь ѿ вѣка Богꙋ ꙋгоднвшихь, и да мꙋ юсть сꙋпьрникь светыи великомꙋченикь Хрїстовь Пандлеимонь, вь дьнь сꙋда Хрїстова, аминь.

† Блговѣрны деспоть Драгашь, и Гнь Костандинь.

8.

1381 год.

Цар Лазар потврђује манастиру Св. Пантелеимона у св. гори Атонској добра и слободе. [1])

† Вишнюю славꙋ ꙋлꙋчити желающе, свещенныхь еѵⷢ҇лскыхь ҁаповѣдехь делателые, свѣтло вь ꙋме вьспрнемше, ҁакона господна достохвалное поꙋченне. Аще бо любите ме рече, ҁаповѣди мое сьблюдете; темь же и раҁличними добродетелми, ꙗко же раиски цвѣтьци, достолѣпно ꙋкрасивше се вь слѣдь по-

[1]) Спомен у Monumenta Serbica 200.

тѐкоше благоѹханнѥ божьствьнаго разꙋма, елици бо реуе дꙋхѡмь божьственимь водеть се, сїи сꙋть сынове божи, темь же и сь Хрїстѡмь вьдвараюᴛь се вь свѣте невеуернѥмь, ть бо самь реуе, иде же есмь азь тꙋ и слꙋга мои бꙋдеть. О сихь дрѣвлѥ велегласно вѣщаше великии вь пророцѐхь божьствьни Давидь, реуе бо блажени: вси боющеи се господа, хо̀дещеи вь пꙋтехь его; сихь бльженствꙋ и славѣ и азь наслѣдникь бытн вьжделехь, иже вь Хрїста Бога благовѣрни и христолюбиви кнезь Срьблѥмь и подꙋнавию Стефань Лазарь, еже и полꙋуити надею се помощию и поспѣшеннемь моего пособника и помощника светаго великомꙋуеника Хрїстова Панделеимона, иже вь светеи горе Аѳона рекоми Рꙋси. Ємꙋ же приложихь црькꙋ Спасовꙋ ꙋ Хвосни коіь митрополие хвостьньское, сь всемь що имь пише ꙋ хрисоволихь крала прѣжде бивьшихь, що си е дрьжала црьковь тази, такози да си имаю Рꙋси црьковь тꙋзи и сели кои сꙋ ꙋ хрисоволихь и сь людми и сь виногради и сь ѡвоꙗнемь, и сь воденицемь, з брьдомь сь полѥмь и сь ливадами, и сь всемь малемь и големемь, и сь мѣгѡми сель техь зи; да си има тꙋзи црькꙋ црьква рꙋшка до вѣка. А мегѥ црькꙋѣ оу около надь Пилопакь оу дрѣвени мость, и ѿ моста к брьдꙋрїѡмь, дѣломь како се камн вали и ѡвамо и ѡнамо и оу црьвенꙋ стѣнꙋ, и више црьвене стѣне хрьбьтомь стѣномь оу водꙋ ꙋ Коритникь, и ѿ Коритника доломь на Скокьшорь, и ѿ Скокьшора дѣломь како се камн вали ꙋ Пискꙋповꙋ главꙋ и ѿ Пискꙋпове главе дѣломь како се камн вали ѡбь дрꙋгꙋ странꙋ монастира; надь Пилопакь подь монастирь

ѡпеть ѹ ѡнгїє мость. [1]) Кь сним же и ѡсвободихь црькви Спасови и села не ѡдь всехь работь и поданькь малихь и великихь, да им нѣсть приселиције и градоѕиданиꙗ, ни сока, ни ѱара, ни соколара; и да невлада надь ними ни кто ѿ владущимь по ѕемли господства ми, тькмо кога постави црьковь светаго Панделеимона, тьи да ѡбладаеть ими, и да работаю црькви што є ѕаконь монастирьски, и да имь не суда ни прѣдь киимь, тькмо прѣдь своимь прѣдьстателюмь, како є ѕаконь и другимь метохиꙗмь стогорскимь. И молю и ѕаклинамь его же изволи Богь по мнѣ господствовати, или ѡдь сродникь моихь, или ини кто, снему више писаному непотворену быти, нь паче потврьждену, ꙗко же и ми прѣжде нась бившихь господь непотворисмо, кто ли дрьѕнеть ѿети ѿ рукь или потворити что ѿ сихь мною ѕаписаннихь више писаннихь, таковаго да раѕорить господь Богь и прѣчистаа его мати, и да га поразн сила чьстнаго и животворещаго креста, и да юсть прокнеть ѿ светихь .ві. врьховнихь апостоль, и ѿ .т, и .иі. светихь ѿць иже вь никеи, и ѿ всехь светихь ѿ века Богу угодившихь, и да есть причтень июди и арии, и сь рекшими крьвь его на нась и на чедахь нашихь, и вь мѣсто помощи да му юсть супарникь великомученикь Христовь Панделеимонь, и зде вь будущимь вѣцѣ, аминь. Вь лѣто: ҂ѕ. ѡ. п. д. индикта, д.....

† Кь Христа Бога благовѣрни Стефань кнеѕь Лаѕарь Срьблемь и подунавию::

[1]) Ово је омеђашење у једном препису, а у другом овога нема.

9.

Год. 1381.

Цар Лазар потврђује што су приложили добра манастиру св. Пантелеимона у св. Гори Атонској, челник Мльса и синови његови Стефан и Лазар.

† По неиꙁреченномꙋ члов҄ѣколюбию владики моего Хрїста и по неиꙁреченномꙋ и свемилостивомꙋ его приꙁрению, еже на г҃стве ми ꙗко же и на прьвихь светихь царихь тако жде и на г҃стве ми иꙁлиꙗ благодеть прѣсветаго своего дꙋха и постави ме г҃на ꙁемли срьбьскои и подꙋнавию; аꙁь вь х҃а б҃а благовѣрни и самодржавни г҃нь Стефань кнеꙁь Лаꙁарь, понеже приде кь мне вьꙁлюблени брать ми челникь М҃льса синови своими Степаномь и Лаꙁаромь и молише ме, како да си приложе ѡдь свое дрьжаве црькви светомꙋ великомꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Панделеимонꙋ, и ꙗ непрѣꙁрѣхь молениꙗ ихь, нꙋ паче испльнихь како да си приложе елико имь есть хотение, и сь ꙋпрошениемь моимь приложише великомꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Панделеимонꙋ иже вь светои горе Аѳѳона рекоми Рꙋси, село Ꙋларе рекоми горни Ꙁакꙋть и ꙁаселькь мꙋ Трьнава, и црьква светаго Николи, и ꙁаселкомь, и ꙁаселькь сь оне стране Лаба горни Лꙋковькь сь мегами и правинами, и сь воденицами и сь броди и сь полемь що сꙋ имали ѿ прьвихь г҃и до села; таꙁи потврьдихь написахь села таꙁи како да сь нихь имаю рꙋшки монастирь до века вь помень господства ми и вь помень брата ми челника Мльсе, и сестрѣ ми Драгини, и нихь синовь; и ѡще ѡслободи господство ми села таꙁи ѿ всехь работь, и поданькь вѣлихь и малыхь господства ми, ни да имь е сокꙗ ни

его же и сьтворихомь на мѣстѣ рекомѣмь Дрѣньча, ѥко же выше писахѡмь. А еже вь ньемь жительство братїамь вь сьединиенїи изволихомь, ѥко же апостоли уставише се и правили светыхь Ѡць утврьди се, и сего ради чьстнаго вь свещенниѡ иноцѣхь, ку̑рь Даниль начелствовати умолихѡмь прьвѣе, ѥко быти сему добрѡму сьбранию братїе, изображенїе и ѡдушевлѥнно законоположенїе, таже по прѣдь реченнѡмь ку̑рь Даниле, никому игумену настоѥщїимь господами поставлѥти се, нь изь срѣды братьства, ѥго же по сьвѣту вьса братїа изволеть, подобно и ѡ властехь прьквьныихь, малыхь же и великїихь, или вь мѡнастыри или по селѣхь, нь братїа да поставлѥють игумена, тьже сь сьвѣтомь ихь власти да поставлѥеть, да не како иже славолюбиѥмь подвижимы, любо началїа ищуще и настоещїимь господами подвигьше се вьзьмущенїе сьтвореть вь светѣи ѡбитѣли божьствьному ѥже ѡ Хрїстѣ стаду, ѥко же вьци и хыщници, иже стада нещедеще; тѣмь по сьвѣту и воли и умолѥнїю поставихѡмь вь начелѣ чьстнаго вь свещенноиноцѣхь ку̑рь Данїила; мужа благоразумна и богобоѥзнива, иже изьѡбразить вь начелѣ всакь видь добраго сего житїа, на нѥго же вьзложихѡмь всакое наше прѣбыванние и закѡно положенїе, ѥко же благоугодно Богу изволить се, имь же вь вѣщѣ семь сьблюсти се невредымїи, тѣмь же да недрьзнеть разорити ѥже тѣмь уставлѥнная, аще и благоразумнь минить се. Сего ради по тогову благоволѥнїю, и сїа вьчинихомь вь ѡбитѣль юже и сьставихомь вь име пречистїе вьведенїе светаа вь светыхь, таже и по дрѣвьнѥму законѡположителю и

прѣданїю вьчиныхомь, да никто же ѿ живꙋщїихь тꙋ братїи вь своюю кюлїи имать что по своюи емꙋ воли, кромѣ игꙋменова хотѣнїа и данїа, иже бо и тѣла единою ѿрекьше се, како ѡ непольѕныихь вещехь попеченїе пакы начьнꙋть имѣти, Ананїи бо и Санфїрѣ дꙋхꙋ светомꙋ сльгавшїимь таковїи ꙋподобеть се; паче же прѣдателю Їюдѣ, иже вещелюбьства ради своюго прѣдасть владикꙋ, и свою ѕлѣ иѕдасть дꙋшꙋ, подобно же и ѡ послѣднихь; никто же да дрьѕнеть вьнести вь свою кюлїю что, иже юсти ни пити что кромѣ ꙋставлюннаго мѣста сирѣчь трапеѕе, или индѣ идеже аще повелить игꙋмень, ни сам же игꙋмень да имать власти юсти таинѡ вь кюлїи, кромѣ благословьныю вины сь гостомь таковїимь, или болѣѕны ради; кромѣ же сихь винь никако же сию дѣло неподобьно е творити, сьблаѕна ради и прѣтиканїа мнѡгїихь, ибо апостоль глаголють: гѡре сьгрѣшающимь вь братїи, и бию щимь сьвѣсть чрѣва ради, имь же Богь чрѣво. Аще ли кто таковь ѡбрѣщеть се, лихѡимьць и таинѡюдникь, да иѕгонить се иѕь мѡнастыра, юко же тать и хыщьникь, и своюи жиѕни ѡкрадитель; — юко же рече апостоль да иѕметь се ѿ срѣды ваше такѡвїимь ѕлѡбамь дѣлатель, сь таковїимь ни юсти ни пити лѣпо юсть. И да нѣсть никто вольнь ѿ настоющїихь и ѡбладающїихь ѕемлюю и црькьвомь, кромѣ дльжнаго помена царемь и ктиторѡмь и трꙋждающїимь се вь мѣстѣ, и всѣмь православьнїимь Хрїстїанѡмь, и да нѣсть никто вольнь подьложити црьквꙋ сиꙋ подь светꙋю горꙋ или подь инꙋ црькьвь, или ѡбласть, ни самь царьствꙋюи ѕемлюю или сѣдеи на прѣстолѣ архїерейскомь, нь ни

ѿ ктиторь кто, или игꙋмень или инако ѡбладаѥи, или братьство дрьꙁнꙋти колѣ богоборьствꙋюще и богосьпротивныци насилꙋющей светѣи ѡбитѣли сеи, аще и дрьꙁо нѣкако мнить се глаголемое, ѥлїка прилѡжише се вь светѣи ѡбитѣли сеи, и приложеть се вь семь вѣцѣ, ѿѥти коли. или ꙁамѣнити нꙋждиїимь ꙁамѣнѥнїемь, или инїимь кїимь иꙁвѣтомь ѿтрьгнꙋти; и да непоставлѣють се ѿ томѣстьцьь никоꙗ власть ѿ ныхь, раꙁоренїа ради и сьмꙋщенїа, иже по боꙁѣ жити хотещїимь; раꙁвѣ аще таковїи ѡбрѣщеть се, благоговѣинь, и кроткь и смѣрень, и богобоꙗꙁнивь ꙁѣлѡ. по сьвѣтꙋ и расꙋжденїи всего братьства, а инако никако; и да непогребають се вь нꙋтре црькве, или вь нꙋтрь монастїра никоꙗ жена кромѣ царице или ктїторице, и дѣтї младѣхь да нѣсть вь монастырѣ, ни на прѣбиванїе, ни на ꙋченїе книгь; таже приложихь потрѣбна монастїрꙋ семꙋ села вь метохїю, рѣкꙋ Лоѣнихъ сь всеми сели и ꙁаселци и мегꙗми и правинами мѣста того; село Рьжаницꙋ сь всеми мегꙗми; рѣкꙋ Тꙋлешꙋ сь всеми сели и ꙁаселци и правинами мѣста того. —

И на Расине село Пꙋгꙗле, и сеꙁо Лꙋкаре, — и дворь ꙋ Неꙋпаре сь пидворицомь, и рѣкꙋ Ломницꙋ сь всеми сели и ꙁаселци и мѣгꙗми, село Староноге, село Сеꙁемꙋче на Модрои, и село Слатинꙋ, и село Магюрь на Србской; и Влахе Шилюговьце, сь ꙁаселци и мегꙗми, и ꙋ Ꙁагрьлатои трьгь на Мораве и сь бродомь; и село Врьлницꙋ, и село Брѣꙁи, и село Битиио; и рѣкꙋ Пѣшьчаницꙋ, блато . . Бїглѣ . . сь всеми сели и ꙁаселци и мегꙗми, и село Любешꙋ више Ꙁарве, и ꙋ Браничевꙋ на рѣцѣ Вителнице село

Дражаніє, село Бꙋгꙋновьци; тргь Кꙋла, село Хиє-лаци двои, село Жрьновьницꙋ; село Алтоманьце; село Кобиліє, село Дльбоки; село Бꙋнєи; село Драгоѥвьць, село Бꙋковьчь, село Гарове; село Лꙋчин; и ꙋ Новомь брьдѣ всако годище по .н. литрь сребра, село Градище; село Чаємова мала.

Сїа вса приложисмо, славнаго вьведенїа прѣсветїє богоматере, светаа вь светїихь, вь мѣстѣ рекомѣмь Дрѣнча; єго же ѿ основанїа вьздвигохомь Богꙋ сьпоспѣшивьшꙋ ми, ꙗко же више сказано, сего ради написахь вь свитькꙋ семь, повелѣнїємь прѣвисокаго самодрьжца господина кнеза Лазара, и благословенїємь все светѣишаго патрїарха кꙋрь Спиридона, како да ѥсть никїимь непотькновенно до вѣка. Аще ли же кто дрьзнеть сиіє наше ꙋставлєнїє и приложенїє потворити, или что любо ѡдѥти више писанїихь, такови да ѥсть проклеть ѿ господа Бога вседрьжителꙗ и пречистїє ѥго матере, и ѿ сили чьстьнаго и животворещаго крьста господьнꙗ; и ѿ всѣхь светїихь, и самꙋ же тꙋ прѣчистꙋю богоматерь да имать сꙋпьрьницꙋ вь второе пришествїє господа Бога спаса нашегѡ Їисꙋса Хрїста, єгда прїидеть сꙋдити живїимь и мрьтвїимь и вьздати комꙋжде по дѣлѡмь. Сїꙗ вса написаше се вь Мѡраве мѣстѣ рекомѣмь Жича, вь храмѣ светаго вьзнесенїа, прѣдь всеѡсвещенѣишимь патрїархомь срьбскїимь кꙋрь Спиридономь, и прѣдь всемь зборомь великиіє црькьве. И извѣстнаго ради истиннаго извѣщеннїа...... и настоѥщеѥ сиіє записанїє месеца Марта .к. вь лѣто, ,ѕ. ѡ. ч. їндїктїѡнь є.

11.

1388. д. 26. Марта, у Штипу.

Господин Костандин потврђује добра манастиру вазнесенија у Штипу, основаном од брата му војводе Дмитра. [1])

† Ꙁемьнаа ꙁемли ѡставльше, и тлѣнныихь и прьстныихь ѿшьше приидите вьꙁникнѣмь, и на висотоу ѡчи вьꙁнесѣмь и раꙁоумь вьперимь глаголюще кь прѣвѣчномоу и беꙁначелномоу ѿцоу, благомоу владицѣ небесномоу и творцоу всеѥ твари видимиѥ и невидимиѥ, єдинородномоу сиоу ѥго, кь надежди и похвалѣ рода христиꙗнскаго, господоу богоу спасоу нашемоу їсоусоу хрїстоу, и прѣсветомоу и благомоу и животворещомоу доухоу ѥго, вьпиюще: слава тебѣ трьстаа троице, вь ѥдиномь божьствѣ вь вѣки, аминь. понеже благоиꙁволивь пославыи єдинородныи сынь свои на ꙁемлю спасениꙗ ради чльвѣческаго; ꙗдрь же тебѣ благаго ѿца неѿтлоучивь се. любеꙁныи їсусе хрїсте прѣвѣчныи и бесконьчныи цароу господи мои творче, сьꙁдателю всеи твари, и всакого дихании, иже прѣславноую и вседрьжавною роукою, вса сьдрьжеи и имѣи власть небесныими и ꙁемльныими, непрѣходимы и неконачаѥми господь, сь сыномь и сь доухомь; всею дрьжавою покланꙗѥмы и славимы вь вѣкы, аминь. вседрьжителю вышни владико господи, кь любви си сьхраниꙗ моую доушоу; иже боꙗти се прѣсветаго имени твоего; всегда оугодно творити волю твою на всако врѣме; и живота моѥго даннаго ми тобою сладкыи хрїсте мой, мнѣ же рабоу твоѥмоу по велицѣи милости твоѥи; нь ѡ владико творче мои аꙁь рабь твои благоволенниѥмь и

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica, 203.

щедрымь уеловѣколюбиємь ти; — Азь вь Ха Ба благовѣрны и хрїстолюбивын Костантинь вѣди те скора кь милости и щедра на грѣшные вь благо прошоу и припадаю кь скорои ти милости и кь поучинѣ благости твоює, ꙗко уеловѣколюбиє быти ми кь помощь твоє дльготрьпѣниє вь днь испитаниꙗ ѡного страшнаго уаса, милосрьднама ѡуима вьзри на смѣреноую мою дꙋшоу; ты же вьседрьжителю спасе мои, по милости твоюго уеловѣколюбиꙗ, сиюго дара и жрѣбиꙗ прѣдрьжати область ѿуьства моюго родитель и прародитель, велиуаю и прославлꙗю прѣсветоює име твоює; и ѡ домоу слави твоєе попеуениє твороу, єлико силѣ оуꙁможно даровано тобою; некаи быхь благосрьдиємь ты сподоблюнь быль сь оугождьшими ти, и веселещихь се вь стѣ истинѣ прѣсветы глась твои оуслышаль: приднте благословени ѿца моюго наслѣдоуите оуготованоює царство небесноює. и сиꙗ смысливь господство ми иꙁь глꙋбины срьдьуные и пронꙁоумѣхь горкы и притранны уась сьмртный, како прѣдстати тебѣ владицѣ моюмоу Хрїстоу. ꙗко же бывши дрѣвни цариє и светыи прародителиє и родителиє господства ми, иже се дрьже и скуфтра царскаго, и ѡбладающа ꙁемлꙗми, и болꙗри и воєводами и саномь црьковнимь, патриꙗрси и свещенныци вси сьмрьтию скончаше се, и ниуто же полоуише мира сего, ꙗко истинны и всесрдьуны брать господства ми Димитрь воєвода кь вѣуномоу творцоу и некончаємомоу и неминмоходимомоу, и вса мира ѡставль а владицѣ своюмоу Хрїстоу привеꙁа се. И мѣсто иже юсть иꙁнашьль брать господства ми Димитрь воєвода и коупиль оу Шипоу градоу сь всѣми пра-

винами мѣста того; иде же и съзидаль ѿ основаніа црькові възнесеніа господа и бога и спаса нашего іу҃ ха҃. тѣм же все срьдьчно и благо и истинно сь оуспѣхомь срьдьчнымь и любовию раждеженною оу споменоу господствоу ми, брать господстка ми Димтрь воевода и за нѥгово мнѡго доброѥ и всесрьдьчноѥ вѣрноѥ поработанниѥ; благо изволи господство ми си малыи дарь приложити господство ми црькви възнесению господгнию .... сь млины и сь ливадами и сь всѣми мегѡми и правинами ....
.....лоутомоу, ѿ стльбице о соугиѥ коузмина на трохаль. ....ниѥвь вьрхь, ѿ маниѥва врха ниc хридь надь соурдоуль ....лво ѿ коурилова ниc хридь на локвоу; ѿ локве прѣ......... поуть сонмарскы с паньчевскымь, конь сла.........мь поутемь, на бродь масленице, ѡдь брода прѣ.........же блата. ѡдь сопота прѣко полѥ оу брѣгалии..........ѣкоу кисѣлачкоу, терь старимь поутемь коклешевоу до ливаде, низь ливадоу тере крстоу на дроумѣ; прѣко дроума старымь поутемь на бродь масльници; прѣшьдь масльницоу прѣко оу брѣгалницѹ.

Село банѥ сь млины и сь ливадами и сь всѣми мегѡми и правинами; а ѿтесь селоу томоу на стльбици где спада стльбица на доль, и такои прѣко брьда выше кисѣлице и выше градища надь кисѣлицомь; и на хридь на высокы, и прѣко дола на локвоу на хридоу баньскомь, и ѿ тоудѣ п.. ко брьда на градище на рѣкоу братешкоу, и прѣзь братешкоу рѣкоу ....ѣѥвоу ливадоу, терь на костоголь на врьхь; и низь хридь ....іаревоу нивоу тако и на могилоу конь дроума. ....ль на смрь-

тица, ѡдь смрьчицѣ оуправь на масль............
кои ѿ смрьчицѣ по высоу надь ѡблешево, Ѷголинцоу, ʒа .н҃. перперь венетицѣхь. и коупи врьть ѡдь до-брослава лѣлотева. и ѿ брата моу добромира ʒа .е҃. перперь венетицѣхь; и градиноу коупи ѡдь моуʒго-вика ʒа .е҃. перперь венетицѣхь. и виноу приложи воєвода спасоу водѣницоу, що коупи ѿ ранка немѣ-нова; и ѡдь ранка боугѡва ʒ драгиномь; и ѡдь станка ковача ʒа .к҃. перперь венетицѣхь; и дроугоу водѣницоу приложи що коупи ѡдь радомира волика и ѡдь брата моу владимира, и ѡдь сестричика моу продана, а ʒа .л҃. перперь венетицѣхь; и сone стране коупи воєвода ѡдь радомирова периволѡ що се находи и с наметн и сь кипоуріами до вльчинине градине. А' во кои приложише по своимоу хотѣнию спасоу: приложи василиє боудовикь врьть на ѡнои странѣ, що єсть коупиль ѡдь калоиана каматника; и ѡдь драгоушина бобина; и виноу тоу приложи василиє ѡдь врьта два дѣла, що є коупиль ѡдь радослава фаргана; приложи лѣлотєвикь градиноу подь мана-стыремь, конь градине що коупи воєвода ѡдь се-мана. и приложи стаѡ клобоучарь лоʒиє оу дамїа-новѣ драси, .в҃. врѣтена а на двѣє врѣтеноу виноу ѡдь тогаи лоʒїа да се храни клобоучарь до смьрьти; а по смрьти неговѣ, и таʒи .в҃. врѣтена, да соу .д҃. врѣтена, виноу спасоу, оу помень стаю клобоучароу иноучьскыимь же ʒваниємь Симѡнь. — И павль при-ложи спасоу по своимь хотѣнии а не по силѣ, надь рашїоудинѣ периволь, а мегѧ досеже до гвоска стаѧ. и до ʒлатооустовѣх и до сирмана, а иние те є .г҃.

врътень. И калогерица марѳа приложи спасоу на ѡнои странѣ нивоу .ѕ҃. врътень коњь ника режанова: —

И коупи воевода ѡдь миха градиноу на ѡнои странѣ коњь боудовикѡ ӡа .к҃. перпере венетиць. и тиха протопопе роусина сестра синомь си михомь по своемоу хотѣнию а не по силѣ приложише спасоу нивоу више града на стражницоу мегю оба поута до поута великаго, кои греде ѡдь града и до поута малога, кои греде ѡдь идиохоріа, и до могиле коѡ ѥ мегю ѡба поута на ӡглавню и до грьбасовех до самого дола все цю се находи тоу нихь .ві҃. врътень. и ѡще коупи воевода Димтрь нивоу на ѡнои странѣ прѣмо спасоу ѡдь момчила кастелѡновикѡ ӡа .д҃. перпере венетикѐ, с ексодомь, и мегѡ нивѣ тои до радоуанна и до гѡрга калоферовикѡ и долоу до самого дола. и такои коупи по хотѣнию нѥхь а не по силѣ, да си држи црьковь спась свободно како всако право коуплѥнно и баціинно. ѩко да не метеха момчило ни нѥговь кои любо родимь. тко ли се такоцине нагѥ ѡть тогаи родьства и поище више писанноѥ, да плати владꙋцюмоу .п҃. перперь венетицѣхь. а томоуи свѣдоци: протопопа роусинь, попь иванко, попь кирο, попь гоусто, попь станко, попь драгославь, попь тодорь, попь богославь; милорь репоше челника станислава синь, коѡ кнеӡь, и монша и юраникь, пиулеѡ и иванъ барбарен и драгико моменик.

И села их же изволи и приложи господство ми црьквѣ брата господства ми воеводе димтра, ѡсвободи господство ми люди ѡдь всѣхь работь и подаиькь велихь и малихь, и ѡдь поӡоба и ѡдь псара и ѡдь

десетка житнога и винскога и пуелнога, и ѡдь травнине, ѡвуе и жировинне; и ѡдь сѣнокоса и ѡдь поноса и ѡдь наметка; и ѡдь градозиданиꙗ и ѡдь вражде и ѡдь приселице, и ѡдь котла. и що се учини глоба на тѣхзи людехь ни тко да ниѥ волюнь развѣ црькка, и соуда да нимь ниѥ ни прѣдь кепаланѡмь ни прѣдь кнеzомь ни прѣдь инимь владоущимь тькмѣ прѣдь игоуменомь настоѥщимь и zарщина и распоусти црьквѣ просто рекше ѡдь всѣхь работь великыхь и малихь, zаписа и оутврьди господство ми цркквѣ вьzнесениꙗ господниꙗ, иже сьzида брать господства ми воевода димитрь. Ктѡ ли хощеть дрzьноуть нѣкымь оухищрениюмь дїаволимь или наваждениюмь и разорити сиꙗ више zаписаниꙗ господства ми, таковиꙗ да разорить црккьвь вьzнесениꙗ га и ба и спаса нашего ісоу хрїста. и того прѣчистаꙗ ѥго мати на снимь свѣтѣ и вь несконучими вѣкь, аминь. И сиꙗ zаписа и оутврьди господство ми месеца марта .кѕ. днь оу щипоу. вь лѣтѣ .,ѕѿчѕ.

† Вь ха ба благовѣрны господинь Костадинь.

12.

1395. у Новом брду.

Монахиња Евгенија, и синови њени кнез Стефан и Вук Лазаревићи, поклањају добра манастиру руском св. Пантелеимона. [1]

Вышнюю славу оулучити желающіе божьствьныихь еуагель zаповѣдей дѣлателїе, свѣтло вь оумѣ вьсприемьше zакона господниꙗ достохвалное поученїе. Аще бо любите ме рече, zаповѣди мое сьблюдѣте,

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica 127.

ѩко же раꙁлꙑчними добродѣтелми, ѩко раисцими цвѣтци оукрасивше се, достолѣпно потекоше вь слѣдь благоухаиїа божьствьнаго раꙁума. Елици бо духомь бж҃їимь водими суть, си суть синове бж҃и. Сего ради и сь Хрїстомь вьдвараюты се вь свѣтѣ невечернемь, тъ бо сам рече, иде же есмь аꙁь, ту и слуга мои будеть; о сихь древле велегласно вьꙁпиваше велики иже вь пророцѣхь божьствьнихь Давидь глаголе: Блажени вси боещеи се господа, и ходещеи вь путѣхь его. Сихь блаженству и славѣ вьжделѣвьше наслѣдьници бити, аꙁь бл҃гоучьстиваа и Хр҃толюбиваа монахи Еугенїа, и сь бгодарованиими чеди моими, бл҃гоучьстивимь кнеꙁомь Стефаномь и братомь му Вльком, припадаемь молеще се Богу и пр҃чтѣи его матери, и светому великомученику господню Пантелеимону, иже вь светѣи горѣ Афонсцѣ монастира гл҃емаго Руси, ѩко да ни есть помоћникь топли, и ѿ скрьби иꙁбавитель. Сего ради принесохомь сїе малое приношенїе светому великомученику Пантелеимону, да есть вь славу Богу и прѣчистѣи богоматери, и вь похвалу и дарь светому великомученику Пантелеимону. Нрьво Копорики трьгь, сь ельшци и с мѣтохомь и с мегиѩми, и правинами, и село Остракїе ꙁаселци и с мегиѩми и с метохомь, и село Лѣшькь, с метохомь и с мегиѩми, и село Стрьжине с метохомь и с мегиѩми, и оу Топлици село Ельшаница и село Свача с мегиѩми и с метохомь, и село Дучино Прѣцрѣшинѣ с метохомь и с мегиѩми; и село друга Прѣцрѣшина Нарцанова, с мегиѩми и с метохомь, и село Мегюѩни, с метохомь и мегиѩми, и село Гавнце с метохомь и с мегиѩми, и оу Дубрав-

ниціє село Бгослава Бръгнбале с метохомь и с мегшми, и оу Глъбоунци село Мирошевьци с метохомь и с мегшми, и село Виннья с метохомь и с мегшми, и забѣломь, и мегш забѣлу тому: до рѣке Сушниціє, и до радониnскe мегїє; и село Товрьлюници с метохомь и с мегшми, и еще село у Бѣлици Трьнава више Добраніє, сь всѣмь метохомь и мегшми, и правинами села тоган; и ѿ Больвана всѣко годище, по петь сьть крушьць соли, и два чл҃ка да сутъ монастирска, Дом Балушевикь, и Раша Рагїевикь, и оу граду Сталакю чл҃кь Станко, и оу граду Крушевьцу, куки и чл҃кь Радославь Бугаринь, и светаго Прокопїа оу граду, куки Вльноте Богдашевикш, сь всомь бащиномь, и два чл҃ка Радославь и Добромирь, и виноградь, и оу Лѣсковцу, куки и два чл҃ка Костадинь и Дражун, и оу Новомь бръду, куки Мартина Врьліє, и Дафїна с мужемь, и црьковь мати божїа у Хольгощи, и село Подградїє сь засельци, и с метохомь и с мегшми, и село Калны доль с метохомь и с мегшми. И убо нже нами приложенное малое сїє приношенїє великомученику Пантелеимону, положихомь зде вь златопечатнѣмь семь хрїсовулѣ, нкожь прѣдь написа се, кь симь же и нже господиномь нашимь светымь кнезомь Лазаромь приложенаш прьвѣє великомученику Пантелеимону, приписуємь зде сь всакымь повелѣнїємь и потврьжденїємь, не тькмо же сїа приписуємь, нь и еже аще къждо ѿ властель нашихь наставленїємь бл҃гаго дх҃а приложи, сь всакымь нашимь бл҃говоленїємь же и потврьжденїємь приписуємь. И убо нже господиномь нашимь светымь кнезомь прѣжде приложенаа, сутъ сїа: црьковь мати

божїа Бѹчаньска сь сели, Бѹчїє, Окрѹглица, и долнѥ Окрѹглица, Ѥсенковица, Михаилова, сь всеми метоси и мегѡми и правнинами сель тѣхь и црькве, и оу Хвосну црьковь Спасова, сь сели и с метоси и с мегѡми и правинами црькве те, що є дрьжала конь цара Стефана, и црьковь у Лаву светы Никола, и село Закѹть сь засельци, Трьнава и Лѹковыць, и сты Петрь, сь всѣми мегѡми и правинами сель тѣхь. А ѥже нашими властели приложенная, сѹть сїа. Воивода Никола и подрѹжїє его Видослава сьродница наша приложи црьковь у Сребрьници светаго Николу, и Сребрьница сь всеми сели и метоси и мегѡми и правинами сель тѣхь и црькве те. Воивода Михаиль приложи Хлапову полѥну, сь всѣми заселци и с метохомь и с мегѡми сель тѣхь, и на Моравѣ половиню брода. Воивода Новакь и Видослава приложи црьковь светаго Іѡанна прѣдтєче у Црьколѣзѣ, сь сели и с метохомь и с мегѡми и правинами црькве те, що сї є дрьжала конь цара Стефана. Логоѳеть Лѹка приложи црьковь матерь божїю у Драгобили, сь сели и сь метохомь, и с мегѡми и правинами црькве те, що сї є дрьжала при Дѣтошу. Дѹка властелинь приложи село Винарци сь всѣми метоси и мегѡми и правинами села того. Юга приложи у Гльбоуници село Горнио и село Седьларци. Богдань Радѹєвикь приложи у Подгори село Дѹбово сь всеми метоси и мегѡми и правинами села того. И еще приложи воивода Новакь село на Топлици Бисерку с метохомь и с мегѡми, и еще приложи госпогѥ кѵра Єѵгенїа и господинь кнезь Стефань и брать му Вькь, село на Дѹнавѣ....

Сїа вса выше писаннаа приложеннаѥ и господиномь нашимь кнезомь светымь и нами и нашими властели, ѡсвободисмо сь всакымь повелѣнїемь и потврьжденїемь, да су свободна ѿ всакаго доходка царска, кои либо аще случить се доходокь, да есть вольнь монастирь с нимь. кь сему же свободисмо и ѿ всакыхь работь гдскыхь, да нимь нѣсть вольнь заповѣдати, ни воевода, ни кефалїа, ни двородрьжица, ни челникь ни инь кто ѿ владущихь вь земли господства ни. Тьчию дїаконить монастирскы. И да нимь нѣсть градозиданїа, ни биглє, ни повоза, ни поноса, ни грагиѥ, ни конске, ни подставе, ни геракарьства, ни ловьчинѣ, ни подхїегоненїа, и да нимь нѣсть ни єднога ѡброка, ни сьсада, ни приселице, ни притражице, и суда инде да нимь нѣсть, тьчию прѣдь челникомь господства ни. И сиѥ вса приложеннаѥ сами утврьдисмо многосвѣтлымь симь и златопечатнымь хрисовуломь, и молимо и закликамо его же изволи Богь по нась господствовати, или ѿ сродникь нашихь или инь кто, сиему не ѿемлему быти нь паче потврьждати, аще ли же кто дрьзнеть завистию бѣсовскою сїа выше писаннаѥ разарати, таковаго да разорить Гь Бь и прѣчистаѥ его мати, и да га поразн сила честнаго и животворещаго креста, и да есть проклеть ѿ .вı. врьховныхь апостоль, и ѿ .т҃. и .иı. богоносныхь ѿць иже вь никеи, и да есть причестникь їудѣ и арии, и да му есть мьстникь светы великомученикь Хрїстовь Пантелеимонь: — И списасе си миѿ свѣтлы хрїсовуль вь лѣтѣ, ҂ѕ. ц҃. и г҃. у Новомь Брьду. —

† Вь х҃а б҃а благовѣрны кнезь Стефань:

† Изволенїемь трїсланнаго божьства, азь смѣренныи Данїиль, и по милости бжїеи патрїархь всѣхь српскыхь земаеи, и поморьскыхь, милостию божїемь, и молитвами светаго Симеона, и светаго господина нашего и учитела и наставьника прьваго архиепископа Сави, смѣренїе ми вьнегда вьзведено бысть на сиѝ светы прѣстоль светителства срьпскаго, видѣвь записанїе и утврьжденїе и хрисовули благочьстивїе и христолюбивые госпогїе Еугенїе монахиѐ и с богодарованными чеди ее, господиномь благовѣрнымь кнезомь Стефаномь, и сь братомь его Вль‑комь, еже приложиста Богу и прѣчистѣи вь славу, и вь дарь светому великомученику Хрїстову Пантелеимону, себѣ же вь вѣчную паметь и вь прощенїе грѣхомь, вса елика приложише, сь всакыми правинами, иже суть выше писана вь хрїсовули семь, того ради и смѣренїе ми потврьжда и подписуе вь всако утврьжденїе, ничему же никымьждере изету быти ѿ выше вьписанныхь вь хрисовули семь, аще ли кто испльнивь се зависти вражїе и злаго лакомьства, начне нѣшто разарати и изимати изь хрисовула сего, ѿ таковаго да ѿиметь гь ѣь милость свою, зде и вь будущимь вѣцѣ, и непричестьнь будеть тѣлу и крьви Хрїстовѣ, и выше вьписаннаа клетьва да испльнить се на нимь, и просто рещи, да есть проклеть богомь и нашимь смѣреннемь, и вь си вѣкь и вь будущїи и анаѳема:

† Данїиль по млти бжиеи прѣѡсвещеныи патрїархь вьсѣмь Срьблемь и поморию.

(:М. П:)

13.

Год. 1396. у Светој гори Атонској.

Никодим игуман манастира руског св. Пантелеимона у Св. Гори Атонској признаје, како су царица Милица (монахиња Евгенија) и њени синови кнез Стефан Лазаревић и брат му Вук, основали у том манастиру 20 места а́дрьфата. [1])

гн҃а Кальга . . . .
косовїа . д . . . .
остане где бо . . . .
десетими адрьфа . . . .
ѡ слоучи сьм҇рть е . . . .
ть и да ѡблада ди . . . . адрьфат . . . .
ноѵѥ снце по прѣданию ст҃хь ѿць тр . . . .
сетины, и шести м҇ць и девети и год , ...
свѣще всои братїи , и да се трапезосаю братїа и приановькь да се даѥ, и да се оѵпоѵщаю оѵбога братїа оѵ монастирь на колико и на трапезоѵ; и колико е поповь оѵ монастирꙋ вси да лѵтꙋргїсаю, и до четиридесети да се ꙋчине за оѵмршаго сто лѵтꙋргїи, и всакоѵ соѵботѵ за годище да има ꙋмрьли колико и десеть лѵтоѵргїи; а миноѵвшоѵ годищоѵ да се поменꙋе по ꙋставоѵ светыхь отьць, кьда се поменꙋю вси православнїи Христїане и тьда и приановькь да се дава, и да се оѵпоѵщаю оѵбога братїа оѵ монастирь, и всакоѵ соѵботѵ до где монастирь стои оѵмрьломоѵ да ѥ колико и три лѵтоѵргїе, и всако годище кьди день прѣставльшаго се доходи, да се поменоѵѥ како то хтиторь, сь всѣми попові монастырскыми, и да вси попове лѵтоѵргисаю, и да се братїа трапезосаю, и приановькь да се даѥ, такожде и оѵбога братїа да се

---

[1]) Почетак фали.

оупоущаю оу монастирь. Ако ли боуде вражна завість междоу господниномь кнезомь Стефаномь и междоу господниномь моу братомь Влькомь и посѣю обычноу свою злобоу междоу ними діаволь и раздѣле се, да си облада господинь кнезь Стефань десетими адрьфаты и лоутромь, а десетими адрьфаты да ѡблада господинь Вльк, и аще се слоучи прѣжде господинноу кнезоу Стефаноу сьмрть, лѹтро да ѥ господинноу Влькоу, и ако Богь оучини соудбами иминже вѣсть, и останє госпогꙗ кура Єvгенїа а господинь кнезь Стефань и господинь Вльк се прѣстави, ѡть нихь двадесетихь адрьфать, шесть да сѹ госпоги кура Єvгении, а четири на десете да ѡстаю монастироу, аще ли се ѥдиномоу слоучи сьмрть, или господинноу кнезоу Стефаноу или господинноу Влькоу, оть оумрьлога десетихь адрьфать, три да соу госпоги кура Єvгенїи, и ако се не слѹчи господинѹ Стефанѹ ни господинноу Влькоу прїити оу монастирь, нь нихь постигне сьмрть где боуде волꙗ божїа, оуреченнаа шесть адрьфать да соу госпоги кура Єvгенїи, како то и выше рекохомь, а ѡсталаа четиринадесете, десеть да остаю монастироу, оставша же четири да да госпогꙗ кура Єvгенїа комоу ѡн се свиди оу монастирѹ тѹзи за дѹшоу неиннѣхь синовь, и кьди се ѡнизи ѡбрази прѣставе конмь ке те четири адрьфата раздѣлити, и ѡнази адрьфата ѡнимь да ѹмрѹ. Ако ли се прилоучи сьмрть госпоги кура Єvгенїи тоузи где стоѥ з господниномь кнезомь Стефаномь и з господниномь Влькомь ѹ господствѣ, петь адрьфать ѡть ниеннѣхь десетихь адрьфать да остаю монастироу, а петь да стое ѹ монастирѹ, да ако се коиѡи

одь дьщерь госпоже кура Еvгеніе прилучи оубожьство или двѣма или трема или и всѣмь, и пріиде или у Солунь, или близу метохіи монастырскыхь, или у метохію, да нимь се онази петь адрьфать даю и исправлаю, безь всакога оузрока и прѣкословіа. Ако ли госпоѩ кура Еvгеніа остане по господинноу кнезу Стефану и по господинноу Влькоу онази шесть адрьфать що он су дали ѿ своихь адрьфать, кьда се прѣстави госпоѩ кура Еvгеніа, да и онази шесть адрьфать стоѥ за нѥние дьщері, да ако он дьщи коѩ догѥ да ю храни монастирь онѣмизи адрьфаты, ако ли буде оу Цариградоу да он се дава на всако годище по петь литрь сребра, ако ли и все петь хкѥри боудоу или двѣ или три, този да нимь се исправлаю; а госпоѩ курь Еvгеніа да се помѣнуѥ како то више оуписахомь, о помѣноу господина кнеза Стефана и господина Влька. Ако ли се по госпоже кура Еvгеніе сьмьрти случи господинноу кнезоу Стефану и братоу моу господину Влькоу сьмьрть, онази шесть адрьфать що су били дали госпоги кура Еvгеніи, вину да остаю да се даю сестрамь господина кнеза Стефана и господина Влька, коѩ догѥ или оу Солоунь или на Строумоу или близоу метохіи или оу метохіѥ монастирскыѥ. Ако ли и все догю да нимь се исправлаю тази єдинадесете адрьфать, що нимь ѥ оставила госпоѩ и мати ихь кура Еvгеніа петь адрьфать, а господинь кнезь Стефань и господинь Влькь шесть адрьфать, и ако се таковази вещь прилучи и останоу дьщери госпоже кура Еvгеніе безь госпоже кура Еvгеніе и безь господина кнеза Стефана и господина брата моу Влька, и згоди се кои годѣ у

Цариградѣ бытн илп двѣ или три или и все, да нмь се да изь тѣхзи єдиньнадесете адрьфать, десеть литрь сребра за годище безь всакога оузрока и прѣкословїа, и до живота господина кнеза Стефана и господина брата моу Валька да нмь се и обѣма отьпѣва ката оуторника лутоургїа и параклись, оу єдннь оуторникь да се поє параклись прѣчистои, а оу дроугын оуторникь да се поє параклись светомоу Пантелеимоноу. А оть копорнскога дохотька освень що є оуречено оу лоутроу давати да ни се оставлю всако годище ке литрь, да ны стоє оу монастирѹ, да или нхь живи оустрѣбоую или мрьтви що ѹрекоу о томзи сребро господин кура Еугенїа н господинь кнезь Стефань н господинь брать моу Вальќ, тозн да оучинимо; н да дамо оу монастироу господинѹ кнезоу Стефаноу н господиноу Вальќоу двѣ кели наиболѣ, н да соу волин поставити оу нихь калоугере коє нмь годѣ, н оть нихь адрьфать да єдоу онизи калоугєрїе по двѣ адрьфатѣ. А ако се онизи калоугєрїє прѣставе кон те оу нихь келїахь бытн, да нѣ волєнь монастирь да нмь рече: отпадоше вн оназн адрьфата кьди соу онизи калоугєрїе оумрьли, нь да є вольнь господинь кнезь Стефань н господинь брать мѹ Вальќ пакы поставлюти оу своє кєлиє на оназн адрьфата калоугєре коє нмь годѣ; н ако врѣме донесе тере изгоуби монастирь тези метохиє выше писание; да нѣсмо волин рети господи кура Еугенїи нли господиноу кнезоу Стефаноу или господиноу Вальќоу или дыщерємь господиє курь Еугенїє: изгоубисмо метохїе вами приложение, недамо вы нища, нь да исправлю монастирь все выше писанноє господи кура

Єѵгенїи и господнноу кнезꙋ Стефаноу и господнноу Влькоу безь всакога оуꙁрока и прѣкословїа. И ако се прилоучи врѣме и ѡбоубожа господинь кнезь Стефань и господинь Влькь и испадꙋ оть свога господства, како то и многѣмь господамь прилꙋчають се, и непода нмь врѣме оу светоу горꙋ дойи, нѝ бꙋдоу или ꙋ Солꙋни или оу Македонии или ꙋ Анатолїи, где годѣ боудоу где ихь оуꙁможе монастирь поискати, да нмь дає всако годище ꙁа ѡнѣхꙁи двадесети адрьфать нихь по двадесети литрь сребра, да се тѣмꙁи хране, и ако се оу животѣ господина кнеꙁа Стефана и господина Влька прилоучи смьрть старцоу кӱрь Никандроу и старцꙋ кӱрь Павлꙋ, да ѥ вольнь господинь кнезь Стефань и господинь Влькь поставити оу лоутроу кога нмь годѣ, безь всакога оуꙁрока и прѣкословїа. И ако се прилоучи госпоги кӱра Єѵгенїи доки оу метохїю монастырьскоу, да ѡн се да десеть коукь ѡцѣхь, що ѡн те дрьва носити и що ѡн те пословати. А ꙁа приложеннаа господиномь ны светымь кнеꙁомь Лаꙁаромь и ктиторомь монастыра домꙋ светаго великомоученика Христова Пантелеимона, иже сьꙁида вь монастири и иже приложи метохию црьковь боучїанскоу ююже и выше вьспоменꙋхомь, сь всѣми селы и правинами сель тѣхь, потрѣбова госпоги кӱра Єѵгенїа и господинь кнезь Стефань и господинь Влькь синове ѥго, како да ѥ господиноу светомоу кнеꙁоу Лаꙁароу помень на всако годище, егда приходить дьнь усѣкновенїа его, ѡбычноюе коливо и колико соу поповь оу монастири вси да отпѣвають коливо и да лїтоургїсаю, и оубога братїа кьда се коливо поює да се оупоущаю оу монастирь и

да се всѣмь даю свѣще и монастырскои братїи и оубогои братїи, и да имь се послоужи а сутра да се трапезосаю монастырска братїа, такожде и оубога братїа да се трапезосаю, и прилвькь да се всѣмь дае. А кьди догіе оуставлѥнныи помѣнь всѣмь православнымь Христїаномь, да се оучини помень и господиноу светомоу кнезоу Лазароу како и выше оурекохомь, ѡ поменоу господина кнеза Стефана и господина Валька синовь ѥго, и ни за ѥдьнь прилоѕькь нѣчїи ако би наивекїи быль, да се оу поменицѣ непрѣложи помень господина светаго кнеза Лазара и госпогіе кура Еуѳенїе и господина кнеза Стефана и господина Валька, нь ѡни да се поменоую по записанихъ царехь оу поменикоу. И ако не оусхокіе монастирь сїа вышеписанна исправити за адльфать[1]) за помене за келиѥ за лутро, кто боуде оть трехь живь или госпогіа кура Еуѳенїа или господинь кнезь Стефань или господинь Валькь, да соу вольни оузимати вса ѥлика приложи господинь светыи кнезь Лазарь и ѡни. И сїа прошеннаа елика потрѣбова госпогіа кура Еуѳенїа и господинь кнезь Стефань и господинь Валькь на своѥмь имь монастири, оусрьдно приѥсмо и любимо: — Извѣстнаго же ради свидѣтелства сїа оустроивше и выписахомь се зде по имени: игоумнь Никодимь, проигоумнь Арсенїе, проигоумнь Стефань, екклисїархь попь Софронїе. Старци: старць Никандрь, старць Сїмонь, старць Павль, Маѳеи, Андреа, Кипрїань, Агаѳѡнь, Максимь, Неѡфить, Игнатїе, Паисыѥ, и доухокници: стары доуховникь Їѡаннікїе, доуховникь Давидь, доуховникь Їѡ҃, доуховникь пе-

[1]) Овде у подлинику стоји Адльфать, као што и јесте боље. Ш.

трьчкы, и попове: попь Никонь, Герасимь, Давидь, Василие, Рафаиль, Филимонь, Кирïакь, Андоние. Дïакони: Давидь, Мартирïе, Ниль. :· Црьковницы: Спиридонь, Өеωфань, егоүменархь Неωфить, Рафаиль, Макарïе, Ситнïца, Досиөеи, Өеωдосие, икономь Варлаамь, трапезарь Еүөимïе, дохïарь Өеωдоүль. И молимь вы ωтци и братïа ихь же изволить Богь по нась монастырскаа строити сиюмꙋ нами оүставленномоү непотворити се, ꙗко же и мы прѣжде нась бывшихь оүставлюннаго непотворихомь: —

Кь лѣто ,ꙅ и ц и Д. индиктïωна Д-го

† Смѣрены игꙋмьнь светаго Панделеимона Никодимь.

И ωще цю погрѣшисмо выше оүписати приложена светымь кнезомь: црькову оү Хвосноү Спасова...... селѣ, и пакь приложена господиномь Еүгенïомь и господиномь кнезом и Влкомь оү Дльвоүници село Мирошевци и село Винна и село Товрьлиници, и оү Болваноү .е. сьть соли.

14.

У време деспота Стефана Лазаревића, око 1420 год.

Игуман Иларион руског манастира св. Пантелеимона у светој гори Атонској, потврђује да је властелин Веселко основао три адрфата у истом манастиру.

† Божьствьные благодетн даровайïе кь чловѣческомꙋ родꙋ, ова ꙋбо по благоволѣнïю бывають, ова же по попꙋщенïю, тѣмь же и последнии чаче прьвïихь помышлаю, иже о мнѣ быти, и свое немощи недостатькь свѣдыи и дѣломь и словомь, и чꙋждꙋ се

како реку, реку же волєю божїєю, и любовїю и хотєнїємь монхь светїнхь господь и отьць и братїє уьстнаго сьбора иже вь светѣи горѣ Афона лежнмые обители монастїра светаго и славнаго великомученика Христова и цѣльбника Панделеимона глаголѣмїе Руси, старїнхь и юнїнхь; мнѣ же игумену и їеромонаху Иларїону вь то врѣме прѣдрьжещу редь стражбы моєю, послушанїе испльнюе, аще и выше мѣри моє сїе бѣ, игуменствуює бѣхь вь той светой обители. Вь врѣме же то вьсхотѣ властелинь господина деспота Стефана Веселко, самь третьи з братїомь сьтворити адрьфата вь монастїири, и дадоше монастїиру за двѣ адрьфатѣ шесть на десете литрь сребра. И мы видѣвше нихь любьвь и усрьдїє кь монастїиру дадосмо имь кєлїє старца Матеа и Вагєнарїу у монастїиру и кипурїю и мѣсто у црькви и у трапезѣ; да си имаю свободнѣ овѣ адрьфатѣ и вьса выше писанна, или се прилучи всемь трїемь доки или двѣма, да си имаю обще двѣ адрьфате до живота нихь. Ако ли єдинь ѿ нихь доидє, да симь всемь облада и да єсть все нєгово, свободно яко то и всемь трїемь, и всакаа поучьсть да имь єсть обнчнаа, яко то и всѣмь адрьфаторомь. Истиннаго же ради свѣдѣтельства написахомь се здѣ по имены, яко да имь єсть утврьждено. Игумень єромонахь Їларїонь, еклисїархь попь Їоаннь, проигумень Никодимь, проигумень Їона, духовинци попь Өеодорь, попь Рафаиль, попь Сава, попь Марко; — попове, попь Максимь, попь Никодимь, попь Филїмонь, попь Афанасїє, попь Павьль; — старци: Нифонь, Дионисїє, Пансїє, Никандрь, Їаковь; — сьборнїнци:

Силвестръ, Пимїнь, Пахомїю; — игумеиарьхъ попь Харитонь; икономь Саватїю; трапеζарь Виталїе; параеклїсїарьхь попь Ромиль; дохїарь Їсаїа; дїакони: Дамїань, Андонїю, Афанасїе, Венедикть; црькоинци: Феофань, Феодуль, Досифеи, Спирїдонь, Моиси, Аверкїю. И молимо ѿци светїи и братїа его же Богь иζволить по нась строити монастирскаа, сему нами ζаписанному непотворенну быти, нь паче потврьждениу, ѩко же и мы и прѣжде нась бывшїи непотворихомь иже ζаписаше.

† Игумень светаго Панделеимона їеромонахь Иларїонь.

15.

Око год. 1430.

Деспот Ђурађ Бранковић потврђује добра манастиру руском св. Пантелеимона у св. гори Атонској.

† Мною царїе царствують и силни власти прѣдрьжеть рече прѣмудрїимь Соломѡномь, царь вѣкѡмь вседрьжитель господь, и понеже временное сїе царство прїехѡмь ѿ крѣпкїе того руки, и всебогатїе благости, подѡбаеть и подобїю тѡго по єлико мощно рожденному ієстаству пѡдобити се, ѿврьζающому роуку и насищающу вьсако животно благоволенїа, ѩко да не тьчїю временномоу сему царствїю прїетници боудемь, нь и вѣчному наслѣдници, ѿ еже ѿ суду благооустроенїа вьвереннаго намь слоужбоначелїа. Тѣмь же и аζь иже вь Хрїста Бога милостїу божїею благовѣрнїи господинь Срьблюмь Гюрьгь, по дарованномоу ми ѿ владики Хрїста моего сана же

и власти, и сьдрьжителю ми вывшу господства срьбьскые ѕемлѥ, дрьжави и прѣстола, порѣвновахь ѥко же иже прѣжде мене бывшїихь благоуьстывихь господь срьвьскыхь. Сицѣ и добродѣтели тѣхь никако же лишень быти. Сего ради пишеть господство ми вь свѣдѣнїе вьсемь, по прѣставлѥнїи благоуьстываго и хрїстолюбиваго господина и родитѣлѥ моего светопоуьившаго деспота Стефана, како прїидоше господству ми ѿ уьстнаго монастыра обитѣли светаго и славнаго велико мууеника Хрїстова Панделеимона иже вь светѣи горѣ Афонсцѣи, глаголеми рушкїи, уьстнѣйшїи игоумень рушкы ѥрωмонахь кyрь Харїтонь, и уьстныи вь инокохь старьць кyрь Маѳеи; и вьспоменуше господству ми о нуждахь и о ѿстоупленїи метохїи, выше реуеннаго монастыра нашего, еже нимь се прилуи вь тогдашнѥ врѣме ѿ турскыхь роукь грѣхь ради нашихь; ми жѣ милосрьдїемь движими, и повелѣнием заповедїи водими, благоволихомь томоу и тѣмь сьтворити милость елїко по силѣ нашеи, иже суть сїа: наипрѣжде метохїе кое се обрѣтоше вь области нашеи вь тогдашнѣ врѣме, оноѕи нимь господство ми не ѿимими ни потвори нь пауе потврьди, да си имаю никымь неѿемлѥмо, како ѥсть оуставлѥно и ѕаписано у хрїсовулу светопоуившаго гна и родителѥ моего деспота Стефана. Кь симь же ї еще сьтвори милость господство ми више реуенному монастыру нашему. Села и люди що си имаю оу дрьжавѣ нашеи, що су на нихь ууе ѕимнїе и сωкь, оноѕи нимь ωсвободїи господство ми, да си сьбираю монастиру, и ложникь ѿ копорикь що су давали светопоуившому господиноу и родитѣлю ми деспωту Сте-

фанꙋ, и тоꙁи нмь освободи господство ми, да си сьбираю монастырꙋ выше реченномꙋ; а що сꙋ ꙋниче лѣтние вонцатникь, ѡнозн да се сьбыра оу кꙋкю господства ми; да се тѣмꙁи ѿпрали вонска, и аще благоволить Богь и приствпить ꙁемлꙗ срьбскаа опеть ꙋ наше рꙋке, що е было ѿствпило ꙋ тꙋрске рꙋке, села ннхь коꙗ бꙋдꙋть да и ѿствпила, да си ихь имаю ѡпеть, како ихь сꙋ имали и при животꙋ светопочившаго господина и родитѣлꙗ ми деспота; а ꙋниче и сокь, и ложнькь ѿ копорикь що нмь ѥ..... и кьдь нмь села пристоупе опеть, о тѡмь како бꙋде на произволению господствꙋ ми, тако ꙁи да..... и лꙋтрѡ да си ѡблада монастїрь, како е монастырꙋ хотѣнїе. И молю его же благоволїнть Богь прѣем.... быти по мнѣ господства моего или сина моего или кѡго ѿ сьродникь моихь или инѡгѡ кого, сїемꙋ моемꙋ ꙁаписанїю непотворенииꙋ и непрѣложноу быти, ꙗко же и аꙁь прѣжде мене бывшїихь господь непотворихь нь паче потврьдихь. Аще ли кто ꙁавїстїю бѣсѡвскою сьдрьжимь или лакомства ради, дрьꙁнеть что любо раꙁорити ѿ выше писанныхь, таковїи да есть проклеть ѿ господа Бога вьседрьжителꙗ, и ѿ прѣчистїе богоматере, и ѿ сили чьстнааго и животворѣщаго крьста, и ѿ светїихь и вьсехвалныхь врьховныхь апостоль дванадесете, и ѿ .т҃. и .и҃і. светїихь и богоносныхь ѿць, иже вь никеи; и ѿ всехь светїихь иже ѿ вѣка Богоу ꙋгодившихь, и да мꙋ е сьпрникь светїи великомꙋченикь Хрїстовь Пантелеимонь вь си вѣкь и вь бꙋдꙋщїи:

(:М. П:)

16.

1487. 12 Јунија, у Трговишту.

Јован Влад војвода влашки дарује манастиру св. Пантелеимона у Св. гори Атонској годишњи доходак.

† Вь х҃а б҃а благовѣрнїи и благоүьстыви и х҃толюбївїи и самодрьжавнии и богωмь помаꙁанїи. Їω Влад воєвода и г҃нь с҃нь влада великаго воєвода милостиωмь божїωмь и божїєм дарованїємь и ωбладающꙋ ми и господьствꙋющꙋ ми вьсєю ꙁемли Ѹгровлахїискои єщє же и ꙁапланииским странамь, алмашꙋ и фаграшꙋ херцегь. бл҃гопроиꙁволи господьство ми своимь благимь проиꙁволенїємь, үистимь и светлимь срьдцемь г҃ва ми, и даровахь господство ми с҃ь вьсеүьстии и благоωбраꙁни и прѣноүтанни иже над вьсѣми үьсми дарава вь настоєщи хрисовꙋль гв҃а ми, ст҃мꙋ монастирꙋ глаголеми рꙋси храм ст҃го и великомч҃ника пантелеемона, понеже помислихь господство ми вь вишнимь прилеплѣти са, а ꙁемльна ωставлѣти, се же вь спомижхь и господство ми слово блаженаго давида реүенныимь: имь же ωбраꙁωмь желаеть елень на источники воднїє, сїцє желаеть и дꙋше моа, написати се вь ст҃ы монастирь, да бꙋдемь ктиторь, и приложихь господство ми на вьсѣкω лѣто ст҃омꙋ монастирꙋ по .҂ѕ. аспри, да есть на пищж божествьныимь инокомь. и вь вѣүное вьспоминанїе рωдїтелемь господства ми и господство ми. сего ради да имь есть вь ωхабж, до живота господства ми, и до живота привьꙁлюбленнимь синомь господства ми радꙋлꙋ и владꙋлꙋ. єщє же и бл҃ги глаголь поставлѣеть господство ми к сїємꙋ хрїсовꙋлꙋ господства ми. кого

изберетъ г҃ь б҃ь бити господинъ влашкои земли, илї ѿ срьдьчнаго плода господства ми, илї ѿ сьрѡдникь господства ми, илї по грѣсехь нашихь ѿ иноплеменникь, да аще поминаветь и сьхранить и утврьдить, того г҃ь б҃ь да поминаветь и сьхранить вь с҃вѣ его и вь вѣчное вьспоминанїе, вь вѣки, аминь. азь драгои писахь їюн .в҃ı. д҃нь. вь трьговищи. в лѣт .҂зц҃ч҃е.

† Їѡ Влад воевода млⷭ҇тиа божїа г҃нь.

17.

1492. д. 18 Фервара, у Трговишту.

Јован Радул војвода влашки дарује монастиру Св. Пантелеимона годишњи доходак.

† Вь име ѿца и сина и с҃таго и похвалу пр҇тои и безначелнеи и единосѫщнѣи и животворещои и нераздѣлїмеи троице, г҃лю ѿца и сина прѣс҃таго д҃ха. и единого вьсеведещаго бога. иже вьсе ѿ небитїе вь битїе приведшому. и словом своим сьставльшому, и пр҇тїимь своимь и животворещїимь д҃хомь утврьдившаго, нꙗко и вьсе мисльнїи чини, землю и вьсе еже на неи. морѣ и вьсе ꙗже вь нем. сїи рече вьсе видима и невидима. еже млⷭ҇ти своеѧ ради непрѣзревшаго род чловѣчьки падшїи погибнутїѧ прѣстѫпленїꙗ ради заповѣди его, еже вь едеме прѣдедомь нашїимь древле рукопрострьтїемь кь дрѣву сьнѣдному еже сьмрть исходатаивѣшу вьсему миру, нѫ прѣклонь небеса и сьниде и кь прьвои жизни млⷭ҇тїю своею вьзводить, и путь покаанїꙗ много ѡбразне намь дарова. ови милостию ѿ с҃тїихь црк҃вахь и бденїихь вьсенощнїихь, и славословленнїихь; инїи же постомь

и ӡельнимь вьӡдрьжаниемь. иже вьсемь страстемь ѿраженїе и кь бѕ присвоенїе, инїи же мл҃твами иже кь иницимь требованїе, и кь ст҃имь црквамь руко-простръїе. по господню слову рекшуму о блаженїихь милостивихь и милующе вьсь дн҃ь еже помилована бити, и г҃ви насладити се. се убо слышавшїихь ѿ ст҃ихь писанїихь, уверихмо се мислїю и срд҃цемь. ꙗко близь господь вьсемь призивающимь его вь истїину и вьсемь срд҃цемь. Аӡь убо милостїю божїю благоучьстиви иже благоучьстїю желатель и хрїстолюбивїи иже х҃а насладити се желаемь, Їѡань Радуль воївода божїемь дарованиемь, вь настоящее време ѡбласть имеен влашкои ӡемли, вьжделехь многимь желанїемь кь периволю прѣчистїе и прѣславнїе владичице нашои богородице и присиодѣве и марїи, иже вь ст҃ѣи горе афонстѣи; раӡумевши ꙗко неудобо намь бити кь више реченнїимь исправленном исправити, еже о трудолюбїю и о постехь и ѿ инехь симь подобнїихь. сего ради иӡволихомь елико мощно руко-простртїемь кь ст҃имь божїимь црквам, молеще се и упокаемь на милосрьдїе срьдовѣдца владикоу. сихь ради улучити грехь нашїихь ѿетие и благихь своихь неилишитї нась, и живота вечнаго и царствїꙗ его наслѣдникомь бити, еже буди улучїти намь благодѣтїю его аминь. видехомь бо светие божїе цркви цркве монастири, ѿ ст҃опочившїихь и блаженїихь прединихь хтиторь ѿ сихь ѡбсирѣвшїихь, и вь многихь нуждахь и оскуденїихь сущихь вь настоящихь временнїи. и рукопростртнемь помощи и покрепаѣти ѿ хр҃тиꙗнь бл҃гоучтивїихь кь требованїю ищущихь; наипаче же вь ст҃ои горѣ афонстѣи, сущаго периволꙗ прѣчистїе бо-

гоматери. прїиде бо кь намь ѿць нашь први прот кѵрь козма и сь инеми богопросвещенними мужи, и вьзвѣстнѡ е намь ѡ пребиванїи ѡ многихь нуждахь и лишенїихь и теснотахь техь светїихь монастирехь иже суть вь той светой вишие реченной горѣ Аѳонстѣи, наипауе о светомь монастири нарицаеми Руси, храмь же светааго великомученика Пантелеимона, ꙗко вь многемь оскудении и тесноте суща. живущимь же вь светомь монастири светїимь мнїхомь, житие благоучьстїво и сь смѣреномудриемь еже ѡ Хе Бзе проходещимь, и ми ѿ вьсего срьдца помисливше изволихомь ꙗко елико мощно ѿ боговрученнаго нї имемїа и ѿ вишнѣго промисла, да сьтворимо мертикь светому монастиру, вь покрепленїе техь недостаствахь, и еще вьуинихомь ꙗко да преходеть братиꙗ ѿ светааго монастира на вьсако лето месеца генара, да узимають мертигь по ,ѕ҃. аспри кроме спенꙁе, а братиꙗмь преходещимь спенꙁа по .у҃. аспри, а ѡнеизи ,ѕ҃. да ихь ѿносеть целехь вь светому монастиру, сїце се обещахьмо давати на вьсако лето донде же сми вь настоꙗщїимь жити и вь богоданной намь власти непрѣтькновѣнно, еще же и по еже ѡдь здещиихь намь пришьствїю, его же благоволить Богь бити по нась наслѣдникь ѡбласти сие рекшой влашкой земли, или ѡдь нашего срьдьунаго плода, или ѿ нашихь сьродникь, или инь нетько ему же дарует Богь, иже вь блгоучьстиви жителствовати, таковаго молимо господемь нашимь Їсу Хрїстомь, и пруꙋтою богоматерїю и светїимь великомучеником Пантелеимономь, и сь вьсеми светїими иже Богу ѿ вѣка угоднившїихь, усрьдїе и милованїе имети кь светой

вишеречениои горѣ Аѳонстеи, перивол҄ю прчтеи богоматери. Сїе нами сътворенное светомꙋ монастирꙋ више реченномꙋ, непотворити нї ꙋмалити, нж паче ꙋтврьдити и испльнити, своего ради и дꙋшевнаго и телеснаго ꙁдравїѧ и спасенїѧ, а да мꙋ есть помощь и ꙁастꙋпленїе прчта богомати, ꙁде и на страшномь и нелїцемерномь сꙋдищꙋ аминь. Аꙁь граматикь стань ѣ писахь вь трьговищꙋ, месеца Феврара .ӣі. днь, летꙋ текꙋщꙋ ѿ Адама. ꙁ҃ѕі. индикта .є҃. крꙋгь слньцꙋ .г҃. крꙋгь лꙋне .ӣі. Ѳемелїе .к҃е.

† Їѡань Радꙋль воевода милостїѧ божїѧ господинь.

18.

1496. д. 30 ? у Букурешту.

Јован Радул војвода влашки дарује манастиру св. Пантелеимона у св. гори Атонској годишњу помоћ.

† Елици дꙋхомь божїимь водими сꙋть, си сꙋть синове божїи, ꙗко же рече божьственїи апостоль: емꙋ же вь слѣдь текꙋщеи, иже правьдѣ любителїе, и блаженнїи ѡнь глꙗ радованїе чающеи ꙋслышати: прїидѣте благословеннїи ѿца моего, наслѣдꙋите ꙋготоваьное вамь царство ѿ сложенна мира, вьꙁалкахь бо се и дасте ми ꙗсти, вьꙁжеждахь и напоисте ме, нагь и ѡдѣасте ме, болнь и вь темници, и послꙋжисте ми; си ꙋбо глꙗ благы благаа творещїимь ꙋслышати есть, ꙗкь кꙋпѣ же и вьнити вь радость га своего, такожде и грѣшнїимь ѿсилаемїимь вь ѡгьнь вѣчнїи ꙋслышати есть, ꙗко не сьхранишїимь га и Бога ꙁаповѣдь, и иже алчꙋща иже жеждꙋща иже нага иже болна, ни вь темници сꙋща непосетившимь, ни послꙋжившимь

нмь. Сиꙗ ѹбо помннающе неподобаеть ѿлагати днн нлн часн невѣдеще вь кын чась г҃ь нашь прїндеть, н вьсако неготовнхь небдещнхь ѡбрещенннхь, нь ѹбо аще н тешкїнмь бремененмь грѣховь ѡдрьжнмн есмн, аще н лютою стрѣлою вражною грѣхь радн ѹꙗꙁвнхомь се, вьсѣко потрѣба есть цѣлбї н кь врачю прнтещн лѣпо есть, нашь бо подвнгь мало есть, тькмо еже вьꙁненавндѣтн ꙁла, г҃а же вьседѹшно вьꙁлюбнтн, вь кѹпѣ сь благынмн дѣлын, г҃не же бльгоѹтробне велїе, кь вьсемь бо рѹце простнраеть, самь бо рече вьсечьстнїнмн своимн н чьстнїнмн ѹстн: ꙗко нехощѹ сьмрьтн грѣшномѹ, нь ѡбратнтн се емѹ н жнвѹ бнтн, непрїндохь бо рече праведнїе прнꙁнвати, нь грѣшнїе на покаанїе, н не просто рече грѣшнїе, нь на покаанїе; понеже мноꙁн ѡбраꙁн сѹть покаанїа ꙗко же н многн ѡбнтѣлн, по мѣре добрїнхь дѣль, добраа же дѣла много ѡбраꙁнѣ, любовь, мнлостнꙗ, пость, вьꙁдрьжанїе, кь снмь вѣра надежда н инаа многа слышнмь ѿ божьствьнынхь пнсанїн, вьса ѹбо на полꙁѹ намь; нь ѹбо аще н слышнмь нь нетворнмь, ꙗко жнтенскнмн н сѹетнимн мнра сего нꙁѹ влачнмн есмн попеченьмн. Обаче на спасово мнлосрьдїе вьꙁнраеще надѣемь се, ꙗко много грѣшнїнхь н нꙁѹ влѣкомїнхь мнлосрьднѣ вьꙁводнть н мнлѹеть, н еще же н снно положенїа нелншаеть радї тьчню ѡбращенїа; ꙁрнмь ѹбо вь настоещаа времена, вь многнхь нѹждахь н скрьбехь светїе божїе црькви н царскїе н свещеннїе монастнре; ѿ бльгочьстнвїнхь с҃топочнвшїнхь бл҃гочьстно жнвшїнхь мѹжїн ѡбснрѣвшїнхь, многнхь ѹбо вь коньчное ꙁапѹстѣнїе дошедшїнхь радї ѹмаленїа бл҃гочьстїа ѹвн грѣхь радн нашнхь; наипаче вь

светѣи горѣ Аѳонстѣи живꙋщїихь есть чьстнїи и царскїи монастирь нарицаемии рꙋшкїи, храмь светааго великомꙋченика Хрїстова и цѣлебника Пантелеимона, егоже видевьши ѡснревьша ѿ светїихь прѣжднїихь ктиторехь, паче же ѿ посланиїихь братїахь известно ꙋвѣдевь родитель нашь Їѡань Владь воивода, елико мощно при своемь животꙋ ѡнь ихь есть миловаль, и ѡброкь светомꙋ монастирꙋ ꙋчиниль и хрисовꙋлꙋ написаль; сїе ми видевши, Азь Їѡань Радꙋль воивода божїю милостїю господинь влашки, видевь обещанїе и хрисовꙋлꙋ моего родителꙗ, ꙋчинихь, ꙗко да доходеть братиꙗ ѿ светаго монастира ката године, да ꙋзимають ѡброкь месеца Априлиꙗ или Маиа, по .,г҃. аспри, кроме спензь; и братиамь спенза по .ф҃. аспри. Сїе ꙋбо сице ѡбещахомь бити, доидеже есми вь живихь, и вь богоданнои намь власти, еще же и по нашемь еже ѿ здешнїихь прѣшьствїю, его же благоизволить господь Богь бити намѣстникь вь сїѡи богоданнои намь области, или ѿ синовь нашихь, или ѿ нашихь сьродникь, или комꙋ Богь блговолить, семꙋ гь бь да подарꙋеть благо произволенїе, еже поновити и ꙋтврьдити настоеи хрисовꙋль, и иже вь немь писанна; аще сице сьтворить, да вьздасть емꙋ гь бь вь царствїи своемь благаа, еже ꙋготова любещїимь его, и да мꙋ есть прѣдстателница и помощница на страшнемь сꙋдꙋ прѣсветаа богомати и светїи великомоученикь и целебникь Пантелеимонь. Аще ли прѣзрить и непоновить ни ꙋтврьдить, да вьздать ѿвѣть на страшномь сꙋдꙋ. Вась же молимь ѡ всечьстнїи и светїи личе чьстнѣишїи ѿче ıегꙋмене и сь богоносними свещенныкы и вьсеми старци, елико бра-

тїе се ѡбретае вь светомь монастирꙋ, аще може́ть бити безь досажденїа, да се вь поменникꙋ светои проскомидии вьпишете наши дедове Їѡань Владь воивода и монахїа Єупраѯиа, и родитель монахь Пахоміа и маика монахїа Самонида, и азь Їѡань Радꙋль воивода, и подрꙋжїе ми госпожа Каталина, и братиа Владꙋла и Мирча, и да ни се поеть вь кꙋпѣ света литꙋргїа сь коливомь и прилевкѡмь вь едииь дьнь вь неделе, кои вы бл҃го произволите, господоу поспѣшествꙋющꙋ емꙋ же слава вь вѣки аминь.

Ты же свети ꙋгодниче вьсе светїи великомꙋченниче и целебниче Пантелеимоне прїими ѿ нась малое сїе приношенїе, ꙗко же господь нашь и Богь прїеть вдовїе ѡнои две цети, и молитьвникь бꙋди ѡ нась кь Хрїстоу Богоу, ꙗко да твоими молитвами сподобить ни ꙋсрьдствовати вьсеⷣꙋшно кь вьсечьстномꙋ твоемꙋ храмꙋ и милость ѿ х҃а б҃а сими ѡбрази ꙋлоучити на страшномь сꙋдꙋ, вьсенароднаго позорища и многаго испитаніа; тогда сь вьсецарицею и вьсемь застꙋпницею припадше ꙋмоли праведнаго сꙋдїю, ѡставленїе многїихь сьгрешенїи нашихь даровати намь, и своихь благь да не лишить ни, нь да помилꙋеть ни, ꙗко милостивь и чл҃колюбивь б҃ь. Ємꙋ же слава сь ѿцемь кꙋпно и светїимь дх҃ѡмь вь вѣки, аминь.

Писань месеца . . . .л҃. дьнь вь граⷣ Бꙋкꙋрещꙋ, вь лѣто .ѕ҃з҃д҃. : —

† Їѡань Радꙋль воевѡда мл҃остїа божїа господинь.

(:М. П:)

РАДЊА СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

Трећи састанак одбора.

21. Марта 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архим. Сава, М. Спасић, М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 33. Прочита се писмо комисије, изабране на скупу друштвеном ове године за промене у статуту и пословнику. Комисија подноси свој посао свршен, и предлаже, да се тај предлог њезин наштампа за чланове, па онда да се сазове скуп, да о томе вêћâ. Одбор усваја тај предлог, и нареди, да се одмах дâ штампати; а кад то буде готово, да се опет састане, те да одреди у који ће се дан сазвати скуп.

Бр. 34. Секретар подноси прилог члана П. С. Срећковића за Гласник „Записе из кабларско-овчарских манастира у Србији", који се упућује на преглед и оцену одсеку за науке историјске.

Бр. 35. Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је у одсеку прегледан чланак ред. члана М. Ђ. Милићевића „Школе у Србији од почетка овога века до краја школске године" и да је одлучено, да се у Гласник прими, а за откуп да се предлаже пет дук. ћ., које одбор усвоји.

Бр. 36. Исти председник јавља, да је за српске старине из рускога манастира у Св. Гори, које је овамо послао на штампање у Гласнику архимандрит Леонид, одлучено да се штампају у Гласнику. Како архимандрит место откупа жели само да му се неки број особених истисака даде, одбор нареди, да се то учини.

Бр. 37. Секретар јави накнадно, да је нови редовни члан г. Милорад Поповић Шапч. изјавио, да жели ступити у одсек за науке литерарне, и да је унисан међу чланове тога одсека.

Бр. 38. Председник одсека за науке литерарне јавља, да је у том одсеку изабран ове године за деловођа г. Милорад Поповић Шапчанин.

Бр. 38. Председник истога одсека јавља, да је одсек и сам читао главније комаде из Ст. Тодоровићева чланка о живописима овдашњим, и да је одлучено предложити одбору, да се за тај чланак дâ откупа седам дук. ћ. од штампана табака. Одбор то усваја.

Бр. 40. Прочита се писмо поч. члана Авг. Шлајхера професора из Јене, писано српски, којим захваљује друштву на избору у почасно чланство. Да би се показало, како се одбор радује што је добио од тога немачког научника тако лепо српски написано писмо, одлучује се да се оно наштампа цело. Од слова до слова гласи овако: „Господине! Диплому сам примио, којом ме је Српско Учено Друштво наименовало својим почастним чланом. Молим Вас, многопоштовани господине, да бисте изјавили славноме друштву моју дубоку и топлу захвалност на високој части, које ме је оно удостојило. Са великим поштовањем Авг. Шлајхер. У Јени, 13 Марта 1868.“

Бр. 41. Секретар подноси од Јордана Х. Костантинова из Велеса неке старине, за које се одлучи, да се пошљу на преглед одсеку за науке историјске.

Бр. 42. Читаоница из Сенте потражује од Друштва на поклон књига за народ. Препоручује се секретару, да им према томе одбере између дууштвених књига што је за њих, и да им од неких пошље по више комада.

Бр. 43. Прочита се писмо министра просвете и цркв. дела од 15. ов. м. № 742, којим јавља друштву како је укинута са свим забрана новог правописа у Србији. Одбор на то одлучи, да се на то пошље министру од стране друштва нарочита захвалница.

Бр. 44. Г. Ант. Алексић овд. инжин. потпоруч. шаље друштву на поклон једно писмо немачко од 1805 које се тиче та-

дашње историје српске. Прима се с хвалом, и нарећује се, да се препише и метне мећу историјска писма одрећена за штампу.

Бр. 45. Секретар јави, да је „Русинска беседа“ из Лавова преко њега замолила друштво, да јој пошиље своје књиге, на које одбор одлучи, да се тако чини.

Бр. 46. Секретар предлаже, да за потребу библиотеке ваља начинити још један орман за књиге, један раф за књиге и новине, и један столић, на ком ће стајати каталози и пописи књига друштвених. Одбор нареди, да се то начини, а за трошак нареди, да се рачуни исплате из друштвене касе.

Бр. 47. Одлучи се, да се коректору Гласника 2-ог одељења књ. I. да још 60 гр. чарш. за стварни регистар који је саставио уз ту књигу.

Бр. 48. Секретар предложи, да се установи нека сума којом ће се коректура плаћати за друштвене књиге, да се не би морала сваком приликом одрећивати. На то буде одлучено да се за прво читање плаћа осам, а за друго шест гроша чарш.

Бр. 49. Секретар подноси списак књига које је г. председник друштвени дао на поклон за библиотеку друштвену. Богати овај поклон износи 232 дела у 327 књига, и одбор видећи то одлучи, да се те књиге заведу под особиту нумеру, и да се г. председнику од стране одбора изда захвалница на оваком поклону.

СПИСАК

КЊИГА, ПОКЛОЊЕНИХ БИБЛИОТЕЦИ СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

1 Ј. С. Поповића Даворје. У Нов. Саду 1851. 1
2 Српско-народне витешке пјесме од Анд. Качића. У Нов. Саду 1849. 1
3 Ђулабије од Станка Враза, у Загребу 1840. 1
4 Ајдук-Вељко од Јов. Драгашевића, у Земуну 1861. . 1
5 Песме Ђ. Рајковића I. у Нов. Саду. 1
6 Сватови, народна приповетка од Ђ. Малетића, у Земуну 1855. 1
7 Лицејка I, II, III, у Београду 1862, 1863, 1864. . . 3

8 Николе С. Ђурковића позориштна дела. Свеска I. Два наредника. 1
9 Посланица св. Петра бискупима Пијемонта Италије, у Трсту 1850. 1
10 Šta nameravaju Iliri, u Biogradu 1844. 1
11 Smrt Smail-Age Čengića od Ivana Mazuranica, u Zagrebu 1857. 1
12 J. С. Поповића позориш. дѣла. Св. IV. Београд некад и сад, у Београду 1853. 1
13 Арањов Толдија од Јов. Јовановића, у Н. Саду 1858. 1
14 Алек. Петефија Витез Јован од Јов. Јовановића, у Нов. Саду 1860. 1
15 Матије Бана васпитатель женскій, свеска I. и III., у Београду 1847. 2
16 Prvenci, različne pjesme od P. Preradovića, u Zadru 1846. 1
17 Слободијада Петра Петровића Нѣгуша, у Земуну 1854. 1
18 Милићевића Ђ. М. Белешке уз пут, у Београду . . . 1
19 Поглед на садашнѣ станѣ наше. А. С. у Београду 1859. 1
20 Данила Медаковића повѣстница србског народа 1, 2, 3, 4, у Нов. Саду 1851, 1852. 4
21 Вукова Даница 1826, 1827, 1828, 1829. 4
22 Morelli Istoria della Contea di Gorizia. Gorizia 1855. IV. 1856. 4
23 Geschichte von Krain, von Ant. Linkardt I. Band. Laibach 1788. II. 1791. 2
24 Historische Hilfswissenschaften, Wien 1818. 1
25 Песме Љубомира П. Ненадовића II. изд., у Земуну 1860. 1
26 Вука Караџића Ковчежић, у Бечу 1849. 1
27 Дечански Првенац од Јурипића, у Нов. Саду 1852. . 1
28 Писма о служби божіой у православной цркви, у Новом Саду 1854. 1
29 Šafarik Slovanski narodopis, s Mapau, у Прагу 1849. . 1
30 Ubicini Lettres sur la Turquie. Paris 1851, 1852, 1853. 3
31 Јов. Јовановића источни бисер, у Нов. Саду 1861. . 1
32 Kurelac Franjo Fluminensia u Zagrebu 1862. 1
33 Догматично богословіе, у Београду 1856. 1

34 Приповетке из старога и новога завјета, у Бечу 1850. 1
35 Glyptothek zu München 1864. 1
36 Verzeichniss der Gemälde in der Pennakothek in München. 1863. 1
37 Реформе у Србіи. Београд 1860. 1
38 Животописаніе Мил. Т. Обреновића од Ђорђа Грздановића, у Земуну 1860. I. II. 2
39 Plan Guide Special aux Etrangers dans la ville de Paris. 1
40 Frankopan, drama od Mirka Bogovića. 1
41 Essai historique sur les revolutions et l' independence de la Serbie, par Cunibert. Leipzig 1855. 2
42 Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna 1856. 1
43 Кула Ђуришића и чардак Алексића. 1847. У Бечу 1850. 1
44 Црногорац или страдања християна у Турској. Превод од Ст. Бошковића, у Н. Саду 1857. I. и II. 2
45 Споменик Лукијану Мушицком од Малетића. 1845. . . 1
46 Slovanske Starožitnosti од П. J. Шафарика. 1837. . . 1
47 Geschichte von Böhmen од Палацког. 9
48 Lex Stefani Dusani, edidit Miklošić. Vindobonae 1856. .
49 Правителствующій Совѣтъ Сербскій од Вука Караџића. 1
50 Abbildungen Römischen und Griechischen Altenthümer von E. Th. Hohler. Wien 1822. 1
51 Државна служба и државне слуге, у Бечу 1859. . . 1
52 Географија за школе, бугарски, без наслова. 1
53 Српска ствар у енглеском парламенту, у Београду 1863. 1
54 Доситеја Обрадовића целокуп. дела. Издао Данило Медаковић, у Земуну 1850. 2
55 Српски споменици, у Београду 1840. 1
56 Бранка Радичевића песме, I, II, III. 1847. 1851. 1863. 3
57 Српске народне песме од Вука. 6
58 Милош Обреновић од Вука, у Будиму 1828. 1
59 Anleitung zur Kentniss der Europeischen Staatengeschiche von Meusel. Leipzig 1775. 1
60 Ranke Leopold, die Serbische Revolution. 1829. 1844. . 2
61 Србијада од Мил. Милосавѣвића. I, у Београду 1861. 1

62 Divica Orłeanska. Превод Јована Конског-Веселог, у Љубљани. 1847. 1
63 Песме Србкинѣ II, у Земуну 1855. 1
64 Ogledalo Iliriuma od Šveara, u Zagrebu 1839. 1842. . . 2
65 Повѣстница Црне горе од Милорада Медаковића, у Земуну 1850. 1
66 Живот и обичаи Црногораца од В. М. Г. Медаковића, у Н. Саду 1860. 1
67 Вукове народ. пословице. На Цетињу 1830 у Бечу 1849. 2
68 Die Hauskommunium der Südslaven од О. Утјешеновића, у Бечу 1859. 1
69 Писма о историји Срба и Бугара од Хилфердинга. Превео Милићевић, у Београду I. 1857, II. 1860. . . . 2
70 Recueil d'Itiniraires dans la Turquie d' Europe. Par Boué, у Бечу 1854. 2
71 Душевни дневник, у Београду 1859. 1
72 Основи ратни од Матије Бана, у Београду 1848. . . 1
73 Повест о ман. Драговићу, у Задру 1859. 1
74 Deutsches Wörterbuch von Jacob und W. Grimm. . . . 3
75 Српски рјечник Вуков, у Бечу 1818. 1
76 Geschichte der Herzogthums Karinten од Хермана, у Целовцу 1855. 3
77 Allgemeine vergleichende Finanz-Statistik v. Reden 1851. 4
78 Речник закона, уредба и уредбени прописа у књажеству Србији од Ђорђа Петровића, у Београду 1856. . 1
79 Serbische Lesekörner од Шафарика, у Пешти 1835. . . 1
80 Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens. Par Kogalnitchan. Berlin 1837. 1
81 Србска читанка за гимназије од др. Јов. Суботића, у Бечу 1855. 2
82 Часови одмора од Милићевића, у Београду. I. 1858. III. 1859. 2
83 Slavische bibliothek von Miklosich. I. II. Wien 1851. 1858. 2
84 Das Staatsrecht des Fürstenthums Serbien von Dr. E. I. Tkalac. Leipzig. 1858. 1

85 Praktisches Handbuch der historischen Chronologie von Drehnmeier. Leipcig 1843. 1
86 Die freiwillige Theilnahme der Serben und Croaten im letzten öst-türkischen Kriege. Wien 1854. 1
87 Неколико рѣчи о Асеню прьвоме од Раковског, у Београду 1860. 1
88 Примјери српско-словенскога језика од Вука Караџића, у Бечу 1857. 1
89 Zemljopis i povjesnica Bosne od Slavoljuba Bošnjaka, u Zagrebu 1851. 1
90 Literarische Reise nach Italien vom Jahre 1837 von Palazki. Prag 1
91 Кристијани у Турској од Дентона, у Н. Саду 1864. . 1
92 Поученије, говорено Е. Ш. М. приликом каноничне посѣте своје епархије, у Београду 1859. 1
93 Путници у истоку од С. М. Жирардена, у Н. Саду 1861. 1
94 Правила о четничкой войни од Матије Бана, у Београду 1848. 1
95 Протоколи ванр. скупштине о преображењу 1861. у Крагујевцу. 1
96 Прилози за српску историју од Љуб. Ненадовића I. св. у Земуну 1858. 1
97 Бранковића Косте слово на св. Саву, у Београду 1847. 1
98 Превод псалтира као прва проба од Ад. Драгосављевића, у Бечу 1833. 1
99 Grudlinien der Handelsgeografie, für Real-Schulen. Von Hopf. Fürth. 1853. — С ове сам превео за трговачку школу на српски. 1
100 Luczenbacher Janos. A' szerb Zupanjok, Kiraljok és Czarok penzei, у Будиму 1843. 1
101 Рат за српски језик и правопис од Ђ. Даничића, у Будиму 1847. 1
102 Војне Срба с Турцима од Петра Радовановића, у Београду 1852. 1
103 Exposé über Maidanpek in Serbien von Dr. Aug. Breithaupt. Freiburg 1857. . . . . ù

104 Начела науке о трговини од М. Миловука, у Београду 1861. 1
105 Риторика од Ђ. Малетића, у Београду 1855. 1
106 De l' esprit des lois par Montesquieu, stereotype. Paris 1816. 5
107 Кратка наставлѣня за службу у полю од Љуб. Узун-Мирковића. Београд 1864. 1
108 О кньижевной узайиности Славяна од Јов. Колара. Превод Дим. Теодоровића, у Београду 1845. 1
109 Ускршня яя, приповетка за добру децу, у Беогр. 1853. 1
110 Државна економия од К. Цукића, II. ч. у Беогр. 1862. 1
111 Вов ванѣ србско под Карађорђем, у Н. Саду 1863. . . 1
112 Excesse der Türken in Fürst. Serbien von 1839—1863. Aus dem Englischen. London 1863. 1
113 Напредак у Турској, нацртао очевидац, по енглеском. Лондон 1863. 1
114 Geschichte der Südslavischen Literatur von Šafarik. Издао Јуречек 4
115 Geschichte des Temeser Banat von J. Hain. Schwicker у Бечкереку 1861. 1
116 Нешто од рада српске финанције за 13 последњих година, од $184^3/_4$—$185^6/_7$, у Београду 1857. 1
117 Беседа, коју је приликом св. Саве говорио у Шабцу Ст. Бошковић, директор полугимназије у Шабцу. Лист.
118 Плуг, од постанка нѣговог до данас од Ђ. Радића, у Н. Саду 1861. 1
119 О дужностима црквених пастира, у Будиму 1860. . . 1
120 Постанак славенски' слова од Ад. Драгосавлѣвића, у Београду 1840. 1
121 Различне песме Матіе Бана, у Беогр. I. 1853. II. 1861. 2
122 Слово о св. Сави, говорио Сергие Николић, у Београду 1845. 1
123 Südslawische Pläne. Wien 1861. 1
124 Praktisches Unterricht in der Slowenischen Sprache für Deutsche von Ant. Janeziča. Klagenfurt 1854. 1
125 Jezichnica hervatsko-slavinzka po Josefu Gyurkoveshki, у Пешти 1826. 1

126 Брошира, што је написао Хиљфердинг о књизи: la Croatie et la confederation Italienne — у руской беседи 1860. 1
127 Явно право княжества Србіе од Матића. 1851. . . . 1
128 Два надгробна слова кн. Милошу, 1860 говорио митрополит Михаил. 1
129 Нови завјет, превео Вук Ст. Караџић, с предговором, у Бечу 1847. 1
130 Павла Шероглића преглед II. зак. грађ. за Србию, реплика Милошу Светићу. 1
131 Вуков одговор на лажи и опадања у српском Улаку, Бечу 1844. 1
132 Истога одговор на утук, у Бечу 1843. 1
133 Светића Милоша ситнице езикословне, у Н. Саду 1837. 1
134 Истога утук II., у Београду 1844. 1
135 Истога утук или одговор на одговор, у Београду 1839. 1
136 Истога судъ о граматики Вѣк. Бабукића, у Будиму 1838. 1
137 Вук, Господ. са два крста. 1
138 Распра између пређашнѣ владе и друштва србске словесности. (Из Србски Новина 1859.) 1
139 Чудновати догађаи едне душе од Милићевића, у Београду 1862. 1
140 Содержаніе одъ свію частица србске лѣтописи одъ 1825 до 1828, у Будиму 1828. 1
141 То исто од 1829—1850, у Будиму 1851. 1
142 Из живота едног ц. к. официра у 1848 и 1849. од Јована Стефановића, у Земуну 1863. 1
143 Извод из српске граматике од Јов. Бошковића, I., у Београду 1864. 1
144 Osnova sa utemeljenje narodne vojske, u Zagrebu 1849. . 1
145 Slavnodobitnica Omer-paši од Јукића 1
146 Беседа Анд. Стаменковића скупштини народној 5 Декембра 1858. Лист.
147 Катихизис мали за училишта у аустриском царству, у Бечу 1855. 1
148 Поздр. речь князу Михаилу, говорио у саб. цркви митрополит Михаил 1860. Лист.

149 Geschichte der Philosophie von Dr. Alb. Schwegler. Stuttgart 1863. 1
150 Трећа читанка за IV. разр. србски основни школа, у Београду 1855. 1
151 Извори српске повјеснице од Анд. Брлића, I. свеска, у Бечу 1857. 1
152 У Фрушкой гори од М. С. Србкинѣ. I. у Н. Саду 1861. II. у Земуну 1862. 2
153 Пастирска поученія православним христіянима, у Београду 1860. 1
154 Le pays serbe et la principauté de Serbie, par M. A. Ubicini. Paris 1864. 1
155 La Turquie dans une guerre europeenne. Paris 1864. . . 1
156. Одзив протопопу Недељку од Царевића, у Новом Саду 1863. 1
157 Одговор Чокрљану. 1
158 Облици срп. језика од Ђ. Даничића, у Београду 1863. 1
159 Часови благоговѣнія. I. ч. од Јов. Павловића, у Београду 1850. 1
160 Ремешко евангеліе, у Прагу 1846. 1
161 La Serbie devant la conference. Paris 1862. 1
162 Mannert, Geographie der Römer und Griechen. Stürnberg 1783. 1
163 Исто, 7 Theil. Landthut 1812. 1
164 Законик грађ. аустриски. Превод Тод. Петрановића, у Бечу 1849. 1
165 La Serbie après le bombardement de Belgrade. Paris 1862. 1
166 Православно црквено појање од Кор. Станковића, I. књ. у Бечу 1862. 1
167 Barth. Kopitars kleinere Schriften von Miklošić. Wien 1857. 1
168 Lehrgebäude der Russischen Sprache von Puchmayer. Prag 1820. 1
169 Geschichte der letzten 25 Jahre von Hernes. III. Band. Braunschweig 1848. 1
170 Србска граматика за гимназиску младежь одъ Влад. Вуића, у Београду 1856. 1

171 M. A. Relkovića Satir, u Opiku 1857. 1
172 Jos. Dubrovsky institutiones linguae slavicae dialecti veteris. Vindobonae 1822. 1
173 Устав Матице Србске 1
174 Београдскій великій календаръ за 1853. 2
175 Izviestje i računi družtva za povjesnicu i starine jugoslavenske god. 1858—1859. u Zagrebu 1860. 1
176 Moniteur universel 30 Janvier 1856. № 30. Extrait d'un rapport adressé a S. E. M. le ministre de l'instruction publique sur une mission en Bosnie, accomplie en 1855. par M. de Clerval. Лист с преводом српским. 1
177 Militärische Besehreibung des Paschaliks Herzegovina und des Fürstenthums Crnagora. Wien 1862. 1
178 Неколико речи о споменику Карађорђевом, у Бечу 1857. 1
179 Прегледъ живота и кньижевногъ подвига Димитрия Тирола, у Н. Саду 1851. 1
180 Прегледъ целогъ счетоводнога состоянія кньижевногъ содружества Матице србске за 1853, 1854 и 1856. . 1
181 Lexicon totus latinitatis. Patav. 1857. од 1—72 стр, . 1
182 Раздѣленіє административно царства турскогъ, по званичномъ известію, рукопис. 1
183 Трговачка рачуница од Јов. Вукосављевића, у Београду 1851. 1
184 Fragmente aus der Chinesischen Dichtkunst von Komlossi Joseph. 1
185 Новине Србске за год. 1834, 1835, 1840, 1842, 1847. 5
186 Подунавка, додатак к Срб. Нов. за 1847. 1
187 Galleris allgemeine Weltkunde. Pest 1840. 1
188 Österreichische Starfgesetz, с преводом хрватским, у Бечу 1852. 1
189 Први извештай о заводу учительско приправником у Сомбору, за 186²⁄₃ год. у Сомбору. 1
190 Шумадинац, календар за 1851 и 1852 2
191 Дѣланя бечке конференціє, у Београду 1855 1
192 Ethnographie der österr. Monarchie von Czernig. Wien 1855. 1857. с картом. 3

193 Законик Данила првогъ, у Н. Саду 1855. 1
194 Album von Belgrad, von Rutzov. Berlin 1857. 1
195 Историја Црне Горе од С. Милутиновића, у Беогр. 1835. 1
296 Српске народне песме од Кор. Станковића. I. књига, у Бечу 1862. 1
197 Pravo gorsko ili rudno države austr. од Матије Смодека, у Загребу 1862. 1
198 Лѣтописъ србскій, издае Матица, кньига: 54, 84, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110. . . . 24
199 Србско-далматинскій магазинъ за лето: 1840, 1847, 1848, 1849, 1350, 1851, 1852, 1853, 1854, 1859 1860, 1861, 1862, 1863, 1864. 15
200 Календар са шематизмом, за: 1856, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867. 11
201 Verordnung des Ministeriums des Innern betreffend der Organisirung ber politischen Verwaltungsbehörden.— лист.
202 Патент за граничаре 1850. — лист.
203 Grundgesetz für die Grenze. — лист.
204 Прокламација Јелачића бана на граничаре 1850. — лист.
205 Говор Јелачића бана на граничаре 1850.
206 Објаснење предлога за регулисање Београда од Е. Јосимовића. Београд 1867. 1
207 Рѣчникъ географско-статистичкій Србіе од Јов. Гавриловића. Београд 1846. 3
208 Чудновати догађаи Испаханца Хаџи-бабе. 3
209 Müsorozata à Magyar Tudimanyos akademia palotajaban elhelyzett Eszterhasy Keptarnak. 1
210 Dangers de la question d' orient. Paris 1865. 1
211 Землѣделско газдинство. 1
212 Verzeichniss die in der Verlassenschaft des Barth. Kopitar gehörigen Büchern und Handschriften. Wien 1845. . . . 1
213 Песма при торжественомъ освященію новооснoване србско-народне типографіе у Срем. Карловцима 1858. . . 1
214 Прокламация патр. Раячића народу србскомъ, у Земуну 20 Јула 1849. — лист. 1

215 Прокламација кн. А. Карађ. народу србском 23 Јунија 1856. — лист.

216 Прокламација Стевче Михаиловића, заступника књ. Милоша, од 6 Јануара 1859. — лист.

217 Старый влахъ одъ Ст. Обрадовића, — лист.

218 Protocoles des conferences tenues à Paris de 22. Mai au 19 Août 1858. — лист.

219 Прокламација 13. Дек. 1858. заступника књаж. којом јављају да су примили управу у име књ. Мил. Обреновића, — лист.

220 Pravila družtva za povesnicu i starine Jugoslavenah 12 srpnja 1857. 1

221 Писмо Аврама Петронијевића од 16 Авг. 1849. свима попечитељима — лист.

222 Слово митрополита Петра 5. Марта 1840., кад је миропомазао кнеза Михаила — лист.

223 Отечествена србско-народна песма на срећный долазак кнеза Михаила 1840 године. 1

224 Ода князу Александру Карађорђевићу на данъ рођеня 29. Септембра 1854. од Алек. Остоића. — лист.

225 Србин Србенди 1864. 1

226 Situation des Israelites en Serbie. . . . .

227 Cyrilische Schrift von Paul Jos. Šafarik — лист.

228 Der Zinzaren, eine etnographische Studie von F. Kanitz. Wien 1863. 1

229 Dissertacia iliti razgovor, darovan G. G. poklisarom zakonskim i budutjem zakonotvorzem kraljevina naših za buduću dietu ungarsku odaslanim. U Karlovcu 1832. . . 1

230 Султанскій beратъ князу Александру Карађорђевићу, даный 12. Априла године 1849.

231 Васкрс устава Србие и народне правде од Симе Милутиновића. — лист.

232 Решења кн. Александра Карађорђевића од 28. Септембра 1848. на потраживања скупштине петровске 1848., управљена на попечитељство внутрени дела. . 1

Свега . . . 327

Бр. 50. Секретар подноси књиге, које су друштву дошле на поклон и у замену:

а. Од К. Невострујева његова два дела: 1. Плащаницу приложенную въ Іосифовъ Волоколамскій монастырь княземъ Владиміромъ Андреевичемъ 1558 году. 2. Нѣкоторыя древнерусскія поученія объ иноческой жизни. Москва 1866.

б. Од редовног члана М. Кујунџића његову књигу песама „Абердар, први јек.“ Београд 1868.

в. Од г. Милорада Медаковића његово дело „Црна Гора и нека обясняваня о ньой. Н. Сад 1868.“

г. Од секретара: а. М. Розена Науку о васпитању. Београд 1867. б. Поезиі Тараса Шевченка. Томъ I. Лавовъ 1866. в. Отвѣтъ „Бояну“-Стебельскому на „Письмо до Кулиша.“ Лавов 1867. г. Письмо народовцівъ руськихъ до редактора политичнеі часописі „Русь“ яко протесть и меморіялъ. Списавъ Федоръ Чорногора. Беч 1867. д. Ратованѣ Руса и Турака у спѣву. Написао Милошъ Милисавлѣвићъ. Београдъ 1868. е. Поглед на београдску болницу од др. Ј. Валенте. Београд 1868.

д. Од Андрије Станковића његово издање „Крин или морална поученя у 20 писама одъ мудраца Сенеке, превео Сава Поповићъ. Београд 1868.“

е. Од Јована Деметровића из Тамишвара његово дело „Аманет или срећа у пепелу, позоришна игра у 4 радње с песмама, Тамишград 1868.“

Прочитано и потписано на четвртом састанку одборском 9. Априла 1868.

Четврти састанак одбора.
9. Априла 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архим. Сава, М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 51. Прочита се писмо г. Каменка Ј. Јовановића из Панчева, којим тражи од друштва помоћ за отварање књижар-

ске трговине у Београду. Г. К. Ј. Јовановић начинио је у виду понуде, упућене г. министру просвете и црквених дела, план како би он подигао књижарску трговину, да одговори потребама садашње књижевности и намера њезиних, и жели, да се то у одбору друштвеном прегледа и од друштвене стране пошље г. министру с препоруком. Кад се понуда сама прочита, одбор одлучи, да је и самога г. К. Ј. Јовановића и његов план вредно потпомоћи и с тога да се његова понуда пошље по његовој жељи г. министру.

Бр. 52. Прима се од г. Богољуба Петрановића из Сарајева друга књига његове збирке „Српских народних песама из Босне и Херцеговине", у којој су „епске пјесме старијега времена" а има их 61, а г. Б. Петрановић их нуди на издавање друштву. Упућују се на преглед и оцену одсеку за науке литерарне.

Бр. 53. Г. Вук Врчевић с Требиња шаље другу књигу своје збирке народних песама, и подноси је на поклон друштву за то, што га је друштво изабрало за својега почасног члана. Упућује се на преглед одсеку за науке литерарне, у којега су на прегледу и остали делови од збирке народних песама г. В. Врчевића.

Бр. 54. Г. Вук Врчевић с Требиња пита, би ли се друштво примило издавања његове збирке „Народних пословица и ријечи", која је велика за две Вукове збирке „пословица и ријечи народних" и његова дела „Плач Херцеговца", у којој су описани сви главни зулуми које је претрпела раја од постања на владање Али-паше Ризванбеговића до 1861-ве. Одлучи се писати г. В. Врчевићу да обоје пошље на преглед и оцену.

Бр. 55. Г. А. Васиљевић професор из Пожаревца шаље за „Гласник" свој чланак „Поглед на историјски развитак логике." Како се програм друштвене радње тиче научнога рада само у колико се „понајближе српства тиче", то се одлучи, да се с тим одговором овај чланак врати г. писцу.

Бр. 56. Г. Ал. В. Богић начелник среза Ресавског шаље 1 дук. ћ. као прилог на споменик Ф. Вишњићу, и додаје: „Ако би друштво то дошло на мисао, да треба подићи каки споме-

ник и Вуку Ст. Караџићу, ја ћу на то дати три дуката ћесарска.“ Поклон се прима с хвалом.

Бр. 57. Одобрава се трошак од 520 гр. чарш. за куповину повеће збирке већих дела из првога периода српске књижевности, којих није било у друштвено јбиблиотеци. Попис види у рачунским актима.

Бр. 58. Секретар, који уједно води бригу и о рачунима друштвеним, подноси рачун од продаје „Српских народних песама из Босне и Херцеговине.“ Нарећује се, да тај рачун прегледа члан одбора г. М. Спасић.

Бр. 59. Секретар јави, да је предлог комисије што је прегледала урећење и пословник друштвени, готов, и услед тога одлучује се, да се скуп сазове 21. Априла у $9\frac{1}{2}$ сах. из јутра, на коме ће се почети тај посао.

Бр. 60. Прочита се писмо г. И. Паплоњског професора университета из Варшаве, с којим осим неких својих дела шаље друштву као прилог за „Гласник“ „Опис једне српске сабље из XIV. века“, која је у Варшави у кнеза Сергија Григоровића Голицина и јавља друштву за покрет који се јавља у пољској књижевности што се тиче топлијег занимања српском књижевношћу. Одлучено буде одговорити г. И. Паплоњскому. Опис сабље упућује се на преглед одсеку историјском.

Бр. 61. Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену друштву:

а. Од норвешког университета из Христијаније:

1. Det kongelige Norske Frederiks Universitets Aarsberetning for Aaret 1866. Christiania 1867.

2. Index Scholarum in universitate regia fredericiana centesimo nono eius semestri anno 1867 ab Augusto mense ineunte habendarum. Christiania 1867.

3. Index Scholarum in universitate regia fredericiana centesimo octavo eius semestri anno 1867 ab A. D. XVII kalendas februarias habendarum. Christiania 1867.

4. Meteorologiske Jagttagelser paa Christiania observatorium 1866. Christiania 1867.

5. Morkinskinna. Petgamensbag fra forste halodel af det trettende Aarhundrede. Udgiven af C. R. Unger. Christiania 1867.

6. Études sur les affinités chimiques par C. M. Guldberg et P. Waage. Christiania 1867.

б. Од И. Паплоњскога, професора университета из Варшаве, његова дела:

1. Lekcyja wstenpna filologii porównawczéj Slavianjskéj miana dnia 9 Listopada 1864. r. w szkole glównéj warszawskiéj przez Jana Paplonjskiego. Warszawa 1867.

2. O poczontku i rozmaitošći mowy. Prelekcyje publiczne professora J. Paplonjskiego. Wydanie drugie. Warszawa 1867.

3. Rzut oka na dzieje bulgarskie, jako wstenp do nauki jenzika bulgarskiego, przez Jana Paplonjskiego. Из „Прегледа наyковог" за 1865 год.

4. Литературныя извѣстія изъ Варшавы. Изъ Московитянина 1854. NN. 5. 20. и 21. Москва 1854.

4. Филологическія замѣткы И. Паплонскаго о русскомъ языкѣ въ связи съ церковно-славянскимъ и другими славянскими нарѣчіями. Первое разсужденіе. СПтб. 1854.

6. Из Млетака: Atti dell imp. reg. istituto veneto di scienze, lettere ed arti. tomo nono, serie terza. Dispensa nona.

в. Од секретара:

1. Прилози за србску исторію. Издае Л. П. Ненадовићъ. I. св. Земун 1858.

2. Свештенство и ратарство од Љ. П. Ненадовића. Београд 1863.

3. Руковођу за србско-босанске, ерцеговачке, старо.србијанске и македонске учитеље, школе и обштине. Написао Василије Пелагић. Београд 1867.

4. Индијске приповетке, епопеје из Махабарате. Превео Сима Поповић. Београд 1868.

5. Поглед на десетогодишњу радњу трговачког одбора. Извештај одбора тргов. министру финансије. Прештампано из Српских Новина 1868. Београд.

6. Лаж. Јавно предавање Ђорђа Звекића. У Пешти 1865.

7. Ueber Wechselfieber. Inauguraldissertation verfast und mit Zustimmung der Medicinischen Facultät der Universität Leipzig zur Erlangung der Doctorwürde in der Medicin, Chirurgie und Geburtshülfe am III. August 1867 mittags 11 Uhr im Prüfungssaale der Medicinischen Facultät öffentlich vertheidigt von Milan Jovanović aus Belgrad. Leipzig.

8. Убојна труба. Песна злопатницима. Спевао Ђ. Малетић, а у 4 мушка гласа сложио П. Д. Димић. Београд 1867.

9. Program kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1867. U Zagrebu.

Бр. 62. Председник друштвени јавља одбору, да је одлазио у Земун поради рачуна са И. К. Сопроном који својега дуга друштву никако не измирује, и да је говорио тамо с адвокатом једним о начину, како би се то судским путем добило. Одбор одобрава тај посао и одлучује, да се замоли члан друштвени г. др. Н. Крстић, да он прими на се руковање ове правне ствари.

Прочитано и потписано на петом састанку, 19. Априла 1868.

Пети састанак одбора.
19. Априла 1868.

Били су: председник г. Јован Гавриловић; чланови: гг. архимандрит Сава и М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 63. Секретар подноси предат му преко редовн. члана г. С. Сретеновића препис старо-бугарског једног рукописа црквене словенске књижевности, у ком је приправа за службу, и уз који су и фотографски снимци рукописа, с којега је препис учињен. Упућује се на преглед одсеку за науке литерарне, којему ће г. С. Сретеновић поднети кратак увод.

Бр. 64. Одбор који је одређен за свечаност што ће бити у Прагу приликом полагања темеља за чешко народно позориште послао је друштву позив на ту свечаност. На то буде иза-

бран за заступника друштвеног овом приликом г. М. Кујунџић, и буде одређено, да му се у помоћ да двадесет дуката ћес.

Бр. 65. Секретар прочита инвентар ствари друштвених, у каквом су сад стању и у колико су умножене од почетка 1867 год. Узима се на знање с тим, да се стави у главни годишњи преглед друштвене радње.

Бр. 66. Поведе се разговор о инвентару књига, као капитала друштвенога и о руковању њима. На то секретар покаже белешке које су до сад вођене о издавању из тога магазина на разне намере, и одбор нареди, да се и у овој ствари штогод учини за боље уређење, за којим се цело друштво жури. Нареди се, да се установи особити протокол за књиге, у ком ће се као у каси водити примање и издавање, да се ту одреди партија свима досадашњим и свима новим књигама. — Да би се то учинило, буде наређено, да се учини спрема бројањем књига, како би после одређена комисија могла лако прегледати фактично стање и увести га собом у протокол за књиге, да би то могло послужити, као темељ за даље рачуноводство у тој ствари.

Бр. 67. Примају се књиге које су дошле друштву на поклон:

1. Од председника г. Јов. Гавриловића: Протоколи редовне народне скупштине држане о Миолюдне 1867. у Крагуевцу. Београд 1868.

2. Од ред. члана г. М. Ђ. Милићевића његово дело „Путничка писма с разних страна Србије. Београд 1868.“

3. Од поч. члана А. Шлајхера: Zur neusten Geschichte der slavischen sprachforschung von Dr. Aug. Leskien. Berlin 1868.

4. Од поч. члана г. А. Васиљевића његово дело Историја народног образовања код Срба. Увод. Београд 1867.

5. Од секретара:

а. Београђанин, календар за 1864.

б. Лалу, календар за 1858.

в, Славопој Данице Зор. Рашковића I и II књ.

г. Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen von Dr. Fr. Ritt. von Miklosich. Wien 1867.

д. Ost und West 1864 у 5 свезака.

е. Србске Новине, неколико бројева од 1858. и три четвртине године 1859.

ж. Видов дан 1866 године, без некојих бројева.

з. Разредница приправника II. разреда за $186^5/_6$ годину, као и приправница кое су учительски испит положиле у явном учительско-приправничком заводу србском у Сомбору с концем школске $186^6/_7$ године. Сомбор 1867.

Прочитано и потписано на шестом састанку одбора 7-ог Маја 1868 год.

Седница скупа.

21 и 22 Априла 1868.

I. 21. Априла.

Пошто председник огласи да је седница отворена, започне се читање и претресање рада комисије што је била одређена да прегледа уређење и пословник друштвени и да о томе скупу предлог поднесе.

I.

Кад се прочита чл. 1., после мале препирке одлучено буде: изоставити из њега дефиницију, а оно што се у њој хоће да каже, казати у чл. 2., који да тиме постане 1-ви; а друга половина 1-вога да се стави као 2-ги члан. Тако би одлучено, да 1-ви и 2-ги члан гласе овако:

Чл. 1. Српско учено друштво обрађује и унапређује науке и уметности, а особито оне, које се тичу српства и у опште јужнога словенства.

Чл. 2. Друштво стоји под надзором министарства просвете и црквених дела.

II.

Чланак 3-ћи усвоји се без промене.

III.

Чланак 4-ти усвоји се до прве тачке, а за другу тачку (која је приновак) одлучи се, да се избаци.

IV.

Чланак 5-ти, 6-ти, 7-ми и 8-ми примају се без промене, и то: 5-ти и 8-ми вишином гласова.

V.

Чланак 9-ти буде усвојен, али да изостане из њега друга половина: „ако министар просвете и црквених дела не учини изузетак."

VI.

Чланак 10-ти усваја се с том променом, да се за највећи број чланова у једном одсеку установи 30, а друга половина задржи се као што је — вишином гласова.

VII.

Чланак 11-ти прима се с оваком редакцијом: „Сви чланови имају приступ на све састанке друштва. Али само редовни чланови имају одлучнога гласа у својим одсецима."

VIII.

Чланак 12-ти прими се с том малом променом, да се изоставе прве три речи.

IX.

Чланак 13-ти и 14-ти примају се без промене.

Кад је скупу изјављено како по праву што га даје чл. 14-ти настаје питање: ко ће примити на се разашиљање књига друштвеним члановима на страни, одлучи се: да друштво не може на се узимати трошка и труда око тога, већ да чланови са стране по своме праву могу у свако доба дићи књиге одавде преко својих пријатеља или иначе.

X.

Чланак 15-ти буде редигован овако; „Чланство престаје: а) пресудом која гласи на губитак грађанске части, и о таком губитку чланства ваља да реши скуп, б) изјављеном жељом самога члана."

II. 28. Априла.

XI.

Чланак 16-ти и 17-ти примају се без промене.

XII.

Чланак 18-ти прима се с тим, да се у првој врсти место речи „препоруку“ стави реч „предлог“, а у другој врсти да се речи „на предлог“ избаце.

XIII.

Чланак 19-ти прима се с тим, да се у другој врсти изоставе речи „с одобрењем скупа“, па да се на њихово место стави ово: „на позив којега год одсека, или по својој понуди.“

XIV.

Чланак 20-ти прима се без промене.

XV.

Чланак 21-ви прима се, али се из првог одељка изостављају речи: „па подноси избор, преко одбора, министру просвете и црквених дела на одобрење. Ако се избор не би уважио, одсек ће истим начином бирати друго лице.“

У одељку 2-гом врсти 7-мој тога чланка место речи „сам себи“ ставља се „такође.“

XVI.

Чланак 22-ги прима се без промене.

XVII.

Чланак 23-ћи прима се с тим, да се у 6-тој врсти после речи „нашим“ дода: „старим и новим.“

XVIII.

За чланак 24-ти буде одлучено да се изостави.

XIX.

У чланку 25-том одлучи се, да се место речи „сачињавају“, у 1-вој врсти, стави реч „састављају“, а речи „старешина или“ у тој истој врсти да се са свим изоставе.

XX.

Чланак 26-ти прима се без промене.

XXI.

За чланак 27-ми буде одлучено, да се изостави.

XXII.

Чланак 28-ми, 29-ти и 30-ти примају се без промене.

XXIII.

Чланак 31-ви прима се с том само променом, да се место речи „није" у 2-гој врсти ставе речи „спречен је."

XXIV.

Чланци 32-ги, 33-ћи и 34-ти примају се без промене.

XXV.

Чланак 35-ти прима се с тиме, да се у последњој врсти место речи „наредбе" стави реч „одлуке."

XXVI.

Чланци 36-ти, 37-ми и 38-ми примају се без промене.

XXVII.

Чланак 39-ти примљен је без промене, само да се у првој тачци место речи „старешине" стави реч „председника", а речи „и одобрење изабраних одборника својих" да се изоставе.

XXVIII.

Чланци 40-ти, 41-ви, 42-ги примају се без промене.

XXIX.

За чланак 43-ћи одлучено је да се избаци.

XXX.

Чланак 44-ти примљен је сав, само да се у првој тачци изостави „бар половина редовних чланова, али."

XXXI.

Чланци 45-ти, 46-ти, 47-ми, 48-ми, 49-ти, 50-ти, 51-ви, 52-ги, 53-ћи, 54-ти, 55-ти примају се без промене.

XXXII.

Г. г. др. Ј. Шафарик, Ф. Христић и Јован Бошковић буду одређени да потпишу протокол овога скупа.

Били су на првој седници: председник Ј. Гавриловић, одборник архим. Сава, секретар Ст. Новаковић; чланови г. г. В.

Јакшић, П. Срећковић, С. Сретеновић, Е. Јосимовић, Ј. Драгашевић, Милан Миловук, М. Кујунџић, Ј. Мариновић, М. А. Петронијевић, Д. Голубовић, Ј. Бошковић, др. Н. Крстић, др. Ј. Шафарик, Чед. Мијатовић, Алекс. Андрић, Милорад Поповић, Ф. Христић, др. Ј. Машин, Илија М. Коларац, Срђ Николић, Милан Ђ. Милићевић, М. Панић, Ђ. Р. Пантелић, др. Ј. Валента, др. А. Медовић.

Били су на другој седници г. Ј. Гавриловић, одборник архимандрит Сава, секретар Ст. Новаковић; чланови, г. г. Ф. Христић, Е. Јосимовић, др. Ј. Шафарик, др. Н. Крстић, Јов. Бошковић, Милорад Поповић, Алекс. Андрић, др. Ј. Валента, М. Миловук, Панта Срећковић.

II. Седница одсека за науке моралне, литерарне и језикословне. 24. Априла 1868.

Били су: председник г. архимандрит Сава, чланови: г. г. Јован Бошковић, Сава Сретеновић, Милан Кујунџић, Ст. Новаковић и Милорад Поповић.

---

6. Одбор шиље на преглед: Српске народне песме, II. књ. које је скупио и послао друштву г. В. Врчевић.

Дају се на преглед и оцену члану Милораду Поповићу.

7. Одбор шиље другу књигу Српских народних песама из Босне и Херцеговине, које је покупио и послао г. Богољуб Петрановић.

Одлучено да се ове песме прегледе и приреде за штампу, пошто се ухвати рачун о стању расхода који је досад учињен, те да се види с коликим је средствима друштво кадро „за сада" располагати, и да се та ствар предузме тек пошто се В. Врчевића збирка прегледа и за штампу спреми.

8. ГГ. Јован Бошковић и Сава Сретеновић јављају да су прегледали: „Библиографију српске књижевности новијега периода, од 1741. до 1866." коју је израдио г. Стојан Новаковић, па изјављују да је дело потпуно и тачно израђено и да су обојица

за то, да се у интересу наше књижевности која са те оскудице у многоме се спотиче, изда о друштвеном трошку.

Усвојава се предлог г. г. референата и г. писцу у име награде за труд одређује се: педесет (50) дуката ћесарских.

9. Редовни члан г. Милан Кујунџић читао је свој састав: Философија у Срба I. доба. Пошто је и редовни члан г. Стојан Новаковић изјавио: да је цело дело с помњом прочитао и да је ствар тако написана, да ће друштву бити част, ако изађе у његову органу, јер је литерарна монографија какве баш желимо да се једном почну писати у нашој књижевности — буде одлучено: да се штампа у Гласнику и писцу у име награде даде од табака десет (10) дуката ћесарских.

Друга седница одсека за науке историјске и државне 30. Априла 1868, у Београду.

Били су: председник г. др. М. Спасић; чланови: Ј. Гавриловић; Ј. Мариновић; Ф. Христић; др. Јанко Шафарик; М. А. Петронијевић; Панта Срећковић и др. Н. Крстић.

№ 6. Члан Срећковић реферује, да је прочитао како чланак г. Илариона протосинђела „О каталозима пећских патријараха“ тако и „копију писма пећског патријарха Василија“, изјављујући своје мишљење, да се и једно и друго у Гаснику печата.

Одсек усваја мишљење г. референта, и одређује г. писцу у име награде за оба прилога пет дуката ћес.

№. 7. Члан др. Н. Крстић подноси писмени реферат о саставу „Критика историје народног образовања код Срба“, који је састав написао г. Чедомиљ Мијатовић, и изјављује мишљење, да састав потпуно заслужује, да се штампа у Гласнику.

Референат за тим прочита нека места из тог састава; и одсек, налазећи, да су овакви састави од користи, нареди да се исти састав штампа у Гласнику.

№ 8. Члан М. А. Петронијевић јавља, да је г. Малетић свој састав „Историјски развитак гимназије београдске“ поправио

према примедбама, које му је учинио г. Црнобарац и референат, те изјављује мишљење, да се исти састав у Гласнику штампа.

Према овом реферату одсек нареди, да се састав г. Малетића штампа у Гласнику, а писцу да се даде награде за састав свега шест ћес. дуката.

№ 9. Х. Јордан шиље преписе неких старих записа.

Г. професор варшавски Паплоњски шиље фотографисану слику неке старе српске сабље с расправом о сабљи.

Одсек одреди да члан г. Шафарик и једно и друго прегледи, и друштву извештај поднесе.

№ 10. Члан Срећковић поднео је записе, што их је преписао у манастирима Овчарским и Кабларским.

Наређено је, да члан г. Гавриловић записе прегледи, и одсек о њима извести.

Шести састанак одбора.

7. Маја 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архимандрит Сава, М. Спасић, М. Рашковић; секретар Ст. Новаковић.

Бр. 68. У комисију, која ће пребројати и увести у књигу све књиге које има друштво на своме складишту као своја издања, да би се после могао водити уредан рачун о примању и издавању, буде одређен председник г. Ј. Гавриловић и одборник г. М. Спасић.

Бр. 69. Нареди се да се увођење радње друштвене у регистар настави онде где је започето и да се секретар постара да то изврше преписници који му и иначе помажу.

Бр. 70. Секретар саопшти шта је урађено на седницама 21. и 28. Априла, и како је он по тој радњи у чисто исписао ново уређење друштвено. На то би одлучено, да се то уређење пошље министарству просвете, и да се оно замоли нека би се постарало, да томе уређењу изради потврду државне власти, како би се могло увести у живот.

Бр. 71. Књижар друштвени г. Велимир Валожић предаје рачун за продате друштвене књиге (осим „Српских народних песама из Босне и Херцеговине“ о којима је посебан рачун) од Митрова дне 1867 до Ђурђева дне 1868, и полаже у то име 1777 гр. 20 п. пор. Новци се предају у касу.

Бр. 72. Секретар који уједно врши и касирске послове покаже како стоји друштвена каса у овај мах. По томе се види, да приход од 1868, заједно с остатком из 1867 године износи 44,721 гр. 21²/₃ пр. а расход 29.235 гр. 10 пр., ч. где знатан део чини исплата штампе „Српских народних песама“ и откуп Врчевићеве збирке „Српских народних приповедака“, које је све ушло у ову годину. Остаје дакле на располагању 13.496 гр. 11²/₃ п.

Бр. 73. Председник одсека за науке историјске и државне јавља да је у одсеку прегледан и примљен за „Гласник“ чланак И. Руварца „О каталозима пећских патријараха“ и „Писмо последњег српског патријарха.“ Одређени откуп од 5 дуката одобрава се.

Бр. 74. Исти председник јавља, да је прегледан и примљен за „Гласник“ чланак ред. члана г. Ђ. Малетића „Историјски развитак гимназије београдске“, и да је за откуп одређено 6 дуката, које се одобрава.

Бр. 75. Председник одсека за науке философијске и књижевне јавља, да је одсек прегледао дело Стојана Новаковића, „Српску библиографију (без хрватске) новијега периода књижевности од 1741 до 1866“, да је нађено да је дело вредно да га друштво изда, и да је за откуп одређено 50 дуката ћ. Одбор усваја ову одлуку.

Бр. 76. Исти председник јавља за чланак ред. члана г. М. Кујунџића „Философија у Срба. I. Доситије Обрадовић“ да је прегледан у одсеку и да је одсек одлучио да се откупи са 10 дук. ћ. од табака штамп. На то секретар јави, да му је писац јавио да се задовољава са 8 дук. откупа на табак, и одбор одлучи да се према томе откуп и исплати.

Бр. 77. Секретар јавља да је замољен од г. М. Милојевића секретар да изда нешто друштвених књига за три школе у Ст. Србији,

на које буде одлучено да секретар изда од осталих књига ван Гласника које су за народ и поуку, колико је заискано.

Бр. 78. Председник извести одбор шта је чинио поради завеса за прозоре у стану друштвеноме, и да су завесе од тога стана однесене заједно с осталим стварима овдашње реалке, кад се она из тога стана иселила. На то предложи, да се завесе, набављене државним трошком, сматрају као својина саме те државне зграде, и да се по томе за њих јави министру с молбом, да се овамо врате, кад и тако не могу пристати на садашњи нови стан реалке.

Бр. 79. Г. М. Спасић јавља, да је прегледао рачун о новчаном примању продавањем „Српских народних песама из Босне и Херцеговине" који је поднео секретар, и да је нашао погрешку само у збирању броја издатих књига, за коју се нареди да се исправи.

Бр. 80. Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је у одсеку говорено о начину откупљивања ово: да се при оцењивању одређује откуп по табацима само за чисто оригинална дела и за која треба више трошкова и труда, дакле само за праве научне расправе, а за остало да се одређује откуп одсечном сумом, као што је већ рађено у друштву. Одбор усвајајући овај предлог, нареди да се то јави и другим одсецима ради знања и управљања.

Бр. 81. Секретар подноси књиге које су друштву дошле на поклон или у замену.

1. Од пруске академије наука у Берлину Monatsbericht за Декембар 1867.

2. Од поч. члана г. Ђ. Р. Пантелића његово дело: Једна реч о правним средствима и о нашој касацијоној власти. Београд 1867

3. Од редовног члана г. Стевана Р. Пантелића његова дела: а) Хемију за употребу ватрометске школе, Београд 1867. б) Практично упућење у хемијској анализи барута, топовског метала и њихових саставних делова.

4. Од ред. члана г. дра Н. Крстића:

а) Напредак у Турској, нацртао очевидац. По енглеском. Лондон 1863. Н. Сад 1863.

б) Србско-турско питање или садањи узајамни одношаји између порте и Србије. Од Србина. Са енглеског. Н. Сад 1863.

в) Die serbisch-türkische Frage oder die gegenseitigen Beziehungen zwischen den serbischen und türkischen Regierung. Von einem Serben. London 1863.

г) Die Christen in Bosnien. Ein Beitrag zur näherer Kentniss der Verhältnisse der bosnischen Raja zu den Türken. Wien 1853.

д) Ексцеси Турака у Србији од 1839 до 1863 у кратком и површном прегледу, на основу званичних акта. Н. Сад 1863.

е) Кристијани у Турској од В. Дентона. Н. Сад 1863.

ж) Die Christen in der Türkei, von Rev. W. Denton. London 1863.

з) The Christians in Turkei, by Rev. W. Denton. London 1863.

и) Der Fortschritt der Türkei. Von einem Augenzeugen. Aus dem Englischen. London 1863.

ј) Напредак Д. Медаковића од 1849.

5. Од председника г. Ј. Гавриловића:

а) Напредак од 1863. Н. Сад.

б) Србске новине београдске од 1863.

в) Видов дан од 1863.

6. Од секретара:

а) А. Стојачковића Питање великокикиндског диштрикта и т. д. Будим 1868.

б) Die Wahrheit kann warten. Nacht und Morgen in der Heilkunst. Zwei Vorträge von Dr. Paul Radner. Bautzen 1864.

в) Воћнякъ или проста тайность природе. Превео с итал. Евтимиѥ Петровићъ. Ч. I. Београд 1840.

ж) Die Serben und die orientalische Frage. Von einem Serben. Bautzen 1865.

з) Kritische Blätter 1865 многе бројеве.

и) Комарац од 1854, прву четврт.

Прочитано и потписано на седмом састанку одборском 18 Јуна 1868.

Седми састанак одбора
18 Јуна 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови: г. г. архимандрит Сава, Милован Спасић, и заменик председника одсека природословно-математичног г. М. Г. Панић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 82. Пошто се седница отвори, председник спомене тешку несрећу и жалост која је Србију постигла након последњега састанка овога одбора, на име смрт кнеза Михаила. Говорећи о радњи кнежевој с обзиром на задатке друштвене, на књижевност и науку српску, председник напомену кнеза као радина и добротвора књижевности српске, као владаоца и родољуба — и на то би одлучено, да се спомену великога покојника посвети први број протокола овога састанка.

Бр. 83. Чланови комисије за пребрајање књига јаве одбору, да су свој посао свршили осим неких ситница, које мисле касније пребројити, будући их је сад спречила општа земаљска жалост, која је за то време трајала. По пребрајању они су нашли ово:

1.	Гласника	I	књиге има	8	ком.
2.	„	II	„ „	51	„
3.	„	III	„ „	151	„
4.	„	IV	„ „	255	„
5.	„	V	„ „	320	„
6.	„	VI	„ „	300	„
7.	„	VII	„ „	407	„
8.	„	VIII	нема ниједног комада.		
9.	„	IX	„ „ „		
10.	„	X	књиге има	12	ком.
11.	„	XI	„ „	46	„
12.	„	XII	„ „	114	„
13.	„	XIII	„ „	160	„
14.	„	XIV	„ „	212	„
15.	„	XV	„ „	159	„
16.	„	XVI	„ „	163	„
17.	„	XVII	„ „	205	„

18.	Гласника XVIII има	156 ком.
19.	„ XIX „	219 „
20.	„ XX „	208 „
21.	„ XXI „	257 „
22.	„ XXII „	276 „
23.	Гласника 2-ог одељ. књ. I има	276 „
24.	Гласника потпуног 1—19 књ. има	3 „
25.	Ксенофонтових знаменитости	310 „
26.	Ђ. Даничића Српске синтаксе I.	275 „
27.	Дјеловодног протокола Карађорђевог	138 „
28.	Acta archivi veneti I.	66 „
29.	„ „ „ II.	105 „
30.	Меда Пуцића Српских споменика I.	177 „
31.	„ „ „ „ II.	47 „
32.	Преписке о унији Венедикта Краљевића	158 „
33.	Попис акта млетачке архиве	56 „
34.	Доментијанова Живота св. Саве, од Ђ. Даничића	5 „
35.	Цицерона о дужностима	305 „
36.	Грађа за српску граматику I. књ.	188 „
37.	„ „ „ „ II. „	661 „
38.	Часови благоговјенија арх. Гаврила I. књ.	520 „
39.	Б. Петрановића Српских народних пјесама из Босне и Херцеговине	19 „
40.	Јов. Стејића расправе о Српском правопису	262 „
41.	Арх. Гаврила забава за децу	1088 „
42.	Ј. Стејића Антропологије	848 „
43.	К. Бранковића Логике	1246 „
44.	Гаврила Поповића Астрономије	768 „
45.	М. Спасића Јестаств. земљописа	715 „
46.	К. Бранковића Физике	86 „

Бр. 84. Председник предложи да се тако испитају и стари новци и да се умоли г. др. Ј. Шафарик да би и он као специјалист на руци био, те да се састави списак новаца, у колико их није још пређе сам предлагач испитао и пописао, како би се тако дошло до прегледа и те имовине друштвене. Предлог се усвоји.

Бр. 85. Ред. члан друштвени г. М. Кујунџић предаје извештај о свом путу у Праг, где је од друштва послан као заступник на светковину при полагању основног камена чешком народном позоришту. Изјављује друштву поздрав од чешке „Умјелецке беседе", чланова „Чешкога ученог друштва" и г. Сигфрида Капера преводиоца наших народних песама на чешки и немачки. Од тога последњег господина предаје друштву слику његову с натписом „Што Бог даде и срећа певачка." Даље јавља друштву о љубави и симпатијама чешким за Србе и посебице за ово друштво. Одбор с радошћу прими ове гласе од браће Чеха.

Бр. 86. Чита се предлог редовног члана г. Јована Бошковића, да се друштво прими издавања дела пок. Јов. Стер. Поповића. Г. J. Бошковић јавља друштву у једно како удовица пок. Јов. Ст. Поповића нуди друштву на издање рукописе покојника, од којих је саставио списак и подноси га као прилог своме предлогу. Предлажући да се издаду критички сва дела Јов. Ст. Поповића г. J. Бошковић предлаже, да се на то састави особити одбор у ученом друштву и да се за почетак тога посла потребни новац прибави приватним путем. Предлагач мисли, да би критичким издањем свију дела пок. Јов. Ст. Поповића могло друштво дати углед прештампавања и показати потребу и начин издавања народне библиотеке српских и хрватских писаца и преводилаца, која је превећ потребна нашој књижевности, а за сад нема изгледа да ће се до ње скоро доћи.

Предлог се упућује на преглед одсеку књижевном.

Бр. 87. Секретар јавља да је дошла збирка народних песама г. Косте Х. Ристића из Сарајева, о којој је још зимус јављено друштву. Г. К. Х. Ристић послао је ту збирку друштву на поклон, и одбор примајући је са захвалношћу упућује је на преглед одсеку за науке књижевне.

Бр. 88. Секретар јавља да је г. др. Милан Јовановић предао прилог за Гласник „Биостатику вароши Београда" који се шаље на преглед и оцену одсеку за науке природословне и математичне.

Бр. 89. Како за критику г. Чедомиља Мијатовића на „А. Васиљевића Историју народног образовања код Срба“ није одређена никаква награда, одбор одлучи да се препоручи одсеку историјском, нека награду одреди.

Бр. 90. Како је друштво према својим средствима управо претрпано народним умотворинама за издавање, а г. Б. Петрановић је пославши на издавање друштву своју другу књигу јуначких песама, желео да се та књига још ове године изда, буде одлучено, да му се пише, како друштво ове године не ће моћи ништа радити на издавању те његове збирке.

Бр. 91. Секретар предаје послати му од г. митрополита прилог за Гласник г. К. Невострујева из Москве „Писмо Хиландараца московскому патријарху Јоасафу 1639 године.“ Упућује се одсеку за науке историјске.

Бр. 92. Читаоничка дружина „Подринска слога“ из Лознице тражи да јој друштво шаље на поклон своје књиге. Нареди се да се тако учини, и да јој секретар пошље неколико и од досадашњега.

Бр. 93. Секретар изнесе превод једног чланка о Босни који је штампан у француском „Монитеру“ 1855 године. Тај превод израђен је још тада старањем г. Јов. Гавриловића, а чланак је писао неки научник француски који је онда од министарства послан био у Босну. Превод се по предлогу упућује одсеку историјском, да види не би ли ваљало у Гласнику штампати какав извод из тога чланка.

Бр. 94. Председник спомене о познатом делу Ф. Каницеву „о Србији“ и предложи да се пише министарству од стране друштва, нека би се г. писцу новцем учинило од стране владе неко признање за труд и трошак његов. Прима се с додатком, да се напомене: ако не буде то влада већ учинила за ово дело, како су чули гдекоји чланови одбора.

Бр. 95. Секретар подноси књиге које су дошле друштву на поклон и у замену:

1. Од царске академије из Беча:

a. Sitzungsberichte philosoph.-histor. Classe 56 B. H. 3. 57 B. H. 1, 1867 I Abth. № 7, 8, 9, 10. II Abth. № 8, 9, 10.

б. Arneth, Antike Cameen Gold- et Silbermonumente.

в. Arneth, Cinque-cento-Cameen.

г. Boué Recueil d' itinéraires etc. vol. I. II.

д. Diemer, Genesis et Exodus. Bd. I. II.

е. Goldenthal, Dante Ebreo.

ж. Hammer Purgstall Wassaf (само једну свеску).

з. Karajan, Verbrüderungsbuch.

и. Meiler Regesten (Babenberg).

ј. Миклошић, Monumenta linguae palaeoslovenicae.

к. Scherzer, Origen de los Indios.

л. Schmidt, Grotten von Adelsberg mit Tafeln.

љ. Tchudi Kechua-Sprache I и II Bd.

2. Од Лужичко-српске матице из Будишина.

а. Serbski Slovnik 6. 7. 8. св.

б. Wjenčk fijalkow, abo sbjerka mojich powjedančkow. Wot Jana Bohuwjera Mučinka wučerja w Semizach. Budišin. 1867.

в. Oberlin. Jeho žiwjenje a skutkowanje w Kamjenodoli, ze wšelakich žorlow wučerpal Jan Bartko. Budišin. 1865.

г. Najwužitniši prečeljo ratarstva a hajnistwa. K powučenju za wjesnich a jih wučerjo wot Dr. Glogera. Budišin 1866.

д. Napoleon I. a jeho wojny. Za lubich Serbow spisal Jan August Pohonč. W Budyšinje 1864.

е. Predzienak protyka za Serbow na ljeto 1863, 1864, 1865, 1866, 1868.

ж. Časopis towarstva maćicy serbskeje 1862, 15—36.

з. Wjenc narodnych spjewow hornjo a delnjo lužiskich Serbow s prewodom fortepiana wot K. A. Kocora. Budižin 1868.

3. Од уредн. русинске „Правде“ из Лавова „Правду, 1867.“

4. Од царске руске академије наука из Петербурга „Записки императорской академіи наукъ“ томъ XII, књ. II.

5. Од министарства народне просвете у Русији његова „журнала“ свеске за Декембар 1867 и Јануар 1868.

6. Од г. К. Невострујева из Москве Geschichte der Stadt und Vestung Belgrad von den ältesten bie auf die jetzigen Zeiten. Mit zwei Kupferplatten. Frankfurt 1790.

7. Од краљевске пруске академије Monatsbericht за Јануар, Фебруар, Март 1860.

8. Од архимандрита Леонида из Цариграда његова дела: „Сербская иноческая община въ Палестинѣ“ и „Историческое описаніе сербской царской лавры Хиландара.“ Москва 1868, обоје у дупликату.

9. Од секретара:

а. Ime Serb. Razpravio Dr. A. Starčević. Zagreb 1868.

б. Основне црте за установ техно-поучног завода за виши степен образованя србско-хрвацких занатлия. Од Николе Арсеновића. Нови Сад 1868.

в. В. Богишића „Прилози за хисторију лажног цара Шћепана малог.“ Загреб 1868.

г. Поезиі Юрия Городенчука Федьковича. Випускъ другий и третий. Коломия 1867, 1868.

д. Переяславська нічь. Трагедия Єреміі Галки. (Николая И. Костомарова.) Львівъ 1867.

е. Поезиі Тараса Шевченка, томъ II, вип. 1, 2.

ж. Тараса пяті роковини у Відні 26-го лютого 1866 року. Відні 1866.

з. Милош Обреновић војвода руднички или страдање Срба у Србији. Драма М. Р. Максимовића. Београд 1868.

и. Како се може произвести светлост и топлота. Од дра К. Ф. Рамелсберга, превео Васа Арсенијевић. 1868, у Београду.

Прочитано и потписано на осмом састанку 19 Августа 1868.

Осми састанак

19. Августа 1868.

Били су: чланови: г. архимандрит Сава и г. Милован Спасић; заменик председника природословног одсека г. др. Ј. Панчић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 95. Секретар подноси прилог од једног родољуба из Босне, у коме су „Статистички податци извоза из Бо-

сие и Херцеговине, године 1867, у производима у аустријске земље.“ Упућује се на преглед одсеку за науке историјске и државне.

Бр. 96. Г. митрополит београдски Михаило шаље прилог архимандрита Леонида из Цариграда, „Опис београдске цркве у Цариграду“ с нацртом цркве и једног храста из гаја поред ње. Како је опис тај већ штампан у „Пастиру“, одлучено буде да се и опис и нацрт стави у архиву.

Бр. 97. Секретар подноси од г. Ђ. Јанковића рукопис оца његова пок. Пауна Јанковића Баће, „О б. кнезовању раскнеза Алекс. Карађорђевића“, који подноси на откуп. Одлучено је, да се пошље одсеку историјском.

Бр. 98. Секретар напомене, да ће се кроз који дан почети штампати дело његово „Библиографија српска (без хрватске) новијега периода књижевности“, које се издаје о трошку друштвеном, него да треба одредити, у колико ће се екземплара штампати и колико ће се екземплара дати њему као писцу, по обичају. На то буде у одбору одлучено, да се дело штампа у 500 комада. А што се тиче уобичајенога поклона писцу, како за то нема за сад ништа одређено од друштва, буде одлучено ово: да се писцу, коме друштво изда дело у особитој књизи, даје поклона 20 комада.

Бр. 99. Секретар јави, да ће до месец дана изаћи у свет две књиге „Српске народне приповетке“ и „Српске народне игре“ В. Врчевића, те је време да се одреди књигама цена и да се нареди за продају што треба. Уз то покаже штампарски рачун. Одбор, посаветовавши се о томе, одлучи: да се „Српске народне приповијетке“ продају у Србији по 6, а „Српске народне игре“ по 2 гроша чаршијска, у Аустрији пак по 70 новч. прво, а по 30 друго заједно с поштом. Продаја и манипулација сва да се преда друштвеној књижарници В. Валожића и да јој се у име свега дâ 22% процента, с тим условом да она да скупиоцима уписника 10%. Секретару се нарећује, да он то изврши.

Бр. 100. Секретар јави, да је опет добио више старих српских књига што реткости библиографијских, што допуна библио-

теци друштвеној и покаже рачун. Одбор одобри трошак на то у 218 гроша чарш.

Бр. 101. Г. В. Стефановић арт. капетан из Крагујевца шаље друштву једну квиту (управо задужницу) правитељств. савета српског од 1813 године за узајмљених 100 гроша чарш. дату Михаилу Попа-Стефановићу житељу Београдском. Прима се са захвалношћу.

Бр. 102. Секретар јави, да је дознао, како у Хиљфердинга има старији препис важнога за историју српску троношког Љетописца, с тога предлаже, да се пише од стране друштва г. Хиљфердингу не би ли хтео или послати друштву сам рукопис на послугу за ново издање или му послати достоверан препис, за који би друштво трошак на се примило. Одбор усвоји овај предлог.

Бр. 103. Секретар напомене како је лане друштво молило г. В. Григоровића да би друштву дао препис од „Живота деспота Стефана", дела философа Костантина, па како је г. В. Григоровић поручио да друштво тога ради пошље којега свог члана у Одесу. За тим предложи да се ланско писмо понови и да се г. В. Григоровићу опет пише, нека би био добар или посудити рукопис, или помоћи да до преписа дође, будући друштво није у стању због тога члана изашиљати. Одбор усвоји предлог.

Бр. 104. Како је потребно да се у собу где се држе састанци, набави чивилук, одлучи се, да се на то може издати до 60 гр. чарш.

Бр. 105. Прочита се председниково писмо, у коме јавља, да је он извршио одлуку друштвену од 2 Декембра 1863, бр. 3. (Гласник XX. 406 стр.) којом је друштво наредило да се фотографише кућа која је била Доситијева својина и у којој је била прва богословија у Србији. Уз то прилаже два фотографијска снимка, план од куће с описом земљишта итд. у три комада, све врло лепо израђено трудом г. Михаила Валтровића професора реалке. Одбор одлучи, да се то остави у архив, и да се рачуни, у 7 дук ћ., из касе друштвене исплате.

Бр. 106. Прочита се писмо г. Св. Никетића и одлучи се да се штампа од речи до речи. Ево га:

„Српском ученом друштву у Београду.

„Српско учено друштво у последњој књизи „Гласника“ погрешно је наштампало чланак „О насртањима римских папа на србску и хрватску цркву“ под мојим именом и као оригинални мој спис. Истина је, да сам ја тај чланак у нечем прерадио и то у самом почетку, где се говори о упливу Грка на распростирање хришћанства у Србији: али при свем том то није мој, нити сам ја икада мислио да га себи присвајам; већ је то чланак г. Тројанског, штампан у Православном Собесједнику за 1860 год. Сад, да би се погрешка поправила и ствар у ред довела, ја молим Српско учено друштво, да у идућем „Гласнику“ ово јавности преда и законим путем удејствује.

„Што се саме погрешке тиче, то ја искрено исповедам, да о њој несам ништа знао до мог доласка у Београд (т. ј. пре 15 дана), већ шта више савршено сам био убеђен о томе, да сам ја послао чланак друштву, израђен и натписан „по Тројанском“ тим пре што сам ја још напред знао (кад сам још у Русији био) ко је тај г. Тројански и где живи. Дакле није ми могло ни пасти на памет да се туђим користим, и да тиме себе на очиглед компромитирам. За то, ако се искрена исповед учињена по чистој савести прима — то је ево у овом случају радо подносим ученом друштву и по ново молим, да се погрешка, нехотице учињена, поправи.

„У противном случају, ја се морам задовољити бар тим, што ја сазнајем, да је моја савест чиста; а највише овим: што је сопственост опет прешла у руке правог газде коме је она по праву и пре припадала, па и сад припада.

„За тим остајем

Српског ученог друштва

покорни слуга

У Београду
14 Августа 1864 год.

Светозар Никетић,
сврш. штуд. м. д. академије.

Бр. 107. Одбор одобрава, да се издаду за архимандрита Леонида из Цариграда сви Гласници које друштво још има на расположењу.

Бр. 108. Одбор одобрава да се по потраживању преко извесног лица изда за Босну: Забава за децу арх. Гаврила 120 ком. Јестаств. земљописа М. Спасића 10 ком. Мале антропологије Јов. Стејића 30 ком. Часова благоговјенија арх. Гаврила 50 ком. Сократових наука 30 ком. Цицеронове књиге о дуж-

ностима 15 ком. Деловодног протокола Карађорђевог 1 ком. Даничића Синтаксе 1 ком. Преписке о унији 15 ком. Српских грбова 10 ком.

Бр. 109. Одбор одобрава да се издаду на поклон професору моск. дух. акад. А. Лебедову сви „Гласници“, расправа о Богомилима, Писма дубровачке републике I. и II., Преписка о унији и Протокол шабачког магистрата.

Бр. 110. Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену друштву:

а. Од академије југославенске из Загреба.

Rad akademije jugoslavenske IV.

Dr. Dežmana rječnik liječnički.

б. Од краљ. чешког ученог друштва

Sitzungsberichte 1859—1867 (1. 2.)

Abhandlungen Bd. 3. 1798, Bd. 5—8. 4 Folge 1—5, 5-te Folge 1—14, 6-te Folge 1 Palacky Stari letopisove česki.

в. Од руског географског общества у Ст. Петербургу.

Извѣстія 1867. 4—8, 1868 1—3.

Отчеты Общества за 1866 и 1867 год.

г. Од царске академије из Беча:

Sitzungsberichte philosoph.-histor. Classe 57 B. Heft 2. 3. 58 B. H. 1. 2. 3. Math.-naturw. 1868 I Abth. № 1. 2. 3. II Abth. ½ 3.

Almanach 1868.

д. Од секретара: Свето писмо старога и новога завјета. Превео стари завјет Ђ. Даничић, нови завјет превео Вук. Стеф. Караџић. Биоград 1868.

е. Од три српска официра њихово дело Тактика за официре пешачкога батаљона. Написао М. Драгомиров. Београд 1868.

ж. Од ученога пољског друштва у Кракову.

Pamietka obchodu piedziesiatéj rocznicy zawiazanja towarzystwa naukowego krakowskiego. Kraków 1868.

Sprawozdanie komisyi fizyograficznéj c. k. towarzystwa naukowego krakowskiego, oraz materyaly do fizyografii Galicyi. Kraków 1868.

з. Од г. Л. Лежера из Париза његова дела:

Cyrille et Méthode. Étude historique sur la conversion des Slaves au christianisme par Louis Leger. Paris 1868.

Chants héroïques et chansons des Slaves de Bohême traduits sur les textes originaux avec une traduction et des notes par Louis Leger. Paris 1868.

Les Slaves en 1867. Agram et les Croates. Par Louis Leger. Paris 1868.

и. Од дописног члана г. В. Јагића Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Na sviet izdao V. Jagić. Zagreb 1868.

j. Од архим. Теофана Живковића његово Писмо на браћу Срблѣ у мешовитим општинама пред расправном комисном о Иваню дне 1868. Тамишград 1868.

к. Од ред. члана г. Милоша Поповића уредника „Видовадана" ове рукописе Аврама Мразовића:

1. Предувѣдомленія ѡ філософіи (любомѹдріи) и частѣхъ ея.

2. Метафизика или любомѹдріе первое по сvстемѣ Волфіа Баѹманстера славенским языком издано Аврамомъ отъ Мразовичь.

3. Логика сіестъ умословіе или философіа умная для любителей славенскаго книжества издана Аврамомъ ѿ Мразовичь. Посвећено Сави Текелији.

4. Метафvзіка или философіа первая для любителей славенскаго книжества издана Аврамомъ ѿ Мразовичь у два експлара, у оригиналу и у једном препису.

Прочитано и потписано на деветом састапку 23 Октобра 1868.

Седница III. одсека за науке историјске и државне. 23 Септембра 1868.

Били су: председник др. М. Спасић чланови: г. г. Ј. Мариновић, Милан А. Петронијевић, др. Јанко Шафарик, др. Н. Крстић, Панта Срећковић и М. Ђ. Милићевић.

Бр. 11. Г. Јован Гавриловић јавља да је прочитао записе које је преписао у овчарским и кабларским манастирима и од-

секу предао г. Панта Срећковић и налази да заслужују да се у „Гласнику“ штампају.

На то би наређено, да се усвоји мишљење г. Гавриловића, а г. Срећковићу да се у име награде дâ по три дуката од штампанога табака.

Бр. 12. За писмо „Инока атонског хиландарског манастира всерусијскоме патријарху Јоасафу 1669 год.“ које посла друштву г. Невострујев из Москве, би наређено да га прочита и одсеку своје мишљење о томе каже, редовни члан М. Ђ. Милићевић.

Бр. 13. За извештај о Босни, који је превео из Монитера франнуског г. М. Д. Давидовић, би наређено: да г. др. Шафарик прегледа цео састав и јави: може ли се цео, или у комадима, или сав прерађен, примити у „Гласник“.

Бр. 14. За статистичне податке о трговини у Босни и Херцеговини с Аустријом, које је друштву послао један пријатељ, би одлучено: да их узме и прегледа г. председник М. Спасић, па ако нађе да не иду у програм „Гласника“ да их дâ статистичном одељењу министарства финансије.

Бр. 15. Г. др. Шафарик изјављује своје мишљење, да се опис сабље, послан од г. професора Паплоњскога из Варшаве, штампа у „Гласнику“ а сама сабља да се литографише и та слика опису приложи.

Одбор усвоји са свим предлог члана референта.

Бр. 16. За понуду г. Х. Јордана, Х. Константинова, коју је разгледао по наредби одсека, г. Јанко Шафарик, би наређено: да се секретар друштва постара ступити са поштованим г. Јорданом у договор о уступању понуђених предмета.

Вр. 17. Председник одсека др. М. Спасић, позива одсек да донесе свој суд о награди „Критике историје народног образовања код Срба“ од г. Ч. Мијатовића. На ово би наређено ставити у записник одсека пређашњу одлуку, која, случајно, није била стављена у пређашњи записник:

„Находећи да је поменути састав г. Мијатовића са свим достојан да уђе у друштвени орган, одсек га је примио; а што

се награде тиче, одсек је мишљења у начелу, да се награда не даје за критике, које би биле примљене у „Гласник."

Бр. 18. У одсеку се поведе реч о томе, да би већ било крајње време изаслати кога вештака у неке наше манастире, као на прилику у Раваницу, Љубостињу, Жичу, Ариље и др. те да сними и од пропасти сачува остатке старога живописа који су важни по многим погледима на стару нашу историју.

На то би одлучено, да се ствар ова предложи одбору, те да он промисли о средствима за извршење ове сврхе.

Бр. 19. За састав покојнога Пауна Јанковића Баће, који је прегледао г. Гавриловић, би наређено: да не заслужује откупа, а ималац ако га бесплатно не уступи друштвеној архиви, нека га носи.

Трећи састанак одсека за науке литерарне, моралне и језикословне.

9. Октобра 1868.

Били су: председник г. архим. Сава; чланови: г. Милорад Поповић Шапчанин деловођ, г. Сава Сретеновић, г. Милан Кујунџић и г. Стојан Новаковић.

Бр. 10. Због тога, што нису дошли сви чланови који треба да поднесу реферат о песмама г. В. Врчевића што их је из народа покупио, остави се та ствар заједно с предлогом г. J. Бошковића о издавању дела Јов. Ст. Поповића за други састанак.

Бр. 11. Ред. члан Стојан Новаковић јавља одсеку, да је прегледао препис архимандрита Леонида Типика или устава хиландарског св. Саве и да се уверио, како се овај препис и у стилу и у писму и у језику тако разликује од онога који је друштво штампало у своме Гласнику XX, да се то не би могло лако објаснити, кад нам не би сам г. арх. Леонид у своме предговору показивао, како је ово препис с правога оригинала, а оно у Гласнику XX препис с превода на руско-словенски учињена у прошлом веку, којим је цео стари саставак не само преведен,

него другим стилом прерађен. С тога известилац држи, да за то треба без сваке сумње штампати овај препис и додати у факсимилу оних девет страна оригиналнога рукописа, које је архимандрит Леонид у фотографисаним снимцима послао. Одсек на то потврди још пређе речену своју одлуку, да се тај препис у Гласнику друштвеном наштампа, а г. архимандриту да се одвојено штампа по жељи његовој 100 комада у име хонорара.

Бр. 12. Председник изнесе послану од одбора збирку песама г. Косте Х. Ристића из Сарајева, коју је друштво од скупиоца на поклон добило и предлаже да је одсек узме у претрес. Кад на то члан Ст. Новаковић спомене, да је нешто од те збирке читао и да има ствари врло лепих; али да би требало пажљиво пребрати штампано од нештампанога: онда одсек нареди, да се цела збирка прво препише тако, да свака песма дође на поједини лист, и то да се да ђаку који би и сам знао пазити на оно што је споменуто, па онда да се тако пребрана збирка изнесе пред одсек и да се одреди ко ће примити на се последњу редакцију.

I. (Вид. Гласник стр. 171.)

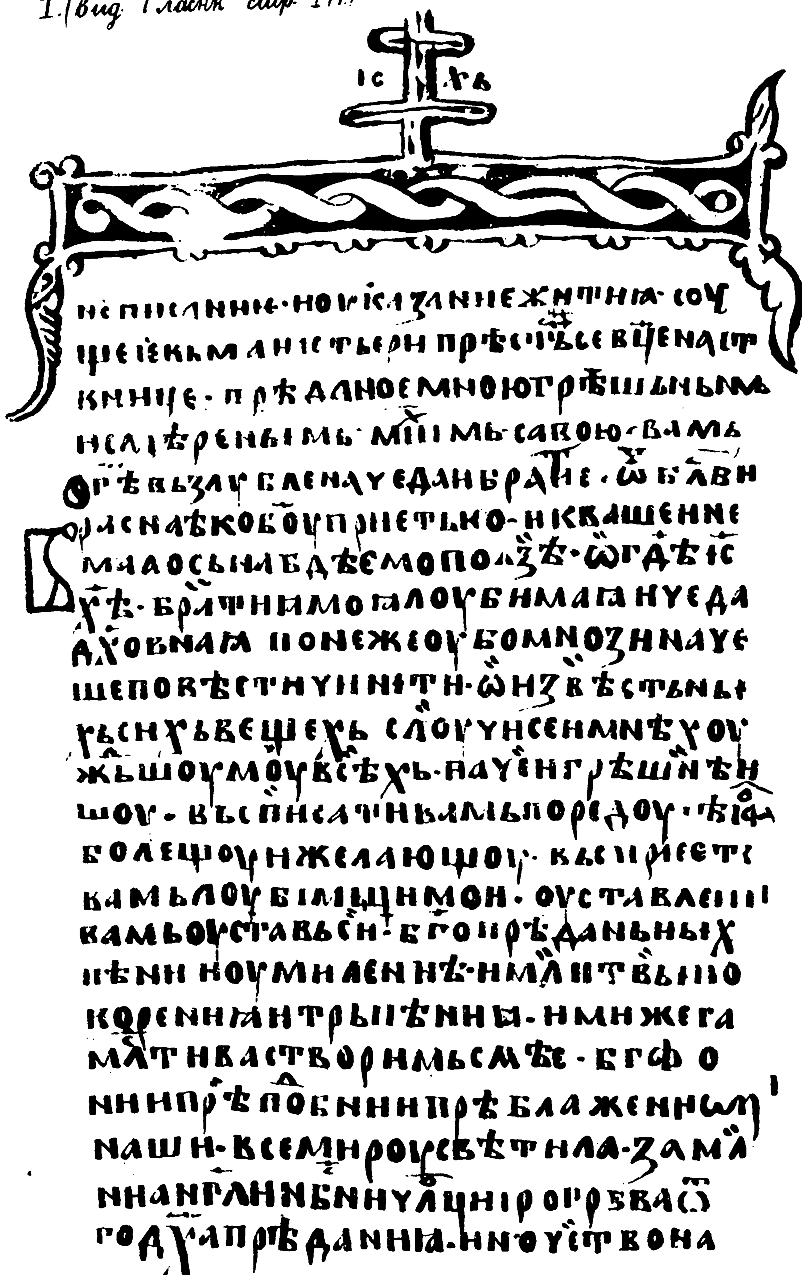

II. (вид Гласник стр. 178.)

моѡправдаѥоцр҃тво· тънꙁадѣвьже
лѣвьꙁавы ѡбрѣтчнкымѣстоипсени
га· ниспросноуцрамѣстоснепоустоѥ: и
постьменегрѣшьнагоиꙁватопеда·
нвьмѣстоснѥ вьселивьсе· ннѣкоанк
малопрѣбывьсьмною· велиѥнмь
женнепрѣестестьвны подвигьпрѣ
шьдь· н· мць прѣбывыськвѣуномо
прѣложисебла женствоу· ⸭ ꙗврѣме
ньнѣнеьмрьтни· прѣпобнагоѡца· си
меона· ицынн. слово. р҃·

бл҃ѣ ꙁ· ѱ· н· мца февра· вь· г҃і днь
вьвѣуномоу прѣложисе блаженьствоу
ѡцьншьинмеѡнь· ꙁ· вѣтомьѡста
внвьманастырьсннамнѣ велиѥтоу
гоунбоꙗꙁнь прнехь· еднноѡпоусто
шьства· адроугонѡбоꙗꙁнн беꙁбожь
ныхьраꙁбоиннкь· ѡставнвьманасты
рьмнѣвьмаломьнемѣреномьѡбраꙁѣ
вьнемьжемнѡтидендрьвогангоуме
напрѣпобнамоужа· мѡоднгамнѣха
самогодесетато· ныкаколоувениꙁбо
лнсенаставннце· нѡногостьнмимаі
твами· ꙗкоѡнсѣвленагонмалаго
вельлѣпнобьꙁнесесесѣвленне· ноу
вохрамьѣковтомтннаставннцнгж

III. (вид. Гласник стр. 178 и 179)

речены мольбы. потѣхь же метаниа
млтвоу снюдѣ ко достоить възглашати
всѣмь въ въздвижении роукоу. прѣкѣ
чьны же сетка рисдѣ телоу приложити ж
и помлтвѣ нощьскихь малословесь. ѡга
шание. и игоуменомь проучаемо. ѣко
жени ѿ прѣдьнихь наставникь прѣсмы ус
ю. желаща се назарьнекь избраннты коли. не
подобает ьѡставити никогда же. ксимь
же въ зако не моеваньт ретобы бати
емоу же поутени прилагати исию млтвѫ.
послание ѣ тыкони походит. и ине же
приучитаемо. и гаучтеѡвлашение. аще
ли неучтеѡгласш аыиа. да ѡставитреты
аенюмлтвоу прием ѣисьпрьвонмлтвѣ. и рьци
все жемлтве глтироуцѣ каз дѣ кьшимь.
ѣко же глть въздвиги нѣкторою цѣ ваши
наставляб акте гл. не же глть възд ѣ ние ро
коумонию жрьтва верни ѣ. не женакс ѣко
мьмѣстѣ къздвизати и рѣ побнѣ ни оу
цѣ разкѣ гнѣ каи помышление и. ѡконь
чавши же серече но нмлткѣ. не рѣ ю ѿ бы
чанно улитвоу рекьшоу. кьто ни чапада
ти на лиць ѣмь. и послоушати игоу
мена аѡно моу сико млитвоу просити
ѡвась. пополите се залѣ ѡ гдѣ братие да

II. (вид Гласник стр. 178.)

моѡправдаıьоєцр҃тво· тѧнзадѣвьже
лѣвьзабыѡбрѣстнкымѣстоипсєні
га· нєпросноуцрамѣстоснепоустонє: н
поєтьменегрѣшьнагонзаватопеда·
нвьмѣстоснє вьселѣвьсе· ннѣкоалнк
малопрѣбывьсьмною· велнкнмь
женнепрѣєстєствєны подкнгьпоѣ
шьдь· н҃· мць прѣбывьксьвѣунамо
прѣложнсе кьлаженствоу· †овремє
ньнѣнєсьмрьчн· прѣпобнагоѡца· сн
меона· ıѡнн. слово. р҃·
Бьлѣ· ҂ѕ· ѱ· н҃· мца февра· вь· г҃ı днь
кьвѣуномоу прѣложнєблаженствоу
ѡцьнѣшьıнмеѡнь· з.ıвѣтомьѡста
внвьманастырьснамнѣ велнютоу
гоунбоıазнь прнеҳь· едноѡпоуєто
шьствa· адроугонѡбоıазннбезбжь
ныҳьразбоннѣсь· ѡставнвьманасты
рьмнѣвьмаломьнемѣреномьѡбразѣ
кьнемьжемнѡтндєнпрьвогангоуме
напрѣпобнамоужа· мѡоднгамнҳа
самогодесетато· ныкаколоувнзбо
лнсенаставннце· нѡногостьıмıмаı
твамн· ıакоѡнсѣвленагонмалаго
вельлѣпновьзнесесеѣвленнє· ıноу
ноҳрамьѣковтомтıннаставннцнгж

III. (вид. Гласник стр. 178 и 179)

реченыиемолбы· потѣхьжеметанига·
мтвоусиюѣкодостоитьвьзгласити
всѣмьвьвьздвиженниероукоу· прѣкѣ
чьныксеткарисдѣтелоу приложитиж
ипомтвѣиѡчьскихьмалословесь· ѡга
шание· игпоуменомьпроучитаемо· ѣко
жениѡпрѣдьнихьнаставникьпрѣесмыс
ю· желащаснаѯарьнекьзбранитыколи· не
побаеть ѡставитиникогаже· ксимь
женвьзаиконеноевамьтретобыбати
смоужепоучени прилагатиснию мтво·
посилаени ѣтыконипоходит· нинеже
прочитаемо· игаучтеѡблашенние· аще
линеучтеѡглашаюм· даѡставитрето
аснию мтвоупримѣсьпрьвоимтвѣ· ирьци
всежемтвегл твороуцѣказавкьшимь·
ѣкожеглтькьздвиги· ктвороуцѣваши
наститабл ктега· нежеглтьвьзданиеро
коумонюжрьтвавѣрнѣ· неженавсѣко
мьмѣстѣкьздвизатирѣпобнѣиоу
цѣ разкѣгнѣкаипомышлени· коньи
чавьшижесреченоимтвѣ· неѣюѡбы
чаиноумтвоурекьшоу· кьтоичаиада
тиналиценіѣмь· ипослоушатигоу
мена аѡномоусикомтвоупросити
ѡвась· пополнитесезамеѡгдѣбратние да

исѥбѣ подьнисонома · нїакоѡгдѣ
нижмѣньноиненоисолѣвнаюдобрѣ
прѣбываюштя · сьблоудаюштяноупра
вляюштяѡвсѣконвештѣ · аштелиутопо
гнѣненѡмалыхьвешти · нисблоудемьнию
тонстезанабоудеиизамалоювештьбеж
ноуоубнставьѣносттнбоиеньвьданьн
испытания · глетьбоапль всѣкьтво
реиработоусвоусрьдниемь · ѣкоирн
мевьзданиямьздоупротивоутроу
домь · ипакыпроглетьуаксьтворен
работоусьлѣностию · побанттьоубо
сихьслышеште · злыхьѡбѣгатинсьдо
брымьпачеподвизатися · аштелиже
непоспѣшьнаниенапользоубоудоущю
врѣмяегоѡбличить · ѣковьслоужбѣ
лѣниванеродьноимоушта · илисвоимьоу
жникамьѡдаваюшта · илиѡманасты
рѣисрадоушта · илиразвраштаюштабрат
ю · развѣоуставаоуказанаго · иньигоу
меноуправословныхьповелѣнииѡрича
юштаія · илиманастырьскоуюнѣкоу
ютаиноупроповѣдаюшта · илиутовьоу
ставѣраздроушаюштавсѣкоюдѣ · исво
ѥпоставлѣюштахотѣния · илипльть
скыхьнѣкихьстрастенѡвьѣвленомьмѣ

VI. (Вид. Гласник стр. 202.)

носьтаѵетесесоугласиѥиволоу· дава
мьнеѿреѵетьигоумєнь· гредоужеповась
паѵежеисьблоудаювашоусьходещоуюво
лоу· недаиьсвѣта иганехощетамоиѥго
пооуѵениıадобрагоисьпользѣвашѣипо
слоушати· даиногоизберѣтенаставника
себѣижьимеповоливашѣиходити· ива
мьсеповиновиновати анѥвытомоу· тѣмь
жетаковымьсоупротивословникомь·
заповѣдаитьмоиѥсьмѣраньство· небы
тисоупротивноразлиѵьноигрьдыни· гле
тьбогореѿрицающимьсеинесмѣреньımь
ѣкогьгиѣвомывоимьсьмѣритьıе· да
сегорадииизволитеиамисе бѣрасоуждаю
ще· сьмѣраюштесенепротивословиıавьза
вающа· ⁝ О пооуѵении игоумеиоу
кьбратии· иисповѣданьı. гл҃а. зı·

Щолагаю жевьсѣмьбратие· егдапостави
тьсевамьигоумань· поспѣшитесеѿ
дшахьвашихь· емоужеиаложитисюхо
жениıавсѣ ипомьсшленеѥвашадшеврѣ
дьнаисповѣдати· даѡвоудоужевьима
ѥвашоулоукавовьвьсебѣкьвамькаѥсть·
иналоженеѥвьѡбражаить· помышлени
ѥжененихьжеиисповѣдаль· прѣжерѣсь
мы иьелиıкокьдаиıивьѵасестоужающеѥ
вамь· иıбоестьиеестьѵлıкомьсоущимьва

VIII (вид Гласник стр. 203)

мь·инепомысливьшенѣщолоукавони ісо
лижа·иигѡ̑ложеніедоброубоудѣтедаа
юще·еженепобаіеть·иьсьхотѣніемьвсѣ
чьсіеимь·исьпотьщаниіемькьсемоупрѣ
тѣкающе дабисмовьедновьіливси·то
жемоудроующе·тожепомышлающе·по
дьнѣмьтомьпастыри·оупасаіемиженна
ставлѣіеми·иьѣкоженѣкоіазлатагаіакери
га·едінасьдроугоюевезаньі·дроугьдроуга
имѣитесе ивьединосьоудітесетѣло·подь
едіноюглавою·побжьствьномьпавьлѣ·на
чалоісованиіадхоу· Ащелибоудеістоиепрѣ
іслоньнь·непріслоньньжениепристаіемь
своюжетворевоцоу·аіеьигоуменоуисповѣ
даніенетворе·иликьѡбьщемоусьцоу·ѣко
жесьвьішеписахомь·иьѡньинегосебѣване
іегонаписоу и·тьѡцадховнога·иономоу
помышлениюнадагатипостиранть·вь
иѣидалечеѡбащегастададабоудетьтога
ѡтьганѣиемь·иимилостиприемлаинпо
миловаиніа·ѡбжіевсѣвидещіѡчи·зьлѣ
изѣлонанастьносвѣщальесть·даѡганѣи
тьсеѡманастырѣидаѡлоучаитьсе·итоу
ждьдабыкантьѡнишечегті·житиіаженбе
сѣдьѣкониѡтрыноуѡимиразвѣщаниѣ
ніеѣкогоиногонесьставиіаисьмоущениіа ирѣ

вьсѣкаслава· чьстьипокланѣнїе

ивельлѣпьство· нн҃ы

ѝвьнипрнснонвьвѣ·

кывѣкома:

аминь∴

·шѕшѕш·

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02045 5880

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02045 5880